

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ

ΔΙΚΑΙΟ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2021 - 2022

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Αναστασίου Δ. Καρδαμάκη

A.M.: 7340132101012

Οι εξουσίες του δικαστηρίου στην πρωτοβάθμια δίκη

Επιβλέπων:

κ. Στέφανος – Σπυρίδων Πανταζόπουλος, Αεροπαγίτης, Καθηγητής Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Τριμελής Επιτροπή:

κ. Στέφανος – Σπυρίδων Πανταζόπουλος, Αεροπαγίτης, Καθηγητής Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

κ. Δημήτριος Τσικρικάς, Καθηγητής Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

κ. Νικόλαος Κατηφόρης, Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Αθήνα, Φεβρουάριος 2023

*Στη μνήμη της γιαγιάς μου, Αργυρώς,
στους γονείς μου, Κατερίνα και
Δημήτρη, και στη Ντένια. Ο καθένας
από το δικό του μετερίζι,
αυτεπαγγέλτως, αλλά δίχως να
ασκήσουν κάποια εξουσία, μου
έμαθαν και μου μαθαίνουν πολλά*

Copyright © Αναστάσιος Δ. Καρδαμάκης 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	vi
I. Πρόλογος.....	1
II. Η φύση, οι σκοποί και ο χρόνος άσκησης των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου	2
Α. Ανακριτικές εξουσίες στη σκιά του συζητητικού συστήματος;	2
Β. Η ανάγκη ανεύρεσης των δικαιοπολιτικών θεμελίων των εξουσιών: μια θεωρητική άσκηση με πρακτική σημασία	4
Γ. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στη κλεψύδρα της πολιτικής δίκης: το status quo και το όνειρο για μια ενεργή προδικασία.....	11
III. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στη πρωτοβάθμια δίκη της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας	15
Α. Εξουσίες αναγόμενες στον έλεγχο των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης και στη συμπλήρωση ελλείψεων περί αυτών	15
1. Η αυτεπάγγελτη έρευνα των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης	15
α. Ο κανόνας του άρ. 73 ΚΠολΔ.....	16
β. Οι εξαιρέσεις από την αυτεπάγγελτη έρευνα	23
i. Η διεθνής δικαιοδοσία.....	23
ii. Η τοπική αρμοδιότητα.....	27
2. Ο περιορισμός της απώλειας της δίκης για τυπικές ελλείψεις	27
α. Η εξουσία του δικαστηρίου να καλέσει τον διάδικο να συμπληρώσει την ελλείπουσα διαδικαστική προϋπόθεση ή την τυπική έλλειψη	28
β. Ειδικά, ο καθοδηγητικός ρόλος του δικαστηρίου για την θεραπεία της αόριστης αγωγής της τακτικής διαδικασίας μετά τους Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021	41
Β. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη δικονομικής ακυρότητας	46
Γ. Εξουσίες συνεχόμενες με το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό της δίκης	50
1. Εξουσίες ως προς το πραγματικό υλικό της δίκης	50
α. Πρωτοβουλίες για τη διασαφήνιση του πραγματικού υλικού της δίκης από τους διαδίκους	50
i. Το νέο άρ. 237 § 5 ΚΠολΔ.....	50
ii. Το αρ. 245 ΚΠολΔ	54
β. Ισχυρισμοί που λαμβάνονται αυτεπαγγέλτως υπόψη	59
i. Οι καταχρηστικές ενστάσεις.....	61
ii. Η ένσταση παραγραφής των αξιώσεων κατά του Ελληνικού Δημοσίου	68
iii. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της αποσβεστικής προθεσμίας.....	73
2. Εξουσίες ως προς το αποδεικτικό υλικό της δίκης.....	77

α. Η αυτεπάγγελτη διάταξη αποδείξεων.....	79
β. Η ex officio διεξαγωγή αποδείξεων μετά τον Ν. 4842/2021.....	83
i. Η «συρρίκνωση» του άρ. 254 ΚΠολΔ.....	83
ii. Η απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ.....	88
ii.1 Η νομική φύση της απλής διάταξης.....	88
ii.2 Η διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων.....	90
ii.3. Η διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την διενέργεια αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης.....	100
ii.4 Το αρμόδιο όργανο για την έκδοση της απλής διάταξης, ο χρόνος έκδοσης και η καταχώρηση αυτής.....	103
ii.5 Η δυνατότητα ανάκλησης της διάταξης επανάληψης της συζήτησης.....	104
ii.6 Η μετ' απόδειξη διαδικασία.....	107
3. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη των πασίδηλων γεγονότων και όσων είναι γνωστά στο δικαστήριο από άλλη δικαστική ενέργεια.....	108
Δ. Εξουσίες στις υποκειμενικά και αντικειμενικά σύνθετες δίκες.....	111
1. Η προσεπίκληση με διαταγή δικαστηρίου.....	112
2. Αυτεπάγγελτες ενέργειες σε περιπτώσεις απλής και αναγκαίας ομοδικίας.....	114
3. Η αυτεπάγγελτη ένωση και συνεκδίκαση περισσότερων εκκρεμών αγωγών ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου.....	118
α. Η διάταξη του άρ. 246 ΚΠολΔ.....	118
β. Ειδικότερα ζητήματα εφαρμογής του άρ. 246 ΚΠολΔ μετά τους Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021	122
4. Χωρισμός αιτήσεων που σωρεύτηκαν στο ίδιο δικόγραφο.....	126
5. Χωριστή συζήτηση αγωγής και ανταγωγής.....	128
6. Αυτεπάγγελτη παραπομπή παρεμπίπτουσας αγωγής σε ιδιαίτερη συζήτηση.....	129
Ε. Εξουσία αναστολής της προόδου της δίκης, ωστόσο περατωθεί άλλη δίκη από την οποία εξαρτάται η διάγνωση της διαφοράς.....	130
1. Το άρ. 249 ΚΠολΔ.....	130
2. Το άρ. 250 ΚΠολΔ.....	136
3. Η διαδικασία μετά την αναστολή της δίκης.....	139
Z. Εξουσία ενθάρρυνσης της συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς.....	141
Η. Οι κατ' ιδίαν εξουσίες του δικαστηρίου στην δίκη των ασφαλιστικών μέτρων.....	151
1. Η αυτεπάγγελτη συγκέντρωση στοιχείων.....	151
2. Η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής.....	157
3. Η επιλογή του κατάλληλου ασφαλιστικού μέτρου.....	159
Θ. Εξουσίες του δικαστηρίου μετά την έκδοση απόφασης.....	161

1. Η αυτεπάγγελτη ανάκληση της μη οριστικής απόφασης	161
2. Η αυτεπάγγελτη διόρθωση της απόφασης.....	163
IV. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στην πρωτοβάθμια δίκη της εκούσιας δικαιοδοσίας	164
A. Εξουσίες συνεχόμενες με το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό της δίκης	164
1. Η κυριαρχία του ανακριτικού συστήματος	164
2. Η αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων.....	170
B. Η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής στην εκούσια δικαιοδοσία	172
Γ. Η κλήτευση ή προσεπίκληση τρίτων που εξαρτούν έννομο συμφέρον από τη δίκη με διαταγή δικαστηρίου	173
V. Οι εξουσίες του δικαστηρίου ως προς το νοητικό υλικό της πρωτοβάθμιας δίκης.....	175
A. Εξουσίες ως προς το νομικό υλικό	176
1. Η αρχή <i>iura novit curia</i>	176
2. Η αυτεπάγγελτη εφαρμογή του αλλοδαπού δικαίου	178
3. Η ιδιότυπη εφαρμογή του άρ. 249 ΚΠολΔ.....	181
4. Η αποστολή προδικαστικού ερωτήματος επί νομικού ζητήματος προς τον Άρειο Πάγο	183
B. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη των διδαγμάτων κοινής πείρας	190
VI. Επίμετρο	193
A. Συμπεράσματα.....	193
B. Μια νομοθετική πρόταση: ο Δικαστής Προδικασίας	196
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	201

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ελληνικές Συντομογραφίες

Αδημ.	Αδημοσίευτη
ΑιτΕκθ	Αιτιολογική Έκθεση
Αντιθ.	Αντίθετα
ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας
Αρμ.	Αρμενόπουλος
αριθμ.	αριθμός
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
βλ.	Βλέπε
Γ.Ο.Σ.	Γενικοί Όροι Συναλλαγών
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
δηλ.	δηλαδή
Δ	Δίκη (περιοδικό)
ΔΕφ	Διοικητικό Εφετείο
ΔιοικΟλ	Διοικητική Ολομέλεια
ΔΠ	Διοικητικό Πρωτοδικείο
ΔωδΝομ	Δωδεκανησιακή Νομολογία
εδ.	εδάφιο
Ειρ	Ειρηνοδικείο
ΕισΝΚΠολΔ	Εισαγωγικός Νόμος Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας
Εκδ.	Έκδοση
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
Ενδ	Ενδεικτικά
Ενν.	Εννοείται
ΕπΑκ	Επιθεώρηση Ακινήτων
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου
ΕΠολΔ	Επιθεώρηση Πολιτικής Δικονομίας
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑΔΠολΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου και Πολιτικής Δικονομίας
Εφ	Εφετείο
ΘΠΔΔ	Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου
Καν	Κανονισμός
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
λ.χ.	λόγου χάριν
ΜΠ	Μονομελές Πρωτοδικείο
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
Ν.	Νόμος
ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
ΟΛΣτΕ	Ολομέλεια Συμβουλίου της Επικρατείας
ο.π.	Όπως παραπάνω
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Πρβλ	Παράβαλε
π.χ.	Παραδείγματος χάριν
ΠειρΝομ	Πειραϊκή Νομολογία
περ.	περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠΠ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Πρακτ.	Πρακτικά
ΠραξΕπιτρ	Πράξη Επιτροπής του άρ. 20Α ΚΠολΔ
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
σ.	σελίδα
Σκ.	Σκέψη
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
στοιχ.	στοιχείο
Συνδ.	Συνδυασμό
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Σ.	Σύνταγμα
ΣχΠολΔ	Σχέδιο Πολιτικής Δικονομίας
Τευχ.	Τεύχος
Τομ.	Τόμος
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
Υποσ.	Υποσημείωση
ΥΑΣ	Υποχρεωτική Αρχική Συνεδρία Διαμεσολάβησης
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧρΙδ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

Ξενόγλωσσες συντομογραφίες

ADR	Alternative Dispute Resolution
Civ.	Civil
CornellL.Rev	Cornell Law Review
CPC	Codice di Procedura Civile
CPR	Civil Procedure Rules
EWCA	England and Wales Court of Appeal

Nw. u. l. rev.	Northwestern University Law Review
Rev. dr. unif	Revue de droit uniforme
UKSC	United Kingdom Supreme Court
Vo.	Volume
ZPO	Zivilprozessordnung

I. Πρόλογος

Η πολιτική δίκη θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα αεροσκάφος. Και όπως μαρτυρά η ιστορία της αεροπλοΐας, υπάρχουν τρία «μοντέλα» διακυβέρνησης ενός αεροσκάφους. Κατά πρώτον, εκείνο της πλήρους κυριαρχίας του «αυτόματου πιλότου», όπου συστέλλεται δραστικά το εύρος των χειροκίνητων ενεργειών του φυσικού πιλότου. Τούτο είναι το συζητητικό σύστημα στην απόλυτη – κείμενη στην ιδεατή σφαίρα – μορφή του. Η δίκη είναι στον «αυτόματο πιλότο» των ισχυρισμών και της δικονομικής συμπεριφοράς των διαδίκων, δίχως να καταλείπεται καμία εξουσία στον δικαστή για τον χειροκίνητο έλεγχο του «αεροσκάφους». Στον αντίποδα του εν λόγω αεροναυπηγικού μοντέλου, ανευρίσκεται εκείνο της εναπόθεσης κάθε παραμέτρου της πτήσης στην ευθύνη του φυσικού πιλότου. Δικονομικά, το μοντέλο αυτό αντιστοιχεί στο αμιγές ανακριτικό σύστημα – εξίσου ιδεατό με το ακραιφνώς συζητητικό. Σε ένα τέτοιο σύστημα περιλαμβάνεται *«αφ' ενός το σύστημα της πρωτοβουλίας του δικαστού και των δικαστικών υπαλλήλων ή της επιμελεία αυτών επιχειρήσεως των διαδικαστικών πράξεων και το σύστημα της ανακρίσεως εν στενή εννοία ή σύστημα της αυτεπαγγέλτου ενεργείας του δικαστού»*¹.

Υπάρχει όμως και μία τρίτη, μέση λύση, πάντα με γνώμονα την ασφαλή πτήση του «αεροσκάφους», άλλως, την αποτελεσματική εκφορά μίας ορθής δικαιοδοτικής κρίσης. Και εδώ κυριαρχεί ο «αυτόματος πιλότος», πλην όμως όχι απόλυτα, καθώς ο ανθρώπινος παράγοντας εμφανίζεται ενισχυμένος. Ο φυσικός πιλότος δεν παραμένει άβουλος θεατής μπροστά στην μηχανή, αλλά δύναται να επεμβαίνει, άλλοτε κατά πρωτεύοντα ρόλο και άλλοτε διορθωτικά, σε αυτή, διατηρώντας τον έλεγχο του αεροσκάφους. Κατά δικονομική αντιστοιχία, τούτο είναι το ισχύον μοντέλο πολιτικής δίκης παρ' ημίν, αλλά και στην υπόλοιπη ηπειρωτική Ευρώπη. Το σύστημα αυτό είναι αναμφίβολα συζητητικό, ωστόσο παρατηρείται μια σειρά σημαντικών αποκλίσεων. Το συμπίλημα αυτών συνθέτει τις λεγόμενες εξουσίες του δικαστηρίου.

Η φύση, ο σκοπός, το εύρος, η *lege lata* (με βαρύνουσα έμφαση στη νομολογία), αλλά και η *lege ferenda* εφαρμογή των παραπάνω εξουσιών συναπαρτίζουν το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η μελέτη μας εστιάζει στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, το πρώτο «χαράκωμα» του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και ένα *«τόπο έντασης, σύνεσης, χιούμορ και ανθρωπιάς ... (όπου) υπάρχουν*

¹Γ. Ράμμος, Στοιχεία Ελληνικής Πολιτικής Δικονομίας, 4η έκδ., τόμ I, τεύχ. Α', 1958, § 95, σ. 215-216.

καθημερινές επιλογές που αναγκάζουν τον/τη δικαστή να αναμετρηθεί με τον εαυτό του/της ... (όπου) υπάρχει εξουσία και υπάρχει η, συχνά περισσότερο ικανοποιητική, ευκαιρία από την αποχή άσκησης της εξουσίας.»².

Το παρόν πόνημα διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Αρχικά, εξετάζεται το κοινό υπόβαθρο όλων των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου: ποια είναι η σημασία τους για τη πολιτική δίκη, πώς και πότε πρέπει να ασκούνται (κατωτέρω υπό [II]). Στη συνέχεια, επιχειρείται η συστηματική καταγραφή και η έρευνα των επιμέρους εξουσιών, όπως αυτές ασκούνται αφενός, στη πρωτοβάθμια δίκη της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας (κατωτέρω υπό [III]) και αφετέρου, σε εκείνη της εκούσιας δικαιοδοσίας (κατωτέρω υπό [IV]). Ακολουθεί η εξέταση μιας ιδιαίτερης κατηγορίας εξουσιών, ήτοι, όσων συνέχονται με το νομικό και το νοητικό υλικό της δίκης (κατωτέρω υπό [V]). Τέλος, στο Επίμετρο (κατωτέρω υπό [VI]) εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα και συνάμα, διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις, με στόχο την αποτελεσματικότερη άσκηση των εξουσιών.

II. Η φύση, οι σκοποί και ο χρόνος άσκησης των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου

A. Ανακριτικές εξουσίες στη σκιά του συζητητικού συστήματος;

Κατά την συζήτηση της υπόθεσης *Cobell* κατά *Norton* ενώπιον του Αμερικανικού Ανώτατου Δικαστηρίου, η πρόσφατα εκλιπούσα δικαστής *R. B. Ginsburg* παρατήρησε – μάλλον επικριτικά - ότι «ένας δικαστικός λειτουργός με ανακριτικές εξουσίες ... είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, γαλλική προσέγγιση»³. Η «γαλλική προσέγγιση» απηχεί σε μία ιδιαίτερα διαδεδομένη, «στερεότυπη» αντίληψη των νομικών του 20^{ου} αιώνα, κοινή σε αμφότερες τις ακτές του Ατλαντικού (αλλά και της Μάγχης): το κοινό δίκαιο (*common law*), εμφορούμενο από άκρατο φιλελευθερισμό, υιοθετεί το συζητητικό σύστημα και εντεύθεν, το πρότυπο του παθητικού και άβουλου δικαστή που παρακολουθεί τη μονομαχία των διαδίκων, δίχως να «διαβαίνει το Ρουβίκωνα»⁴. Αντίθετα, τα ηπειρωτικά νομικά συστήματα (*civil law*), προκρίνουν την κοινωνική θεώρηση της πολιτικής δίκης, σφυρηλατώντας τον δικαστή – ανακριτή, με εκτεταμένες εξουσίες και διάθεση έντονης παρεμβατικότητας στον δικαστικό αγώνα⁵. Με άλλα λόγια, κατά τη

² *M. E. Frankel*, *The search for truth: an umpireal view*, *University of Pennsylvania Law Review* 1975.1032.

³ Πρακτικά συζήτησης, σ. 25 – 26, *Cobell v. Norton*, 334 F.3d 1128 (D.C. Cir 2003) (No. 02-5374).

⁴ Βλ. *J. Resnik*, *Managerial Judges*, *Harvard Law Review* 1983.376, 381 επ..

⁵ Για ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντίληψης ότι τα ηπειρωτικά δικονομικά συστήματα είναι ανακριτικά, βλ. *G.*

θεώρηση της *Ginsburg*, ο Γάλλος “*juge*” και η λοιπή γηραιά ήπειρος κινούνται εγγύτερα του ανακριτικού συστήματος.

Η αντίληψη αυτή, πέρα από εγγενώς ανακριβής⁶, θεωρείται πλέον και παρωχημένη⁷, αφού ούτε στις δικαιοταξίες του *common law* εφαρμόζεται ακραιφνές συζητητικό σύστημα⁸, ούτε, βέβαια, στα ηπειρωτικά συστήματα, όπως το ημεδαπό, απαντάται, κατά κανόνα, η ανακριτική αρχή. Το αντίθετο μάλιστα. Διατρέχοντας τον ελληνικό ΚΠολΔ, καταλήγει κάποιος στο αναντίρρητο, νομίζουμε, πόρισμα ότι, κατά συνειδητή δικαιοπολιτική επιλογή, κρατεί το συζητητικό σύστημα⁹ και κατ’ εξαίρεση, μόνο, το ανακριτικό. Αλλά και εκεί όπου, πράγματι, σημειώνεται απόκλιση υπέρ του ανακριτικού συστήματος, ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που τούτη είναι απόλυτη, με την έννοια της αμιγούς ανακριτικής αρχής (βλ. χαρακτηριστικά το άρ. 744 ΚΠολΔ). Στη πλειοψηφία των περιπτώσεων, η απαγκίστρωση από το άρ. 106 ΚΠολΔ συνεπάγεται την χορήγηση ήπιων, αν όχι μόνο κατ’ όνομα, ανακριτικών εξουσιών στο δικαστήριο. Έτσι εξηγούνται οι αναφορές των εκπροσώπων της επιστήμης σε «μετρίασμό» ή «κάμψη» της συζητητικής αρχής, δίχως όμως να καταφάσκουν, εξ αντιδιαστολής, τη κυριαρχία του ανακριτικού συστήματος.

Οι σκέψεις που προηγήθηκαν αναδεικνύουν μια βασική παραδοχή αυτής της μελέτης. Το δίλημμα του Ηρακλή, «Αρετή ή Κακία», δεν υφίσταται κατά τη συστηματική προσέγγιση του ΚΠολΔ υπό το φως των θεμελιωδών δικονομικών αξιωμάτων. Τούτο σημαίνει ότι η θεώρηση των επιμέρους ρυθμίσεων του Κώδικα δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντη, εγκλωβισμένη στο ασπρόμαυρο δίπολο «συζητητική - ανακριτική αρχή». Βάσει της παραδοχής αυτής, διαγράφεται εναργέστερα το ακριβές εννοιολογικό

Tullock, On the efficient organization of trials, *Kyklos* 1975.745–746.

⁶ *R. Finkelstein*, The Adversarial System and the Search for Truth, *Monash University Law Review* 2011.138, κατά τον οποίο “*a purely adversarial or purely inquisitorial system can only exist in the abstract*”. Βλ. και *A. Uzelac* σε *A. Uzelac*, [Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice] *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems* Volume 34, 2014, σ. 8. Πρβλ. και *H. M. Erichson*, Mass Tort Litigation and Inquisitorial Justice, *The Georgetown Law Journal* 1999.1983, 2009-2010, όπου καταδεικνύεται, μέσα από τη νομολογία των συλλογικών αγωγών αποζημίωσης εξ αδικοπραξίας, ότι ο Αμερικανός δικαστής καταφεύγει στην άσκηση οιασδήποτε ανακριτικών εξουσιών, κατά την εκδίκαση τέτοιων υποθέσεων.

⁷ *Γ. Βαλμαντώνης*, Τα σύγχρονα δικονομικά συστήματα και η διεύρυνση των εξουσιών του δικαστή στην πρωτοβάθμια διαδικασία, Δ 2008.1160 · *J.A. Jolowicz*, Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure, *International and Comparative Law Quarterly* 52/2003.281. Ιδίως για το αμερικανικό δίκαιο, βλ. *A. D. Kessler*, Our Inquisitorial Tradition: Equity Procedure, Due Process, and the Search for an Alternative to the Adversarial, *Cornell L.Rev.* 90/2005.1181.

⁸ *J. Resnik*, *Managerial*.382.

⁹ *Δ. Γιακουμής*, Η θεμελιώδης αρχή της διαθέσεως και συζητήσεως στην πολιτική δίκη, Δ 2004.235.

περιεχόμενο της «εξουσίας του δικαστηρίου». Η «εξουσία» δεν είναι παρά μια πτυχή αυτεπάγγελτης ενέργειας του πολιτικού δικαστή, η οποία όμως, κατά το μάλλον ή το ήττον, εκδηλώνεται - σχεδόν πάντα - υπό τη σκιά του κρατούντος συζητητικού συστήματος. Η ενεργή αυτή συμμετοχή του δικαστή στην εκκρεμή δίκη, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες για τη προώθησή της και μεριμνώντας για την έκδοση μιας ορθής απόφασης, αποδόθηκε εύστοχα από τον αείμνηστο *Κ. Κεραμέα*¹⁰ ως «δικαστική ενεργητικότητα υπό την δικονομική της εκδοχή», όρος που υιοθετείται και στις αναπτύξεις της παρούσας.

B. Η ανάγκη ανεύρεσης των δικαιοπολιτικών θεμελίων των εξουσιών: μια θεωρητική άσκηση με πρακτική σημασία

Η δικαστική ενεργητικότητα δεν είναι ούτε απεριόριστη, ούτε αυθαίρετη. Οι εξουσίες του δικαστηρίου προβλέπονται σε συγκεκριμένες διατάξεις του θετικού δικαίου¹¹, ενώ ασκούνται υπό ρητές προϋποθέσεις. Για την οριοθέτηση αυτών των προϋποθέσεων, ουδόλως αρκεί η αναγωγή στο γράμμα της αντίστοιχης διάταξης του ΚΠολΔ, όπου θεμελιώνεται η κάθε εξουσία. Μια τέτοια προσέγγιση θα απέληγε σε μια διεκπεραιωτική ή φορμαλιστική θεώρησή της, ακόμα, δε, χειρότερα σε αλυσιτελή άσκησή της, κατά τρόπο, δηλαδή, παντελώς ανοίκειο προς τη λειτουργική αποστολή που επιφύλαξε για τη συγκεκριμένη εξουσία ο δικονομικός νομοθέτης. Εξίσου ανεπαρκές κριτήριο είναι και αν η εκάστοτε

¹⁰ *Κ. Κεραμέας*, Νομικές Μελέτες II, 1994, σ. 93.

¹¹ *Ibid*, σ. 100 – 103. Έτσι, το δόγμα των «εγγενών εξουσιών» ή (ειδικά στην Αγγλία/Ουαλία) της «εγγενούς δικαιοδοσίας» (inherent powers ή inherent jurisdiction), επί του οποίου θεμελιώνονται αρκετές από τις ευχέρειες του δικαστή του κοινού δικαίου, φαντάζει παντελώς ανοίκειο σε δικαιοδικά συστήματα με παράδοση σε “statutes”, όπως το ελληνικό. Υπό τον κλασικό ορισμό του Λόρδου *Diplock* στην απόφαση *Bremer Vulkan Schiffbau und Maschinenfabrik v South India Shipping Corporation Ltd* [1981] AC 909 και ιδίως 977, ως τέτοια εγγενής εξουσία νοείται “the general power (env. of the Court) to control its own procedure so as to prevent its being used to achieve injustice. Such a power is inherent in its constitutional function as a court of justice ... it would stultify the constitutional role of the High Court as a court of justice if it were not armed with power to prevent its process being misused in such a way as to diminish its capability of arriving at a just decision of the dispute.”. Για παράδειγμα, το ανώτατο δικαστήριο των ΗΠΑ έκρινε στην υπόθεση *Landis v. N. Am. Co.*, 299 U.S. 248 και ιδίως, 256 (1936) ότι υφίσταται «συμφυής» εξουσία του ομοσπονδιακού δικαστή να αναστείλει την πρόοδο της δίκης έως ότου περατωθεί εκκρεμής δίκη ενώπιον άλλου ομοσπονδιακού δικαστηρίου επί συναφούς αγωγής (“the power to stay proceedings is incidental to the power inherent in every court to control the disposition of the causes on its docket with economy of time and effort for itself, for counsel, and for litigants.”). Παρ’ ημίν, η ίδια εξουσία αρύεται ευθέως από το άρ. 249 ΚΠολΔ, δίχως ανάγκη καταφυγής σε νομολογιακά διαμορφωμένα δόγματα. Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί, ότι και στις δικαιοδοσίες του κοινού δικαίου η επίκληση στις εγγενείς εξουσίες του δικαστή είναι δυνατή μόνο όταν δεν υπάρχει κανόνας θετικού δικαίου, ενώ, αντίστοιχα, δεν μπορεί να δικαιολογήσει την παράκαμψη ενός τέτοιου κανόνα (*A. Briggs*, Civil Jurisdiction and Judgments, 6^η έκδ., 2015, σ. 5, 349 · *J. J. Anclien*, Broader Is Better: The Inherent Powers of Federal Courts, 64/2008 N.Y.U. ANN. SURV. AM. L. 38, *J. Rosara*, Inherent jurisdiction and inherent powers in New Zealand, *CanterLawRw* 10/2005, διαθέσιμο σε <http://www.nzlii.org/nz/journals/CanterLawRw/2005/10.html>, προσπέλαση στις 20.10.2022).

εξουσία κείται εντός του συζητητικού συστήματος (ο κανόνας) ή εκτός αυτού (η εξαίρεση). Και τούτο διότι, οι αρχές της συζήτησης, της διάθεσης ή της ανάκρισης διαγράφουν, μεν, τα ακραία όρια άσκησης μιας συγκεκριμένης εξουσίας, πλην όμως, είναι απρόσφορες να εξηγήσουν πλήρως είτε το «πώς» είτε, ακόμη περισσότερο, το «γιατί» την ασκεί το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Πιστεύουμε ότι αμφότερα τα ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν ικανοποιητικά μόνο μέσα από τη «ροπή» προς τη *ratio*, με την έννοια της ανεύρεσης του ακριβούς δικαιοπολιτικού ερείσματος κάθε επιμέρους έκφανσης δικαστικής ενεργητικότητας. Ο σκοπός, στη πραγμάτωση του οποίου κατατείνουν οι ποικίλες αυτεπάγγελτες ενέργειες ή πράξεις του δικαστηρίου, αυτονομείται από τις θεμελιώδεις δικονομικές αρχές και συνάμα, αποτελεί το μόνο ασφαλές κριτήριο για τη συστηματική κατάταξη των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Η δικαιοπολιτική θεώρηση των εξουσιών του δικαστηρίου, αναπόσπαστο τμήμα της μεθοδολογίας της παρούσας μελέτης, δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μια «άσκηση επί χάρτου», με θεωρητική, μόνο, σημασία, ούτε να αποκρουσθεί ως «ωφελμιστική». Αντίθετα, υποδεικνύει, σα πυξίδα, την πορεία που οφείλει να ακολουθήσει ο δικαστής, προκειμένου να ασκήσει την εκάστοτε εξουσία του ορθά και αποτελεσματικά, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης, πάντοτε, δίκης. Ειδικότερα, από τη μία πλευρά, η αναγωγή στο σκοπό μιας ορισμένης εξουσίας συνιστά χρήσιμο εργαλείο τελλολογικής ερμηνείας της διάταξης στην οποία προβλέπεται. Από την άλλη πλευρά, η τάση του δικαστηρίου να ασκήσει κάποια από τις εξουσίες του πρέπει να διέρχεται της βασάνου του σκοπού της, προτού μετουσιωθεί σε ειλημμένη απόφαση. Με απλά λόγια, αν το «τέλος» ουδόλως επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη δικαστικής ενεργητικότητας σε μια ορισμένη αντιδικία ή θα επιτευχθεί, μεν, αλλά με δυσανάλογα υψηλό τίμημα για την απόδοση αποτελεσματικής δικαιοσύνης, τότε το δικαστήριο οφείλει να απέχει από την άσκηση της συγκεκριμένης εξουσίας του. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί, «ορισμένη ... συγκεκριμένη», έχουν τη σημασία τους· όταν μιλάμε για την άσκηση των εξουσιών του δικαστηρίου δεν υφίσταται μια προκαθορισμένη, γενική φόρμουλα. Η ανάγκη καταφυγής στα δικαιοπολιτικά ερείσματα μιας εξουσίας αναφύεται υπό και κρίνεται κατά το διαδικαστικό και ιστορικό υπόβαθρο κάθε δίκης ξεχωριστά. Εν κατακλείδι, ο σκοπός για τον οποίο χορηγήθηκε από τον νομοθέτη μια εξουσία στο δικαστήριο επιτελεί διττή λειτουργία: αφενός, δικαιολογεί τη θέση της στη δικονομική έννομη τάξη και αφετέρου, επικουρεί, ως ερμηνευτικό εργαλείο, τον δικαστή στην άσκησή της. Απαντώνται, δηλαδή, πειστικά, τόσο το «γιατί» όσο και το «πώς».

Συνακόλουθα, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις, διαφορετικής φύσης και έκτασης, σκοπούς των εξουσιών του δικαστηρίου στη πρωτοβάθμια δίκη που μπορούν να συνοψιστούν στο εξής τρίπτυχο: απόδοση διαδικαστικής και ουσιαστικής δικαιοσύνης, περιφρούρηση υπέρτερων συμφερόντων σε σχέση με εκείνα των διαδίκων, οικονομία της δίκης.

Πρώτον, η διασφάλιση του ίδιου του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας, μέσω της απόδοσης δικαιοσύνης, τόσο διαδικαστικής όσο, κυρίως, ουσιαστικής¹². Δεν νοείται δικαιοδοτικό όργανο, ανεξάρτητα από τη δικαιοδοσία στην οποία ανήκει, που δε πραγματώνει την ανατεθειμένη από το Σύνταγμα αποστολή του. Μπορεί, λοιπόν, στη πολιτική δίκη να κινούν οι διάδικοι τα νήματα και να κατάγονται προς διάγνωση ιδιωτικού δικαίου δικαιώματα, εντούτοις, ένα πρότυπο δικαστή που στερείται κάθε δυνατότητας αυτεπάγγελτης ενέργειας είναι καταδικασμένο να διαιωνίσει παρελκυστικές τακτικές και άδικες λύσεις. Με άλλα λόγια, ένα δικαστήριο σε ρόλο απαθή θεατή αντιπαρατιθέμενων ιδιωτικών συμφερόντων μόνο τυπική δικαιοσύνη είναι σε θέση να αποδώσει, προκειμένου να αχθεί σε τομή της διαφοράς. Τούτο το ζοφερό κίνδυνο προσπάθησε να αποσοβήσει ο δικονομικός νομοθέτης, χορηγώντας πληθώρα εξουσιών στο δικαστή του πρώτου βαθμού. Επί παραδείγματι, η εξουσία αυτεπάγγελτης διάταξης αποδείξεων (άρ. 107 ΚΠολΔ) κατατείνει ακριβώς στην έκδοση αποφάσεων που ανταποκρίνονται στην ουσιαστική αλήθεια¹³, αποτυπώνοντας τη πραγματικότητα της έννομης σχέσης. Εξάλλου, λ.χ., η προσεπίκληση με διαταγή δικαστηρίου (άρ. 90 ΚΠολΔ), αλλά και η δυνατότητα θεραπείας τυπικών ελλείψεων με τη καθοδήγηση του δικαστή (άρ. 227 ΚΠολΔ) δεν είναι παρά ειδικότερες εκφάνσεις της ιδέας της διαδικαστικής δικαιοσύνης¹⁴, δηλ. του περιορισμού φαινομένων

¹² Πρωτίστως, μέσω της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας ή, αλλιώς, την εκφορά δικαιοδοτικής κρίσης που ανταποκρίνεται, απόλυτα, στα πραγματικά δεδομένα της έννομης σχέσης που αποτέλεσε την ιστορική βάση της διαφοράς. Αυτός, είναι, εν τέλει, ο σπουδαιότερος σκοπός της πολιτικής δίκης (*I. Μαντζουράνης, Οι θεμελιώδεις δικονομικές αρχές υπό επαναξιολόγηση, 2019, § 6, σ. 148 · Π. Χριστοδούλου, Τα μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα, 2017, § 1, σ. 21-22 · Α. Uzelac, ο.π., σ. 12 · Γ. Νικολόπουλος, Δίκαιο αποδείξεως, 2η έκδ., 2011, § 1, σ. 5-6, ο οποίος τονίζει ότι και υπό το συζητητικό σύστημα σκοπός παραμένει η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας, πλην όμως, αυτή θα επιτευχθεί με πρωτοβουλία των διαδίκων · M. E. Frankel, The search.1033. Πρβλ. όμως ως προς τη διάκριση μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής αλήθειας, τον I. Δεληκωστόπουλο, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, 2016, § 2, σ. 56 -59, αριθμ. 25, ο οποίος κλίνει μάλλον προς μια «δικονομική» έννοια της αλήθειας, επισημαίνοντας, βέβαια, ότι τούτη «δεν σημαίνει αναλήθεια, ούτε γεγονότα ανακριβή καθ' εαυτά μπορεί να είναι προσδιοριστικά της δικανικής κρίσης»).*

¹³ Πρβλ. την απόφαση του Εφετείου της Αγγλίας και της Ουαλίας στην υπόθεση *Jones v National Coal Board* (1957) 2 QB 55, 63, όπου ο λόρδος *Denning* επισήμανε ότι ο σκοπός του δικαστή “*above all, is to find out the truth, and to do justice according to law*”.

¹⁴ Η οποία είναι εξίσου σημαντική πτυχή με εκείνη της ουσιαστικής δικαιοσύνης (*E. D. Elliott, Managerial Judging and the Evolution of Procedure, The University of Chicago Law Review 1986.328*).

απώλειας της δίκης για τυπικούς λόγους.

Δεύτερον, η προστασία συμφερόντων, υπέρτερων των αμιγώς ιδιωτικών, τα οποία ο νομοθέτης έχει αναγάγει σε άξια διαφύλαξης. Αυτά μπορεί να είναι κοινωνικά (βλ. τις γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας¹⁵, όπου ο δικαστής διαθέτει ευρείες ανακριτικές εξουσίες), οικονομικά (λ.χ. το ταμειακό συμφέρον του ελληνικού Δημοσίου που, σύμφωνα με τη κρατούσα θέση στη νομολογία, δικαιολογεί την εξουσία αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη της παραγραφής κατά του Δημοσίου), συνεχόμενα με τη δημιουργία ασφάλειας δικαίου (βλ., λ.χ., την εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου για την αποστολή προδικαστικού ερωτήματος στον Άρειο Πάγο, δυνάμει του νεοπαγούς άρ. 20Α ΚΠολΔ, που αποσκοπεί στην ενότητα της νομολογίας) κ.α.. Ο δικαστής επωμίζεται ρόλο οιονεί «φρουρού» των εν λόγω συμφερόντων, μέσω των περιθωρίων της *ex officio* δράσης που καταλείπει για τον σκοπό αυτό ο νομοθέτης.

Τρίτον, η πραγμάτωση της αρχής της οικονομίας της δίκης. Η δικονομική αυτή αρχή¹⁶, που θεμελιώνεται στο άρ. 20 Σ¹⁷, υπογραμμίζει την ανάγκη για την ορθολογική οργάνωση της διαδικασίας¹⁸ και ειδικότερα, για τη ταχεία/ολιγοδάπανη επίλυση της διαφοράς¹⁹. Μάλιστα, η μερικότερη έκφανση της αρχής, ήτοι η αξίωση για επιτάχυνση της διαδικασίας, ανάγεται, μετά το Ν. 4335/2015, ρητά σε θετική δικονομική υποχρέωση όλων των παραγόντων της δίκης (συμπεριλαμβανομένου του δικαστηρίου)²⁰ υπό το άρ. 116 § 2 ΚΠολΔ²¹. Πρέπει, δε, να εξαρθεί η σημασία της προκείμενης αρχής στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας δίκης. Όπως εύστοχα παρατήρησε ένας Αμερικανός δικαστής²² το 1986 «*το πρωτοβάθμιο*

¹⁵ Ο Α. *Uzelac*, ο.π., σ. 13 τονίζει ότι ένα σημαντικός αριθμός υποθέσεων που άγονται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων αφορά σε υποθέσεις όπου εκλείπει το στοιχείο της αντιδικίας και στις οποίες ο δικαστής επιτελεί, κατά το μάλλον ή το ήττον, φύσει διοικητικό έργο που συνέχεται άμεσα με κοινωνικούς σκοπούς.

¹⁶ Σ. *Σταματόπουλος*, Η οικονομία της πολιτικής δίκης ως πρόβλημα του θετικού δικονομικού δικαίου και στην νομολογία, Δ 2005.420. Πρβλ. όμως και *D. Leipold*, Επιτάχυνση της Διαδικασίας και Δικονομικά Αξιώματα, Δ 1991.548, ο οποίος δεν κατηγοριοποιεί το αξίωμα της επιτάχυνσης της δίκης ως αρχή, αλλά ως προκαθορισμένη επιδίωξη που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την εφαρμογή των διαδικαστικών αρχών.

¹⁷ Σ. *Σταματόπουλος*, Η οικονομία.419-420.

¹⁸ *Ibid.*411.

¹⁹ Α. *Δούκα*, Οικονομικές παράμετροι της πολιτικής δίκης, 2021, σ. 35, αριθμ. 86.

²⁰ ΕφΠατρ 161/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²¹ Χ. *Τριανταφυλλίδης*, Η αρχή επιτάχυνσης της διαδικασίας ως θετική έκφανση της αρχής αποφυγής παρέλκυσης της διαδικασίας κατά το άρθρο 116 § 2 του ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2/2018.134. Πάντως, προ της εισαγωγής της ανωτέρω διάταξης, η νομολογία συνήγαγε την αρχή της οικονομίας της δίκης από πληθώρα διατάξεων του ΚΠολΔ, όπως τα άρ. 74, 218, 246 κ.α. (βλ. ΑΠ 1426-8/2005, ΕλλΔνη 2006.112 · ΕφΠειρ 339/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

²² *J. Pieras*, Judicial Economy and Efficiency Through the Initial Scheduling Conference: The Method, Catholic University

δικαστήριο ... είναι η πρώτη γραμμή του πυρός στο πεδίο μάχης του συστήματος δικαιοσύνης. Η κεντρική του ιδέα είναι να ... επιλύει διαφορές γρήγορα, ολιγοδάπανα και δίκαια ... Αξιώνοντας το ρόλο του και εκφράζοντας ενδιαφέρον νωρίς κατά τα στάδια προδικασίας (“pre-trial”) της υπόθεσης και εναλλάσσοντας το βαθμό της εμπλοκής του βάσει της φύσης της υπόθεσης, το δικαστήριο μπορεί να μειώσει το κόστος της δίκης ... και να επιτύχει τη δίκαιη και ταχεία απόδοση της δικαιοσύνης».

Εγγυητής, λοιπόν, της διεξαγωγής της δίκης με οικονομία χρόνου και δαπάνης δε μπορεί παρά να είναι το ίδιο το δικαστήριο²³ και όχι ο διάδικος ατομικά, καίτοι επέχει υποχρέωση να συμβάλλει σε αυτήν. Για το σκοπό αυτό, ο νομοθέτης χορηγεί στο, εξοικειωμένο με όλες τις πτυχές της εκάστοτε διαφοράς, δικαστήριο έναν ικανό αριθμό εξουσιών οργάνωσης²⁴ και προώθησης της διαδικασίας, που θα μπορούσαν να αποδοθούν με τον αγγλικό όρο “case management”. Από τη δικαιοσυγκριτική σκοπιά του αγγλικού δικαίου²⁵, ο *managerial judge* είναι επιφορτισμένος με τρία καθήκοντα²⁶: την ενθάρρυνση των διαδίκων να επιλύσουν συμβιβαστικά τη διαφορά τους (κυρίως, μέσω της διαμεσολάβησης), την αποτροπή της αναποτελεσματικής και αργής προόδου της δίκης και την αναλογική κατανομή των δικαστικών πόρων. Φυσικά, το ημεδαπό *case management* εμφανίζεται πιο περιορισμένο σε σχέση με το αγγλικό και συνήθως, εκδηλώνεται σε ύστερο της προδικασίας, αλλά και της συζήτησης, χρονικό στάδιο. Πάντως, δε μπορούν να παραγνωριστούν οι σημαντικές εξουσίες του Έλληνα *managerial judge*, όπως αυτές αποκρυσταλλώνονται σε πληθώρα διατάξεων του ΚΠολΔ (λ.χ. άρ. 75 § 2 εδ. β’, 116Α, 246, 247, 249, 250).

Law Review 1986.944.

²³ Βλ. E. S. Caureo, Introduzione al Active Case Management nella procedura civile: premesse e sfide. Revista Eletrônica de Direito Processual 2018.86, όπου το δικαστήριο μνημονεύεται ως πρωταγωνιστής του “case management” · M. Bonci, Active Case Management - English Reception and Italian Rejection, Revista de Processo 2013.226, όπου ο συγγραφέας θέτει και εν συνεχεία, απαντά το ακόλουθο ερώτημα: “Who is to impose, encourage or achieve efficiency at such an early stage of a case? My suggestion is that only a judge may do so” · J. Resnik, Managerial.415. Πρβλ. και S.S.Gensler, Judicial Case Management: Caught in the Crossfire, Duke Law Journal 2010.670-671, ο οποίος σημειώνει ότι “No longer do federal judges sit back passively and let the lawyers manage their cases unless and until they encounter a problem that requires judicial attention. Rather, federal judges now take control of their cases from the start”.

²⁴ E. S. Caureo, Introduzione.104 · P. Biavati, Appunti sulla Struttura della Decisione e L'ordine delle questioni, Rivista trimestrale di diritto e procedura civile 2009.1301.

²⁵ Βλ. κανόνες υπ’ αριθμ. 1, 3.1 επ. CPR. Για μια συγκριτική επισκόπηση του case management, κατά τη φάση της προδικασίας, στο πλαίσιο των CPR και του γερμανικού ZPO, βλ. J. Beier, The Woolf report and German civil procedure, The Liverpool Law Review 1997.75 επ..

²⁶ N. Andrews, on Civil Processes: Court Proceedings, 2013, σ. 198, αριθμ. 9.05. Για τις ειδικότερες εξουσίες του αγγλικού δικαστηρίου που συνέχονται με το case management βλ. *Ibid*, σ. 200 επ., αριθμ. 9.10 επ.. Κατά την ακριβή διατύπωση της J. Resnik, Managerial.379, “Trial judges ... have become mediators, negotiators, and planners - as well as adjudicators.”.

Οι ανωτέρω σκοποί είναι μεν ετερόκλητοι, πλην όμως, συγχρόνως, αλληλένδετα συνδεδεμένοι. Στην ολότητά τους, συνθέτουν αυτό που στη μετά – Franz Klein²⁷ δικονομική σκέψη αποκαλείται συχνά ως «κοινωνικό πρόσωπο»²⁸ της πολιτικής δίκης. Η κοινωνική θεώρηση της δίκης, σύγχρονο δεδομένο και ταυτόχρονα, διακύβευμα για τον εκάστοτε εθνικό δικονομικό νομοθέτη, αναγνωρίζεται και από την ελληνική νομολογία. Στη μείζονα σκέψη της ΟΛΑΠ 13/2018²⁹ διαβάζουμε ότι «η πολιτική δίκη, δυνατόν μιν να αφορά στα συμφέροντα των συγκεκριμένων διαδίκων, πλην, ως κοινωνικό φαινόμενο, δεν δύναται να θεωρηθεί, ως μια αποκλειστικώς υπόθεση τούτων. Υπάρχει δημόσιο συμφέρον για την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης και για την εμπέδωση στη δικαιοσύνη συνείδηση της δίκης, ως ενός αποτελεσματικού θεσμού απονομής δικαιοσύνης και επιλύσεως διαφορών. Τούτο εξασφαλίζεται με την αναγνώριση στο δικαστήριο ενός ενεργού ρόλου στη δίκη.».

Δεν αποκλείεται ορισμένες εξουσίες είτε να υπαγορεύονται από πλέον του ενός σκοπούς (λ.χ. υπό το άρ. 249 ΚΠολΔ συγκεράζονται τόσο η αδήριτη ανάγκη για απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης, μέσω της πληρέστερης διάγνωσης της διαφοράς και της αποφυγής έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, όσο και η αρχή της οικονομίας της δίκης) είτε να συνιστούν, *in concreto*, πεδίο σύγκρουσης μεταξύ δύο αντίθετων σκοπών. Ας δούμε το εξής παράδειγμα: το δικαστήριο δεν έχει πειστεί πλήρως από την ήδη διενεργηθείσα πραγματογνωμοσύνη ναυπηγού σχετικά με τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της αμέλειας του ναυλωτή και της ζημίας του πλοιοκτήτη. Από τη κατάθεση, όμως, της αγωγής έχει ήδη παρέλθει χρονικό διάστημα πέντε ετών. Οι δικαστικοί πόροι είναι στα πρόθυρα εξάντλησης και οι ασφαλιστικές εταιρείες αναμένουν την έκβαση της δίκης. Οφείλει το δικαστήριο να διατάξει συμπληρωματική πραγματογνωμοσύνη, επιβραδύνοντας περαιτέρω τη διαδικασία, ή, μπορεί, αποδεχόμενο το ενδεχόμενο έκδοσης (έστω και

²⁷ Εμπνευστής του “*Sozialfunktion*” της πολιτικής δίκης, ο *Franz Klein* σφυρηλάτησε ένα πρότυπο δικαστή με εκτενείς εξουσίες για την *ex officio* προώθηση της διαδικασίας και την αναζήτηση της αλήθειας των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς. Σύμφωνα με τον ίδιο, το αμιγές συζητητικό σύστημα μετατρέπει τη πολιτική δίκη σε «πόλεμο δίχως Ερυθρό Σταυρό» (*F. Klein, Pro Futuro, Betrachtungen über Probleme der Civilprocessreform in Österreich, 1891, σ. 39*). Οι ιδέες του *Franz Klein* αποτυπώθηκαν στον αυστριακό ΖΠΟ του 1895, νομοθέτημα που επηρέασε σημαντικά και τις λοιπές ευρωπαϊκές έννομες τάξεις των αρχών του 20^{ου} αιώνα (βλ. αναλυτικά *C. H. van Rhee, Civil Litigation in Twentieth Century Europe. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis-Revue d Histoire du Droit-The Legal History Review 2007, 308 επ. και ιδίως, 311 – 312*).

²⁸ Βλ. *A. Carratta, Funzione sociale e processo civile fra XX e XXI secolo, διαθέσιμο σε <https://romatrepress.uniroma3.it/wp-content/uploads/2019/05/Funzione-sociale-e-processo-civile-fra-XX-e-XXI-secolo.pdf>, προσπέλαση στις 15.10.2022, σ. 87 – 88 (“il processo civile viene visto come fenomeno o istituto che riguarda l’intera collettività e non solo le singole parti, in quanto è interesse della collettività che attraverso il processo si arrivi ad una tutela giurisdizionale dei diritti in maniera giusta, efficiente ed effettiva”)* · *M. Taruffo* σε *M. Taruffo, La prova nel processo civile, 2012, σ. 112*.

²⁹ Δημοσιευμένη σε ΕπΑκ 2019.670 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Στο ίδιο μήκος κύματος, βλ. ΕφΑθ 4207/2021 · ΕφΑθ 2992/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX.

μερικά) ουσιαστικά εσφαλμένης απόφασης, να εκφέρει, πάραυτα, οριστική κρίση; «Φείδου χρόνου» ή “do justice”;

Η απάντηση δεν είναι δεδομένη. Πρόκειται για ένα δίλημμα που ταλανίζει το δικαστή και αντικατοπτρίζει τη πραγματική «τιτανομαχία» που λαμβάνει χώρα στα σπλάχνα αρκετών από τις εξουσίες του δικαστηρίου. Και τούτο δεν είναι άλλο από τη σύγκρουση³⁰ δύο πόλων, αφενός, εκείνου της με κάθε κόστος³¹ αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και αφετέρου, εκείνου της αποτελεσματικότητας³² (*efficiency*) στην απονομή της δικαιοσύνης. Ορισμένες φορές, η άρση της σύγκρουσης επιβάλλει την εξισορρόπηση ή, για να το θέσουμε διαφορετικά, την εξεύρεση μιας μέσης λύσης. Άλλοτε, πάλι, οι περιστάσεις της διαφοράς άγουν προς την απολυτότητα, με την έννοια ότι η πλάστιγγα θα γείρει αποφασιστικά είτε υπέρ της εμμονής στην ορθή διάγνωση της διαφοράς είτε υπέρ της αποτελεσματικότητας. Τα πάντα εξαρτώνται από την αρχή της αναλογικότητας³³ και από το πραγματικό

³⁰ Πρβλ. όμως *D. Menashe*, *The manager judge and the judge manager: towards managerial jurisprudence in civil procedure*, *North Dakota Law Review*, 2019.436 επ., ο οποίος αρνείται την ύπαρξη σύγκρουσης μεταξύ αυτών των δύο αξιωμάτων. Ο συγγραφέας επιχειρηματολογεί ότι τόσο στο συζητητικό όσο και στο ανακριτικό σύστημα, “*exposing the truth is not the ultimate purpose of judicial procedures, but rather an interim goal for justice between the parties, which, according to the utilitarian approach, will constitute a criterion for assessing the quality of the judge’s work as a manager.*”, θέση που εντάσσεται στην ευρύτερη θεώρηση του δικαστή από τον *D. Menashe* ως “*manager*”, υπό την έννοια ότι καλείται να «διαχειριστεί» μια διαφορά, παρά να την εκδικάσει, ανευρίσκοντας την αλήθεια (κάτι που, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ούτε οι ίδιοι οι διάδικοι επιθυμούν αρκετές φορές). Παρότι συμφωνούμε, κατ’ αρχήν, με τον *D. Menashe* ότι το “*managerial judging*” προάγει τόσο την αποτελεσματικότητα όσο και την απονομή της δικαιοσύνης (*Ibid.*454), φρονούμε ότι η ακραϊφώνως ωφελμιστική θεώρηση των σκοπών της πολιτικής δίκης δύναται να οδηγήσει σε προβληματική άσκηση των εξουσιών του δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, πιστεύουμε ότι η θεώρηση της απονομής της δικαιοσύνης ως πρωτεύοντος σκοπού της πολιτικής δίκης και όχι ως παρεπόμενου αποτελέσματος ενός δραστήριου *case management* είναι ορθότερη.

³¹ Πρβλ. την απόλυτη θέση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Αυστραλίας στην υπόθεση *Queensland v J L Holdings Pty Ltd* (1997) 189 CLR 146, 154, “*Case management is not an end in itself. It is an important and useful aid for ensuring the prompt and efficient disposal of litigation. But it ought always to be borne in mind, even in changing times, that the ultimate aim of a court is the attainment of justice and no principle of case management can be allowed to supplant that aim*”.

³² Εννοιολογικά, ο όρος αυτός αποδίδει, κατά περίπτωση, είτε την ικανότητα της δίκης να ανταποκρίνεται στο σκοπό της, είτε στην επίλυση της διαφοράς, κατά τρόπο όπου εξοικονομούνται δαπάνες (*I. Μαντζουράνης*, ο.π., σ. 122). Βλ. και *D. Menashe*, *ibid.*434-435, ο οποίος προβαίνει σε διάκριση μεταξύ των εννοιών της αποτελεσματικότητας (*efficiency*) και της δραστηριότητας (*effectiveness*). Η πρώτη έννοια συνδέεται με την επίλυση της διαφοράς σε εύλογο χρόνο, ενώ η δεύτερη άπτεται του αποτελέσματος, δηλαδή, εξετάζεται κατά πόσο επιτεύχθηκαν οι στόχοι της πολιτικής δίκης σε μια συγκεκριμένη υπόθεση.

³³ Έτσι, *E. S. Caureo*, *Introduzione*.106 · *P. Biavati*, *Osservazioni sulla ragionevole durata del processo di cognizione*, *Rivista trimestrale di diritto e procedura civile* 2012.475, οι οποίοι ορθά υποστηρίζουν ότι πρέπει να τηρείται η αναλογικότητα μεταξύ του συνόλου των διαθέσιμων δικαστικών πόρων και αυτών που κατανέμονται σε κάθε συγκεκριμένη υπόθεση. Για την ολοκληρωμένη θεώρηση του ζητήματος, βλ. *A. Allan*, *Promoting Proportionate Justice: A Study of Case Management and Proportionality*, 2021 (Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Cambridge), διαθέσιμη σε <https://doi.org/10.17863/CAM.78459>, προσπέλαση στις 28.10.2022.

ή διαδικαστικό υπόβαθρο της κάθε αντιδικίας, η λύση, δηλαδή, δε μπορεί παρά να είναι εξατομικευμένη. Ας δούμε, για παράδειγμα, την εξουσία του δικαστηρίου να αναστείλει τη πρόοδο της δίκης, κατ' άρ. 250 ΚΠολΔ. Σε μια δίκη αποζημίωσης από αδικοπραξία λόγω της έκδοσης ακάλυπτων επιταγών, ήτοι, της διάπραξης ενός αδικήματος με ποινική χροιά, η ιστορική βάσης της αγωγής συνήθως αποδεικνύεται πλήρως, ενώ ισχνή επίδραση έχει η έκβαση της πιθανώς βαίνουσας παράλληλα ποινικής διαδικασίας στη διάγνωση της διαφοράς. Ως εκ τούτου, κατ' ισχυρή πιθανότητα, το δικαστήριο θα απέχει από τη διάταξη της αναστολής της προόδου της δίκης³⁴. Αντίθετα, επί αγωγής ασθενούς κατά ιδιώτη ιατρού για αποζημίωση λόγω σωματικής βλάβης, η ανοιγείσα ποινική διαδικασία σε βάρος του εναγομένου για τη διακρίβωση της τέλεσης του σχετικού οινικού αδικήματος θα επιδράσει, κατά κανόνα, στο αποδεικτικό υλικό της πολιτικής δίκης, ιδίως, στο ζήτημα της υπαιτιότητας του δράστη. Υπό αυτή την έννοια, επηρεάζεται η εξέταση της βασιμότητας των αγωγικών ισχυρισμών και συνακόλουθα, η εφαρμογή του άρ. 250 είναι, μάλλον, επιβεβλημένη³⁵. Σε κάθε περίπτωση, κρίσιμη αποβαίνει η εξεύρεση εκείνων των κριτηρίων που επιτρέπουν στο δικαστή να προβεί στις εκάστοτε απαραίτητες σταθμίσεις, ώστε να επιλύσει το ανωτέρω δίλημμα, παράμετρος που δεν παροράται στις αναλύσεις του τρίτου και τέταρτου μέρους της παρούσας μελέτης.

Γ. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στη κλεψύδρα της πολιτικής δίκης: το *status quo* και το όνειρο για μια ενεργή προδικασία

Καλώς ή κακώς, στους ρυθμούς του 21^{ου} αιώνα, τα πάντα είναι χρόνος. Η πολιτική δίκη δε θα μπορούσε να παρεκκλίνει από αυτό τον κανόνα³⁶. Ο πολίτης αξιώνει τη ταχεία επίλυση της διαφοράς του, ο δικαστής αποβλέπει στη μείωση των χρεωμένων δικογραφιών και η Πολιτεία ευελπιστεί σε ένα σύστημα ταχείας απονομής της δικαιοσύνης, ώστε τα δικαστήρια να αποσυμφορούνται και οι δείκτες της χώρας στα στατιστικά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να βαίνουν καλώς. Μιλώντας για το χρόνο στη πρωτοβάθμια δίκη, θα μπορούσαμε να σκεφτούμε μια κλεψύδρα με άμμο: η άσκηση της αγωγής προκαλεί το αναποδογύρισμα της κλεψύδρας. Έως ότου όλοι οι κόκκοι άμμου έχουν συσσωρευτεί στο πάτο, θα

³⁴ Έτσι, ΠΠΑθ 3463/2019 (αδημ.) · ΠΠΘεσ 12969/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁵ Έτσι, ΠΠΑθ 3441/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁶ Βλ. A. A. S. Zuckerman, A Reform of Civil Procedure: Rationing Procedure Rather Than Access to Justice. *Journal of Law and Society* 1995.162, ο οποίος επισημαίνει ότι “*There is a further dimension to the tension between cost and accuracy in procedure, for a compromise must also be struck between accuracy and speed. We tend to think that the only requirement of justice is that a judgment should give the parties what is theirs by right. But time is also a dimension of justice, for, as we like to remind ourselves, justice delayed is justice denied*”.

πρέπει να έχει εκδοθεί οριστική απόφαση. Μετά από αυτό το χρονικό σημείο, αρχίζουν τα γνωστά προβλήματα της υπέρβασης του εύλογου χρόνου της δίκης και συναφώς, οι καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ.

Ερωτάται, ποια είναι η θέση των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου σε αυτή τη κλεψύδρα, άλλως, σε ποια στάση της δίκης ασκούνται ή πρέπει να ασκούνται; Το σίγουρο είναι ότι η ανάπτυξη δικαστικής ενεργητικότητας προϋποθέτει εξοικείωση του δικαστή με κάποιες, έστω, πραγματικές ή νομικές πτυχές της υπόθεσης. Διαπίστωση που με τη σειρά της υπογραμμίζει την ανάγκη μελέτης του φακέλου της δικογραφίας. Ο ακόμα και αδρομερώς ενημερωμένος δικαστής διαθέτει τα εφόδια για να αξιώσει ένα πιο ενεργό ρόλο στην εξέλιξη της δίκης. Επομένως, η απάντηση στο ερώτημα συναρτάται με τη κρίσιμη παράμετρο του πότε λαμβάνει ο δικαστής ή, ειδικότερα, ο εισηγητής το γνωσιακό «βάπτισμα του πυρός» με τη δικογραφία.

Βάσει του *status quo*, ακόμα και στα μικρά ειρηνοδικεία ή πρωτοδικεία της χώρας, η ανεξίτητη παραδοχή είναι ότι ο δικαστής έρχεται σε επαφή με τη δικογραφία σε ύστερο της συζήτησης χρονικό σημείο, κατά τη μελέτη της υπόθεσης ή τη διάσκεψη. Και πράγματι, τότε, ασκεί πολλές από τις εδώ εξεταζόμενες εξουσίες: ελέγχει αυτεπαγγέλτως τη τήρηση των διαδικαστικών προϋποθέσεων, καλεί τους διαδίκους να συμπληρώσουν τυπικές ελλείψεις, αποφαινεται υπέρ της συνεκδίκασης περισσότερων εκκρεμών αγωγών, διατάσσει τη διεξαγωγή αποδείξεων, αναστέλλει τη πρόοδο της δίκης κ.ο.κ.. Η προ της συζήτησης εξοικείωση του δικαστηρίου με τη δικογραφία είναι μάλλον ουτοπική προσδοκία. Όχι μόνο λόγω πληθώρας παραγόντων, όπως ο φόρτος εργασίας του δικαστή, η ελλιπής διαχείριση ανθρώπινων πόρων, η απουσία στιβαρών υλικοτεχνικών υποδομών, οι παρελκυστικές τακτικές ορισμένων διαδίκων κ.α., αλλά, επιπρόσθετα, διότι και ο ίδιος ο ΚΠολΔ δεν είναι προσανατολισμένος στο μοντέλο ενεργοποίησης του δικαστή κατά το προπαρασκευαστικό της συζήτησης στάδιο³⁷. Είναι, μεν, αληθές ότι μετά το Ν. 4335/2015 η προδικασία ενισχύθηκε σημαντικά, με τη πρόβλεψη ενδιάμεσων σταδίων επιχείρησης διαδικαστικών πράξεων. Αλλά τούτες οι αλλαγές καταλαμβάνουν μόνο τους

³⁷ Πάντως, το πρόβλημα αυτό δεν είναι αμιγώς ελληνικό. Ανάλογη κριτική για την ανυπαρξία ενός ενεργού δικαστηρίου κατά το πρωθύστερο της συζήτησης στάδιο παρατηρείται και σε άλλες χώρες της οικογένειας του ηπειρωτικού δικαίου, όπως η Ιταλία (όπου – μάλλον ειρωνικά – εκπρόσωποι της επιστήμης του δικονομικού δικαίου επικρίνουν την «ιταλική μοναδικότητα» του φαινομένου αυτού. Βλ. *E. Silvestri* σε *C. H. Van Rhee/F. Yulin*, *Civil Litigation in China and Europe*, 2014, σ. 243 – 244, καθώς και *B. Ficcarelli*, *Fase preparatoria del processo civile e case management giudiziale*, 2011, σ. 15, η οποία στηλιτεύει το ατελές των τροποποιήσεων του CPC στο ζήτημα της δημιουργίας εκείνων των συνθηκών που θα επιτρέψουν στο δικαστή να ασκήσει ουσιαστικά τις ευρείες εξουσίες του).

διαδίκους. Για το δικαστήριο, η πραγματικότητα διαγράφεται ολότελα διαφορετική. «Εν αρχή ην η συζήτηση», συνοδευόμενη από τη γλαφυρή παρατήρηση ότι, κατά την εκφώνηση του «*συζητείται*», το δικαστήριο, ίσως, αγνοεί τι ακριβώς «*συζητείται*».

Θα μπορούσε κάποιος να αντιλέξει ότι, ακόμα και υπό καθεστώς αργού βηματισμού, ο πολιτικός δικαστής εκδίδει μια ποιοτικά υψηλή απόφαση που επιλύει τη διαφορά. Επί της αρχής, θα συμφωνήσουμε με αυτό τον αντίλογο. Εντούτοις, θα προσθέσουμε ότι ο χρονικός παράγοντας δε πρέπει να παραγνωρισθεί³⁸, ιδίως όταν εξετάζουμε τις εξουσίες του δικαστηρίου. Διότι, η καθυστέρηση στην άσκησή τους είναι ικανή να οδηγήσει σε εσφαλμένες, στην ουσία τους, αποφάσεις και σε σημαντική επιβάρυνση των διαδίκων και του ίδιου του δικαστηρίου, ενώ, ακόμη, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκμηδενιστεί η πρακτική χρησιμότητα της δικαστικής απόφασης³⁹. Τούτοι οι κίνδυνοι επιρρωνύονται μέσα από ορισμένα πρακτικά παραδείγματα:

- αν η απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης εκδοθεί ενάμιση χρόνο αφότου έκλεισε ο φάκελος της δικογραφίας, ο κρίσιμος μάρτυρας μπορεί να έχει αλλάξει χώρα συνήθους διαμονής ή, δυστυχώς, να έχει πεθάνει⁴⁰,
- ο βαριά τραυματισθείς ενάγων ασκεί αποζημιωτική αγωγή ενώπιον υλικά ή τοπικά αναρμόδιου δικαστηρίου. Εάν το αναρμόδιο δικαστήριο εκδώσει παραπεμπτική απόφαση ενάμιση έτος μετά την άσκηση της αγωγής, τότε, έως ότου αποφανθεί, κατόπιν κλήσης, το δικαστήριο της παραπομπής, τότε δε θα μπορέσει ο ενάγων να ικανοποιηθεί εγκαίρως μέσω μιας προσωρινά εκτελεστής απόφασης.
- αν το δικαστήριο στερούταν, προδήλως⁴¹, διεθνούς δικαιοδοσίας να εκδικάσει τη διαφορά, γιατί να μην απορριφθεί η αγωγή σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά το κλείσιμο του φακέλου της δικογραφίας, ύστερα από ιδιαίτερη συζήτηση, παρά να χρεωθεί η υπόθεση σε δικαστή, προκειμένου να καταλήξει στο ακριβώς ίδιο διατακτικό μετά από ικανό χρονικό διάστημα; Έτσι, θα επερχόταν άμεση αποσυμφόρηση των πινακίων του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και θα εξοικονομούταν πολύτιμος δικαστικός χρόνος.

³⁸ Βλ. και Α. Α. S. Zuckerman, Quality and Economy in Civil Procedure. Oxford Journal of Legal Studies 1994.360.

³⁹ *Ibid.*361.

⁴⁰ Πρβλ. *Ibid.*360.

⁴¹ Για παράδειγμα, επί αγωγής ρύθμισης του δικαιώματος επικοινωνίας με ανήλικο τέκνο, ο ενάγων πατέρας εκθέτει στην ίδια την ιστορική βάση όλα εκείνα τα περιστατικά που αποδεικνύουν ότι, αν και μετακινήθηκε παράνομα, το τέκνο έχει αποκτήσει συνήθη διαμονή σε άλλο κράτος – μέλος και επομένως, βάσει του Καν. 2019/1111, τα ελληνικά δικαστήρια στερούνται διεθνούς δικαιοδοσίας.

- αν ο ενάγων λησμονήσει να προσκομίσει έγγραφο παροχής δικαστικής πληρεξουσιότητας ή να επισπεύσει τη διεξαγωγή Υποχρεωτικής Αρχικής Συνεδρίας Διαμεσολάβησης, γιατί να μην επισημανθούν οι ελλείψεις αυτές εγκαίρως από το δικαστήριο; Έτσι, μέχρι και τη συζήτηση της υπόθεσης θα έχουν θεραπευτεί, ώστε θα εξέλειπε η ανάγκη καταφυγής στο άρ. 105 ή 227 ΚΠολΔ.
- Γιατί να μην διαταχθεί, εκ προοιμίου, η συνεκδίκαση εκκρεμών αγωγών ή αιτήσεων, προκειμένου οι διάδικοι να καταθέσουν κοινές προτάσεις; Έτσι, διευκολύνονται οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των διαδίκων, αλλά και οι δικαστικοί υπάλληλοι.

Στα ανωτέρω παραδείγματα, η έγκαιρη άσκηση των εξουσιών του δικαστηρίου αφενός, κατατείνει στην οικονομία της δίκης και στην απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης και αφετέρου, ουδόλως υποβαθμίζει τη ποιοτική στάθμη της αποδιδόμενης δικαιοσύνης.

Αναφύεται, έτσι, με ενάργεια, η ανάγκη για τη διαμόρφωση μιας ουσιαστικής προδικασίας, όπου η δικαστική ενεργητικότητα⁴² βρίσκεται στο επίκεντρό της. Ιδίως εκεί όπου κρατεί το σύστημα της «μίας συζήτησης», όπως παρ' ημίν (ύστερα από τις μεταρρυθμίσεις του Ν. 2915/2001), μια τέτοια προδικασία⁴³ εξασφαλίζει την αποτελεσματική αξιοποίηση του «κενού» δικονομικού χρόνου μεταξύ της άσκησης της αγωγής και της συζήτησής της. Πολλοί φρονούν ότι η ελληνική δικαστηριακή πραγματικότητα είναι ανεπίδεκτη «πειραματισμών» που κατατείνουν στη διαμόρφωση ενός λειτουργικού συστήματος προδικασίας. Μάλιστα, προτάσσουν, κριτικά, ως βασική τροχοπέδη ενός τέτοιου εγχειρήματος το φόρτο εργασίας των πολιτικών δικαστηρίων. Διαφωνούμε με τη θέση αυτή. Διότι, κατά τη γνώμη μας, τούτος ο φόρτος οφείλεται, σε σημαντικό βαθμό, ακριβώς, στην ανυπαρξία ενός συστήματος ουσιαστικής ενασχόλησης του δικαστηρίου με την υπόθεση, σε χρόνο προγενέστερο της συζήτησης⁴⁴. Εξάλλου, έχει αποδειχτεί, μέσω πρόσφατων νομοθετημάτων, όπως ο Ν. 4335/2015 ή ο Ν. 4640/2019, ότι το ημεδαπό δικαστηριακό *status quo* είναι δεκτικό μεταβολών και αναπροσαρμογών, αρκεί να επιτελέσει ο δικονομικός νομοθέτης έναν ρόλο που προσιδιάζει σε εκείνον του μυθικού Προμηθέα. Το κλειδί, ωστόσο,

⁴² A. Nylund σε L. Ervo/A. Nylund, *Current Trends in Preparatory Proceedings*, 2016, σ. 7, η οποία υπογραμμίζει emphatically ότι “Active case management is the key to a successful preparatory stage”.

⁴³ A. Nylund, ο.π., σ. 6-7. Η A. Nylund τονίζει ότι στο μοντέλο της «μίας συζήτησης» το προπαρασκευαστικό στάδιο συνιστά «ουσιώδες στοιχείο», το οποίο κατατείνει, μεταξύ άλλων, στη πρώιμη διεκπεραίωση υποθέσεων.

⁴⁴ Πρβλ. την πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα της Αμερικανίδας δικαστή J. D. Bailey, διεξαχθείσα μέσω ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν από δικαστές της πολιτείας της Florida (J. D. Bailey, *Why Don't Judges Case Manage?*, University of Miami Law Review 2019.1071). Το 67 % των ερωτηθέντων δικαστών επισήμαναν ότι το ενεργό *case management* μειώνει σημαντικά τον χρόνο που αφιερώνουν στις χρεωμένες δικογραφίες, καθώς τις διεκπεραιώνουν στα πρώιμα στάδια της δίκης (Ibid.1191 επ.).

της επιτυχίας βρίσκεται στη σχεδίαση ενός συστήματος προδικασίας που δε μιμείται εκείνο μιας αλλοδαπής δικαιοταξίας⁴⁵, πολλώ δε μάλλον του κοινού δικαίου, αλλά, λαμβάνοντας υπόψη τις επιτυχημένες πτυχές του, προσαρμόζεται στις ελληνικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες⁴⁶. Έτσι, στο πέμπτο μέρος της παρούσας μελέτης, αφού έχει προηγηθεί η ανάλυση των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, διατυπώνεται αδρομερώς μια πρόταση για την ενεργοποίηση του δικαστηρίου στο πρώιμο της δίκης στάδιο, μέσω της δημιουργίας ενός νέου δικονομικού θεσμού: του Δικαστή Προδικασίας.

III. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στη πρωτοβάθμια δίκη της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας

Στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία «χτυπά» η καρδιά της πολιτικής δίκης. Εν αντιθέσει με την εκούσια δικαιοδοσία, όπου στις γνήσιες, τουλάχιστον, υποθέσεις ελλείπει το στοιχείο της αντιδικίας, εδώ, οι διάδικοι διασταυρώνουν τα ξίφη τους. Δεν πρωταγωνιστεί ένας μοναχικός αιτών, αλλά κυριαρχούν οι *domini litis*, ενάγων και εναγόμενος. Η πρωτοβάθμια, λοιπόν, δίκη τούτης της δικαιοδοσίας παρίσταται ως ο φυσικός χώρος εκδήλωσης των διάφορων πτυχών της δικαστικής ενεργητικότητας.

A. Εξουσίες αναγόμενες στον έλεγχο των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης και στη συμπλήρωση ελλείψεων περί αυτών

1. Η αυτεπάγγελτη έρευνα των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης

Ως γνωστόν, οι διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης δε συνιστούν όρους για τη δημιουργία της έννομης σχέσης της δίκης⁴⁷, αλλά για την έκδοση απόφασης επί της ουσίας της διαφοράς⁴⁸. Οι

⁴⁵ Για την αξία και τους κινδύνους της δικαιοσυγκριτικής ανάλυσης στη μεθόδευση τροποποιήσεων των εθνικών κανόνων πολιτικής δικονομίας, βλ. C. B. Picker σε C. B. Picker/G. Seidman, *The Dynamism of Civil Procedure - Global Trends and Developments*, 2016, σ. 51 επ..

⁴⁶ Πρβλ. H. Gramckow, *Can Us-Type Court Management Approaches Work In Civil Law Systems? Experiences From The Balkans And Beyond.*, *European Journal on Criminal Policy and Research* 2005.99-103.

⁴⁷ Τούτη γεννάται με μόνη την άσκηση της αγωγής, ασχέτως του αν αυτή βαρύνεται με απαράδεκτο ή ακυρότητα (N. Νίκας, *Πολιτική Δικονομία*, τόμ. 1, 2η έκδ., 2020, § 33, σ. 481, άρ. 5 · ΕφΔωδ 236/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Αντιθ. η E. Ασημακοπούλου, *Η σύγχρονη φυσιογνωμία της συζητητικής αρχής*, 2017, § 3, σ. 213, κατά την οποία, οι εν λόγω προϋποθέσεις «διαμορφώνουν την δημοσίου χαρακτήρα έννομη σχέση μεταξύ του δικαστηρίου και του διαδίκου, ήτοι την έννομη σχέση της δίκης» · ΑΠ 2039/2017, www.areiospagos.gr (αναφορικά με την ικανότητα για δικαστική παράσταση).

⁴⁸ N. Κλαμαρής/Σ. Κουσσούλης/Σ. Πανταζόπουλος, *Πολιτική Δικονομία*, 4η έκδ., 2022, § 17, σ. 419 · Π. Κολοτούρος, Ο

προϋποθέσεις αυτές διακρίνονται, αφενός, μεν, τριττά⁴⁹, σε εκείνες που αφορούν στο δικαστήριο⁵⁰, στους ίδιους τους διαδίκους⁵¹ και στο αντικείμενο της δίκης⁵², αφετέρου, δε, διττά, σε θετικές και αρνητικές⁵³. Ο δικονομικός νομοθέτης επιφορτίζει, κατ' αρχήν, τον δικαστή με τον αυτεπάγγελτο έλεγχο της συνδρομής των εν λόγω προϋποθέσεων.

α. Ο κανόνας του άρ. 73 ΚΠολΔ

Βάσει του άρ. 73 ΚΠολΔ, το δικαστήριο εξετάζει και αυτεπαγγέλτως (καθώς και σε κάθε στάση της δίκης) την ύπαρξη των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης. Καίτοι στην διάταξη μνημονεύονται μόνο τα άρ. 62 έως 72 ΚΠολΔ, γίνεται δεκτό ότι τέτοια έρευνα χωρεί ως προς όλες τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις⁵⁴. Βέβαια, στο *corpus* του ΚΠολΔ ανευρίσκονται και επιμέρους διατάξεις που προβλέπουν τον αυτεπάγγελτο έλεγχο των λοιπών διαδικαστικών προϋποθέσεων. Έτσι, λ.χ. το πρωτοβάθμιο δικαστήριο λαμβάνει *ex officio* υπόψη την αναρμοδιότητά του (άρ. 46), την ύπαρξη εκκρεμοδικίας (άρ. 222 § 2) και το δεδικασμένο (άρ. 332).

Η *ratio* της αυτεπάγγελτης εξέτασης έγκειται στο γεγονός ότι οι δικονομικοί κανόνες που θεσπίζουν τις ως άνω προϋποθέσεις έχουν τεθεί για την προστασία του δημόσιου συμφέροντος⁵⁵. Το

αναιρετικός έλεγχος της εκκρεμοδικίας, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, σ. 799 · Κ. Κεραμής, Αστικό δικονομικό δίκαιο, 1986, σ. 118 · Π. Γέσιου-Φαλτσή, Η ομοδικία εις την πολιτικήν δίκην, 1970, § 7, σ. 54.

⁴⁹ Για τις διακρίσεις αυτές βλ. αναλυτικά Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 33, σ. 482 επ. · ΠΠΑΘ 2254/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁰ Διεθνής και εσωτερική δικαιοδοσία των ελληνικών πολιτικών δικαστηρίων, υλική, τοπική και λειτουργική αρμοδιότητα αυτών.

⁵¹ Ικανότητα διαδίκου, δικαστικής παράστασης και διεξαγωγής της δίκης στο όνομα διαδίκου, νομιμοποίηση και έννομο συμφέρον. Κατά μία άποψη που βρίσκει απήχηση στην νομολογία, εδώ εντάσσεται και η δικαστική πληρεξουσιότητα (ΑΠ 386/2020, www.areiospagos.gr · ΑΠ 1556/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1345/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁵² Ορισμένο της αγωγής, εκκρεμοδικία και δεδικασμένο.

⁵³ Τούτη η διάκριση είναι σημαντική για τον καθορισμό του βάρους απόδειξης. Τις θετικές διαδικαστικές προϋποθέσεις οφείλει να αποδείξει ο ενάγων, τις δε αρνητικές ο εναγόμενος (Ν. Κλαμαρή/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 17, σ. 420 · Α. Καστανίδης, Αρνητική αναγνωριστική αγωγή κατά το ελληνικό και το ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, 2019, § 6, σ. 53 · ΑΠ 147/2006, sakkoulas-online · ΜΠΘεσ 5205/2018, ΕπΑκ 2020.844). Η αμφισβήτηση του εναγόμενου ως προς κάποια εκ των θετικών διαδικαστικών προϋποθέσεων συνιστά άρνηση (αιτιολογημένη ή μη) της εν λόγω προϋπόθεσης και όχι ένσταση, επομένως ο ενάγων βαρύνεται με την απόδειξη της συνδρομής της (βλ. ενδ. για την ενεργητική νομιμοποίηση ΑΠ 1199/2021, ΑΠ 46/2020, αμφοτέρως σε www.areiospagos.gr · ΕφΘεσ 133/2017, ΕπισκΕΔ 2018.278· ΕφΑθ 1854/2009, ΕλλΔνη 2009.1426· ΠΠΠειρ 277/2014, ΕλλΔνη 2014.880· ΜΠΠειρ 1356/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΤΕΛΙΑ).

⁵⁴ Ε. Μπαλογιάννη σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, Ο νέος Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, τόμ Ι, 2022, άρ. 73, σ. 284, αριθμ. 1 · Κ. Κεραμής/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), Ερμηνεία ΚΠολΔ, τόμ. 1, 2000, άρθ. 73, σ. 166 · ΕιρΘεσ 2275/2017, Αρμ 2017.811.

⁵⁵ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες του δικαστηρίου και των διαδίκων στην πολιτική δίκη, 2020, σ. 145.

συμφέρον αυτό πρέπει να ιδωθεί από μία γενική και μία ειδική σκοπιά⁵⁶. Αφενός, οι διαδικαστικές προϋποθέσεις συνιστούν εκείνους τους συστατικούς όρους που θέτει η πολιτεία για την παροχή της συνταγματικά κατοχυρωμένης δικαστικής προστασίας⁵⁷, ώστε αυτή να μην παρέχεται αυθαίρετα⁵⁸. Πρόκειται περί προϋποθέσεων που διασφαλίζουν, κατ' ελάχιστο⁵⁹, μία ασφαλή και προκαθορισμένη διαδικασία, κοινή για όλους τους παράγοντες της δίκης⁶⁰. Βέβαια, κινητήριος μοχλός της πολιτικής δίκης είναι η αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης των διαδίκων, πλην όμως τούτη υποχωρεί προ των ανωτέρω κανόνων του δικονομικού νομοθέτη. Επί παραδείγματι, το να μην ανοίγεται δίκη από πρόσωπο που έχει τεθεί σε πλήρη δικαστική συμπαράσταση δεν επενεργεί απλώς στο “*fair play*” των διαδίκων της συγκεκριμένης δίκης. Πολύ περισσότερο, ενδιαφέρει ευρύτερα την (δικονομική) έννομη τάξη, καθώς, εν προκειμένω, φαλκιδεύονται οι θεμελιώδεις αρχές της και τα προστατευόμενα από αυτήν δικαιώματα, συνάμα, δε, κλυδωνίζεται η ασφάλεια δικαίου⁶¹. Αφετέρου, η συνδρομή κάθε επιμέρους διαδικαστικής προϋπόθεσης κατατείνει στη πραγμάτωση ενός ειδικότερου σκοπού που συνέχεται με το δημόσιο συμφέρον. Φερ' ειπείν λόγου, η εγγραφή της εμπράγματης αγωγής στα βιβλία διεκδικήσεων υπηρετεί την ασφάλεια των συναλλαγών⁶², το δεδικασμένο υπαγορεύεται από την ασφάλεια του δικαίου⁶³ - το αυτό ισχύει και για τη τήρηση των θεσπισθεισών από ενωσιακό νομοθέτη βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας⁶⁴, ενώ το έννομο συμφέρον «*προφυλάσσει το δικαστήριο από άσκοπες και προπετείς αιτήσεις*»⁶⁵.

Εν συνεχεία, χρίζουν διερεύνησης η φύση και τα όρια της κατ' άρ. 73 ΚΠολΔ αυτεπάγγελτης έρευνας του δικαστηρίου. Κατά την κρατούσα άποψη, η συζητητική αρχή δεν υποχωρεί προ της

⁵⁶ Την διάκριση αυτή προκρίνει και ο *N. Νίκας*, τόμ. 1, § 33, σ. 482, αριθμ. 6.

⁵⁷ Η νομολογία πάγια διακηρύττει ότι «*στόχος της δίκης πρέπει να είναι πάντοτε η έκδοση απόφασης επί της ουσίας και οι διαδικαστικές προϋποθέσεις πρέπει να έχουν σκοπό να εξασφαλίσουν την ομαλή και απρόσκοπτη ροή της διαδικασίας και να αποτελούν εγγυήσεις ορθής δικαστικής απόφασης*» (βλ. ΕφΠατρ 119/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΠειρ 438/2021, www.efeteio-reir.gr · ΕφΚρητ 9/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

⁵⁸ Βλ. και *K. Κεραμεύς*, ο.π., σ. 115.

⁵⁹ Βλ. ΑΠ 1223/2003, ΕλλΔνη 2004.411.

⁶⁰ *M. Περτσελάκη*, Η διατάραξη της κυριότητας, 2022, σ. 326.

⁶¹ *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, ο.π., σ. 146.

⁶² *K. Μακρίδου*, Τακτική διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, 2019, άρ. 220, σ. 55.

⁶³ *E. Ποδηματά*, Δεδικασμένο, τόμ. 1, 2002, § 1, σ. 11.

⁶⁴ Βλ. ΔΕΕ C-281/02 *Andrew Owusu v N. B. Jackson, trading as "Villa Holidays Bal-Inn Villas" and Others* [2005] ECLI:EU:C:2005:120 (σκ. 38 επ.). Η εν λόγω προϋπόθεση υπηρετεί και τον σεβασμό της ύπαρξης άλλων δικαιοδοτικών τάξεων (*K. Κεραμεύς*, ο.π., σ. 115).

⁶⁵ *N. Νίκας*, τόμ. 1, § 33, σ. 482, αριθμ. 6.

ανακριτικής, πλην όμως εμφανίζεται μετριασμένη⁶⁶ ή, κατ' άλλη διατύπωση⁶⁷, εφαρμόζεται ιδιόμορφα το συζητητικό σύστημα. Βέβαια, οι ίδιοι λόγοι που υπαγορεύουν την *ex officio* έρευνα, θα δικαιολογούσαν, νομίζουμε, τη χορήγηση ανακριτικής φύσης εξουσιών στο δικαστήριο, ώστε να μπορεί να συλλέγει αυτεπαγγέλτως εκείνα τα πραγματικά γεγονότα που στοιχειοθετούν την έλλειψη κάποιας διαδικαστικής προϋπόθεσης⁶⁸. Σε κάθε περίπτωση, ερευνώντας αυτεπαγγέλτως την συνδρομή των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης, το δικαστήριο αποδεσμεύεται από την δικονομική συμπεριφορά των διαδίκων⁶⁹, οι οποίοι, εν προκειμένω, στερούνται της εξουσίας διαθέσεως⁷⁰ αυτών. Τούτο σημαίνει ότι δεν απαιτείται αίτημα κήρυξης του απαραδέκτου του ενδίκου βοηθήματος ή αμφισβήτηση περί την ύπαρξης της προϋπόθεσης εκ μέρους των διαδίκων, ούτε η έλλειψη θεραπεύεται δια της συμπεριφοράς του αντιδίκου. Ακόμα, οι διάδικοι δεν μπορούν να παραιτηθούν από την προβολή ή να αποδεχτούν την έλλειψη των εν λόγω προϋποθέσεων.

Αφού, λοιπόν, η κατ' άρ. 73 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου ασκείται στην σκιά του συζητητικού συστήματος, οι διάδικοι οφείλουν να εισφέρουν το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό, από το οποίο θα προκύπτει η συνδρομή ή η έλλειψη των διαδικαστικών προϋποθέσεων, αναλόγως του κατανεμημένου βάρους απόδειξης. Ωστόσο, το δικαστήριο παραδεκτά λαμβάνει υπόψη τα πραγματικά στοιχεία που προκύπτουν από τον φάκελο της δικογραφίας, ακόμα και αν δεν τα έχει επικαλεστεί κάποιος εκ των διαδίκων. Τούτο συνιστά μεν σημαντική απομάκρυνση από την συζητητική αρχή, πλην όμως δικαιολογείται από την δημοσίου συμφέροντος χροιά των προκειμένων κανόνων δικονομικού δικαίου. Επίσης, εφόσον έχει εισφερθεί το αντίστοιχο πραγματικό υλικό, δεν μπορεί να αποκλειστεί η κατ' άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου να διατάζει αποδείξεις, προκειμένου να μορφώσει δικανική πεποίθηση ως προς την ύπαρξη κάποιας διαδικαστικής προϋπόθεσης, λ.χ. της νομιμοποίησης⁷¹.

⁶⁶ Α. Καστανίδης, ο.π., § 6, σ. 53 · Ε. Ποδηματά, Καθήκον δικαστικής καθοδηγήσεως και συζητητικό σύστημα. Μία δικαιοπολιτική και δογματική αποτίμηση μετά τον ν. 3994/2011, ΕΠολΔ 1/2013.7 · Γ. Ορφανίδης, Πραγματικοί ισχυρισμοί ενώπιον των ουσιαστικών δικαστηρίων στον τόμο Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 32ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ενώσεως Ελλήνων Δικονομολόγων, 2008, σ. 94-95.

⁶⁷ Ε. Ασημακοπούλου, ο.π., § 3, σ. 205.

⁶⁸ Πρβλ. όμως Γ. Ράμμος, Τα συστήματα της ανακρίσεως και της συζητήσεως εν τη πολιτική δικονομία, 1934, σ. 19 – 20.

⁶⁹ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, ο.π., σ. 146.

⁷⁰ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, 4η έκδ., 2016, § 36, σ. 467, αριθμ. 6 · ΠΠΘεσ 6408/2008, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Ακόμα και επί αποδοχής της αγωγής (άρ. 298 ΚΠολΔ), «εξετάζεται από το Δικαστήριο η κανονικότητα της άσκησής της από την άποψη της προδικασίας.» (ΕφΘεσ 2387/2008, Αρμ 2009.570).

⁷¹ Από την πρόσφατη νομολογία, βλ. ΕφΠειρ 78/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΝοΒ 2020.1660, με παρατηρήσεις Σ. Τσαχιρίδη, δια της οποίας διατάχθηκε η επανάληψη της συζήτησης προκειμένου «να προσκομισθεί ... έγγραφο από το οποίο να προκύπτει, με σαφήνεια, ότι η διαχείριση των απαιτήσεων της εκκαλούσας τράπεζας κατά των εφεσίβλητων, οι οποίες αφορούν στην

Η απόδειξη της συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων γίνεται βάσει ελεύθερης απόδειξης (άρ. 8 ΚΠολΔ)⁷², αποδεσμεύοντας τον δικαστή από τους τυπικούς κανόνες της αποδεικτικής διαδικασίας. Έτσι, γίνεται δεκτό⁷³ ότι τα πραγματικά περιστατικά που συνθέτουν τις εν λόγω προϋποθέσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο δικαστικής ομολογίας. Πειστικότερη όμως διαφαίνεται η θέση του *N. Κατηφόρη*⁷⁴, σύμφωνα με τον οποίο η δεσμευτικότητα ή μη του προκείμενου αποδεικτικού μέσου θα πρέπει να αξιολογείται με βάση το συμφέρον που εξυπηρετεί εκάστη διαδικαστική προϋπόθεση. Έτσι, κατά την γνώμη μας, η παραδοχή του ίδιου του ενάγοντος ότι δεν κατέβαλε τέλος δικαστικού ενσήμου θα μπορούσε να θεωρηθεί δεσμευτική, υπό την σκέψη ότι οι σχετικές διατάξεις (άρ. 2 του Ν. ΓΠΟΗ/1912, 7 § 3 Ν.Δ. 1544/1942) υπηρετούν απλώς το ταμειακό, δημοσιονομικής φύσης συμφέρον του Δημοσίου⁷⁵. Αντίθετα, η ομολογία του εναγόμενου ότι ο ενάγων είναι ενήλικος και άρα, έχει την απαιτούμενη εξουσία δικαστικής παράστασης δεν μπορεί να αποκλείσει την ελεύθερη εκτίμηση της. Η διάταξη του άρ. 63 ΚΠολΔ υπαγορεύεται προδήλως από το ευρύτερο δημόσιο συμφέρον και επομένως, δεν μπορεί να γίνει λόγος για δεσμευτική δικαστική ομολογία.

Αποτελεί κοινό τόπο ότι ο δικονομικός νομοθέτης καταλείπει αρρύθμιστη την σειρά της αυτεπάγγελτης εξέτασης της συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης⁷⁶. Έτσι, τίθεται το ερώτημα, τι πρέπει να πράξει το δικαστήριο αν διαπιστώσει την έλλειψη πλέον της μίας διαδικαστικών προϋποθέσεων; Πώς οφείλει να ασκήσει τότε την εξουσία του⁷⁷; Το ερώτημα δεν είναι απλά δογματικό, αλλά εξόχως πρακτικό, καθώς ο ΚΠολΔ, αφενός μεν, δε διαγράφει, καθ' ομοίομορφο τρόπο, τις συνέπειες

αναφερθείσα στο σκεπτικό σύμβαση δανείου, έχει μεταβιβασθεί, νομίμως, στην εταιρία με την επωνυμία «.....», ώστε η τελευταία να μπορεί, με τη σχετική ιδιότητα του μη δικαιούχου διαδίκου, να διεξάγει την προκείμενη δίκη για λογαριασμό της εκκαλούσας.».

⁷² ΑΠ 1517/2010, ΕλλΔνη 2/2011.415 · ΕφΛαρ 289/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΣπαρτ 75/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 1062/2014, Αρμ 2015.1350.

⁷³ Βλ. *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, ο.π., σ. 149 – 150 · ΕφΠειρ 33/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντιθ. Σ. Φούρλαρη σε *X. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο*, ο.π., άρ. 352, σ. 1269, αριθμ. 2.

⁷⁴ *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, ο.π., σ. 150 – 151.

⁷⁵ *I. Δεληκωστόπουλος*, Δικαστικό ένσημο: κριτήρια απαλλαγής νπιδ στα οποία συμμετέχει το Δημόσιο, ΕΠολΔ 2021.638 · ΠΠΠατρ 94/2020, ΕλλΔνη 2020.218.

⁷⁶ *N. Κλαμαρής*, Ζητήματα σχετικώς με το ορισμένο της αγωγής, τη συνδρομή των διαδικαστικών προϋποθέσεων και τη σειρά προτεραιότητάς του –από το δικαστήριο –ελέγχου της συνδρομής ή μη συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων, ΝοΒ 2018.803.

⁷⁷ Πάντως, προς όποια κατεύθυνση και αν ασκηθεί η συγκεκριμένη εξουσία, «η τήρηση σειράς προτεραιότητας δεν προκαλεί ακυρότητες» (*K. Κεραμής/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-N. Νίκας)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τόμ. 1, 2000, άρθ. 73, σ. 167)

της μη συνδρομής καθεμίας προϋπόθεσης (λ.χ. επί έλλειψης νομιμοποίησης, η αγωγή απορρίπτεται ως απαράδεκτη, ενώ, αντίθετα, η ύπαρξη εκκρεμοδικίας συνεπάγεται την αναστολή της προόδου της δίκης), αφετέρου, δε, η έλλειψη ορισμένων προϋποθέσεων είναι ιάσιμη, ενώ άλλων όχι⁷⁸.

Στην επιστήμη του δικονομικού δικαίου δεν φαίνεται να υπάρχει ομοφωνία ως προς την ενδεικνυόμενη σειρά εξέτασης των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης. Υποστηρίζεται ευρέως⁷⁹ ότι το δικαστήριο οφείλει να ελέγξει πρώτα την νομότυπη άσκηση της αγωγής, στη συνέχεια τις προϋποθέσεις που αφορούν το ίδιο το δικαιοδοτικό όργανο, ύστερα εκείνες που αφορούν στους διαδίκους και τέλος, όσες συνέχονται με το αντικείμενο της δίκης. Συναφώς, προτείνεται⁸⁰ η αναγνώριση προβαδίσματος στον έλεγχο της δικαιοδοσίας και της αρμοδιότητας του δικαστηρίου και κατόπιν αυτών, των υπόλοιπων διαδικαστικών προϋποθέσεων. Ακόμα, η *Κ. Μακρίδου* φρονεί⁸¹ ότι αν «απουσιάζουν περισσότερες διαδικαστικές προϋποθέσεις, είναι δυνατό αλλά και σκόπιμο να απορρίπτεται η αγωγή ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως όλων των διαδικαστικών προϋποθέσεων που απουσιάζουν». Θα ομιλούμε, λοιπόν, για περίπτωση επάλληλων αιτιολογιών, όπου η καθεμία επιστηρίζει, αυτοτελώς, το διατακτικό. Τέλος, υποστηρίχθηκε μεμονωμένα⁸² από τον *Κ. Μπέη* ότι πρώτα πρέπει να εξετάζονται οι προϋποθέσεις της ικανότητας διαδίκων και της εξουσίας των αντιπροσώπων τους.

Εξάλλου, η νομολογία φαίνεται να εκκινεί από την εξέταση των διαδικαστικών προϋποθέσεων που αφορούν στο ίδιο το δικαστήριο και δη, της ύπαρξης δικαιοδοσίας⁸³. Πλην όμως, ο εν λόγω κανόνας κάμπτεται συχνά, χάριν της αρχής της οικονομίας της δίκης⁸⁴, στις περιπτώσεις της υλικής ή τοπικής

⁷⁸ *Ν. Κλαμαρής*, Ζητήματα.803-804.

⁷⁹ *Κ. Παπαχρήστου-Δημητράς*, Η νομιμοποίηση των διαδίκων στην πολιτική δίκη, 2021, σ. 15-16, αριθμ. 25· *Γ. Διαμαντόπουλος*, Ερανισμοί & Ανταποδόσεις Θέμιδος, τόμ. 4, 2021, σ. 31· *Ν. Νίκας*, τόμ. Ι, σ. 488, αριθμ. 17.

⁸⁰ *Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος*, ο.π., § 17, σ. 420· *Ν. Κλαμαρής*, Ζητήματα, ο.π..805.

⁸¹ *Κ. Μακρίδου*, Η αόριστη αγωγή και οι δυνατότητες θεραπείας της, 4η έκδ., 2006, § 3, σ. 129. Έτσι και ΕφΔωδ 309/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸² *Κ. Μπέης*, Πολιτική Δικονομία, Γενικά Αρχαί και κατ' άρθρον ερμηνεία, τεύχ. 2, 1973, άρ. 44, σ. 270.

⁸³ ΕφΑθ 828/2021, ΕλλΔνη 2022.263 · ΕφΠειρ 480/2020, ΕφΠειρ 464/2020, αμφότερες σε www.efeteio-peir.gr · ΕφΛαρ 524/2005, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΠειρ 1087/2017, www.protodikeio-peir.gr · ΠΠΑθ 927/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΘεσ 18250/2014, ΕπισκεΔ 2019.262 · ΠΠΠειρ 3272/2012, ΕλλΔνη 2013.1680 · ΠΠΒολ 5/2001, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁴ Πρβλ., από δικαιοσυγκριτική σκοπιά, τη συναφή προβληματική, υπό το πρίσμα του αμερικανικού δικονομικού δικαίου, όσον αφορά στην ευχέρεια του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου (*District Court*) να απορρίπτει την αγωγή, κατά παραδοχή της ένστασης *forum non conveniens*, δίχως να ερευνήσει την ύπαρξη *in personam* διεθνούς δικαιοδοσίας σε *J. S. Hill*, Towards Global Convenience, Fairness, and Judicial Economy, *Vanderbilt Law Review* 2021.1177 και ιδίως 1194 επ.. Στη «καρδιά» της προβληματικής αυτής βρίσκεται, όπως και παρ' ημίν, η αρχή της οικονομίας της δίκης (*judicial economy*).

αναρμοδιότητας. Έτσι, αν η αγωγή «είναι απαράδεκτη, ως προδήλως αόριστη, νομικά αβάσιμη, και γενικώς αν υπάρχει γι' αυτή πρόδηλη έλλειψη κάποιας προϋπόθεσης, από αυτές που εξετάζονται σε μεταγενέστερο στάδιο, επιβάλλεται η άμεση απόρριψη της αγωγής και όχι η παραπομπή της στο αρμόδιο δικαστήριο για να απορριφθεί από αυτό για τον ίδιο λόγο»⁸⁵. Βέβαια, η ίδια άποψη διευκρινίζει πως η ανωτέρω λύση προσήκει όταν την αναρμοδιότητα διαπιστώνει το ανώτερο δικαστήριο, το οποίο θα όφειλε να παραπέμψει την διαφορά στο κατώτερο και όχι όταν συμβαίνει το αντίστροφο.

Είναι οι ανωτέρω θέσεις ορθές; Μάλλον, ναι. Αφενός, θεωρούμε επιδοκιμαστέα την άποψη που θέτει στο προελούδιο του αυτεπάγγελτου ελέγχου των διαδικαστικών προϋποθέσεων εκείνες που συνεχονται άμεσα με το ίδιο το δικαστήριο. Είναι δογματικά, συνταγματικά⁸⁶ και λογικά⁸⁷ επιβεβλημένο το δικαστήριο να ελέγχει, προ πάντων⁸⁸, την ύπαρξη της εξουσίας του για εκφορά δικαιοδοτικής κρίσης (δικαιοδοσία) ή του αναλογούμενου «ποσοστού» αυτής της εξουσίας (αρμοδιότητα). Αν τούτες οι προϋποθέσεις ελλείπουν, δεν νοείται καν η περαιτέρω εξέταση των λοιπών διαδικαστικών προϋποθέσεων, πολλώ δε μάλλον, της βασιμότητας της αγωγής. Άλλωστε, μια τέτοια ενέργεια θα συνεπαγόταν την παρείσφρηση αναιρετικά ελεγχόμενων πλημμελειών στην απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας (άρ. 559, αριθμ. 4, 5 και 14 ΚΠολΔ), αλλά και σπατάλη πολύτιμου δικαστικού χρόνου.

Αφετέρου, η απόρριψη της πρόδηλα απαράδεκτης ή αβάσιμης⁸⁹ αγωγής από το αναρμόδιο δικαστήριο, αντί της παραπομπής της στο αρμόδιο, προκειμένου να καταλήξει σε ταυτόσημο διατακτικό, είναι, κατ' αρχήν, ορθή. Ευρίσκει, δε, επαρκές δικαιολογητικό έρεισμα τόσο στην αρχή της οικονομίας

⁸⁵ ΕφΔωδ 46/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Έτσι, ΕφΚρητ 68/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΔωδ 46/2020, ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΠατρ 57/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠειρ 3765/2020, www.protodikeio-peir.gr (μη παραπομπή ανακοπής άρ. 954 § 4 ΚΠολΔ σε συζήτηση με την προσήκουσα διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, λόγω πρόδηλου εκπροθέσμου αυτής) · ΜΠΠρεβ 73/2019, ΕπΑκ 2020.301 · ΜΠΘεσ 1314/2017, ΤΝΠ QULAEX. Βλ. και Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), Ερμηνεία ΚΠολΔ, τόμ. 1, 2000, άρ. 46, σ. 107.

⁸⁶ Οι κανόνες περί δικαιοδοσίας ή αρμοδιότητας διαγράφουν αφηρημένα, πριν αρχίσει η συγκεκριμένη δίκη, το νόμιμο δικαστή που θα επιληφθεί της υπόθεσης.

⁸⁷ Βλ. ΕφΔωδ 46/2020, ο.π., «η δικαιοδοσία, και αν γίνει δεκτό ότι δεν υπάρχει ιεράρχηση στην έρευνα από το δικαστήριο των διαδικαστικών προϋποθέσεων και του παραδεκτού της αγωγής, αποτελεί το λογικά προηγούμενο σε σχέση με την επίλυση της διαφοράς».

⁸⁸ Πρβλ. ως προς το αμερικανικό δίκαιο, τις αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ στις υποθέσεις *Sinochem Int'l Co. v. Malaysia Int'l Shipping Corp.*, 549 U.S. 422 (2007) και *Steel Co. v. Citizens for Better Environment*, 523 U.S. 83 (1998)(και δη, 84 - “without proper jurisdiction, a court cannot proceed at all, but can only note the jurisdictional defect and dismiss the suit”).

⁸⁹ Η παρούσα ανάλυση εστιάζει μονάχα στο παραδεκτό της αγωγής. Ωστόσο, τα όσα λεχθούν ισχύουν *mutatis mutandis* και για τη νομική αβασιμότητα.

της δίκης όσο και στην αξίωση να μην υπερφορτώνονται άσκοπα τα πινάκια του αρμόδιου δικαστηρίου με αγωγές στην εξέταση της ουσίας των οποίων κωλύεται να εισέλθει ο δικαστής. Τούτη, μάλιστα, η επιδίωξη συνέχεται άμεσα με το δημόσιο συμφέρον για την απονομή ταχείας δικαιοσύνης. Και είναι δεδομένο ότι τα υπερφορτωμένα πινάκια κάθε άλλο παρά στην επιτάχυνση της δίκης συμβάλλουν. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μας, η εδώ εξεταζόμενη νομολογιακή πρακτική χρίζει ορισμένων αστερίσκων.

Πρώτον, η λύση της απόρριψης, αντί της παραπομπής, προσήκει μόνο όταν της αγωγής έχει επιληφθεί ιεραρχικά ανώτερο δικαστήριο. Το ανώτερο αυτό δικαιοδοτικό όργανο περιβάλλεται με εχέγγυα ασφαλέστερης κρίσης από το κατώτερο⁹⁰, όπως μαρτυρείται με ενάργεια από τη ρύθμιση του άρ. 47 ΚΠολΔ. Και ναι μεν γίνεται ορθά δεκτό ότι η διάταξη αυτή δε συνιστά “*carte blanche*” για τη συνειδητή, εκ μέρους του ανώτερου δικαστηρίου, παραβίαση των κανόνων περί υλικής αρμοδιότητας⁹¹, παρά λειτουργεί μόνο *ex post*⁹², πλην όμως, καταδεικνύει, σε κάθε περίπτωση, την εμπιστοσύνη⁹³ του δικονομικού νομοθέτη στο έστω και αναρμόδιο ανώτερο δικαστήριο, ενώ, ταυτόχρονα, αναδεικνύει τη σημασία της οικονομίας της δίκης⁹⁴, ήτοι, της ίδιας ακριβώς αρχής που περιφρουρεί η πρακτική της απόρριψης της πρόδηλα απαράδεκτης αγωγής, αντί της παραπομπής της. Η λύση, δε, αυτή ουδόλως αναιρείται στις περιπτώσεις που ο νομοθέτης απονέμει εξαιρετική υλική αρμοδιότητα στο κατώτερο δικαστήριο. Διότι η υπαγωγή υποθέσεων σε αυτού του είδους την αρμοδιότητα υπαγορεύεται, ειδικότερα, από την απλότητα ορισμένων διαφορών και την ανάγκη για ταχεία εκδίκασή τους από μονομελείς σχηματισμούς⁹⁵, σκοποί που δεν έρχονται σε αντίθεση με την εκφορά κρίσης του ανώτερου πολυμελούς δικαστηρίου επί μιας πρόδηλης έλλειψης της αγωγής.

Δεύτερον, το «φιλτράρισμα» των απαράδεκτων αγωγών από το ιεραρχικά ανώτερο δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνο επί «πρόδηλων» ελλείψεων των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης. Σε τι συνίσταται, άραγε, το «πρόδηλο» της έλλειψης; Την έννοια αυτή συνθέτουν δύο στοιχεία, αφενός,

⁹⁰ Α. Βαθρακοκόιλης, Η διάταξη του άρθρου 47 ΚΠολΔ μετά την τροποποίησή της με τον ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 2016.104· ΕφΒορΑτγ 6/2022· ΕφΑθ 2065/2021· ΕφΑνατΚρητ 193/2020, όλες σε ΤΝΠ QUALEX.

⁹¹ Α. Βαθρακοκόιλης, Η διάταξη.104.

⁹² ΜΠΠατρ 282/2022· ΠΠΘεσ 2850/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX· ΜΠΠειρ 730/2021, www.protodikeio-peir.gr· ΠΠΠειρ 3016/2018, ΕλλΔνη 2019.865.

⁹³ Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τόμ. Ι, άρ. 47, σ. 104, αριθμ. 3.

⁹⁴ Βλ. ΑΠ 986/2019, www.areiospagos.gr σύμφωνα με την οποία το άρ. 47 κατατείνει στην «αποφυγή της ταλαιπωρίας των διαδίκων με την, αποτελούσα άγωνα τυπολατρεία, ανατροπή της απόφασης του ανώτερου δικαστηρίου, που συγκεντρώνει κατά τεκμήριο περισσότερες εγγυήσεις ευθυκρισίας». Έτσι και ΕφΘρακ 21/2022, ΤΝΠ QUALEX.

⁹⁵ Πρβλ. Ν. Νίκας, τόμ. Ι, σ. 149, 157, αριθμ. 8.

εκείνο του ολοφάνερου, ή, αλλιώς του έκδηλου και αφετέρου, εκείνο της απόλυτης βεβαιότητας. Έτσι, η έλλειψη είναι πασιδήλη όταν αυτή συνάγεται άμεσα και αντικειμενικά, δίχως, δηλαδή, ανάγκη επιλογής της υποκειμενικής κρίσης του δικαστή, από τον φάκελο της δικογραφίας. Υπό το πρίσμα αυτό, η άσκηση εκπρόθεσμης ανακοπής προκύπτει από την επισκόπηση της έκθεσης επίδοσης της διαταγής πληρωμής και της έκθεσης κατάθεσης του δικογράφου, το δε πρωτοβάθμιο δικαστήριο χρειάζεται απλώς να συμβουλευτεί ένα ημερολόγιο. Αντίθετα, προκειμένου να αχθεί στο συμπέρασμα ότι ο ενάγων στερείται ενεργητικής νομιμοποίησης να ασκήσει την αγωγή, το δικαστήριο ίσως οφείλει να ερμηνεύσει δυσχερείς κανόνες δικαίου. Σε αυτή τη περίπτωση, η έλλειψη δε μπορεί να λογισθεί ως «πρόδηλη». Εξάλλου, εάν υφίσταται επί του τεθέντος ζητήματος πάγια και σταθερή νομολογία του Αρείου Πάγου, τότε η κρίση του δικαστηρίου περί του απαραδέκτου ενισχύεται και από σημαντικό βαθμό νομικής βεβαιότητας.

Τρίτον, είναι αυτονόητο ότι εφόσον η ελλείπουσα διαδικαστική προϋπόθεση μπορεί να συμπληρωθεί, η λύση της παραπομπής είναι μονόδρομος. Επί παραδείγματι, εάν υφίσταται εκκρεμοδικία, δε νοείται αναστολή της δίκης από το αναρμόδιο δικαστήριο, ώστε μετά την περάτωση της πρώτης δίκης να επιληφθεί περαιτέρω της υπόθεσης, εισερχόμενο στην ουσία της.

β. Οι εξαιρέσεις από την αυτεπάγγελτη έρευνα

Ο κανόνας της αυτεπάγγελτης έρευνας των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης κάμπτεται, υπό όρους, σε δύο εξ αυτών: εκείνες της διεθνούς δικαιοδοσίας (είτε αυτή θεμελιώνεται σε ενωσιακούς κανονισμούς είτε στο ΚΠολΔ) και της τοπικής αρμοδιότητας.

i. Η διεθνής δικαιοδοσία

Υπό το δικονομικό σύστημα του Καν. 1215/2012 («*Βρυξέλλες Ibis*»), το εθνικό δικαστήριο ερευνά *ex officio* την ύπαρξη της διεθνούς του δικαιοδοσίας μόνο εάν, α) άγεται ενώπιον του διαφορά που υπάγεται στην αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία άλλου κράτους μέλους (άρ. 27 σε συνδ. με άρ. 24) ή β) ερημοδικεί ο εναγόμενος που κατοικεί σε έτερο κράτος μέλος (άρ. 28). Και για τις μεν αποκλειστικές βάσεις του άρ. 24, η *ratio* του αυτεπάγγελτου ελέγχου εντοπίζεται στην ανάγκη σεβασμού της κυριαρχίας εκάστης ενωσιακής έννομης τάξης, με το δημόσιο συμφέρον της οποίας συνέχονται άμεσα οι

δικαιοδοτικοί σύνδεσμοι της εν λόγω διάταξης⁹⁶. Είναι, βέβαια, αληθές ότι αποκλειστικές βάσεις προβλέπονται και σε άλλα σημεία του Κανονισμού, λ.χ. επί ρήτρας παρέκτασης (άρ. 25 § 1) ή επί εναγωγής του εργαζόμενου (άρ. 22 § 1). Σε αυτές όμως τις περιπτώσεις, η διεθνής δικαιοδοσία δεν ερευνάται αυτεπαγγέλτως⁹⁷, δεδομένου ότι χωρεί, κατ' αρχήν, σιωπηρή παρέκταση αυτής, δια της αναντίρρητης παράστασης του εναγομένου ενώπιον του στερούμενου δικαιοδοσίας δικαστηρίου. Πέραν τούτου, οι αποκλειστικές βάσεις του άρ. 24 υπαγορεύονται, κατά την γνώμη μας, από ισχυρότερα δικαιοπολιτικά ερείσματα σε σύγκριση με άλλες, αντίστοιχες βάσεις. Επί παραδείγματι, η αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία του *forum prorogatum* θεμελιώνεται επί της αυτονομίας της βούλησης των διαδίκων, η διαφορά των οποίων μπορεί να μην εμφανίζει καν σύνδεσμο (άμεσο ή έμμεσο) με το δικάζον δικαστήριο. Αντίθετα, το *forum rei sitae* (άρ. 24 § 1) ή το *forum arresti* (άρ. 24 § 5) είναι τα δικαστήρια που έχουν άμεση πρόσβαση στο πραγματικό και αποδεικτικό υλικό της δίκης, καθώς και γνώση του εφαρμοστέου δικαίου. Θα πρόκειται, δε, για δίκαιο με αρκετούς κανόνες *ius cogens* (όπως λ.χ. το δίκαιο της αναγκαστικής εκτέλεσης⁹⁸), η τήρηση των οποίων υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον της αντίστοιχης δικαιοταξίας. Άρα, είναι λογικό επακόλουθο να χορηγείται στον δικαστή του κράτους – μέλους η εξουσία του *ex officio* ελέγχου της ύπαρξης διεθνούς δικαιοδοσίας επί των διαφορών που αριθμούνται περιοριστικά στο άρ. 24. Εξάλλου, η αυτεπάγγελτη έρευνα της ύπαρξης διεθνούς δικαιοδοσίας κατά την περίπτωση όπου ερημοδικεί ο εναγόμενος «εισάγει ένα *minimum* προστασίας του αμυνόμενου διαδίκου από το ενδεχόμενο να στερηθεί της ευχέρειας να αμυνθεί αποτελεσματικά σ' ένα δικαστήριο, που δεν έχει δικαιοδοσία να εκδικάσει την υπόθεσή του»⁹⁹.

Πρέπει, πάντως, να επισημανθεί ότι, στο πλαίσιο άλλων ενωσιακών κανονισμών, ο εθνικός δικαστής ερευνά πάντοτε αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη της εξουσίας του να εκφέρει δικαιοδοτική κρίση. Έτσι, λ.χ. το άρ. 15 του Καν. 650/2012 (κληρονομική διαδοχή) και 18 του Καν. 2019/1111 (γαμικές διαφορές, διαφορές γονικής μέριμνας και για διεθνής απαγωγή παιδιών) επιτρέπουν την ανεξάρτητη

⁹⁶ Π. Αρβανιτάκης/Ε. Βασιλακάκης (-Σ. Φούρλαρη), Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 - Κανονισμός Βρυξέλλες Ια, 2020, άρ. 24, σ. 446, αριθμ. 2.

⁹⁷ M. Requejo Isidro σε V. Lazic /S. Stuij, Brussels Ibis Regulation: Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme, 2017, § 3.2.1.2, σ. 59.

⁹⁸ Σ. Πανταζόπουλος, Αναγκαστική Εκτέλεση, 2η έκδ., 2022, σ. 9.

⁹⁹ Π. Αρβανιτάκης/Ε. Βασιλακάκης (-Π. Αρβανιτάκης), Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012, άρ. 28, σ. 532, αριθμ. 1. Έτσι και Ν. Νίκας/Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, 2016, άρ. 28, σ. 445, αριθμ. 1 όπου επισημαίνεται ότι «θεωρείται γενικά αδικαιολόγητος ο εξαναγκασμός του εναγομένου να εμφανίζεται σε (αναρμόδιο) αλλοδαπό δικαστήριο, προκειμένου απλώς και μόνον να υποστηρίξει την έλλειψη της διεθνούς δικαιοδοσίας του».

αυτεπάγγελτη διαπίστωση της έλλειψης¹⁰⁰ διεθνούς δικαιοδοσίας. Τούτη η εξουσία δικαιολογείται από την ιδιομορφία των οικογενειακών και κληρονομικών διαφορών¹⁰¹.

Στο ημεδαπό δικονομικό δίκαιο¹⁰², το άρ. 4 ΚΠολΔ κινείται, τόσο γραμματικά όσο και τελολογικά, στον ίδιο άξονα με τον Καν. 1215/2012. Έτσι, ενώ η έλλειψη της εσωτερικής δικαιοδοσίας, έναντι των διοικητικών δικαστηρίων, ερευνάται πάντα αυτεπαγγέλτως, το αυτό δεν ισχύει για την διεθνή δικαιοδοσία. Η έλλειψη της ελέγχεται *ex officio* μόνο αν «αν ο εναγόμενος δεν παρίσταται στην συζήτηση ή αν πρόκειται για διαφορές που αφορούν ακίνητα που βρίσκονται στο εξωτερικό». Αναφορικά με το μη παριστάμενο εναγόμενο, η αυτεπάγγελτη έρευνα επιτελεί, όπως και υπό τον Καν. 1215/2012, προστατευτική λειτουργία, προκειμένου αυτός να μην ερημοδικήσει ενώπιον αναρμόδιου δικαστηρίου. Από την άλλη πλευρά, εύστοχα επισημαίνεται¹⁰³ ότι ο *sua sponte* έλεγχος επί διαφορών που αφορούν σε ακίνητα κείμενα εκτός της ελληνικής επικράτειας συνιστά «υπό μία έννοια οιονεί αντανάκλαστική¹⁰⁴ του άρθρου 29 υποχρέωση των δικαστηρίων μας». Και τούτο διότι, υπαγορεύεται από την παραδοχή ότι, κατ' αρχήν, κατάλληλο να εκδικάσει μία διαφορά επί ακινήτου είναι το *forum* στην επικράτεια του οποίου βρίσκεται το ακίνητο¹⁰⁵, στάθμιση που έχει χωρήσει και κατά την πρόβλεψη της αποκλειστικής δωσιδικίας του άρ. 29 ΚΠολΔ. Επομένως, το ελληνικό δικαστήριο, καίτοι *prima facie* μάλλον θα στερείται διεθνούς

¹⁰⁰ Πρβλ. όμως και ΔΕΕ C-645/20, *V A, Z A κατά TP*, ECLI:EU:C:2022:267 (σκ. 46).

¹⁰¹ Για τις οικογενειακές διαφορές, βλ. *Π. Αρβανιτάκης/Ε. Βασιλακάκης (-Π. Αρβανιτάκης)*, Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 (Κανονισμός Βρυξέλλες Ια), 2016, άρ. 17, σ. 173, αριθμ. 1 · *Ε. Κιουπτσίδου-Στρατουδάκη*, Ζητήματα των κανονισμών 2201/2003 και 1347/2000 (του Συμβουλίου της ΕΚ) σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και αναγνώριση αποφάσεων στις γαμικές διαφορές, ΕλλΔνη 2005.661 – 662 · ΜΠΑγρ 35/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁰² Το οποίο καλείται σε εφαρμογή στο βαθμό που η διαφορά με στοιχείο αλλοδαπότητας δεν εμπίπτει στο ρυθμιστικό βεληνεκές είτε κάποιου ενωσιακού κανονισμού είτε διεθνούς (διμερούς ή πολυμερούς) σύμβασης που έχει κυρώσει η χώρα μας.

¹⁰³ *Χ. Μειδάνης* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο*, ο.π., άρ. 4, σ. 40, αριθμ. 1.

¹⁰⁴ Η θεωρία της αντανάκλαστικής ενέργειας (*effet réflexe, reflexive effect*) στο πεδίο της διεθνούς δικαιοδοσίας διατυπώθηκε πρώτη φορά από τον *G. Droz*, *Competence judiciaire et effets des jugements dans le marché commun*, 1972. Για την εφαρμογή της στο πλαίσιο των ενωσιακών κανονισμών βλ. *S.P. De Verneuil/B. Lasserson/R. Rymkiewicz*, *Reflections on Owusu: The Radical Decision in Ferrexpo*, *Journal of Private International Law*, vol. 8/no. 2, (2012).397-398 · *K. Takahashi*, *Review of the Brussels I Regulation: A Comment from the Perspectives of Non-Member States (Third States)*, *Journal of Private International Law*, vol. 8/no. 2, (2012).8-11 · *Χ. Μειδάνης/Χ. Παμπούκης* σε *Χ. Παμπούκης*, *Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών*, 2010, σ. 1321 – 1322, αριθμ. 2888 – 28889, καθώς και την σκέψη υπ' αριθμ. 24 του προοιμίου του Καν. 1215/2012 («*Η αξιολόγηση αυτή μπορεί επίσης να εξετάζει το εάν το δικαστήριο του τρίτου κράτους έχει αποκλειστική δικαιοδοσία στη συγκεκριμένη υπόθεση σε περιστάσεις στις οποίες ένα δικαστήριο κράτους μέλους θα μπορούσε να έχει αποκλειστική δικαιοδοσία*»). Κατά τον *I. Δελγκωστόπουλο*, *Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων*, 2η έκδ., 2019, § 8, σ. 266, υποσημ. 244, η εν λόγω σκέψη του προοιμίου συνδέεται με την αντανάκλαστική ενέργεια).

¹⁰⁵ *Χ. Μειδάνης* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο*, ο.π., άρ. 4, σ. 40, αριθμ. 1.

δικαιοδοσίας, οφείλει να ελέγξει αυτεπαγγέλτως εάν μπορεί να εκδικάσει την διαφορά στηριζόμενο σε άλλη βάση διεθνούς δικαιοδοσίας του ΚΠολΔ¹⁰⁶. Πάντως, η νομολογία έχει δρασκελίσει το γράμμα του άρ. 4 ΚΠολΔ, επεκτείνοντας την *ex officio* έρευνα «σε κάθε περίπτωση, που δεν χώρησε ρητή ή σιωπηρή παρέκταση της τοπικής αρμοδιότητας και της με αυτή συνδεόμενης δικαιοδοσίας»¹⁰⁷. Τούτο δικαιολογείται, κατά την ίδια άποψη, από το γεγονός ότι «η έλλειψη δικαιοδοσίας αποτελεί έλλειψη βασικής διαδικαστικής προϋπόθεσης και συνιστά λόγο αναιρέσεως, έστω και αν δεν είχαν προταθεί, γιατί αφορά τη δημοσία τάξη, σύμφωνα με το άρθρο 562 § 2 περ. γ' του ΚΠολΔ, που καθιερώνει την αυτεπάγγελτο έρευνα, δεν προβαίνει σε τέτοια διάκριση.»¹⁰⁸.

Υπό το φως του δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου, αλλά και του ΚΠολΔ, η αυτεπάγγελτη έρευνα της διεθνούς δικαιοδοσίας, δεν εξικνείται ως την καθιέρωση του ανακριτικού συστήματος. Οι διάδικοι επιφορτίζονται με την προσκομιδή του πραγματικού υλικού από το οποίο θα προκύπτει η έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας, ενώ το βάρος απόδειξης φέρει ο ενάγων, καθώς η αμφισβήτηση της εν λόγω διαδικαστικής προϋπόθεσης συνιστά άρνηση¹⁰⁹. Απλώς, το δικαστήριο αποδεσμεύεται από την δικονομική συμπεριφορά των διαδίκων και δη του εναγόμενου, δυνάμενο «να αμφισβητήσει και να επανεξετάσει τα πραγματικά περιστατικά, που δεν αμφισβητούνται από τους διαδίκους»¹¹⁰ και να αξιώσει την διεξαγωγή αποδείξεων (άρ. 107 ΚΠολΔ)¹¹¹. Αντίθετα, στις περιπτώσεις όπου η διεθνής δικαιοδοσία δεν εξετάζεται αυτεπαγγέλτως, η μη έγκαιρη ή μη προσήκουσα αμφισβήτηση¹¹² της από τον εναγόμενο

¹⁰⁶ Πρβλ. ΑΠ 2046/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 400/2009, ΕΠολΔ 2010.47, με σχόλιο *Ε. Βασιλακάκη*.

¹⁰⁷ ΠΠΑθ 359/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Το πρακτικό αντίκρισμα τούτης της θέσης είναι ότι η διεθνής δικαιοδοσία εξετάζεται αυτεπαγγέλτως και στις περιπτώσεις α) των λοιπών αποκλειστικών δωσιδικιών – βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας, ως προς τις οποίες δεν χωρεί σιωπηρή παρέκταση, κατ' άρ. 42 § 1 ΚΠολΔ (Εφαθ 1607/2003, ΕλλΔνη 2004.1466· ΠΠΑθ 1969/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ [forum hereditatis]) και β) των μη περιουσιακών διαφορών (ΠΠΑθ 895/2021, ο.π. · ΠΠΘεσ 17438/2001 ΧρΙΔ 2001.721 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ [forum delicti]).

¹⁰⁸ Εφαθ 1609/2003, ο.π..

¹⁰⁹ Έτσι, ως προς την δωσιδικία, ΜΠΠΑτρ 63/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΚατ 48/2015, ΝοΒ 2016.1153 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁰ *Ν. Νίκας/Ε. Σαχπεκίδου*, ο.π., άρθ. 27, σ. 442, αριθμ. 6.

¹¹¹ *Ibid.* Βέβαια, σύμφωνα με την νομολογία, η διεθνής δικαιοδοσία ερευνάται με «με βάση τα περιστατικά, που εκθέτονται στην αγωγή ή την αίτηση, αδιαφόρως αν είναι αληθινά» (ΠΠΑθ 734/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Επομένως, φαίνεται να μην υπάρχει έδαφος για την προσαγωγή αποδείξεων. Πιστεύουμε όμως ότι το δημόσιον συμφέρον που επιβάλλει τον αυτεπάγγελτο έλεγχο της διεθνούς δικαιοδοσίας δικαιολογεί και την πρωτοβουλία του δικαστή για την έρευνα των πραγματικών περιστατικών που εκτίθενται στο εισαγωγικό δικόγραφο (λ.χ. ώστε να διαπιστωθεί αν τόπος που συνέβη το ζημιογόνο γεγονός είναι η Ελλάδα). Τούτο ενισχύεται από το γεγονός ότι, εν αντιθέσει με την τοπική αναρμοδιότητα, η έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας συνεπάγεται την έκδοση απορριπτικής της αγωγής και όχι παραπεμπτικής απόφασης.

¹¹² Λ.χ. αν ο σχετικός ισχυρισμός προβληθεί το πρώτον ενώπιον του Εφετείου (ΑΠ 880/1989, ΕΕΝ 1990.269), αν προβληθεί ισοδύναμα με ισχυρισμούς επί της ουσίας (ΕφΔυτΜακ 23/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) ή αν ασκηθούν διαδικαστικές πράξεις (π.χ. ανταγωγή, ανακοίνωση δίκης) ενώπιον του αναρμόδιου δικαστηρίου (Εφαθ 4723/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

(άρ. 263 περ. α' ΚΠολΔ, 26 Καν. 1215/2012) συνεπάγεται την σιωπηρή παρέκταση της¹¹³ και η έλλειψη της προκείμενης διαδικαστικής προϋπόθεσης θεραπεύεται.

ii. Η τοπική αρμοδιότητα

Από την άλλη πλευρά, στις διαφορές που απουσιάζει το στοιχείο αλλοδαπότητας, ο θεμελιώδης κανόνας του αρ. 46 ΚΠολΔ χορηγεί στο δικαστήριο την εξουσία να αποφαίνεται αυτεπαγγέλτως περί της υλικής, τοπικής, αλλά και λειτουργικής¹¹⁴ αναρμοδιότητάς του. Ειδικά ως προς την τοπική αρμοδιότητα, υποστηρίζεται ευρέως¹¹⁵ ότι αυτεπάγγελτη έρευνα χωρεί μόνο στις περιπτώσεις που είναι ανεπίτρεπτη η σιωπηρή παρέκταση. Με άλλα λόγια, εξετάζεται *ex officio* μόνο εάν ερημοδικεί ο εναγόμενος, καθώς και όταν παρίσταται μεν αναντίρρητα (δηλ. δεν προβάλλει την κατ' άρ 263 περ. α' ένσταση), πλην όμως, δεν είναι νοητή η σιωπηρή παρέκταση (επειδή υφίσταται αποκλειστική δωσιδικία). Σε κάθε άλλη περίπτωση, ο εναγόμενος οφείλει να αμφισβητήσει εγκύρως την τοπική αρμοδιότητα του δικάζοντος δικαστηρίου, ώστε να μην λάβει χώρα σιωπηρή παρέκταση της. Η θέση αυτή πρέπει να επιδοκιμαστεί. Ερείδεται στους ίδιους σκοπούς που αναπτύχθηκαν ανωτέρω ως προς τη διεθνή δικαιοδοσία και επιρρωνύεται από τη διαπίστωση ότι για την παραβίαση των κανόνων της τοπικής αρμοδιότητας δεν ιδρύεται¹¹⁶ καν ο σχετικός λόγος αναίρεσης (άρ. 559 αριθμ. 5 ΚΠολΔ). Εξάλλου, όσον αφορά στην φύση της αυτεπάγγελτης έρευνας, ισχύουν τα προλεχθέντα επί διεθνούς δικαιοδοσίας. Έτσι, ο δικαστής δεν απεκδύεται του ρόλου του εντός του συζητητικού συστήματος και περιορίζεται στα στοιχεία του φακέλου της δικογραφίας¹¹⁷, αλλά δεν απαιτείται υποβολή της σχετικής ένστασης από τον εναγόμενο.

2. Ο περιορισμός της απώλειας της δίκης για τυπικές ελλείψεις

Όπως κάθε δικονομικό σύστημα, έτσι και το ημεδαπό, ενέχει έναν βαθμό φορμαλισμού. Στη

¹¹³ ΕφΠειρ 61/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁴ ΕφΠειρ 77/2020, ΤΝΠ QUALEX.

¹¹⁵ Από την θεωρία, βλ. *N. Κλαμαρή/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος*, ο.π., § 17, σ. 420 · *N Νίκας*, I, ο.π., § , σ. 319 – 320, αριθμ. 1. Από την νομολογία, βλ. ΑΠ 703/2005, ΕλλΔνη 2007.1364 · ΕφΠειρ 697/2018, www.efeteio-peir.gr · ΕφΛαρ 521/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 2682/2017, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΘεσ 68/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΛαμ 56/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΗλ 135/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Ειδικά για τη δίκη των ασφαλιστικών μέτρων, βλ. ΜΠΜεσολ 210/1989, Δ 1990.724 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁶ ΑΠ 1330/2011, ΝοΒ 2012.667 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁷ ΕιρΜεγ 17/2003, ΑρχΝ 2003.870 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

σύλληψή του, ο φορμαλισμός αυτός δεν συνεπάγεται την τυπολατρία, αλλά παρίσταται ως εχέγγυο εκφοράς ορθής δικαιοδοτικής κρίσης¹¹⁸. Ως εκ τούτου, δεν είναι ανεκτό από τον δικονομικό νομοθέτη να χάνονται δίκες αποκλειστικά λόγω τυπικών ελλείψεων¹¹⁹. Το φαινόμενο αυτό απέχει πόρρω από την απόδοση ουσιαστικής δικαιοσύνης. Έτσι, ο ΚΠολΔ παρέχει, μέσω μιας σειράς διατάξεων, την εξουσία στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο να καλέσει τους διάδικους να συμπληρώσουν τις τυπικές ελλείψεις που διαγιγνώσκει. Απονέμει, δηλαδή, στον δικαστή ενεργό, καθοδηγητικό ρόλο στο πλαίσιο διεξαγωγής της δίκης, ο οποίος, βέβαια, δεν εξικνεΐται ως την *ex officio* θεραπεία των ελλείψεων, αλλά περιορίζεται στην υπόδειξη τους. Οι διάδικοι παραμένουν κύριοι των επιμέρους πρωτοβουλιών για την συμπλήρωση των ελλειπόντων διαδικαστικών προϋποθέσεων, ενώ δεν μπορούν να εξαναγκασθούν προς τούτο.

α. Η εξουσία του δικαστηρίου να καλέσει τον διάδικο να συμπληρώσει την ελλείπουσα διαδικαστική προϋπόθεση ή την τυπική έλλειψη

Στα πρώτα δύο Βιβλία του ΚΠολΔ ανευρίσκεται ένα συμπίλημα διατάξεων που άπτονται της ενεργούς ανάμειξης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου στον περιορισμό της απώλειας της δίκης για τυπικούς

¹¹⁸ Βλ. και *Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη*, τόμ. Ι, σ. 5-6, αριθμ. ΙV.

¹¹⁹ ΕφΘεσ 2/2016, Αρμ 2016.644 · ΠΠΛαμ 9/2021, ΕΠολΔ 2021.102 · ΕιρΘηβ 78/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

λόγους. Πρόκειται για τις ρυθμίσεις των άρ. 67¹²⁰, 105¹²¹, 227¹²², 236¹²³ και 254¹²⁴ ΚΠολΔ. Οι

¹²⁰ Το πεδίο εφαρμογής της διάταξης καταλαμβάνει ελλείψεις σχετικά με την ικανότητα των διαδικών για δικαστική παράσταση με το δικό τους όνομα ή σχετικές με τη νόμιμη εκπροσώπηση τους και την άδεια ή εξουσιοδότηση που απαιτείται για τη διεξαγωγή της δίκης. Ενδεικτικά, το άρ. 67 έχει τύχει εφαρμογής (και ως εκ τούτου, έχει αναβληθεί η πρόοδος της δίκης) για την χορήγηση άδειας του εποπτικού συμβουλίου (άρ. 1621 ΑΚ) προς τον δικαστικό συμπαραστάτη για την διεξαγωγή της δίκης (ΕφΛαρ 47/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), λήψη απόφασης διεξαγωγής της δίκης από την Οικονομική Επιτροπή Δήμου (ΟΛΑΠ 13/2018, ΕπΑκ 2019.670 · ΑΠ 294/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 2992/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 5825/2020, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠατρ 114/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), έγκριση διεξαγωγής της δίκης από εκκλησιαστικά όργανα (ΕφΛαρ 172/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), προσκομιδή εγγράφων που να αποδεικνύουν την ύπαρξη νόμιμης διοίκησης της διαδικού ανώνυμης εταιρείας (ΕφΑθ 3437/2020, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠειρ 637/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΘεσ 448/2020, Αρμ 2021.331 · ΜΠΠειρ 399/2021, ΤΝΠ QUALEX), συμμετοχή αμφοτέρων των εκκαθαριστών της εταιρείας στη δίκη (ΕφΠατρ 323/2008, ΕπισκΕΔ 2008.288) ή τον διορισμό εκκαθαριστών (ΕφΑθ 968/2005, ΕπισκΕΔ 2005.1046), τον διορισμό ειδικού εκπροσώπου όταν τα συμφέροντα της εναγόμενης ανώνυμης εταιρείας συγκρούονται με εκείνα του ενάγοντος μέλους της διοίκησής της (ΕφΠειρ 27/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΘεσ 2229/2019, Αρμ 2019.1172). Η έκδοση μη οριστικής απόφασης είναι υποχρεωτική για το δικαστήριο (ΕφΠειρ 851/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου, βέβαια, επισημαίνεται περαιτέρω ότι «είναι όμως δυνατόν η αναβολή της δίκης για τη συμπλήρωση των ελλείψεων να καθίσταται περιττή βάσει της αρχής της οικονομίας της δίκης, όταν ο νόμιμος αντιπρόσωπος του διαδικού προσέρχεται εκουσίως στη δίκη και συνεχίζει αυτήν για λογαριασμό του»). Η μη κατάληψη του άρ. 67 στην διακριτική ευχέρεια του δικαστή δικαιολογείται από τους υπέρτερους σκοπούς που υπηρετεί η διάταξη, ήτοι την αποτροπή απώλειας της δίκης για έλλειψη που μπορεί να συμπληρωθεί, αλλά και την ταχύτερη διεξαγωγή της (ΑΠ 186/2011, Αρμ 2012.1120).

¹²¹ Τα πρωτοβάθμια δικαστήρια προσφεύγουν κατά κόρον στο άρ. 105 ΚΠολΔ, σε συνδυασμό με το άρ. 254, προκειμένου να τάξουν, δια μη οριστικής απόφασης, προθεσμία προς συμπλήρωση ελλείψεων περί την πληρεξουσιότητα (ΠΠΑθ 2563/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΠειρ 680/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΑθ 617/2021, ΔΕΕ 2021.1131 · ΠΠΠατρ 73/2020, ΕλλΔνη 2020.513 · ΠΠΠειρ 1651/2019, www.protodikeio-peir.gr · ΠΠΘεσ 844/2019, Αρμ 2021.832 · ΠΠΠατρ 503/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΘεσ 3074/2017, ΝοΒ 2017.1658 · ΜΠΘεσ 1626/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΑθ 8732/2021 (αδημ.) · ΜΠΑθ 1462/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΠειρ 399/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΠειρ 1325/2017, ΕλλΔνη 2018.857 · ΜΠΑθ 4186/2016, ΝοΒ 2017.635 = ΕΠολΔ 2017.635, με σχόλιο Π. Κοντογεωργακόπουλου · ΕιρΛαμ. 48/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΡοδ 245/2019, ΤΝΠ QUALEX = ΔωδΝομ 2020.89). Το δικαιοπολιτικό έρεισμα της διάταξης εντοπίζεται στην περιστολή των δικονομικών ακυροτήτων και στην αποφυγή παρέλκυσης των δικών (ΕφΑθ 2070/2011, ΕπισκΕΔ 2012.461 · ΠΠΑθ 2563/2021, ο.π.). Ωστόσο, εν αντιθέσει με την τελευταία αυτή διάταξη, το δικαστήριο δεν υποχρεούται να εφαρμόσει το άρ. 105 (Σ. Καποδίστριας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 105, σ. 419, αριθμ. 2). Εξάλλου, κατά την μάλλον κρατούσα στην νομολογία άποψη, οι ελλείψεις περί την πληρεξουσιότητα δεν λογίζονται ως τυπικές παραλείψεις που μπορούν να αναπληρωθούν με την επιστράτευση του αρ. 227 ΚΠολΔ. Ειδάλλως, θα καταστρατηγούταν η ειδική διάταξη του αρ. 105 ΚΠολΔ, ενώ, επίσης, η συμπλήρωση τυπικών παραλείψεων προϋποθέτει την νόμιμη παράσταση του διαδικού, που εν προκειμένω αμφισβητείται (ΕφΠατρ 287/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΠειρ 485/2020, www.efeteio-peir.gr · ΕφΛαρ 101/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΠειρ 690/2021, www.protodikeio-peir.gr). Βέβαια, στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας, το ζήτημα πλέον επιλύθηκε από το νομοθέτη του πρόσφατου Ν. 4842/2021 υπέρ της καταφυγής στον μηχανισμό του άρ. 227 (βλ. άρ. 237 § 1). Εάν η σχετική έλλειψη δεν συμπληρωθεί εντός της ταχθείσας από το δικαστήριο προθεσμίας, τότε εκδίδεται, κατ' άρ. 105 § 3 ΚΠολΔ, οριστική απόφαση που απαγγέλει την ακυρότητα της πράξης που επιχειρήθηκε χωρίς πληρεξουσιότητα, με τις αντίστοιχες περαιτέρω συνέπειες. Έτσι, αν η έλλειψη της πληρεξουσιότητας αφορά στον συνήγορο του ενάγοντα η άσκηση της αγωγής και όλες οι εντεύθεν πράξεις (π.χ. κατάθεση προτάσεων) είναι άκυρες, ενώ αν τούτη συνεχεται με τον συνήγορο του εναγομένου, τότε η κατάθεση προτάσεων είναι άκυρη και συνεπώς, αυτός πρέπει να δικαστεί ερήμην (βλ. ενδεικτικά ΕφΠειρ 56/2016 · ΕφΠειρ 636/2015, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, αλλά και τις πρόσφατες ΕιρΛαμ 32/2022 · 31/2022 · 15/2022, όλες σε sakkoulas-online. Πρβλ. και ΕιρΒολ 253/2017, Αρμ 2019.743).

¹²² Βλ. κατωτέρω, σ. 31 επ..

¹²³ *Ibid.*

προμνησθείσες διατάξεις εμφορούνται από την ίδια αντίληψη, ήτοι την κοινωνική θεώρηση¹²⁵ της πολιτικής δίκης. Συνιστούν, δε, ειδικότερες εκφάνσεις της αρχής της οικονομίας της δίκης. Τούτη όμως η διαπίστωση δεν συνεπάγεται τη παραδοχή ότι έχουν και όμοιο πεδίο εφαρμογής. Πρέπει να γίνει μια διάκριση μεταξύ, αφενός, της έλλειψης των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης και αφετέρου, των λοιπών ελλείψεων που επιδρούν μεν στη δίκη, πλην όμως, δεν συνεχονται με τις εν λόγω προϋποθέσεις. Η δεύτερη, δηλαδή, κατηγορία ελλείψεων ορίζεται αρνητικά, βάσει της πρώτης. «Αμαρτήματα» περί τις διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης δεν μπορούν παρά να λογισθούν ως ουσιαστικές ελλείψεις. Επομένως, δεν μπορούν να συμπληρωθούν μέσω της καταφυγής στο μηχανισμό των άρ. 227 και 254 ΚΠολΔ¹²⁶. Αντίθετα, ορισμένες εξ αυτών των ελλείψεων (λ.χ. η έλλειψη εξουσίας εκπροσώπησης) είναι, κατ' αρχήν, θεραπεύσιμες, δια των άρ. 67, 105 και 236 ΚΠολΔ¹²⁷, ή δύνανται να αρθούν υπό όρους (λ.χ. μέσω της προσβολής του αρνητικού δεδικασμένου λόγω δόλου, κατ' άρ. 333 § 1 ΚΠολΔ). Πάντως, η πλειοψηφία των ουσιαστικών ελλείψεων προδιαγράφει, αναπόδραστα, την έκβαση της δίκης - «στερνή φορά και ανώφελα ξορκίζεις τον τυφώνα»¹²⁸ - καθώς, είναι μη ιάσιμες και επισύρουν, δίχως άλλο, τη κύρωση του απαραδέκτου της αγωγής.

Από την άλλη πλευρά, πώς, άραγε, διαγράφονται τα περιθώρια θεραπείας όσων ελλείψεων δεν ανάγονται στη καρδιά των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης; Για να απαντηθεί τούτο το ερώτημα,

¹²⁴ Η νομολογία δεν επιστρατεύει το άρ. 254 ΚΠολΔ μόνο στις περιπτώσεις που αναφέρεται ανάγκη συμπλήρωσης του αποδεικτικού υλικού, αλλά και σε εκείνες που δεν τελεσφόρησε ή δεν έλαβε χώρα η πρόσκληση του δικαστηρίου, κατ' άρ. 227 ΚΠολΔ. Έτσι, ενδεικτικά, το δικαστήριο διατάσσει την επανάληψη της συζήτησης για την προσκομιδή εκθέσεων επίδοσης (ΜΠΗΛ 132/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), δικαστικού ενσήμου (ΕφΠειρ 74/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), αντιγράφου της αγωγής (ΕφΠειρ 163/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), πιστοποιητικού από την γραμματεία του Δικαστηρίου (ΑΠ 412/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 745/2019, Αρμ 2021.1006) και για τη διενέργεια επίδοσης σε πρόσωπα που, κατά τον νόμο, πρέπει να τους κοινοποιηθεί το δικόγραφο του ενδίκου βοηθήματος (ΠΠΛαρ 4/2012, ΕΠολΔ 2013.119 με σημείωμα Ν. Κατηφόρη). Βλ. και Α. Αλαπάντα σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 254, σ. 984 – 985, αριθμ. 3.

¹²⁵ Σ. Πανταζόπουλος σε παρατηρήσεις υπό την ΠΠΑθ 3616/2014, ΕλλΔνη 2015.193.

¹²⁶ Υποστηρίζεται, πάντως, ότι ελλείψεις που υπάγονται στο ρυθμιστικό βεληνεκές του άρ. 227 ΚΠολΔ είναι «τόσο οι αναφερόμενες στις διαδικαστικές προϋποθέσεις (βλ. άρθρ. 67), όσο και κάθε άλλη τυπική έλλειψη» (Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τόμ. Ι, άρ. 227, σ. 408, αριθμ. 3· ΜΠΠατρ 204/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΕιρΘηβ 78/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Η άποψη αυτή δεν είναι ορθή και συνιστά σοβαρή παρέκκλιση τόσο από το γράμμα όσο και από το σκοπό του άρ. 227 ΚΠολΔ. Όχι μόνο η έλλειψη μιας διαδικαστικής προϋπόθεσης δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί τυπική, αλλά ο ίδιος ο νομοθέτης έχει προβλέψει *lex specialis* διατάξεις για εκείνες τις ελλείπουσες προϋποθέσεις που μπορούν, πράγματι, να συμπληρωθούν.

¹²⁷ Οι τελευταίες αυτές διατάξεις δεν μπορούν να εφαρμοστούν αναλογικά και επί των λοιπών, μη κατονομαζόμενων σε αυτές, διαδικαστικών προϋποθέσεων (Βλ. για το άρ. 67 ΚΠολΔ, Κ. Κεραμεύς/Α. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), τόμ. Ι, ο.π., άρ. 67, σ. 139, αριθμ. 2. Πρβλ. όμως Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες ο.π., σ. 180, ο οποίος δικαιολογεί την υπερκέραση του γράμματος της διατάξης στην περίπτωση της προσεπίκλησης με διαταγή δικαστηρίου).

¹²⁸ Ν. Καββαδίας, Εσμεράλδα από τη Ποιητική Συλλογή: το Πούσι, 1947.

οφείλουμε, προηγουμένως, να αναρωτηθούμε αν οι ελλείψεις αυτής της ευρείας «οικογένειας» είναι, συλλήβδην, τυπικές ή, αν μια τέτοια θέση θα αποτελούσε ανακριβή γενίκευση. Τονίσαμε, ήδη από τη δεύτερη ενότητα της παρούσας, ότι το αστικό δικονομικό δίκαιο εκφεύγει των ασπρόμαυρων θεωρήσεων. Τούτο ισχύει για τις εδώ εξεταζόμενες ελλείψεις. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι υπάρχουν ελλείψεις που αγγίζουν ευαίσθητες πτυχές της πολιτικής δίκης, λ.χ. η μη καταβολή δικαστικού ενσήμου, αλλά και η παράλειψη προσκόμισης γραμματίου προείσπραξης εισφορών και ενσήμων επιδρούν στη προσήκουσα παράσταση του διαδίκου. Μήπως οι ελλείψεις αυτές είναι, τελικά, ουσιαστικές και συνακόλουθα αποκλείεται η εφαρμογή του άρ. 227 ΚΠολΔ; Η επιστήμη δεν φαίνεται να έχει αναζητήσει συστηματικά κριτήρια κατάταξης των μη συνεχόμενων με τις διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης ελλείψεων στις τυπικές ή στις ουσιαστικές, ενώ και η νομολογία τηρεί επαμφοτερίζουσα στάση, χαρακτηρίζοντας την ίδια έλλειψη, άλλοτε ως «τυπική» και άλλοτε ως «ουσιαστική».

Πιστεύουμε ότι ένα ασφαλές κριτήριο διάκρισης αντλείται από τα δικαιολογικά ερείσματα της εκάστοτε ρύθμισης. Ειδικότερα, εάν η επίμαχη διάταξη υφίσταται στο νομικό κόσμο για λόγους δεν είναι άμεσα εναρμονισμένοι με τους σκοπούς της πολιτικής δίκης, τότε η παραβίασή της δύναται να θεωρηθεί τυπική έλλειψη που είναι ιάσιμη, κατόπιν καθοδήγησης του δικαστηρίου. Αντίθετα, εφόσον η έλλειψη συνίσταται στη μη τήρηση ρύθμισης που υπαγορεύεται από σκοπούς άρρηκτα συνυφασμένους με εκείνους της πολιτικής δίκης, προσήκει ο χαρακτηρισμός της ως ουσιαστικής. Σε αυτή την περίπτωση απουσιάζουν τα περιθώρια θεραπείας και άρα, η κήρυξη της προβλεπόμενης από τη ρύθμιση δικονομικής κύρωσης (συνήθως, του απαραδέκτου της συζήτησης) είναι μονόδρομος. Διότι, η παροχή μιας «δεύτερης ευκαιρίας» στον αμελή, πολλώ δε μάλλον κακόπιστο, διάδικο, θα υπέσκαπτε τα ίδια τα θεμέλια της πολιτικής δίκης. Βέβαια, δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο η παραβίαση της ίδιας διάταξης να οδηγεί άλλοτε σε ουσιαστική και άλλοτε σε τυπική έλλειψη, ανάλογα με το είδος, το χρόνο και το βαθμό της παράβασης.

Υπό το φως των παραπάνω διαπιστώσεων, η μη προσκόμιση πιστοποιητικού ΕΝΦΙΑ, ως όρου για το παραδεκτό της συζήτησης της εμπράγματης αγωγής, συνιστά, λόγω του επιδιωκόμενου από τις σχετικές διατάξεις φορολογικού σκοπού, «τυπική έλλειψη»¹²⁹ (σημειωτέο ότι η σχετική διάταξη έχει κριθεί

¹²⁹ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 33, σ. 570· ΠΠΚορινθ 76/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΜΠΡοδ 153/2015 · ΜΠΠΕιρ 210/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («δεν θα μπορούσε μια καθαρά φορολογικού χαρακτήρα διάταξη, που δεν αφορά στην προστασία των συναλλασσομένων σε σχέση με τα ακίνητα ή δεν επιδιώκει την παροχή δικαστικής προστασίας, να αποτελεί ειδική διαδικαστική προϋπόθεση μιας εμπράγματης αγωγής και προαπαιτούμενο προκειμένου να εκδοθεί απόφαση επί της ουσίας»).

πολλάκις αντισυνταγματική, ως αντίθετη, ιδίως, στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας και την αρχή της αναλογικότητας). Τουναντίον, η παράλειψη επίκλησης και προσκόμισης εντύπου ενημέρωσης περί της δυνατότητας διαμεσολαβητικής επίλυσης της διαφοράς (άρ. 3 § 2 Ν. 4640/2019) δεν μπορεί να ιδωθεί ως τυπική έλλειψη, διότι τότε η εν λόγω ενημέρωση θα κατέληγε μια περιττή τυπολατρία και θα ματαιώνονταν οι σκοποί του δικονομικού νομοθέτη¹³⁰, ήτοι η επιτάχυνση της πολιτικής δίκης (δια της αποσυμφόρησης των πινακίων) και η εμπέδωση της κοινωνικής ειρήνης, μέσω της καλλιέργειας «κουλτούρας» διαμεσολάβησης. Πρόκειται περί σκοπών που είναι εναρμονισμένοι με τις επιδιώξεις του δικονομικού μας συστήματος.

Η κατά τα ανωτέρω διάκριση των ελλείψεων ανάγεται σε κεφαλαιώδους σημασίας υπό την σκέπη του άρ. 227 ΚΠολΔ, διάταξης που τοποθετούμε στο επίκεντρο της ανάλυσης της παρούσας υποενότητας. Και τούτο διότι, η συμβολή της εν λόγω ρύθμισης στη πρόοδο της διαδικασίας δύσκολα μπορεί να παραγνωριστεί. Αφενός, λόγω της ευελιξίας που παρέχει στο δικαστήριο για την συμπλήρωση τυπικών ελλείψεων, δίχως ανάγκη καταφυγής τον χρονοβόρο μηχανισμό της μη οριστικής απόφασης¹³¹. Έτσι, πραγματώνεται η αρχή της οικονομίας της δίκης και διευκολύνεται η επιτάχυνσή της. Αφετέρου, εξαιτίας της πυκνής εφαρμογής της διάταξης στην καθημερινή δικαστηριακή πρακτική.

Πράγματι, στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας δίκης, ο δικαστής καταφεύγει στην κατ' άρ. 227 ΚΠολΔ πρόσκληση του διαδίκου για την ίαση πληθώρας τυπικών ελλείψεων. Έτσι, αρυόμενοι νομολογιακά παραδείγματα, το άρ. 227 έχει εφαρμοστεί για τη προσκομιδή δικαστικού ενσήμου¹³², γραμματίου προκαταβολής εισφορών και ενσήμου του παρασταθέντος δικηγόρου¹³³, πιστοποιητικού περίληψης του

Πρβλ. και ΑΠ 383/2021, www.areiospagos.gr.

¹³⁰ Βλ. ενδ. ΠΠΘεσ 278/2022, sakkoulas-online.

¹³¹ Έτσι και Ν. Κλαμαρή/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 35, σ. 671.

¹³² ΠΠΑθ 2949/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΠατρ 120/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΠειρ 678/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΚαστορ 26/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 211/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 204/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 103/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Πρβλ. ΠΠΠατρ 82/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΑθ 1948/2020, Αρμ 2021.640 «δεν πρόκειται περί τυπικής έλλειψης, όπως θα συνέβαινε, στην περίπτωση, που επικαλούνταν την καταβολή του (ενν. του δικαστικού ενσήμου), αλλά, από παραδρομή δεν προσκόμιζε το αποδεικτικό της καταβολής έγγραφο». Επί του ζητήματος βλ. και Α. Πλεύρη, Περί της υποχρέωσης καταβολής δικαστικού ενσήμου σε χρηματικά αποτιμητές αναγνωριστικές αγωγές ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου μετά το ν.4640/2019, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος για την Καθηγήτρια Γιάννα Καρύμπαλη-Γσίπτσιου, τόμ. 2, 2022, σ. 1497 επ..

¹³³ ΠΠΠωανν 32/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΑθ 1959/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΗρακλ 17/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠαμ 264/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΠατρ 189/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΕιρΠατρ 180/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΘηβ 78/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ακινήτου σε δήλωση ΕΝΦΙΑ¹³⁴ και γενικά, πάσης φύσης πιστοποιητικών¹³⁵, έκθεσης επίδοσης της αγωγής¹³⁶ ή του σχετικού αποδεικτικού¹³⁷, απωλεσθέντος δικογράφου προτάσεων¹³⁸, εγγράφων που απαιτούνται στο πλαίσιο εκδίκασης αίτησης του Ν. 3869/2010 (όπως εκκαθαριστικά σημειώματα¹³⁹, καταστάσεις μισθοδοσίας¹⁴⁰), καθώς και για τη συμπλήρωση του ελλείποντος Α.Φ.Μ. του οφειλέτη σε αίτηση πτώχευσης (5 § 3 προϊσχύοντος ΠτΚ)¹⁴¹. Επιπλέον, τα δικαστήρια προστρέχουν στη προκείμενη διάταξη για να ζητήσουν από τους διαδίκους τη προσκόμιση αντιγράφων των διαδικαστικών εγγράφων σε ηλεκτρονική μορφή. Ήδη, με το Ν. 5016/2023, υπήρξε πρόνοια, δια τροποποιήσεων στα άρ. 237 § 9, 469 § 1 και 495 § 4, για τη θέσπιση αυτοτελούς εξουσίας του Προέδρου ή του Εισηγητή να ζητούν τα παραπάνω αντίγραφα, μετά το πέρας της συζήτησης.

Ακόμη, παρατηρείται ότι στη πρωτοβάθμια δίκη της εκούσιας δικαιοδοσίας, το άρ. 227 επιστρατεύεται¹⁴² για τη προσκομιδή αποδεικτικών μέσων (εγγράφων και δικαστικών τεκμηρίων), δίχως να προκύπτει με σαφήνεια από τα σώματα των δημοσιευμένων αποφάσεων αν ο διάδικος τα είχε μεν επικαλεστεί, αλλά αμέλησε να εισφέρει στο φάκελο της δικογραφίας ή διατάσσεται η προσκόμισή τους στο πλαίσιο του ισχύοντος ανακριτικού συστήματος. Καίτοι αυτή η ιδιόμορφη πρακτική θα μπορούσε να εξηγηθεί υπό το πρίσμα του άρ. 741 ΚΠολΔ, μάλλον υπερακοντίζει το γράμμα και τη *ratio* της διάταξης, η οποία έχει θεσπιστεί για τη θεραπεία τυπικών ελλείψεων και όχι εκείνων που ανάγονται στο αποδεικτικό υλικό της δίκης¹⁴³. Πάντως, η ευελιξία και η ταχύτητα προσκόμισης των αποδείξεων, στοιχεία που καθιστούν ελκυστική για το δικαστή της εκούσιας δικαιοδοσίας τη προσφυγή στο άρ. 227 ΚΠολΔ, θα μπορούσαν, κάλλιστα, να εξυπηρετηθούν από τη προκρινόμενη στον οικείο τόπο της παρούσας μελέτης διασταλτική ερμηνεία του άρ. 237 § 8 (απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης). Έτσι, μάλιστα,

¹³⁴ ΜΠΧαλκιδικ 51/2021, ΕπΑκ 2022.445 · ΜΠΘεσ 10421/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΛασ 10/2020, ΤΝΠ QUALEX.

¹³⁵ ΠΠΠατρ 91/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΤρικ 84/2022, sakkoulas-online (πιστοποιητικό ληξιαρχικής πράξης θανάτου) · ΜΠΧαν 153/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης) · ΜΠΗλ 139/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (πιστοποιητικό γραμματείας δικαστηρίου) · ΜΠΘεσ 573/2020, ΕπΑκ 2022.437 · ΜΠΚαβ 96/2020, ΕπΑκ 2020.572 (πιστοποιητικό εγγραφής αγωγής σε κτηματολογικό φύλλο).

¹³⁶ ΕφΠρεβ 26/2019, ΕΕμπΔ 2019.306.

¹³⁷ ΠΠΑμαλ 6/2019, ΕΠολΔ 2020.414.

¹³⁸ ΜΠΗρακλ 253/2020, ΕΠολΔ 2021.115, με σχόλιο Π. Γιαννόπουλου.

¹³⁹ ΜΠΗλ 350/2022, ΤΝΠ QUALEX.

¹⁴⁰ ΕφΑχαρν 773/2022, ΤΝΠ QUALEX = sakkoulas.online.

¹⁴¹ ΠΠΑθ 12/2010, ΕΕμπΔ 2010.710 · ΜΠΘεσ 25665/2013, Αρμ 2014.954.

¹⁴² Βλ. ΜΠΗλ 350/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΠειρ 153/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΡοδ 46/2022 ΔωδΝομ 2022.25.

¹⁴³ Έτσι, ΕφΠατρ 10/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 4035/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠειρ 636/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

διασφαλίζεται αποτελεσματικότερα το δικαίωμα ακρόασης των διαδίκων, όσον αφορά στην αξιολόγηση των προσαγόμενων αποδεικτικών μέσων.

Αντίθετα, κρίθηκε ότι εκφεύγουν του βεληνεκού του άρ. 227 ΚΠολΔ η πρόσκληση για διενέργεια παραληφθείσας επίδοσης αίτησης διόρθωσης κτηματολογικής εγγραφής προς το Ελληνικό Δημόσιο, που κατά τον νόμο ανάγεται σε αναγκαία προδικασία του εν λόγω βοηθήματος¹⁴⁴, η επανακατάθεση του αποδεικτικού υλικού της αρχικής συζήτησης όταν δεν προσκομίζεται από τον διάδικο που το επικαλείται κατά την επαναλαμβανόμενη¹⁴⁵, αλλά και η προσκομιδή των οικονομικών καταστάσεων που, κατ' άρ. 174 § 1 Ν. 4738/2020, πρέπει να επισυνάπτονται στην αίτηση πτώχευσης¹⁴⁶.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που έχουν διχάσει την θεωρία και την νομολογία ως προς το αν πληρούν το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «*τυπικές ελλείψεις*». Αξίζει να εστιάσει κάποιος σε δύο επίκαιρους προβληματισμούς: στη συμπλήρωση των ελλείψεων περί τη δικαστική πληρεξουσιότητα (ιδίως, στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας του Ν. 4335/2015) και περί τα έγγραφα που σχετίζονται με την υποχρεωτική προδικασία της διαμεσολάβησης του Ν. 4640/2019.

Όσον αφορά στις ελλείψεις που συνέχονται με τη πληρεξουσιότητα, η μάλλον κρατούσα άποψη¹⁴⁷ στα πρωτοβάθμια δικαστήρια προκρίνει την συνδυαστική εφαρμογή των άρ. 105 και 254 ΚΠολΔ, με το επιχείρημα ότι δια της προσφυγής στο άρ. 227 θα καταστρατηγούταν η ειδική διάταξη του άρ. 105, ενώ, επίσης, η συμπλήρωση τυπικών παραλείψεων προϋποθέτει την νόμιμη παράσταση του διαδίκου, που εν προκειμένω αμφισβητείται. Υποστηρίζεται όμως και η αντίθετη άποψη¹⁴⁸, με την οποία συντάσσεται και μερίδα της επιστήμης¹⁴⁹, κατά την οποία υφίσταται έδαφος εφαρμογής του άρ. 227 ΚΠολΔ για λόγους

¹⁴⁴ ΜΠΧίου 302/2021, ΕπΑκ 2022.394.

¹⁴⁵ ΜΠΚαρδ 92/2020, ΕλλΔνη 2021.147 («η δε επιμέλεια της γραμματείας του δικαστηρίου εξαντλείται στην επαναφορά μόνο των κατατεθεισών προτάσεών τους, ενώ αντίθετα η έλλειψη του επικαλούμενου από τους ενάγοντες αποδεικτικού υλικού, στην υπό κρίση περίπτωση, κατά την οποία οι διάδικοι αμελούν να επανακαταθέσουν το σύνολο του αποδεικτικού τους υλικού, συνιστά έκφανση του βάρους απόδειξης των ισχυρισμών των διαδίκων και δεν δύναται να συμπληρωθεί κατά την διάταξη του άρθρου 227 ΚΠολΔ»).

¹⁴⁶ ΕιρΧαν 650/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁴⁷ Βλ. ανωτέρω, σ. 29, υποσημ. 121.

¹⁴⁸ ΠΠΑθ 1112/2021, sakkoulas-online · ΠΠΠατρ. 142/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΘεσ 3074/2017, ΕλλΔνη 2017.1143, με σχόλιο Σ. Καποδίστρια · ΠΠΡοδότης 18/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 543/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΘεσ 5782/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ. 620/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ. 853/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΖακ 52/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΛερ 28/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΑθ 3219/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁴⁹ Βλ. Ε. Κώνστα, Η δικαστική πληρεξουσιότητα και η προσκομιδή του δικαστικού ενσήμου υπό το πρίσμα του ν. 4335/2015

οικονομίας της δίκης και επιείκειας¹⁵⁰ προς τον διάδικο. Η ίδια άποψη επισημαίνει πως δεν προκύπτει *ex lege* η αναγκαιότητα τήρησης πανηγυρικού τύπου, ήτοι έκδοσης μη οριστικής απόφασης, για τη συμπλήρωση της έλλειψης περί την πληρεξουσιότητα. Ήδη, με το Ν. 4842/2021, το ζήτημα επιλύθηκε όσον αφορά στη τακτική διαδικασία (όπου και εμφανιζόταν το πρόβλημα σε οξύτερη μορφή). Ο δικονομικός νομοθέτης πρόκρινε ως ορθότερη τη δεύτερη άποψη, ορίζοντας πλέον ρητά στη § 1 του άρ. 237 ΚΠολΔ ότι «Σε περίπτωση έλλειψης των πληρεξουσίων εγγράφων εφαρμόζεται το άρθρο 227.». Η λύση αυτή υιοθετήθηκε με γνώμονα την αποφυγή καθυστερήσεων. Όμως, ατυχώς, δεν ορίστηκε ότι η νέα ρύθμιση καταλαμβάνει και εκκρεμείς υποθέσεις. Έτσι, σε πρόσφατη απόφασή του, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Πειραιά¹⁵¹ επιστρατεύει τον χρονοβόρο μηχανισμό του άρ. 105 ΚΠολΔ, διότι «δεν εφαρμόζεται το άρθρο 237 § 1 ΚΠολΔ ως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 Ν. 4842/2021, και ισχύει, κατ' άρθρο 116 § 1 α' του ως άνω νόμου, για τα δικόγραφα που κατατίθενται μετά την 1η.1.2022». Κατά την γνώμη μας, πρόκειται περί θέσης που αντιστρατεύεται σαφώς την βούληση του νομοθέτη. Σκοπός του τελευταίου ήταν να επιλύσει οριστικά ένα υπαρκτό πρόβλημα που ταλάνισε τα πρωτοβάθμια δικαστήρια, οδηγώντας σε σοβαρές καθυστερήσεις της δίκης. Η τελολογική, λοιπόν, ερμηνεία της διαχρονικού δικαίου ρύθμισης του άρ. 116 Ν. 4842/2021 άγει στη διαπίστωση ότι δεν παρίσταται λογικό να θέλησε ο νομοθέτης να τάμει τη σχετική διχογνωμία μόνο μετά τη 1^η.1.2022, άλλα, αντίθετα, άμεσα. Τούτη η εκδοχή είναι συνεπής και προς την αρχή της οικονομίας της δίκης, για τη πραγμάτωση της οποίας κατέβαλε ιδιαίτερη μέριμνα ο νομοθέτης του Ν. 4842/2021. Άλλωστε, η σχετική διάταξη (άρ. 116 § 1 περ. α') αναφέρεται σε «δικόγραφα», καθώς, πρόδηλα, ο νομοθέτης είχε υπόψη του εκείνο των προτάσεων και συναφώς, τη προθεσμία ενέργειας για την κατάθεσή του. Πράγματι, για λόγους ασφάλειας δικαίου, το χρονικό πεδίο εφαρμογής της προθεσμίας αυτής χρίζει ιδιαίτερης οριοθέτησής. Το αυτό, όμως, δεν μπορεί να λεχθεί και για τα λοιπά στοιχεία του άρ. 237 § 1, όπως η προσκομιδή των δικαστικών πληρεξουσίων.

Αξίζει, πάντως, να αναφερθεί ότι ορισμένα δικαστήρια ακολουθούν μια μέση¹⁵² οδό αναφορικά με

στην τακτική διαδικασία, ΕλλΔνη 2018.353 · *I. Κουκουράκη*, Οι αλλαγές που επέφερε στην πολιτική δικονομία ο ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 2017.1018.

¹⁵⁰ Βλ. ΠΠΚαλ 51/2016, ΕΠολΔ 2017.186.

¹⁵¹ ΠΠΠειρ 1870/2022, sakkoulas-online. Την ίδια – εσφαλμένη – ερμηνεία της διαχρονικού δικαίου ρύθμισης του άρ. 116 Ν. 4842/2021 προκρίνει και η ΜΠΘεσ 5992/2022, δημοσιευμένη σε *Κ. Παπαχρήστου-Δημητράς*, Εθνικό Κτηματολόγιο - Νομολογιακά δρώμενα, 2023, σ. 136-141.

¹⁵² Πρβλ., όμως, την ΕιρΠειρ 217/2020, Αρμ 2021.81, με σχόλιο *I. Ρεβολίδη*. Η απόφαση αυτή αμφισβήτησε την παραδοχή ότι το δικαστήριο υποχρεούται να ελέγχει αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη ή μη της πληρεξουσιότητας, ακόμα κι εάν αυτή δεν αμφισβητηθεί ή δεν συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις του άρθρου 98 ΚΠολΔ (Για την άποψη αυτή, βλ. *Σ. Καποδίστριας*, Η δικαστική πληρεξουσιότητα μετά το ν. 4335/2015, ευρισκόμενη σε

τη συμπλήρωση ελλείψεων περί την πληρεξουσιότητα. Έτσι, γίνεται δεκτό¹⁵³, ιδίως σε παλαιότερη νομολογία, ότι το άρ. 227 ΚΠολΔ μπορεί να εφαρμοστεί όταν γίνεται μεν επίκληση των εγγράφων χορήγησης πληρεξουσιότητας, πλην όμως, αυτά δεν προσκομίζονται. Σε αντίθετη περίπτωση, η προσφυγή στο άρ. 105 είναι αναπόφευκτη. Σε κάθε περίπτωση, εάν ο διάδικος διαπιστώσει, πριν από το δικαστή, τη παράλειψή του να προσκομίσει το πληρεξούσιο έγγραφο εντός της προθεσμίας του άρ. 237 § 1, «μπορεί να προσκομίσει αυτό αυτόκλητα, έστω και μετά τη συζήτηση της αγωγής, ο δε δικαστής δεν παραβαίνει το υπηρεσιακό του καθήκον αποδεχόμενος τη συμπλήρωση, την οποία μάλιστα ο ίδιος οπωσδήποτε θα προκαλούσε με εφαρμογή του άρθρου 105 ΚΠολΔ, που μόνο στην απώλεια χρόνου θα συντελούσε, ενώ εξάλλου θα ήταν άκρως τυπολατρική η αντίληψη ότι πρέπει ο ίδιος (δικαστής) να διαπιστώσει σε μέλλοντα χρόνο την ύπαρξη της έλλειψης πληρεξουσιότητας και να ενεργήσει προς συμπλήρωσή της»¹⁵⁴.

Δικαιολογεί η οικονομία της δίκης τη προσφυγή στο άρ. 227 αντί στο άρ. 105; Η απάντηση είναι, νομίζουμε, εν μέρει θετική. Κατ' αρχήν, ελλείψεις περί την πληρεξουσιότητα δεν είναι «τυπικές». Η ικανότητα προς το δικολογείν, ακόμα και αν δεν ενταχθεί στις διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης, ενέχει πτυχές δημόσιου συμφέροντος¹⁵⁵. Τούτο συνίσταται στην χρηστή διεξαγωγή της δίκης, στην αποτροπή διεξαγωγής δικών από ψευδοπληρεξούσιους και στην διασφάλιση της – έστω και ελάχιστης -

https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/kapodistriass_kpol_2019.pdf, προσπέλαση στις 6.7.2022 · ΠΠΠειρ 343/2020, www.protodikeio-peir.gr · ΜΠΑθ 4186/2016, ΝοΒ 2017.635 = ΕΠολΔ 2017.635-642, με σχόλιο Π. Κοντογεωργακόπουλου. Για την προ του Ν. 4335/2015 πρακτική των δικαστηρίων της ουσίας, βλ. Δ. Τσικρικάς., Η δικαστική πληρεξουσιότητα στην πολιτική δίκη, Δ 1997.888). Η σκέψη της απόφασης ερείδεται επί δύο κεντρικών πυλώνων. Αφενός, επισημαίνεται ότι η δικαστική πληρεξουσιότητα δεν αφορά τις σχέσεις των διαδίκων με το δικαστήριο, αλλά αποκλειστικά και μόνο τις σχέσεις των διαδίκων με τον πληρεξούσιο δικηγόρο του. Νομίζουμε, όμως, ότι η θέση αυτή είναι εσφαλμένη. Ακόμη και αν η ικανότητα προς το δικολογείν δεν αναχθεί σε διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης, η ύπαρξη πληρεξουσιότητας επιδρά στη προσήκουσα παράσταση του διαδίκου, στις διαδικασίες όπου δεν επιτρέπεται να παραστεί αυτοπροσώπως (άρ. 94). Συνεπώς, αφορά στις σχέσεις διαδίκου – δικαστηρίου. Άλλωστε, η εσωτερική σχέση διαδίκου – δικηγόρου ρυθμίζεται από το Κώδικα Δικηγόρων και όχι από τις διατάξεις των άρ. 94 επ. ΚΠολΔ που είναι δικονομικού δικαίου και το βεληνεκές τους περιορίζεται στη δημοσίου δικαίου έννομη σχέση της δίκης. Αφετέρου, η ΕιρΠειρ 217/2020 παρατηρεί ότι αυτή η θεώρηση δεν μεταβάλλεται υπό το άρθρο 237 § 1 ΚΠολΔ. Κατά την απόφαση, η εν λόγω διάταξη δεν συνιστά επιτακτικό κανόνα αναφορικά με τον τύπο και την προθεσμία προσκόμισης του πληρεξουσιού εγγράφου, αλλά περισσότερο παραίνεση προς τους διαδίκους. Τούτη όμως η εκδοχή δε φαίνεται να υποστηρίζεται από το γράμμα και το σκοπό του άρ. 237 § 1. Κατόπιν αυτών των σκέψεων και δεδομένου ότι δεν εκφράστηκε αντίρρηση από τον εκεί ενάγοντα, το δικαστήριο δεν κατέφυγε στο άρ. 105 ΚΠολΔ ή στο άρ. 227 ΚΠολΔ, παρά προχώρησε στην εξέταση της υπόθεσης, παρότι ο δικηγόρος της εναγόμενης δεν προσκόμισε έγγραφο πληρεξουσιότητας.

¹⁵³ ΕφΑγ 13/2017, ΕφΑΔΠολΔ, 7/2017.655 · ΠΠΘεσ 22736/2009 · ΠΠΘεσ 42610/2007, αμφότερες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. και Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), τόμ. 1, άρ. 105, σ. 22, αριθμ. 4.

¹⁵⁴ ΕφΑθ 1221/2019, ΤΝΠ QUALEX.

¹⁵⁵ Κ. Γεωργίου, Η ικανότητα προς το δικολογείν: ιστορική διαδρομή της ΚΠολΔ 94 και το πρόβλημα της ικανότητας προς το δικολογείν στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, ΕλλΔνη 1/2016.130 · ΑΠ 604/1989, ΕλλΔνη 1/1991.100.

αρωγής αμφότερων των διαδίκων στις νομικές πτυχές της διαφοράς τους. Τα ανωτέρω, όμως, ισχύουν επί παντελούς έλλειψης πληρεξουσιότητας, όταν, δηλ., κανένα από τα μνημονευόμενα στο άρ. 96 § 1 ΚΠολΔ έγγραφα δε ανευρίσκεται στον φάκελο της δικογραφίας, ούτε και γίνεται επίκληση αυτών από το διάδικο. Σε αυτή την περίπτωση, θα δικαιολογούταν, κατά την γνώμη μας, η διαδικασία της έκδοσης μη οριστικής απόφασης – με τίμημα την επιβράδυνση της δίκης – υπό το σκεπτικό ότι μέσω της επαναφοράς της υπόθεσης προς συζήτηση παρέχεται στον αντίδικο η δυνατότητα να σχολιάσει τυχόν πλημμέλειες της χορηγηθείσας πληρεξουσιότητας (π.χ. εξουσιοδότηση διεξαγωγής δίκης μόνο από τον πρόεδρο του ΔΣ, ενώ απαιτείται, βάσει εταιρικού καταστατικού σύμπραξη και των λοιπών μελών). Εδώ, το άρ. 105 διασφαλίζει το δικαίωμα ακρόασης του αντιδίκου.

Εάν όμως προκύπτει ότι έχει χορηγηθεί πληρεξουσιότητα, αλλά υφίστανται ελλείψεις (λ.χ. μη προσκομιδή εγγράφου χορήγησης πληρεξουσιότητας, μη βεβαίωση γνησίου υπογραφής του διαδίκου), αυτές μπορούν να θεωρηθούν «τυπικές» και να διορθωθούν δια της εφαρμογής του άρ. 227 ΚΠολΔ. Για αυτήν την κατηγορία πλημμελειών – που, στην πράξη, θεραπεύονται, εν μία νυκτί – η αδιάκριτη εμμονή στο προβάδισμα του άρ. 105 ουδόλως υπηρετεί την αρχή της οικονομίας της δίκης¹⁵⁶ και αγγίζει τα όρια της τυπολατρίας. Συνεπώς, *de lege frenda* θα ήταν προτιμότερη η τροποποίηση του άρ. 105 ΚΠολΔ, προς την κατεύθυνση της ως άνω διάκρισης, ήτοι με την πρόβλεψη παραπομπής στο άρ. 227 ΚΠολΔ για όσες περιπτώσεις προκύπτει η χορήγηση (έστω και με ελλιπή τρόπο) πληρεξουσιότητας, πλην όμως υφίστανται ελλείψεις. Πάντως, *de lege lata*, αποτιμώντας την πρόσφατη τροποποίηση του άρ. 237 § 1, συγκλίνουμε υπέρ της θέσης της *Κ. Μακρίδου*¹⁵⁷, ότι ορθά «υιοθετήθηκε η εφαρμογή του άρθρου 227 ΚΠολΔ, μολονότι δεν εναρμονίζεται απολύτως με το γράμμα της διάταξης, διότι αποτρέπει σοβαρές καθυστερήσεις που συνεπάγεται η κατ' άρθ. 105 ΚΠολΔ έκδοση μη οριστικής απόφασης».

¹⁵⁶ Βλ. και ΕφΔωδ 212/2021, ΕφΑΔΠολΔ 2022.88.

¹⁵⁷ *Κ. Μακρίδου*, Αξιολόγηση των ρυθμίσεων του πρόσφατου ν. 4842/2021 για την τακτική και τις ειδικές διαδικασίες, ΕλλΔνη 1/2022.4.

Εξάλλου, τείνει να επικρατήσει στη νομολογία¹⁵⁸ η άποψη ότι ελλείμνεις¹⁵⁹ περί τα δύο έγγραφα της προδικασίας του Ν. 4640/2019, δηλ. το έντυπο ενημέρωσης για την δυνατότητα διαμεσολαβητικής επίλυσης της διαφοράς (άρ. 3 § 1) και το πρακτικό της υποχρεωτικής αρχικής συνεδρίας (ΥΑΣ) (άρ. 6 § 1, 7 § 4), δεν είναι «τυπικές». Επομένως, τίθεται εκποδών το άρ. 227 ΚΠολΔ και προκρίνεται η κύρωση του δικονομικού απαραδέκτου της συζήτησης¹⁶⁰ που προβλέπεται στις ανωτέρω ειδικότερες διατάξεις. Αντίθετα, σημαντική μερίδα της επιστήμης¹⁶¹, σποραδικά δε και η νομολογία¹⁶², υποδεικνύουν, κατά το μάλλον ή το ήττον, την ενεργοποίηση του καθοδηγητικού ρόλου του δικαστή προ της κήρυξης του απαραδέκτου. Η επιχειρηματολογία αμφοτέρων των απόψεων παρίσταται, ως ένα βαθμό πειστική. Η πρώτη από αυτές προκρίνει την γραμματική και ιδίως τελολογική ερμηνεία του Ν. 4640/2019, εξάγοντας το συμπέρασμα ότι οι σκοποί εκείνου του νομοθέτηματος θα ματαιώνονταν κατ' ενάσκηση της υπό το άρ.

¹⁵⁸ ΠΠΘεσ 6690/2022, ΕΠολΔ 2022.116, με αντίθετο σχόλιο *Α. Ανδριανέση* · ΠΠΘεσ 5513/2022, ΕφΑΔΠολΔ 2022.739 · ΠΠΘεσ 278/2022, sakkoulas-online · ΠΠΚαρδ 1/2022, Αρμ 2022.266 · ΠΠΘεσ 8601/2021 (πλειοψ.), ΕλλΔνη 2022.476 · ΠΠΘεσ 1878/2021, Αρμ 2022.70, με σχόλιο *Α. Πλεύρη* · ΠΠΘεσ 1045/2021, Αρμ 2021.432, με σχόλιο *Α. Πλεύρη* · ΠΠροδ 105/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΛαμ 9/2021 (πλειοψ.), ΕΠολΔ 2021.102, με αντίθετο σχόλιο *Α. Ανδριανέση* · ΜΠΑθ 1011/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΘεσ 552/2022, sakkoulas-online · ΜΠΠατρ 214/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 139/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 126/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΘεσ 30/2022, sakkoulas-online · ΜΠΘεσ 10692/2021, ΕπΑκ 2022.451 · ΜΠΒολ 158/2021, ΕπΑκ 2022.235 · ΕιρΘεσ 23/2022, ΕλλΔνη 2022.869, με σχόλιο *Α. Πλεύρη*. Προς την κατεύθυνση αυτή, βλ. και *Α. Πλεύρη*, Διαμεσολάβηση σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, 2021, άρ. 3, σ. 103, αριθμ. 28, η οποία δέχεται ότι επί μη προσκομιδής του εντύπου ενημέρωσης και επί μη διενέργειας ΥΑΣ δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής το άρ. 227 ΚΠολΔ.

¹⁵⁹ Όπως η μη προσκομιδή, η εκπρόθεσμη προσκομιδή, η αναγραφή μεταγενέστερης της κατάθεσης της αγωγής ημερομηνίας, η μη προσήκουσα υπογραφή του κ.α..

¹⁶⁰ Πάντως, ως προς το έντυπο ενημέρωσης του άρ. 3 § 2, έχει κριθεί ότι η εν λόγω κύρωση είναι αντισυνταγματική, καθώς προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητας (βλ. ΕιρΑθ 976/2020, ΕΠολΔ 2020.548, με παρατηρήσεις *Γ. Ορφανίδη*, *Π. Γιαννόπουλου*, *Α. Καστανίδη*).

¹⁶¹ *Ε. Ποδηματά*, Ιδιωτική Διαμεσολάβηση κατά τον Ν 4640/2019, 2022, σ. 31, 97 · *Α. Ανδριανέσης* σε σχόλιο υπό την ΠΠΘεσ 6690/2022, ο.π. · *Κ. Παπαχρήστου-Δημητράς*, Οι προϋποθέσεις παραδεκτής συζήτησης της αγωγής με επίκεντρο το θεσμό της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, ΕλλΔνη 2022.190 · *Α. Πανταζόπουλος* σε σχόλιο υπό την ΠΠΘεσ 1045/2021, ΕλλΔνη 2021.502 · *Α. Μαστροπέτρου* σε παρατηρήσεις υπό την ΕιρΑθ 1044/2020, ΕφΑΔΠολΔ 2020.1325 · *Π. Γιαννόπουλος*, Διαμεσολάβηση και Πολιτική Δίκη, 2020, § 5, σ. 208, 265 – 266.

¹⁶² ΜΠΘεσ 854/2022 ΕπΑκ 2022.445 · ΜΠΓιαννιτών 256/2022, ΔΕΕ 2022.1245 · ΜΠΘεσ 62/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΚαβ 70/2021, Αρμ 2022.10 · ΜΠΣερ 52/2021, ΕΠολΔ 2020.564-565, με σχόλιο *Π. Γιαννόπουλου* · ΜΠΒολ 27/2021, Αρμ 2021.1842. Βλ. και τη σημαντική ΕφΠειρ 161/2022, sakkoulas-online («ενώ με βάση τη γραμματική διατύπωση της διάταξης ... η ενημέρωση θα πρέπει να προηγείται της κατάθεσης της αγωγής, δεδομένου του σκοπού του νομοθέτη αλλά και της αρχής της οικονομίας της δίκης, προς αποτροπή άσκοπης απασχόλησης του δικαστηρίου με την ίδια διαφορά και του κινδύνου παρέλκυσης της δίκης, πρέπει να γίνει δεκτό, με συστατική ερμηνεία της άνω διάταξης (άρθρο 3 παρ.3 εδ.β' του ν.4640/2019), ότι η έγγραφη ενημέρωση μπορεί να γίνει πριν ή και μετά την άσκηση της αγωγής, διότι η κύρωση του απαραδέκτου της συζήτησης, περιστέλλει την αξίωση για παροχή έννομης προστασία και αυτή πρέπει να περιορίζεται στο αναγκαίο για την πραγμάτωση του σκοπού της συγκεκριμένης διάταξης μέτρο. Εξάλλου, με βάση την αρχή της οικονομίας της δίκης, η μη προσκομιδή του ενημερωτικού εγγράφου θα πρέπει να θεωρηθεί ως τυπική παράλειψη, η οποία δύναται να συμπληρωθεί καθ' υπόδειξη του Δικαστηρίου, κατ' άρθρο 227 του ΚΠολΔ»).

227 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστή. Εξάλλου, η αντίθετη γνώμη εμφορείται, πρωτίστως, από την αρχή της οικονομίας της δίκης και τη τάση εξάλειψης «ψηγμάτων» τυπολατρίας, τα οποία υπονομεύουν την λειτουργικότητα του θεσμού της διαμεσολάβησης. Αμφότερες, λοιπόν, οι ως άνω απόψεις κατατείνουν στην πρόσδοση αποτελεσματικότητας σε αυτόν τον εναλλακτικό τρόπο επίλυσης διαφορών και στην ευόδωση τω στόχων του Ν. 4640/2019. Διαφωνούν, όμως, ως προς το αν οι σκοποί αυτοί θα επιτευχθούν μέσω της δικαστικής ενεργητικότητας.

Νομίζουμε ότι η ορθή θέση επί του ζητήματος προϋποθέτει μια διττή διάκριση. Αφενός, προσήκει διαφορετική αντιμετώπιση στη περίπτωση όπου ο ενάγων ούτε επικαλείται ούτε και προσκομίζει τα σχετικά έγγραφα και σε εκείνη όπου, είτε τα επικαλείται, ωστόσο τούτα δε βρίσκονται εντός του φακέλου της δικογραφίας, είτε τα προσκομίζει μεν, πλην όμως εμφανίζουν ελλείψεις (π.χ. δεν φέρουν υπογραφές). Η κρατούσα άποψη στην νομολογία δεν φαίνεται να προβαίνει σε αυτήν την διάκριση. Αφετέρου, άλλης μεταχείρισης πρέπει να τύχει το έντυπο ενημέρωσης και άλλης το πρακτικό της ΥΑΣ.

Έτσι, κατά την γνώμη μας, αν ουδόλως προσκομίζεται με επίκληση το έντυπο ενημέρωσης του άρ. 3 § 2, η κύρωση του απαραδέκτου της συζήτησης είναι μονόδρομος. Το ίδιο πρέπει να συμβεί και αν φέρει ημερομηνία μεταγενέστερη της συζήτησης της αγωγής, κατά την έννοια του άρ. 281 ΚΠολΔ. Είναι βέβαια, αληθές ότι και το έντυπο που θα υπογραφεί μετά την μη οριστική απόφαση θα φέρει ημερομηνία μεταγενέστερη της άσκησης της αγωγής. Και είναι επίσης ακριβές ότι αν επιστρατευτεί το άρ. 227 ΚΠολΔ μετά το πέρας της συζήτησης, ο ενημερωμένος πλέον ενάγων μπορεί ακόμα να δρομολογήσει την διαδικασία του άρ. 5 Ν. 4640/2019 και να καταρτίσει πρακτικό διαμεσολάβησης με τον αντίδικο του, επιλύοντας την διαφορά τους. Όμως, υπό αυτή την εκδοχή, οι σκοποί του Ν. 4640/2019 έχουν καταστρατηγηθεί πλήρως. Το πινάκιο δεν έχει αποσυμφορηθεί και οι παιδαγωγικοί στόχοι του Ν. 4640/2019 (προώθηση παιδείας διαμεσολάβησης) ουδόλως έχουν επιτευχθεί. Εδώ, το άρ. 227 ΚΠολΔ παρίσταται ως μια ανεπίτρεπτη δεύτερη ευκαιρία που ο νομοθέτης της *lex mediationis* ουδέποτε θέλησε να χορηγήσει στον ενάγοντα. Με άλλα λόγια, το άρ. 227 ευρίσκει έδαφος εφαρμογής εκεί όπου ο διάδικος έχει ενημερωθεί για τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς του μέσω της διαμεσολάβησης, έστω και πλημμελώς. Έτσι, η μη προσήκουσα υπογραφή του εντύπου, η εκ παραδρομής μη προσκομιδή του παρά την επίκληση του στις προτάσεις, η προσκομιδή του άνευ χρονολογίας (εφόσον μνημονεύεται στην αγωγή ή στις προτάσεις, οπότε και μπορεί να προσεγγιστεί ο χρόνος που έλαβε χώρα η ενημέρωση) κ.ο.κ. είναι τυπικές ελλείψεις για τις οποίες η κήρυξη του απαραδέκτου εκλαμβάνεται ως ξένη προς την *ratio* του Ν.

4640/2019 και συνταγματικά δυσανάλογη (άρ. 25 Σ) κύρωση. Εδώ, είναι επιβεβλημένη η ενάσκηση της κατ' άρ. 227 ΚΠολΔ εξουσίας του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και συνακόλουθα, η πρόσκληση προς τον ενάγοντα να συμπληρώσει την έλλειψη. Είναι, δε, επιδοκιμαστέα η στάση των δικαστηρίων της ουσίας να μην απαιτούν την προσκομιδή του εντύπου όταν, εν συνεχεία, διενεργήθηκε ΥΑΣ και κατατέθηκε το πρακτικό περάτωσης της, διότι, τότε, πληρούνται οι σκοποί της υποχρεωτικής προδικασίας του Ν. 4640/2019¹⁶³.

Εξάλλου, αναφορικά με το πρακτικό διεξαγωγής ΥΑΣ, η προσκομιδή ενός εγγράφου που βαρύνεται με πλημμέλειες, αλλά και η εκ παραδρομής μη κατάθεσή του συνεπάγονται την ενεργοποίηση του άρ.227 ΚΠολΔ, κατά τα ανωτέρω. Αντίθετα, αν μέχρι και την συζήτηση της αγωγής δεν έχει καν λάβει χώρα ΥΑΣ, η έλλειψη δεν μπορεί παρά να είναι ουσιαστική και άρα, το απαράδεκτο, μονόδρομος. Ουδεμία επιρροή ασκεί η τυχόν εκφρασθείσα βούληση του ενός ή αμφοτέρων των διαδίκων για μη διαμεσολαβητική επίλυση της διαφοράς (πολλώ δεν μάλλον όταν αυτή επιχειρεί να την συναγάγει το ίδιο δικαστήριο από το υλικό της δικογραφίας). Διότι, αφής στιγμής η ένδικη διαφορά συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων του άρ. 6 § 1 Ν. 4640/2019, η υποχρέωση για διεξαγωγή ΥΑΣ εκφεύγει της εξουσίας διαθέσεως των μερών. Σκοπός του νομοθέτη ήταν τα μέρη να εξερευνήσουν, οπωσδήποτε, ακόμα και σε μία ενημερωτικής φύσης συνάντηση με τον διαμεσολαβητή, τα περιθώρια εξώδικου τερματισμού της έριδάς τους. Ούτε η επίκληση της αρχής της οικονομίας της δίκης αρκεί για τον παραμερισμό της κύρωσης του απαράδεκτου της συζήτησης, επειδή η πρόσκληση του άρ. 227 ΚΠολΔ θα εκμηδένιζε το πραγματικό, δικονομικό μέσο πίεσης των διαδίκων, ώστε να επισπεύδουν εγκαίρως την διεξαγωγή ΥΑΣ. Η επιλογή του απαράδεκτου της συζήτησης ήταν μια συνειδητή προσταγή και όχι παραίνεση του νομοθέτη του Ν. 4640/2019. Αντίθετα, αν, στο ευρύ χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ της άσκησης της αγωγής (άρα, ακόμη και μετά τη κατάθεση των προτάσεων) και της συζήτησης της υπόθεσης λάβει χώρα ΥΑΣ και προσκομιστεί, έστω και εκπρόθεσμα, το πρακτικό της, η *ratio* της τελευταίας θα έχει πληρωθεί και συνεπώς, δικαιολογείται η υπερκέραση του – ομολογουμένως, αυστηρού – γράμματος του νόμου. Σε κάθε περίπτωση, ευκαταία είναι η νομοθετική παρέμβαση, προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης των ανωτέρω λύσεων και του εξορθολογισμού του κυρωτικού συστήματος του Ν. 4640/2019. Έτσι και αλλιώς, πρόκειται για μια πρακτική που έχει ακολουθήσει στο παρελθόν¹⁶⁴ ο δικονομικός νομοθέτης, οποτεδήποτε

¹⁶³ ΠΠΠατρ 66/2022, Αρμ 2022.1121 · ΜΠΘεσ 5403/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΗΛ 110/2022, ΤΝΠ QULAEX · ΜΠΚορ 1/2022, Lex&Forum 2022.215.

¹⁶⁴ Πέραν της παραπομπής στο άρ. 227 για την συμπλήρωση ελλείψεων περί την πληρεξουσιότητα στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας που αναπτύχθηκε ανωτέρω, το αυτό συνέβη και στην περίπτωση του γραμματίου προκαταβολής εισφορών και

εριζόταν το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της κατ' άρ. 227 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου.

Από την γραμματική ερμηνεία του άρ. 227 προκύπτει εναργώς ότι η ενάσκηση της καθοδηγητικής εξουσίας του δικαστηρίου δεν καταλείπεται στην διακριτική ευχέρεια του δικαστή, αλλά διαμορφώνεται ως γνήσιο υπηρεσιακό καθήκον του¹⁶⁵. Πράγματι, αν το δικαστήριο είχε απλώς την ευχέρεια να καλέσει τον διάδικο για την αναπλήρωση της έλλειψης, ο θεμελιώδης σκοπός του περιορισμού της απώλειας της δίκης για τυπικούς λόγους, θα παρέμενε κενό γράμμα. Αν παραβιασθεί το εν λόγω καθήκον, γίνεται δεκτό ότι ιδρύεται μεν λόγος έφεσης, όχι όμως και αναίρεσης¹⁶⁶. Η δυνατότητα στοιχειοθέτησης του υπ' αριθμ. 14 λόγου αναίρεσης εκ του άρ. 559 ΚΠολΔ αποκλείεται, λόγω του άρ. 562 § 3 ΚΠολΔ¹⁶⁷. Πράγματι, η τυπική έλλειψη που εμπίπτει στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρ. 227 ΚΠολΔ θα οφείλεται πάντα στη δικονομική συμπεριφορά του διαδίκου.

β. Ειδικά, ο καθοδηγητικός ρόλος του δικαστηρίου για την θεραπεία της αόριστης αγωγής της τακτικής διαδικασίας μετά τους Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021

Όπως τονίσαμε και στην εισαγωγή της παρούσας μελέτης, ο ημεδαπός δικονομικός νομοθέτης ασπάστηκε την θεώρηση ότι η πολιτική δίκη «δεν πετά στον αυτόματο πιλότο». Υπό το πρίσμα αυτής της αντίληψης πρέπει να ιδωθεί το άρ. 236 ΚΠολΔ, με το οποίο θεσπίζεται το καθήκον του δικαστή για την ουσιαστική διεύθυνση της διαδικασίας, με εναργή στόχευση προς την ίαση μιας αμφιλεγόμενης τυπικής έλλειψης: της πραγματικής (ποιοτικής ή ποσοτικής) αοριστίας του εισαγωγικού δικογράφου. Ο ιδιωτικοκεντρικός χαρακτήρας της πολιτικής δίκης δεν καταλύει τη συνταγματική επιταγή για ένα αποτελεσματικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Και απαραίτητη συνιστώσα αυτής της αποτελεσματικότητας είναι η ανυπαρξία υπέρμετρων δικονομικών «φραγμών» που κωλύουν τη διάγνωση της ουσίας της διαφοράς¹⁶⁸. Δεν ποιεί τιμή σε κανένα δικονομικό σύστημα η έκδοση σωρείας απορριπτικών αποφάσεων, λόγω αοριστίας του εισαγωγικού δικογράφου. Μετά λύπης, δε, διαπιστώνεται ότι ανεύρεση παραβιάσεων του άρ. 216 ΚΠολΔ και εντεύθεν, η απαγγελία της κύρωσης του δικονομικού

ενσήμων με την τροποποίηση του άρ. 61 του Κώδικα Δικηγόρων, δια του Ν. 4509/2017 (για το προϊσχύον δίκαιο βλ. ΠΠΑθ 3616/2014, ΕλλΔνη 2015.193, με παρατηρήσεις Σ. Πανταζόπουλου, Α. Πανταζόπουλου, Ε. Στασινόπουλου). Πρβλ. και άρ. 41Β του Ν. 3869/2010.

¹⁶⁵ Ε. Ποδηματά, Καθήκον καθοδήγησης ο.π..306 · ΑΠ 1892/2006, ΧρΙδ 2206.338 με παρατηρήσεις Ν. Κατηφόρη.

¹⁶⁶ ΑΠ 542/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1091/2015 Α2 Τμ., ΕλλΔνη 2016.1636.

¹⁶⁷ ΑΠ 1412/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1261/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁶⁸ Βλ. Σ. Ματθίας, Δικαίωμα σε ουσιαστική εξέταση της διαφοράς, ΕλλΔνη 2007.1289.

απαραδέκτου παρατηρούνται με ιδιαίτερη συχνότητα ενώπιον των δικαστηρίων της ουσίας (και δη των πρωτοβάθμιων), αλλά και του Ακυρωτικού. Σε αυτή, βέβαια, την πρακτική συνεπικουρούν και οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των διαδίκων, που σπανίως δεν αρνούνται το ορισμένο της αγωγής των αντιδίκων τους. Το πρόβλημα είναι πολυπαραγοντικό, αλλά όχι δυσεπίλυτο.

Απαιτείται η επισταμένη μελέτη εκατοντάδων αποφάσεων, προκειμένου να διακριβωθεί αν η διαγνωσθείσα από το δικαστήριο αοριστία ήταν νομική ή πραγματική και κατ' επέκταση, θεραπεύσιμη. Ο κανόνας, όμως, παραμένει: η πραγματική αοριστία είναι, αντικειμενικά, ιάσιμη¹⁶⁹. Ως *dominus litis*, ο διάδικος είναι αυτός που θα εισφέρει εκείνα τα πραγματικά περιστατικά που καθιστούν την αγωγή του πλήρη και επιδεκτική δικαστικής εκτίμησης. Μπορεί όμως να παρακινηθεί στην ανάπτυξη αυτής της πρωτοβουλίας, μέσω της ενάσκησης του καθοδηγητικού καθήκοντος του δικαστή, ενός δικαστή που δεν ενστερνίζεται το ναπολεόντειο ρητό «ποτέ μην διακόπτεις τον εχθρό σου όταν κάνει ένα λάθος». Το «λάθος» του διαδίκου δεν επιδρά μονάχα στο καταγόμενο προς διάγνωση ιδιωτικού δικαίου δικαίωμά του, αλλά και στην αποτελεσματική απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης. Συνεπώς, το άρ. 236 ΚΠολΔ είναι δικαιοπολιτικά επιβεβλημένο. Πρόκειται περί διάταξης που έχει πυροδοτήσει, παλαιόθεν, έναν γόνιμο και πλούσιο επιστημονικό διάλογο¹⁷⁰, πλην όμως το νομολογιακό της αποτύπωμα διαγράφεται ισχνό, ως και μηδαμινό.

Η παρούσα ανάλυσή μας θα εστιάσει σε μια επίκαιρη, προβληματική πτυχή της εφαρμογής του άρ. 236 ΚΠολΔ που συνέχεται άμεσα με τη πρωτοβάθμια δίκη. Υποστηρίζεται¹⁷¹ πειστικά ότι η λυσιτελής εφαρμογή της προκειμένης διάταξης προϋποθέτει την ανάπτυξη διαλεκτικής σχέσης μεταξύ του δικαστηρίου και του διαδίκου, η οποία διασφαλίζεται μόνο με την επ' ακροατηρίω διαδικασία. Ωσαύτως,

¹⁶⁹ Βλ. *I. Δεληκωστόπουλος*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, 2016, § 2, σ. 26-31 · ΑΠ 308/2021, www.areiospagos.gr.

¹⁷⁰ Βλ. την κλασσική μελέτη του *Γ. Μητσόπουλου*, Το καθήκον του δικαστηρίου καθοδήγησης των διαδίκων προς συμπλήρωση ή διασάφηση των ισχυρισμών των, ΝοΒ 1986.753-769. Βλ. επίσης *Γ. Αποστολάκης*, Η κατά το άρθρο 236 ΚΠολΔ καθοδηγητική παρέμβαση του Δικαστή στον πρώτο βαθμό (νέα τακτική διαδικασία και ειδικές διαδικασίες), στον δεύτερο βαθμό και στην αναιρετική δίκη, ΕΠολΔ 2020.105-114 · *Γ. Διαμαντόπουλος*, Η κατ' άρθρο 236 ΚΠολΔ καθοδηγητική εξουσία του δικαστή στην πολιτική δίκη, ΕλλΔνη 2014.680-701 · *Ε. Ποδηματά*, Καθήκον δικαστικής καθοδήγησης και συζητητικό σύστημα. Μία δικαιοπολιτική και δογματική αποτίμηση μετά τον ν. 3994/2011, ΕΠολΔ 2013.4-27 · *Θ. Καρακίτσος*, Δικαιική ευχή ή δικαιική ρύθμιση η τροποποίηση του άρθρου 236 ΚΠολΔ, Αρμ 2012.1829-1838 · *Κ. Μακρίδου*, Ένα πολύτιμο όπλο στα χέρια των δικαστών – Η δικαστική καθοδήγηση του άρθρου 236 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 2011.953-963 · *Β. Ρήγας*, Η καθοδηγητική λειτουργία του δικαστηρίου προς συμπλήρωση της αοριστίας αγωγής, ισχυρισμών, ενδίκων μέσων κ.λπ. κατά το άρθρο 236 ΚΠολΔ, μετά την τροποποίησή του διά του ν. 3994/2011, ΝοΒ 2011.1793-1799.

¹⁷¹ *Γ. Αποστολάκης*, ο.π..110 · *Γ. Μητσόπουλος*, Το καθήκον.764.

όπου ελλείπει η προφορικότητα, η καθοδήγηση του ενάγοντος για την συμπλήρωση της ιστορικής βάσης της αγωγής του παρίσταται δυσχερής¹⁷². Ερωτάται, λοιπόν, αν υφίστανται περιθώρια για την ανάπτυξη τούτης της δικαστικής πρωτοβουλίας στο νέο μοντέλο τακτικής διαδικασίας των Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021; Εσχάτως, μετά τις τροποποιήσεις του ΚΠολΔ δια του τελευταίου νομοθετήματος, το ερώτημα μπορεί να επεκταθεί και στις δίκες της ειδικής διαδικασίας των περιουσιακών διαφορών, όπου, ενόψει του άρ. 591 § 2, επήλθε σημαντική κάμψη της αρχής της προφορικότητας¹⁷³.

Αρχικά, η άσκηση της κατ' άρ. 236 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου κατά τη «τυπική» συζήτηση της υπόθεσης (άρ. 237 § 6) είναι μάλλον απίθανη¹⁷⁴. Ο απαιτούμενος διάλογος μεταξύ του δικαστηρίου και των διαδίκων δεν μπορεί καν να επιτευχθεί σε ένα περιβάλλον συζήτησης «χωρίς την παρουσία των διαδίκων ή των πληρεξούσιων δικηγόρων τους»¹⁷⁵. Η παρουσία των διαδίκων για τον σκοπό αυτό θα μπορούσε ρεαλιστικά να επιτευχθεί δια της έκδοσης απλής διάταξης αυτοπρόσωπης εμφάνισης στην ορισμένη δικάσιμο, κατά τα οριζόμενα στο άρ. 237 § 5. Ωστόσο, τούτη η ενέργεια του δικαστηρίου υπόκειται στην αρχή της διαθέσεως, επομένως εξαρτάται από την υποβολή σχετικού αιτήματος, είτε με την αγωγή είτε αυτοτελώς. Εξάλλου, αν παραστεί μόνο ο ενάγων κατά τη συζήτηση, η συμπλήρωση των αόριστων αγωγικών ισχυρισμών με δήλωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά θέτει εν αμφιβόλω το δικαίωμα ακρόασης του εναγομένου, ο οποίος αγνοεί παντελώς τις παρασχεθείσες διασαφηνίσεις¹⁷⁶. Αλλά, ακόμα και αν παρίστανται αμφότεροι οι διάδικοι, τίθεται το ζήτημα πώς θα απαντήσει ο εναγόμενος στην επιχειρούμενη συμπλήρωση της αοριστίας και κυρίως, πώς θα ανταποδείξει¹⁷⁷. Η διαφύλαξη (και εδώ) του δικαιώματος ακρόασης του διαδίκου καθίσταται επιβεβλημένη, ιδίως σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου η θεραπευόμενη αοριστία δεν είναι απλή και ο αντίδικος του ενάγοντος μπορεί, πράγματι, να αιφνιδιαστεί¹⁷⁸. Εδώ, ίσως μπορούσε να τύχει αναλογικής εφαρμογής το άρ. 237 § 9¹⁷⁹ (δίχως να χωρήσει

¹⁷² Κ. Μακρίδου, Τακτική διαδικασία, άρ. 236, σ. 115, αριθμ. 5.

¹⁷³ Βλ. Π. Γιαννόπουλος, Οι μεταρρυθμίσεις του ν. 4842/2021 στις ειδικές διαδικασίες, τα ασφαλιστικά μέτρα και την εκούσια δικαιοδοσία, ΕλλΔνη 1/2022.32 – 33. Πρόκειται περί διαφορών, όπου, πράγματι, ασκείται σποραδικά το καθοδηγητικό καθήκον του δικαστή (βλ. ΕιρΙωαν 192/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

¹⁷⁴ Μ. Μαργαρίτης/ Α. Μαργαρίτη, τόμ Ι, άρ. 236, σ. 416, αριθμ. 6.

¹⁷⁵ Α. Αλαπάντας σε παρατηρήσεις υπό την ΕφΘες 2096/2018, ΕλλΔνη 4/2019.1098.

¹⁷⁶ Πρβλ. όμως Κ. Μακρίδου, Η αόριστη αγωγή και οι δυνατότητες θεραπείας της, 4η έκδ., 2006, § 3, σ. 292 – 293, η οποία υποστηρίζει ότι «η απουσία του εναγομένου δεν ανατρέπει τη σχετική υποχρέωση του δικαστή να καθοδηγήσει τον ενάγοντα, ώστε να θεραπευθεί η πραγματική αοριστία των αγωγικών ισχυρισμών», με τη σκέψη ότι η διάταξη του άρ. 236 καθιερώνει την υποχρέωση διαλόγου του δικαστηρίου μόνο με τον ενάγοντα και όχι με αμφοτέρους τους διαδίκους.

¹⁷⁷ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 132.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Πρβλ. *Ibid.*, σ. 133 · Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 42, σ. 585, αριθμ. 24.

επανάληψη της συζήτησης), ώστε, εντός της οκταήμερης προθεσμίας ενέργειας από την «τυπική» συζήτηση, ο εναγόμενος να αξιολογήσει τους ισχυρισμούς που θεραπεύουν την πραγματική αοριστία. Εντούτοις, η λύση αυτή, πέραν του ότι αλλοιώνει την δομή του άρ. 237 ΚΠολΔ, δεν οδηγεί με βεβαιότητα στο επιθυμητό αποτέλεσμα, ήτοι στην αποτροπή αιφνιδιασμών. Τι θα γίνει λ.χ. αν με την δική του προσθήκη ο ενάγων προσκομίσει έγγραφα που αποδεικνύουν τις διορθωμένους ισχυρισμούς του; Πώς θα ανταποδείξει ο εναγόμενος; Σε κάθε, δε, περίπτωση, όλες οι ανωτέρω σκέψεις τελούν υπό την αίρεση ότι το δικαστήριο έχει, προ της «τυπικής» συζήτησης, εξοικειωθεί με το αγωγικό δικόγραφο, ώστε να είναι σε θέση να υποδείξει στον ενάγοντα εκείνους τους ισχυρισμούς που χρίζουν διασαφήνισης. Λόγω του φόρτου εργασίας του δικαστή είναι αμφίβολο αν αυτή η αίρεση μπορεί, πράγματι, να πληρωθεί. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω της ρητής απαγόρευσης αναβολής της συζήτησης (άρ. 237 § 6 εδ. τελ.), το δικαστήριο δεν μπορεί να καταφύγει στο άρ. 241 ΚΠολΔ, ώστε στην μετ' αναβολή δικάσιμο να δοθεί στον εναγόμενο η δυνατότητα να τοποθετηθεί επί της διασαφήνισης της ιστορικής βάσης της αγωγής.

Τούτων λεχθέντων, είναι σαφές ότι η συζήτηση περί της πρακτικής εφαρμογής του άρ. 236 στη (νέα) τακτική διαδικασία μετατίθεται σε ένα ύστερο της συζήτησης χρονικό στάδιο. Σκιαγραφείται, λοιπόν, ο ρόλος που μπορεί να επιτελέσει το άρ. 254 ΚΠολΔ, σε συνδυασμό με το άρ. 245. Είναι μια λύση που γινόταν δεκτή υπό το προϊσχύον¹⁸⁰, αλλά υποστηρίζεται και υπό το ισχύον δίκαιο¹⁸¹ και μπορεί, πιστεύουμε, να παρέχει ικανοποιητικά αποτελέσματα ως προς την εν ενεργοποίηση του καθοδηγητικού καθήκοντος του δικαστή. Η έκδοση μη οριστικής απόφασης επανάληψης της συζήτησης μπορεί να λάβει χώρα σε δύο περιπτώσεις. Αφενός, όταν κατά την «τυπική» συζήτηση ο ενάγων εξειδικεύει με δήλωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά τους ποιοτικά ή ποσοτικά αόριστους ισχυρισμούς της αγωγής του. Εδώ, με το άρ. 254 ΚΠολΔ εξασφαλίζεται τόσο η έγγραφη ανάπτυξη των διασαφήνισεων από τον ενάγοντα, όσο, κυρίως, η επαρκής άμυνα του εναγομένου, δια της εντός τριημέρου από την επαναλαμβανόμενη

¹⁸⁰ Βλ. *Ε. Ποδηματά*, Καθήκον δικαστικής καθοδήγησης, ο.π. · *Κ. Μακρίδου*, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 285 · ΕφΠειρ 390/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 3343/2014, ΕΠολΔ 2014.363, με παρατηρήσεις *Π. Γιαννόπουλου* · ΕφΘεσ 1278/2001, Αρμ 2002.225, η οποία σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «αν ο δικαστής παραλείψει την κατά τα ανωτέρω συναγωγή των αναγκαίων διασαφήνισεων, δεν είναι θεμιτό, μετά την ολοκλήρωση της προφορικής συζήτησης, να επιρρίψει στον διάδικο τις συνέπειες της δικής του παράλειψης (του δικαστή, ΚΠολΔ 236), απαγγέλλοντας το απαράδεκτο του σχετικού ισχυρισμού λόγω αοριστίας, αλλά διατηρεί ως μόνη διέξοδο τη δυνατότητα επανάληψης της συζήτησης (ΚΠολΔ 254).» · ΕφΠειρ 900/1994, ΕλλΔνη 1995.430.

¹⁸¹ *Γ. Αποστολάκης*, ο.π..110 · *Κ. Μακρίδου*, Τακτική διαδικασία, άρ. 236, σ. 115, αριθμ. 5 · *Α. Αλαπάντας*, ο.π. · ΕιρΛαγκ 19/2018, ΕλλΔνη 2018.1533. Πρβλ. όμως Εφαθ 223/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία διάκειται αρνητικά προς την εφαρμογή, για το σκοπό αυτό, του άρ. 254 ΚΠολΔ, με το σκεπτικό ότι η καθοδήγηση του δικαστή για τη θεραπεία της αόριστης αγωγής πρέπει να λαμβάνει χώρα ως και την ολοκλήρωση της συζήτησης. Αντιθ. και οι *Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη*, τόμ. Ι, άρ. 254, σ. 442, αριθμ. 6.

συζήτηση προσθήκης του άρ. 254 § 3. Αφετέρου, επανάληψη της συζήτησης διατάσσεται και όταν το δικαστήριο διαπιστώσει, κατά την μελέτη ή διάσκεψη της υπόθεσης, ότι το εισαγωγικό δικόγραφο πάσχει ιάσιμης αοριστίας. Τότε, δια της μη οριστικής απόφασης, θα υποδείξει στον ενάγοντα τους ακριβείς ισχυρισμούς που πρέπει να διασαφηνιστούν, ώστε να καταστεί η αγωγή ορισμένη¹⁸². Συνάμα, δια του άρ. 245, θα διατάξει την αυτοπρόσωπη παράσταση του διαδίκου στο ακροατήριο, προκειμένου να συμπληρώσει ή να διευκρινίσει τους αόριστους αγωγικούς ισχυρισμούς. Άλλωστε, στη περίπτωση αυτή, ο ενάγων δύναται, ήδη προ της επαναλαμβανόμενης συζήτησης, να θεραπεύσει την αοριστία με το δικόγραφο της κλήσης¹⁸³ του.

Εν κατακλείδι, το άρ. 254 ΚΠολΔ συνιστά μια ρεαλιστική διέξοδο για την ενεργοποίηση του κατ' άρ. 236 καθοδηγητικού ρόλου του δικαστηρίου στη νέα τακτική διαδικασία, πλην όμως απέχει πόρρω από την ιδανική λύση. Διότι, η έκδοση μη οριστικής απόφασης επιβραδύνει την πρόοδο της δίκης, ενώ η *ratio* του άρ. 236 έγκειται στην πρόωρη και ταχεία ίαση της αόριστης αγωγής¹⁸⁴. Βέβαια, οι αντιρρήσεις αυτές, θα μπορούσαν να παραμερισθούν με τις ακόλουθες σκέψεις. Αφενός, η επιβράδυνση της δίκης είναι ένα «δίκαιο αντίτιμο, αφού ο ίδιος ο ενάγων προκάλεσε, με τη σύνταξη ενός αόριστου εισαγωγικού δικογράφου, τη διαδικαστική αυτή καθυστέρηση»¹⁸⁵. Αφετέρου, η αξίωση για ταχεία επίλυση της διαφοράς υποχωρεί προ της συνταγματικά κατοχυρωμένης αξίωσης του ενάγοντος για έκδοση απόφασης επί της ουσίας της διαφοράς, της σαφούς βούλησης του νομοθέτη για το περιορισμό της απώλειας των δικών ένεκα ελλείψεων που ανάγονται στον τύπο της διαδικασίας και της αποφυγής φαλκίδευσης του δικαιώματος ακρόασης του εναγομένου. Πάντως, *de lege ferenda*, είναι, κατά την άποψη μας, επιβεβλημένη η νομοθετική επέμβαση. Από την θέση του Ν. 4335/2015 σε ισχύ, έως και σήμερα, ο δικονομικός νομοθέτης έχει τροποποιήσει ουκ ολίγες διατάξεις του ΚΠολΔ, ώστε να τις εναρμονίσει λειτουργικά με την νέα δομή της τακτικής διαδικασίας. Τόσο λόγω της σπουδαιότητάς του όσο και λόγω της διαπιστωμένης, εγγενούς αδυναμίας προσαρμογής του στο μοντέλο της έγγραφης διεξαγωγής της δίκης, το άρ. 236 ΚΠολΔ δεν πρέπει να λανθάνει, κατ' εξακολούθηση, της προσοχής του νομοθέτη.

¹⁸² Για ένα χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα, βλ. το αιτιολογικό και το διατακτικό της μη οριστικής απόφασης ΕφΠειρ 390/2016, ο.π..

¹⁸³ Πρβλ. ΕφΔωδ 260/2020, ΤΝΠ QULAEX, όπου, μετά την παραδοχή λόγου έφεσης ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν άσκησε, ως όφειλε, το καθοδηγητικό του καθήκον, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε μη αναγκαία την καταφυγή στο άρ. 254 ΚΠολΔ, καθώς ο ενάγων και ήδη εκκαλών είχε συμπληρώσει τους ισχυρισμούς του με το δικόγραφο της έφεσης.

¹⁸⁴ Βλ. Κ. Μακρίδου, Μελέτες Αστικού Δικονομικού & Διεθνούς Δικονομικού Δικαίου, τόμ. 2, 2022, σ. 457.

¹⁸⁵ Κ. Μακρίδου, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 285.

B. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη δικονομικής ακυρότητας

Σε εναρμόνιση προς την θεμελιώδη αρχή της διαθέσεως¹⁸⁶, το δικαστήριο στερείται, κατ' αρχήν, της εξουσίας να απαγγείλει *sua sponte*¹⁸⁷ την ακυρότητα διαδικαστικής πράξης. Τουναντίον, την εν λόγω δικονομική διάπλαση¹⁸⁸ πρέπει να ζητήσει με αίτημά του ο διάδικος, ο οποίος οφείλει συνάμα να επικαλεστεί και να αποδείξει τις επιμέρους προϋποθέσεις της ακυρότητας. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός διασπάται στο άρ. 160 § 1 ΚΠολΔ για εκείνες τις περιπτώσεις όπου ο νόμος «παρέχει στο δικαστήριο την εξουσία να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν τηρήθηκε η διάταξη.». Επίσης, κατά τη § 3 του ίδιου άρθρου, η αυτεπαγγέλτως λαμβανόμενη υπόψη ακυρότητα εκφεύγει της υποχρέωσης προβολής της κατά την πρώτη διαδικαστική πράξη, ύστερα από εκείνη που προσβάλλεται ως άκυρη.

Η πρόθεση του δικονομικού νομοθέτη ήταν να χορηγήσει στον δικαστή την εξουσία αυτεπάγγελτου ελέγχου της εγκυρότητας των διαδικαστικών πράξεων μόνο σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου φαλκιδεύονται διατάξεις αυξημένης βαρύτητας για τη δικονομική έννομη τάξη¹⁸⁹. Τούτη η θεώρηση υπαγορεύεται από τους ίδιους λόγους για τους οποίους και οι διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης ελέγχονται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο. Μάλιστα, παρατηρείται πως τα άρ. 73 και 160 § 1 ΚΠολΔ είναι οι έτερες όψεις του ίδιου νομίσματος. Επί παραδείγματι, το δικαστήριο ελέγχει αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη της ικανότητας διαδίκου και αν διαπιστώσει την έλλειψη της, κηρύσσει αυτεπάγγελτα άκυρες τις διαδικαστικές πράξεις που επιχείρησε το μη νομιμοποιούμενο πρόσωπο, λ.χ. την παράσταση κατά την συζήτηση και τη κατάθεση προτάσεων¹⁹⁰.

Η αποδέσμευση του δικαστή από το διαθετικό σύστημα δεν συνεπάγεται, κατ' αρχήν¹⁹¹, την απομάκρυνσή του από το συζητητικό σύστημα. Επομένως, ναι μεν το δικαστήριο δεν δεσμεύεται από την δικονομική συμπεριφορά των διαδίκων κατά τον έλεγχο της παραβίασης διατάξεων που έχουν τεθεί

¹⁸⁶ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 24, σ. 485.

¹⁸⁷ ΑΠ 851/2007, ΝοΒ 2007.1824.

¹⁸⁸ Δ. Τσικρικάς, Διαδικαστικές Πράξεις, 2017, σ. 127.

¹⁸⁹ *Ibid.* Πρβλ. και άρ. 174 §§ 1,2 ΚΠΔ, όπου ορίζεται ότι η απόλυτη ακυρότητα (άρ. 171 ΚΠΔ), ως αφορούσα σε βαρύτατες πλημμέλειες της προδικασίας ή της κύριας διαδικασίας με επιπτώσεις στα δικαιώματα του κατηγορουμένου, λαμβάνεται υπόψη και αυτεπάγγελτα από το δικαστήριο (βλ. ΑΠ 473/2022 (ΠΟΙΝ), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Αντίθετα, η σχετική ακυρότητα (άρ. 172 ΚΠΔ), προτείνεται μόνο από τους έχοντες συμφέρον διαδίκους ή τον εισαγγελέα.

¹⁹⁰ Βλ. ΕφΠατρ 17/2022 · ΕφΠατρ 273/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

¹⁹¹ Εκτός αν πρόκειται περί διαδικασίας όπου το δικαστήριο οπλίζεται με ανακριτικές εξουσίες αναφορικά με το πραγματικό υλικό της δίκης.

για την προστασία του δημόσιου συμφέροντος, πλην όμως, δεν υποχρεούται να καταφύγει σε άγρα στοιχείων που κείνται εκτός του φακέλου της δικογραφίας¹⁹². Άρα, δεν χορηγούνται στον δικαστή ανακριτικές εξουσίες και οι διάδικοι εξακολουθούν να υπέχουν την υποχρέωση εισφοράς του πραγματικού υλικού από το οποίο θα προκύπτει η ακυρότητα (χωρίς, φυσικά, να υποχρεούνται να την επικαλεστούν). Εφόσον τούτο το υλικό έχει εισφερθεί, τότε το δικαστήριο δεν κωλύεται, κατ' άσκηση της υπό το άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσίας του, να διατάζει την διεξαγωγή αποδείξεων προτού απαγγείλει την ακυρότητα.

Εν συνεχεία, πρέπει να οροθετηθούν οι ακυρότητες των διαδικαστικών πράξεων που δύναται να απαγγείλει αυτεπαγγέλτως ο δικαστής. Ορθά επισημαίνεται από τον Δ. Τσικρικά¹⁹³ ότι οι εν λόγω ακυρότητες δεν ταυτίζονται πλήρως με εκείνες του άρ. 159 §§ 1, 2 ΚΠολΔ. Και υπό αυτές τις περιπτώσεις ανευρίσκονται σοβαρές φαλκιδεύσεις δικονομικών κανόνων (εξ ου και μνημονεύονται οι παραβάσεις για τις οποίες επιτρέπεται η άσκηση εκτάκτων ενδίκων μέσων). Όμως, «η βαρύτητά τους δεν είναι τέτοιου μεγέθους»¹⁹⁴, ώστε να παρίσταται δικαιολογημένη η επιφόρτιση του δικαστή με καθήκοντα «άγρυπνου φρουρού» της πολιτικής δίκης, έτοιμου να κυρώσει την οποιαδήποτε παρασπονδία. Συνεπώς, μόνο διατάξεις που συνέχονται άμεσα με τη θεώρηση της δίκης ως κοινωνικού φαινομένου και την τήρηση των οποίων το δικαστήριο οφείλει εκ του νόμου να ελέγχει αυτεπαγγέλτως υπάγονται στο πραγματικό του άρ. 160 § 1 ΚΠολΔ. Η κατά παράβαση αυτών των διατάξεων επιχείρηση διαδικαστικών πράξεων είτε υπονομεύει σοβαρά την απρόσκοπτη εξέλιξη της διαδικασίας είτε θέτει εν κινδύνω θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα των διαδίκων. Εξάλλου, αν η διάταξη που παραβιάζεται έχει ταχθεί για την προστασία ατομικών δικαιωμάτων των διαδίκων, τότε είναι λογικό παρεπόμενο να αποκλείεται η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της προκαλούμενης ακυρότητας και ωσαύτως, να απαιτείται η επίκληση δικονομικής βλάβης από τον διάδικο.

Από την επισκόπηση της νομολογίας, προκύπτουν οι εξής περιπτώσεις όπου η ακυρότητα διαδικαστικών πράξεων λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως: όταν οι πράξεις που σχετίζονται με την διεξαγωγή της δίκης (λ.χ. κατάθεση προτάσεων) επιχειρούνται από μη παρεμβάντα ειδικό διάδοχο στο

¹⁹² Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά το Ανώτατο Ακυρωτικό, «η ακυρότητα αυτή... λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από τον Άρειο Πάγο, εφόσον από τα προσκομιζόμενα από τους διαδίκους στοιχεία προκύπτουν οι προϋποθέσεις αυτές» (ΑΠ 11/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ). Βλ. και ΠΠΑΘ 4738/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁹³ Δ. Τσικρικάς, ο.π., σ. 128.

¹⁹⁴ *Ibid.*

δικό του όνομα και λογαριασμό¹⁹⁵, όταν επιχειρείται διαδικαστική πράξη από πρόσωπο ή κατά προσώπου που στερείται της ικανότητας διαδικού και δικαστικής παράστασης¹⁹⁶ (ιδίως αποβιώσαντος), όταν διενεργούνται πράξεις μετά την διακοπή της δίκης¹⁹⁷, όταν λαμβάνεται ένορκη βεβαίωση ενώπιον τοπικά αναρμόδιου ειρηνοδίκη ή συμβολαιογράφου ή προξένου¹⁹⁸, όταν η διαταγή πληρωμής επιδίδεται εκπροθέσμως, πέραν του διμήνου, όπως επιτάσσει το άρ. 630Α ΚΠολΔ¹⁹⁹, όταν η ελλείπουσα ή ελαττωματική επίδοση μπορεί κατ' εξαίρεση²⁰⁰ να ληφθεί υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, όπως προβλέπεται υπό το άρ. 271 ΚΠολΔ²⁰¹ (ερημοδικία εναγομένου) και το άρ. 5 §§ 1,2 του Κώδικα των Νόμων Περί Δικών του Δημοσίου²⁰² (αναφορικά με την επίδοση στον Υπουργό Οικονομικών), όταν επιχειρούνται διαδικαστικές πράξεις από δικηγόρο που δεν έχει δικαίωμα παράστασης ενώπιον του

¹⁹⁵ ΑΠ 754/2021, sakkoulas-online · ΑΠ 780/2019, ΕΠολΔ 2020.565, με σχόλιο Ν. Κατηφόρη · ΑΠ 1430/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 32/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 302/2011, ΕλλΔνη 2012.705 · ΕφαΘ 4499/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠειρ 88/2020, www.efeteio-peir.gr, ΠΠΘεσ 25328/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΠΠΑθ 6439/2013, Αρμ 2014, σ. 761-763, ΜΠΛαμ 195/2022, sakkoulas-online · ΜΠΘεσ 579/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΗρακλ 283/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁶ ΑΠ 11/2021, ο.π. · ΠΠΗλ 10/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠειρ 4876/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁷ ΕφΚρ 192/1991, ΕλλΔνη 1992.1264.

¹⁹⁸ ΜΠΓιαν 265/2020, Αρμ 2020.1835. Βλ. και το άρ. 424 ΚΠολΔ, όπως αυτό τροποποιήθηκε με τον Ν. 4842/2021, όπου πλέον διαγράφονται σαφώς τα όρια μεταξύ ακυροτήτων της διαδικασίας παραγωγής του αποδεικτικού μέσου των ενόρκων βεβαιώσεων που λαμβάνονται υπόψη και αυτεπαγγέλτως και εκείνων που πρέπει να επικαλεστεί ο αντίδικος.

¹⁹⁹ ΕφΔυτΜακ 23/2014, Αρμ 2015.963 · ΠΠΠειρ 1987/2019 · ΜΠΠειρ 1659/2019, αμφότερες σε www.protodikeio-peir.gr · ΜΠΑθ 907/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΑθ 734/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΡοδ 106/2020, ΤΝΠ QUALEX.

²⁰⁰ Κατ' αρχήν, η νομολογία παγίως δέχεται ότι η πλημμέλεια περί την επίδοση (έλλειψη ή ελαττωματικότητα αυτής) του εισαγωγικού δικογράφου «δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως, αλλά πρέπει να προτείνεται και συνεπάγεται ακυρότητα τότε μόνο, αν κατά την κρίση του δικαστηρίου, επέφερε στον προτείνοντα διάδικο βλάβη, που δεν μπορεί να επανορθωθεί διαφορετικά παρά μόνο με την κήρυξη της ακυρότητας» (ΑΠ 1188/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ). Έτσι και ΑΠ 159/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1181/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 958/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ («τούτο δε διότι, για την τήρηση του σχετικού τύπου, όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 159, 544 και 559 του ΚΠολΔ, δεν προβλέπεται ακυρότητα, αλλά ούτε δίδεται αναηγάλη ή αναιρέση») · ΑΠ 1293/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 589/2018, sakkoulas-online · ΑΠ 503/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφαΘ 2551/2020 · ΕφΘεσ 158/2020, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΡεθυμν 7/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΛαμ 46/2022, sakkoulas-online. Πάντως, στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας μετά τον Ν. 4335/2015, η έλλειψη επίδοσης ή η ελαττωματικότητα αυτής έχουν αναχθεί σε όρους του υποστατού της αγωγής, το δε ανυπόστατο διαδικαστικής πράξης ερευνάται και αυτεπαγγέλτως (ΑΠ 1521/2013, ΕΠολΔ 2014.715, με σχόλιο Ν. Κλαμαρή).

²⁰¹ ΠΠΘεσ 4319/2016, Αρμ 11/2016.1902 · ΕιρΦαρσ 21/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁰² ΟΛΑΠ 34/1988, ΝοΒ 1989.1200 · ΑΠ 198/2020, ΕπΑκ 3/2021.555 · ΑΠ 1102/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 451/1991, ΕλλΔνη 1/1992.127 · ΕφΠειρ 58/2021 · ΕφΠειρ 538/2020, αμφότερες σε www.efeteio-peir.gr · ΜΠΠειρ 780/2020, www.protodikeio-peir.gr · ΜΠΘεσ 19055/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Έχει κριθεί ότι η ανωτέρω ρύθμιση δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και δεν αντίκειται στα άρ. 25 § 1 Σ, 6 § 1, 8 § 2, 9 § 2 και 10 § 2 της ΕΣΔΑ (ΑΠ 126/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

συγκεκριμένου δικαστηρίου²⁰³, στερείται δικαστικής πληρεξουσιότητας²⁰⁴ ή τελεί σε αναστολή καθηκόντων (λ.χ. λόγω της ορκωμοσίας του ως βουλευτού)²⁰⁵, καθώς και όταν το δικαστήριο συνεδρίασε δημόσια, ενώ όφειλε κατά νόμον και άνευ διακριτικής ευχέρειας να συνεδριάσει κεκλεισμένων των θυρών²⁰⁶.

Βάσει του άρ. 161 ΚΠολΔ, το δικαστήριο που απαγγέλει την ακυρότητα, διατάζει να επαναληφθεί²⁰⁷ η πράξη μέσα σε ορισμένη προθεσμία, αν κρίνει ότι αυτό είναι δυνατό, εκτός αν έχει ήδη επέλθει έκπτωση από το δικαίωμα ή απαράδεκτο²⁰⁸. Βέβαια, οι αυτεπαγγέλτως λαμβανόμενες υπόψη ακυρότητες είναι μάλλον ανεπίδεκτες ίασης, διότι κυρώνουν την παραβίαση διατάξεων που αφορούν «στις ουσιαστικές προϋποθέσεις της διαδικαστικής πράξεως και όχι την διαδικασία και τον τύπο αυτής»²⁰⁹. Επί παραδείγματι, η προθεσμία ενέργειας για την επιχείρηση της άκυρης διαδικαστικής πράξης θα έχει απωλεσθεί, ο παριστάμενος δικηγόρος δεν θα συμπλήρωσε την έλλειψη περί τη πληρεξουσιότητα εντός της ταχθείσας, κατ' άρ. 105 ή 227 ΚΠολΔ προθεσμίας, η παρατύπως επιδοθείσα διαταγή πληρωμής θα έχει ήδη απωλέσει αυτοδικαίως την ισχύ της κ.λ.π.. Οπότε, παρατηρείται ότι η προβλεπόμενη από την ανωτέρω ρύθμιση επανάληψη, περιορισμένης εφαρμογής μπορεί να τύχει στο πλαίσιο των αυτεπαγγέλτως κηρυσσόμενων ακυροτήτων. Τέλος, ιδρύεται ο 14^{ος} λόγος αναίρεσης του άρ. 559 ΚΠολΔ²¹⁰ όταν το δικαστήριο της ουσίας, εσφαλμένα, είτε έλαβε αυτεπαγγέλτως υπόψη δικονομική ακυρότητα είτε, αντιστρόφως, δεν προέβη σε αυτεπάγγελτη κήρυξη ακυρότητας, καίτοι οι προϋποθέσεις της προέκυπταν από τον φάκελο της δικογραφίας.

²⁰³ ΑΠ 407/2017, ΕΠολΔ 2018.207, με σχόλιο Κ. Γιαννόπουλου. Πάντως, σε επίπεδο πρωτοβάθμιας δίκης ο κίνδυνος παρείσφρησης τούτης της ακυρότητας είναι μικρός (αναφέεται λ.χ. αν παραστεί ασκούμενος δικηγόρος ή επιτυχών σε εξετάσεις δικηγορικού συλλόγου, δίχως, όμως, να έχει ακόμα ορκιστεί σύμφωνα με τον Κώδικα Δικηγόρων).

²⁰⁴ ΑΠ 683/2021, sakkoulas-online · ΑΠ 948/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1953/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠειρ 56/2016 · ΕφΠειρ 636/2015, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΑθ 5905/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΛαμ 32/2022 · ΕιρΛαμ 31/2022 · ΕιρΛαμ 15/2022, όλες σε sakkoulas-online. Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η βαρύτατη κύρωση της ακυρότητας των επιχειρηθείσων διαδικαστικών πράξεων απαγγέλεται εφόσον ο επιχειρήσας αυτές δικηγόρος κλήθηκε να συμπληρώσει την έλλειψη της πληρεξουσιότητας και αυτός δεν το έπραξε εντός της ταχθείσας προθεσμίας.

²⁰⁵ ΠΠΑθ 4738/2004, ο.π.

²⁰⁶ ΕφΘεσ 9/2021, ΕλλΔνη 2021.1176.

²⁰⁷ Πρβλ. το άρ. 176 § 3 ΚΠΔ, δυνάμει του οποίου «το δικαστικό συμβούλιο ή το δικαστήριο κηρύσσοντας την ακυρότητα διατάσσει την επανάληψη των άκυρων πράξεων, αν τούτο είναι αναγκαίο και εφικτό.».

²⁰⁸ Βλ. ΠΠΑθ 881/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁰⁹ ΠΠΑθ 4738/2004, ο.π.

²¹⁰ Κ. Καλαβρός, Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ, 4η έκδ., 2021, άρ. 559, σ. 456 · Κ. Κεραμείς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κονδύλης), Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ένδικα μέσα, 2η έκδ., 2020, σ. 368.

Γ. Εξουσίες συνεχόμενες με το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό της δίκης

Αν κάποιος έπρεπε να υποδείξει, μεταξύ πολλών, τις πλέον χαρακτηριστικές εξουσίες του δικαστηρίου στη πρωτοβάθμια δίκη, τότε, αναμφίβολα, θα έστρεφε το βλέμμα τους σε όσες ανάγονται με την συλλογή του πραγματικού και αποδεικτικού υλικού. Εδώ «χτυπά η καρδιά» της πολιτικής δίκης, με τους διαδίκους να παραμένουν, κατ' αρχήν, ηνίοχοι του άρματος εισφοράς πραγματικών ισχυρισμών και της προσκομιδής των αποδείξεων. Η εκτίμηση αυτών εναπόκειται, σε κάθε περίπτωση, στο δικαστήριο, το οποίο και οφείλει να μορφώσει δικανική πεποίθηση επί της διαφοράς. Ωστόσο, όπως θα αναπτυχθεί κατωτέρω, ουκ ολίγες φορές, ο νομοθέτης παραχωρεί, υπό όρους, αυτά τα ηνία στον δικαστή, προς ευόδωση συγκεκριμένων σκοπών.

1. Εξουσίες ως προς το πραγματικό υλικό της δίκης

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο γνωρίζει δύο ειδών εξουσίες όσον αφορά στο πραγματικό υλικό της δίκης, ήτοι στους πραγματικούς ισχυρισμούς των διαδίκων. Αφενός, τη δυνατότητα ανάπτυξης δικαστικής πρωτοβουλίας για την διασαφήνιση (και όχι απόδειξη) των πραγματικών ισχυρισμών από τους ίδιους τους διαδίκους και τους πληρεξούσιους δικηγόρους τους. Αφετέρου, την ευχέρεια αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη ισχυρισμών (ιδίως, αυτοτελών) που προκύπτουν μεν από τον φάκελο της δικογραφίας, πλην όμως οι διάδικοι δεν τους επικαλούνται καθόλου ή τους προβάλλουν πλημμελώς (απαραδέκτως ή μη νομίμως).

α. Πρωτοβουλίες για τη διασαφήνιση του πραγματικού υλικού της δίκης από τους διαδίκους

ι. Το νέο άρ. 237 § 5 ΚΠολΔ²¹¹

Άμεση απόρροια της δομής της τακτικής διαδικασίας μετά τους Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021 ήταν η δημιουργία σημαντικού «*διαδικαστικού*» χρόνου μεταξύ του κλεισίματος του φακέλου της δικογραφίας και της τυπικής συζήτησης της υπόθεσης, ο οποίος δεν πρέπει να μένει δικονομικά ανεκμετάλλευτος. Επιτάσσεται λοιπόν η ουσιαστική ενεργοποίηση του δικαστή σε αυτό το

²¹¹ Για την εννοιολογική και νομολογιακή προσέγγιση της αυτοπρόσωπης εμφάνισης των διαδίκων προς παροχή διασαφηνίσεων, βλ. κατωτέρω υπό (ii).

προπαρασκευαστικό της δίκης στάδιο²¹², έστω και υποκειμένη στην εξουσία διαθέσεως των διαδίκων.

Την επιταγή αυτή μπορεί να πραγματοποιήσει η αποτελεσματική καταφυγή στο αρ. 232 § 1 περ. α' ΚΠολΔ. Πρόκειται περί διάταξης που εισήχθη στο *corpus* του ΚΠολΔ το 1968²¹³, κατά το πρότυπο αυστριακών και γερμανικών διατάξεων και αποσκοπεί στην, εν ευρεία εννοία, αποσαφήνιση του πραγματικού υλικού της δίκης, προκειμένου η συζήτηση να ολοκληρωθεί σε μία δικάσιμο²¹⁴, χωρίς να χρειαστεί η έκδοση μη οριστικής απόφασης των άρ. 245 ή 254 ΚΠολΔ. Έτσι, αν λ.χ. παρίσταται ανάγκη παροχής επεξηγήσεων επί ασαφών ή φαινομενικά αντιφατικών αγωγικών ισχυρισμών, το δικαστήριο μπορεί, κατόπιν αίτησης διαδίκου, να καλέσει τον διάδικο που τους έχει εισφέρει να τους διασαφηνίσει κατά τη «τυπική» συζήτηση της υπόθεσης.

Ωστόσο, ήδη προ του Ν. 4335/2015, αποτελούσε κοινό τόπο πως η διάταξη έχει εν πολλοίς περιπέσει σε αχρησία²¹⁵. Οι λόγοι αυτής της «χειμέριας νάρκης» του αρ. 232 ΚΠολΔ είναι ποικίλοι. Πρώτον, η εφαρμογή του άρθρου εξαρτάται από την διαδικαστική πρωτοβουλία του διαδίκου²¹⁶, η ικανοποίηση δε του αιτήματος υπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστή και δεν ανάγεται σε υπηρεσιακό του καθήκον²¹⁷. Δεύτερον, ακόμα και αν υποβληθεί το αίτημα, ο φόρτος εργασίας του δικαστή, ειδικά στα μεγάλα Πρωτοδικεία της χώρας, αποτρέπει τόσο την έγκαιρη όσο και την ουσιαστική ενασχόληση με αυτό.

Έχοντας επίγνωση των ανωτέρω προβλημάτων, ο νομοθέτης του Ν. 4335/2015 επιχείρησε όχι μόνο να καταστήσει τη διάταξη αποτελεσματικότερη, αλλά και να την εναρμονίσει με τη δομή της νέας τακτικής διαδικασίας. Ειδικότερα, ορίστηκε πως το αίτημα του διαδίκου «υποβάλλεται με την αγωγή ή και αυτοτελώς πριν από τη λήξη της προθεσμίας κατάθεσης των προτάσεων και πάντως πριν από την

²¹² Έτσι και Ν. Κλαμαρής, Η Νέα Τακτική Διαδικασία υπό το πρίσμα των Θεμελιωδών Αρχών της Πολιτικής Δίκης - Η προβολή των ισχυρισμών -, σε Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων, Η νέα τακτική διαδικασία, 2018, σ. 106, Δ. Μανιώτης, Η αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης στον πρώτο βαθμό υπό το πρίσμα των τροποποιήσεων του ν. 4335/2015, ΕΠολΔ 1/2016.7.

²¹³ Μ. Μαργαρίτης / Α. Μαργαρίτη, τόμ. Ι, άρ. 245, σ. 411.

²¹⁴ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 94.

²¹⁵ Βλ. και διαπίστωση στην μείζονα σκέψη της ΜΠΑΘ 1115/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ότι «Στην πράξη η ανωτέρω διάταξη εμφανίζεται αποδυναμωμένη».

²¹⁶ Γ. Μητσοπούλος, Το καθήκον του δικαστηρίου καθοδηγήσεως των διαδίκων προς συμπλήρωσιν ή διασάφησιν των ισχυρισμών των, ΝοΒ 1986.754.

²¹⁷ ΑΠ 1248/2018, www.areiospagos.gr · ΑΠ 1295/2017, sakkoulas-online.

ορισμένη δικάσιμο». Όμως, ούτε ο Ν. 4335/2015 πέτυχε την ενδυνάμωση της διάταξης του άρ. 232. Τα χρόνια προβλήματα της δεν αντιμετωπίστηκαν, ενώ με τις τροποποιήσεις δημιουργήθηκαν νέα. Πιο συγκεκριμένα, με το να οριστεί ως απώτατο χρονικό σημείο υποβολής του αιτήματος η λήξη της προθεσμίας του αρ. 237 § 1 ΚΠολΔ, ανέκυψαν τα ακόλουθα ζητήματα. Πρώτον, δεν θα υφίστατο, κατά τον χρόνο εκείνο, δικαστική σύνθεση²¹⁸, προκειμένου να αποφανθεί επί του αιτήματος του διαδίκου, αφού αυτή ορίζεται μετά το κλείσιμο του φακέλου της δικογραφίας (αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ), στα μεγάλα δε Πρωτοδικεία *«στον απολύτως αναγκαίο χρόνο»*. Δεύτερον και κυριότερο, ακόμη και αν η πρώτη σκόπελος ξεπερνούταν και διατασσόταν η διασαφήνιση του πραγματικού υλικού από τους διαδίκους κατά την τυπική δικάσιμο, πώς ακριβώς θα επικαλούταν τις διασαφηνίσεις ο διάδικος και πώς θα αντέκρουε ο αντίδικος του; Αφής στιγμής θα είχαν εκ των πραγμάτων παρέλθει οι 115 ημέρες από την κατάθεση της αγωγής, δεν θα υφίστατο δικονομικό στάδιο προβολής τους.

Οι ως άνω αιτιάσεις ήταν ορθές και κατά ένα μέρος εισακούστηκαν από τον δικονομικό νομοθέτη του Ν. 4842/2021. Με αυτό το νομοθέτημα, επήλθαν δύο τροποποιήσεις στο άρ. 232 ΚΠολΔ. Αρχικά, επιμηκύνθηκε η προθεσμία υποβολής του αιτήματος και πλέον αυτό υποβάλλεται *«με την αγωγή ή και αυτοτελώς πριν από την ορισμένη δικάσιμο»*. Εδώ, ως δικάσιμος νοείται η τυπική συζήτηση της υπόθεσης. Έτσι, επιλύθηκε το ζήτημα της μη εύρεσης δικαστικού σχηματισμού, προκειμένου να αποφανθεί επί του αιτήματος Επίσης, καταργήθηκε η περ. α' της § 1, ήτοι η ευχέρεια του δικαστηρίου να καλεί τους διαδίκους σε αυτοπρόσωπη εμφάνιση, κατά την ορισθείσα δικάσιμο, προκειμένου να παρέχουν διασαφηνίσεις²¹⁹ ή εξηγήσεις για την υπόθεση. Πλέον, στην τακτική διαδικασία, η εμφάνιση αυτή μπορεί

²¹⁸ Να σημειωθεί πως και όταν ορισθεί η σύνθεση, αυτή, κατά πάσα πιθανότητα, δεν θα μελετήσει τη δικογραφία προ της τυπικής συζήτησης, οπότε δεν θα είναι σε θέση να αποφανθεί εγκαίρως επί του αιτήματος, προκειμένου να συμβάλλει στη προπαρασκευή της συζήτησης. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα συνιστά η ΠΠΑθ 3809/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Η ενάγουσα εταιρεία, αιτούμενη αποζημίωση πελατείας από την λύση σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, είχε υποβάλλει με την αγωγή της, α) αίτημα αυτοπρόσωπης εμφάνισης του νομίμου αντιπροσώπου της εναγόμενης, ώστε να παράσχει διασαφηνίσεις, σύμφωνα με το αρ. 232 § 1 περ. α' ΚΠολΔ και β) αίτημα προσκομιδής εγγράφου που είχε στην κατοχή της η εναγόμενη, κατ' αρ. 232 § 1 περ. γ' ΚΠολΔ. Το Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή ως μη νόμιμη και συναφώς, απέρριψε το κατ' αρ. 232 ΚΠολΔ αίτημα ως αλυσιτελές, ελλείπει εννόμου συμφέροντος. Πλην όμως, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι το δικαστήριο αποφάνθηκε για το αίτημα, το πρώτον, μετά την τυπική συζήτηση και δε κατά την διάσκεψη. Έτσι όμως, ματαιώνεται πλήρως ο σκοπός της διάταξης του άρ. 232 ΚΠολΔ που συνέχεται με προγενέστερο της συζήτησης διαδικαστικό στάδιο. Πρβλ. και ΤρΕφΘεσ 1210/2020, ο.π., όπου επί του αιτήματος αποφάνθηκε ο Προϊστάμενος της Διοίκησης του Πρωτοδικείου Βέροιας και όχι ο φυσικός δικαστής.

²¹⁹ Η δυνατότητα αυτή πρέπει να αντιδιαστέλλεται από το επώνυμο αποδεικτικό μέσο της εξέτασης των διαδίκων (αρ. 415 επ. ΚΠολΔ). Κατά την εναργή διατύπωση της ΕφΛαρ 326/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, *«η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων (άρθρο 245 ΚΠολΔ), η οποία, μη περιλαμβανόμενη στον κατάλογο των αποδεικτικών μέσων που ορίζει το άρθρο 339ΚΠολΔ, δεν αποτελεί καν αποδεικτικό μέσο και συνακόλουθα δεν μπορεί μόνη της να στηρίζει δικανική πεποίθηση για την αλήθεια*

να εξασφαλιστεί με απλή διάταξη του δικαστηρίου που εκδίδεται το αργότερο 20 μέρες πριν τη συζήτηση, κατόπιν αιτήματος των διαδίκων (αρ. 237 § 5 ΚΠολΔ)²²⁰. Αν αυτή η ανάγκη εμφανιστεί μετά την συζήτηση, τότε η καταφυγή στο αρ. 245 ΚΠολΔ είναι αναπόφευκτη²²¹. Το πρόβλημα όμως της εύρεσης δικονομικού σταδίου επίκλησης των διασαφηνίσεων και της αντίκρουσης τους παραμένει ανεπίλυτο, αφού τέτοιο στάδιο δεν ανευρίσκεται μετά την δικάσιμο του αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ. Ωστόσο, φρονούμε ότι μπορεί να χωρήσει αναλογική εφαρμογή του αρ. 237 § 9. Η οκταήμερη προθεσμία αξιολόγησης είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την απλή διάταξη του αρ. 237 § 8, συνιστά φυσικό επακόλουθό της και πραγματώνει το δικαίωμα ακρόασης και άμυνας των διαδίκων. Δεδομένου ότι η νομική φύση της διάταξης του δικαστή υπό το αρ. 237 § 4 είναι ταυτόσημη με εκείνη υπό την § 8, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι διάδικοι δύνανται, εντός 8 ημερών από την «τυπική» συζήτηση, να αξιολογήσουν με προσθήκη στις προτάσεις τους τις διασαφηνίσεις που παρασχέθηκαν στο ακροατήριο επί των πραγματικών ισχυρισμών.

Οι τελευταίες, χρονικά, τροποποιήσεις του αρ. 232 ΚΠολΔ εντάσσονται στην μακρά αλυσίδα προσπαθειών του δικονομικού νομοθέτη να προσδώσει λειτουργικότητα σε μία παραγκωνισμένη από την δικαστηριακή πρακτική διάταξη. Κατά την άποψη μας, ο ευσεβής αυτός πόθος του νομοθέτη δεν θα ευοδωθεί. Εν μέρει, τούτο θα οφείλεται στην γραμματική διατύπωση της διάταξης. Πάντα κατά την γνώμη μας, απαιτούνται, *de lege ferenda*, α) αποδέσμευση του δικαστηρίου από την διαδικαστική πρωτοβουλία του διαδίκου, ώστε να δύναται να δράσει και αυτεπαγγέλτως και β) μέριμνα για θέσπιση δικονομικού σταδίου, κατά το οποίο οι διάδικοι θα μπορούσαν να τοποθετηθούν επί των διασαφηνισθέντων ισχυρισμών.

Εξάλλου, η αχρησία της διάταξης θα διαιωνίζεται λόγω της ύπαρξης παραμέτρων που κείνται εκτός του άμεσου ελέγχου του δικονομικού νομοθέτη. Συνήθως, στη πλειονότητα των υποθέσεων δεν παρίσταται η ανάγκη αυτοπρόσωπης εμφάνισης των διαδίκων ή των νόμιμων εκπροσώπων τους προς διασαφήνιση (όχι απόδειξη) του πραγματικού υλικού της δίκης. Η κυριότερη όμως τροχοπέδη είναι πως

αμφισβητούμενων πραγματικών ισχυρισμών, αλλά αποβλέπει απλώς στην διευκρίνιση των ισχυρισμών αυτών και του εν γένει πραγματικού υλικού».

²²⁰ Ωστόσο, κατά την *Κ. Μακρίδου*, Αξιολόγηση των ρυθμίσεων του πρόσφατου ν. 4842/2021 για την τακτική και τις ειδικές διαδικασίες, *ΕλλΔνη* 1/2022, σ. 7 είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν ο δικαστής θα είναι σε θέση να εκδώσει την διάταξη όταν, κατά κανόνα, πριν από την συζήτηση δεν θα έχει ασχοληθεί καν με την υπόθεση.

²²¹ *Μ. Μαργαρίτης / Α. Μαργαρίτη*, Συμπλήρωμα Ερμηνείας ΚΠολΔ, 2022, σ. 36.

ο δικαστής, ένεκα υπηρεσιακού φόρτου και άνευ σχετικής υποχρέωσης, μάλλον δεν θα ασχολείται επισταμένως με την δικογραφία σε αυτό το προ της συζήτησης στάδιο, ώστε, πρώτον, να διαπιστώσει ότι έχει υποβληθεί αίτημα και κατά δεύτερον, να αποφανθεί εγκαίρως αν θα το ικανοποιήσει.

ii. Το αρ. 245 ΚΠολΔ

Το αρ. 245 ΚΠολΔ παρέχει μία αναιρετικά ανέλεγκτη “*carte blanche*” στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ώστε το τελευταίο να διατάξει κάθε τι που μπορεί να συντελέσει στην ασφαλή διάγνωση της διαφοράς και ιδίως «*την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων ή των νόμιμων αντιπροσώπων τους στο ακροατήριο για την υποβολή ερωτήσεων και την παροχή διασαφήσεων σχετικών με την υπόθεση.*». Παρατηρείται ότι μνημονεύεται η ίδια πρωτοβουλία του δικαστηρίου με εκείνη του αρ. 237 § 5 ΚΠολΔ που αναπτύχθηκε ανωτέρω. Πράγματι, αμφότερα τα άρθρα κατατείνουν στην ακριβώς ίδια ενέργεια και υπαγορεύονται από την ίδια ανάγκη, εκείνη της παροχής διασαφηνίσεων για την υπόθεση από τους ίδιους τους διαδίκους. Ωστόσο, μεταξύ των δύο ρυθμίσεων παρατηρούνται τρεις σημαντικές διαφορές. Πρώτον, η δικαστική ενεργητικότητα υπό το αρ. 245 ΚΠολΔ εκδηλώνεται στη πράξη μετά την «*τυπική*» συζήτηση της υπόθεσης και όχι πριν από αυτή, δια της επανάληψης της συζήτησης. Συνακόλουθα, το δικονομικό «όχημα» για την εξασφάλιση της αυτοπρόσωπης εμφάνισης των διαδίκων υπό το αρ. 245 ΚΠολΔ είναι η χρονοβόρα μη οριστική απόφαση και όχι η απλή διάταξη του αρ. 237 § 5 ΚΠολΔ. Τέλος, η κατ’ αρ. 245 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου ασκείται και αυτεπαγγέλτως, εν αντιθέσει με εκείνη του αρ. 237 § 5 που υπόκειται στη βάσανο της διαδικαστικής πρωτοβουλίας των διαδίκων.

Η τελευταία αυτή ειδοποιός διαφορά πρέπει να εξαρθεί. Σε ένα αμιγές συζητητικό σύστημα, ο δικαστής θα αρκестεί στους ισχυρισμούς των διαδίκων όπως αυτοί έχουν προβληθεί, λ.χ. ανεξάρτητα από το αν αυτοί είναι ελλιπείς, ασαφείς ή αντιφατικοί και θα εκδώσει απόφαση. Κατ’ απόκλιση από αυτό το σύστημα²²² (η ορθότερα, προς μετριασμό του), το αρ. 245 ΚΠολΔ, αλλά και αντίστοιχες διατάξεις σε έτερες ηπειρωτικές έννομες τάξεις²²³, προβλέπουν την *ex officio* εξουσία του δικαστηρίου να αναλάβει ενεργό, προπαρασκευαστικό της οριστικής τομής της διαφοράς ρόλο, με την κλήση προς τους διαδίκους για αυτοπρόσωπη εμφάνιση τους. Η υποβολή ερωτήσεων και η παροχή διασαφηνίσεων δεν εκπορεύεται από την εύνοια του δικονομικού νομοθέτη προς τους τελευταίους, με την παροχή μιας «δεύτερης»

²²² Μ. Περτσελάκη, Η δικονομική διαφοροποίηση αυτοπρόσωπης εμφάνισης και εξέτασης διαδίκων, ΕπΑκ 2020.649.

²²³ Βλ. αρ. 141 ZPO, 117 CPC.

ευκαιρίας να βελτιώσουν τους ισχυρισμούς τους. Πολύ περισσότερο, υπαγορεύονται από την κοινωνική διάσταση της πολιτικής δίκης και δη από την ειδικότερη πτυχή της, την απαίτηση για την έκδοση μιας ορθής δικαστικής απόφασης²²⁴, ύστερα από την ασφαλή εκτίμηση των ισχυρισμών των διαδίκων. Το δικαστήριο είναι ελεύθερο να απορρίπτει πραγματικούς ισχυρισμούς. Αλλά δεν νοείται να πράττει τούτο επειδή απλώς δεν τους κατανοεί, λόγω της ασάφειας τους. Αυτό το ενδεχόμενο αποτρέπει το άρ. 245 ΚΠολΔ.

Κατ' απολύτως κρατούσα και ορθή θέση, η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων και η υποβολή ερωτήσεων σε αυτούς δεν πρέπει να συγγέεται με το αποδεικτικό μέσο της εξέτασης των διαδίκων (άρ. 415 επ. ΚΠολΔ), καθώς *«δεν μπορεί μόνη της να στηρίζει δικανική πεποίθηση για την αλήθεια αμφισβητούμενων πραγματικών ισχυρισμών, αλλά αποβλέπει απλώς στην διευκρίνιση των ισχυρισμών αυτών και του εν γένει πραγματικού υλικού»*²²⁵. Αν δε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο θεωρήσει τα όσα οι διάδικοι διευκρινιστικά εξέθεσαν ως περιεχόμενο ανωμοτί κατάθεσης και τα συνεκτιμήσει με τα άλλα αποδεικτικά μέσα, *«προκειμένου να μορφώσει την κρίση του για τη βασιμότητα ή μη αυτοτελών ισχυρισμών των διαδίκων, που έχουν ουσιώδη επίδραση στην έκβαση της δίκης, υποπίπτει στην αναιρετική*

²²⁴ ΕφΘεσ 343/2021, ΤΝΠ QUALEX.

²²⁵ ΕφΠειρ 274/2021, www.efeteio-peir.gr. Έτσι, ΑΠ 1088/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 117/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 44/2010, ΕΠολΔ 2010.736, με σχόλιο Δ. Μπαμπινιώτη · ΕφΑθ 294/2022 · ΕφΑθ 3958/2021 · ΕφΑθ 2837/2020, άπασες σε ΤΝΠ QUALEX.

πλημμέλεια του άρθρου 559 αρ. 11β του ΚΠολΔ»²²⁶. Σε επίπεδο αναιρετικού ελέγχου²²⁷ τονίζεται συναφώς ότι η άρνηση του δικαστηρίου σε αίτημα του διαδίκου με έρεισμα το άρ. 245 ΚΠολΔ δεν ισοδυναμεί με αδίκαστη αίτηση (άρ. 559 αριθμ. 9 ΚΠολΔ)²²⁸ ούτε ελέγχεται από τον Άρειο Πάγο από την σκοπιά της πλημμελούς αιτιολογίας²²⁹.

Υπό το φως της ανωτέρω απαγόρευσης συνεκτίμησης των διασαφηνίσεων που παρέχει ο διάδικος, κατ' άρ. 245 ΚΠολΔ για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης, ανακύπτει μια σειρά προβληματισμών. Συγκεκριμένα, σε ποιες περιπτώσεις εφαρμόζεται το άρ. 245 και πώς αυτές οροθετούνται από την εμβέλεια εφαρμογής των άρ. 415 επ.; Αρχικά, το άρ. 245 μπορεί να επιστρατευτεί για την θεραπεία της πραγματικής αοριστίας της αγωγής²³⁰. Κατά δεύτερον, η αυτοπρόσωπη εμφάνιση διατάσσεται για να διασαφηνιστούν ισχυρισμοί (περιεχόμενοι στην αγωγή ή στις προτάσεις) που είναι αντίθετοι μεταξύ τους²³¹ ή που παρουσιάζουν αμφίβολα ή ασαφή σημεία²³². Σε ορισμένες περιπτώσεις, η νομολογία διαπιστώνει την ανάγκη διασαφήνισης αυτών των ισχυρισμών, όταν το προσκομισθέν

²²⁶ Κ. Καλαβρός, Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ, άρ. 559, σ. 374 · ΑΠ 1088/2018, ο.π. · ΑΠ 943/2017, www.areiospagos.gr · ΑΠ 1181/2014, ΤΝΠ QUALEX · ΑΠ 757/2013, sakkoulas-online. Πρβλ. όμως ΑΠ 2016/2006, ΧρΙΔ 2007.633 με ενημερωτικό σημείωμα Ν. Κατηφόρη («Οι διασαφήσεις που παρέχονται από τους διαδίκους που εμφανίζονται αυτοπροσώπως στο ακροατήριο δεν αποτελούν ιδιαίτερο αποδεικτικό μέσο από τα περιοριστικώς αναφερόμενα στο άρθρο 339ΚΠολΔ, αλλά υπόκεινται απλώς σε δικαστική αξιολόγηση σε συνδυασμό με τα άλλα νόμιμα μέσα και μόνο όταν το δικαστήριο διαμορφώσει την πεποίθησή του αποκλειστικά από τις διασαφήσεις αυτές ιδρύεται ο από το άρθρο 559 αριθ. 11 περ. α ΚΠολΔ προβλεπόμενος λόγος αναίρεσης»). Πρβλ. επίσης, σε επίπεδο του ενδίκου μέσου της έφεσης, ΕφΘεσ 387/2022, ΤΝΠ QUALEX, όπου το Εφετείο, καίτοι δέχεται ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο εσφαλμένα συνεκτίμησε ως αυτοτελές αποδεικτικό μέσο τις διασαφήσεις που παρέσχε ο ενάγων κατά την αυτοπρόσωπη εμφάνιση του στο ακροατήριο, δεν εξαφανίζει την εκκαλούμενη απόφαση ένεκα της αλυσιτέλειας του λόγου έφεσης («αφού στο παρόν στάδιο δεν προκύπτει αν το διατακτικό της είναι ορθό, ο δε πρώτος λόγος της υπό στοιχείο ...έφεσης... ελέγχεται αλυσιτελής και ως εκ τούτου απορριπτέος αφού επιπροσθέτως δεν γίνεται επίκληση ότι από το επικαλούμενο και μόνο αυτό σφάλμα το δικαστήριο κατέληξε σε εσφαλμένο διατακτικό ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αλυσιτελής γιατί δεν οδηγεί από μόνος του σε εξαφάνιση της εκκαλουμένης, αφού η ουσιαστική έρευνα της έφεσης γίνεται με βάση όλο το αποδεικτικό υλικό που προσκομίζεται στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο»), καθώς και ΕφΪωαν 15/2020, ΤΝΠ QULAEX, που απορρίπτει λόγο έφεσης με περιεχόμενο ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο εσφαλμένα δεν διέταξε την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων ως μη νόμιμο, διότι «εναπόκειται στην δυναμική και κυριαρχική εξουσία του πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου και δεν συνιστά δικονομική του υποχρέωση, έτσι ώστε σε περίπτωση που δεν διατάζει αυτή να θεμελιώνεται σφάλμα αυτού».

²²⁷ Για τον έλεγχο αυτό, βλ. αναλυτικά Μ. Περτσελάκη, ο.π..654 επ..

²²⁸ Ι. Δεληγκωστόπουλος, Το απαράδεκτο στην αναιρετική δίκη, 2021, § 5, σ. 188 · ΑΠ 985/2001, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²²⁹ ΑΠ 609/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1180/2001, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²³⁰ Μ. Περτσελάκη, Η δικονομική διαφοροποίηση.652 · ΜΠΘεσ 3343/2014, ο.π..

²³¹ ΕφΘεσ 343/2021, ο.π. · ΕφΠειρ 95/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠατρ 283/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³² ΕφΠειρ 8/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΘεσ 921/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΘεσ 1704/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠατρ 590/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αποδεικτικό υλικό είναι ανεπαρκές²³³. Παρατηρείται, έτσι, μια σύγχυση ως προς πεδίο εφαρμογής του άρ. 245 εξού και απαντώνται λεκτικά στις ελάχιστονες σκέψεις δικαστικών αποφάσεων όπως «να εξεταστούν οι διάδικοι», καίτοι η αυτοπρόσωπη εμφάνιση διατάσσεται κατά τη προκείμενη διάταξη. Το δικαστήριο φαίνεται, δηλαδή, να διαγιγνώσκει την ανάγκη διευκρίνησης του ισχυρισμού, δια της εκτίμησης των αποδεικτικών μέσων, τότε, σημαίνει ότι έχει δρασκελίσει το στάδιο του ελέγχου του παραδεκτού και της νομικής βασιμότητας του ισχυρισμού και έχει εισέλθει στην εξέταση της ουσίας του. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, αλυσιτελώς και παρελκυστικά επιστρατεύεται το άρ. 245, αφού, στη πραγματικότητα, το πραγματικό υλικό δεν χρίζει διασαφήνισης.

Απαιτείται σαφήνεια και καθαρότητα. Η εφαρμογή του άρ. 245 ΚΠολΔ πρέπει να είναι φειδωλή και να προκρίνεται μόνο στις περιπτώσεις όπου, πράγματι, το δικαστήριο αδυνατεί να κατανοήσει (λόγω ασάφειας, μη πληρότητας, αντίθεσης, αντίφασης) ή κινδυνεύει να παραμορφώσει το περιεχόμενο πραγματικού ισχυρισμού. Διότι σε αυτές τις περιπτώσεις δεν έχει κατανοήσει την ιστορική βάση που καλείται εν συνεχεία, σε ένα δεύτερο στάδιο να εξετάσει ως προς την νομική και ουσιαστική βασιμότητά της. Με άλλα λόγια, δεν έχει κατανοήσει το υλικό επί του οποίου θα πρέπει να σχηματίσει δικανική πεποίθηση²³⁴. Όρθά, πάντως, υποστηρίζεται²³⁵ ότι όριο των διασαφηνίσεων που μπορούν να ληφθούν υπόψη είναι η μη μεταβολή της βάσης της αγωγής. Σε κάθε άλλη περίπτωση, λ.χ. αν οι ισχυρισμοί είναι μεν σαφείς, πλην όμως, αντιφατικοί και το δικαστήριο δεν μπορεί να σχηματίσει άποψη, οι πιθανές λύσεις συνίστανται είτε στην έκδοση απλής διάταξης εξέτασης διαδίκων είτε στην απόρριψη του ισχυρισμού εκείνου του διαδίκου που φέρει το βάρος απόδειξης ως αναπόδεικτου. Φυσικά, εφόσον από την παροχή διασαφηνίσεων, κατ' άρ. 245 ΚΠολΔ, προκύψει δικαστική ομολογία, τούτη παραδεκτά

²³³ Βλ. ενδ. ΕφΠειρ 95/2021, ο.π. («ο ενάγων, δεν προσδιορίζει, ούτε καθίσταται σαφές από την κατάθεση της μάρτυρά του, αλλά ούτε από τα έγγραφα που προσκομίζει...»)· ΕφΛαρ 318/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία καίτοι διατάσσει την εξέταση των διαδίκων κατά τα άρ. 415 επ. ΚΠολΔ, διαλαμβάνει την εξής σκέψη «Το Εφετείο όμως, κατά την ορθή έννοια των ανωτέρω διατάξεων, σε συνδυασμό προς τη διάταξη του άρθρου 245 παρ. 1 ΚΠολΔ, προκειμένου να ολοκληρώσει (κατά την κρίση του) την έρευνα ως προς τη βασιμότητα του λόγου της έφεσης και να προβεί σε καλύτερη διάγνωση της διαφοράς, δεν κωλύεται να διατάξει νέες ή συμπληρωματικές αποδείξεις με τα αναφερόμενα στο άρθρο 339 ΚΠολΔ αποδεικτικά μέσα, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η εξέταση των διαδίκων»

²³⁴ Έτσι και Μ. Περτσελάκη, Η δικονομική διαφοροποίηση.651 – 652. Βλ. και Δ. Μπαμπινιώτη, σχόλιο επί της ΑΠ 44/2010, ο.π., που εύστοχα σημειώνει ότι «(κ)αίτοι δεν αποτελούν αποδεικτικό μέσο, οι παρεχόμενες διασαφήσεις αξιολογούνται πάντως από το δικαστήριο για τον λόγο για τον οποίον δίδονται, ήτοι προς διαφώτισή του επί των θεμάτων αποδείξεως, και κατά τούτο συνεκτιμώνται προς τον σκοπό διάγνωσης της διαφοράς. Διαφορετικά θα στερείτο νοήματος η ίδια η διάταξη του άρθρου 245 ΚΠολΔ ... Άρα και οι διασαφήσεις αποτελούν αντικείμενο δικαστικής αξιολόγησης εν ευρεία εννοία, άμεσα μάλιστα συσχετιζόμενης προς τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης του δικαστηρίου, όχι όμως αμιγώς αποδεικτικής κρίσης για την διαπίστωση της αλήθειας ή της αναλήθειας των προβληθέντων πραγματικών ισχυρισμών.»

²³⁵ Μ. Περτσελάκη, Η δικονομική διαφοροποίηση.653.

λαμβάνεται υπόψη²³⁶.

Η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων διατάσσεται μετά το πέρας της συζήτησης, μέσω μη οριστικής απόφασης επανάληψής της, κατ' άρ. 254 ΚΠολΔ²³⁷. Έπεται, λοιπόν, ότι δεν προσβάλλεται αυτοτελώς με έφεση²³⁸, αλλά και ότι ανακαλείται²³⁹, κατόπιν αίτησης του διαδίκου, αλλά και αυτεπαγγέλτως. Πάντως, *de lege ferenda*, θα ήταν προτιμότερο να εκδιόταν απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης, πράξη του δικαστηρίου που παρέχει ευελιξία και εξοικονομεί χρόνο. Άλλωστε, όπως είδαμε, η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων διατάσσεται ήδη κατ' αυτόν τον τρόπο στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας του Ν. 4842/2021. Περαιτέρω, υποστηρίζεται²⁴⁰ ότι δεν απαιτείται ο ακριβής προσδιορισμός των προς διασαφήνιση ισχυρισμών στο σώμα της απόφασης του άρ. 245, ούτε και ειδική αιτιολογία²⁴¹. Άρα, αρκεί μία αδρή περιγραφή τους, δίχως το δικαστήριο της επαναλαμβανόμενης συζήτησης να περιορίζεται από το περιεχόμενο της μη οριστικής απόφασης²⁴². Ωστόσο, διατηρούμε μια επιφύλαξη ως προς τη θέση αυτή. Παρότι, πράγματι, δεν παράγεται ενδοδιαδικαστική δέσμευση ως προς τους ισχυρισμούς που πρέπει να διασαφηνιστούν, δέον αυτοί να μνημονεύονται στο διατακτικό (όπερ και συμβαίνει στην δικαστηριακή πράξη), για λόγους οικονομίας της δίκης και προκειμένου να μπορέσουν οι διάδικοι να οριοθετήσουν το αντικείμενο των διευκρινίσεων τους²⁴³.

Μετά την ΟΛΑΠ 30/1997²⁴⁴ γίνεται δεκτό ότι η επαναλαμβανόμενη κατά το άρ. 245 ΚΠολΔ

²³⁶ *Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη*, τόμ Ι, ο.π., άρ. 245, σ. 433, αριθμ. 5 · ΑΠ 282/2010 · ΑΠ 338/2007, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³⁷ *Μ. Περτσελάκη*, Η δικονομική διαφοροποίηση.651 · ΑΠ 1088/2018, ο.π..

²³⁸ *Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Σ. Πανταζόπουλος)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ένδικα μέσα, 2η έκδ., 2020, σ. 63.

²³⁹ ΕφΘρακ 291/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΘεσ 2976/2005, Αρμ 2006.1465.

²⁴⁰ *Μ. Περτσελάκη*, Η δικονομική διαφοροποίηση.653 · ΕφΠατρ 283/2018, ο.π. · ΕφΠειρ 82/1997, ΕλλΔνη 1999.374.

²⁴¹ ΕφΑθ 2557/1993, ΑρχΝομ 1995.667.

²⁴² *Μ. Περτσελάκη*, Η δικονομική διαφοροποίηση.653.

²⁴³ Βλ. προς την κατεύθυνση αυτή και *Χ. Παπαδάκης*, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 2η έκδ., 2017, § 43, σ. 299, αριθμ. 949.

²⁴⁴ Ευρισκόμενη σε ΕλλΔνη 1997.1522. Η πλειοψηφία της απόφασης αυτής εκκινεί από την παραδοχή ότι υφίσταται νομοθετικό κενό αναφορικά με την σχέση της αρχικής και της επαναλαμβανόμενης συζήτησης υπό το άρ. 245 ΚΠολΔ, το οποίο πρέπει να πληρωθεί με την αναλογική εφαρμογή του άρ. 254 ΚΠολΔ (όπου η επαναλαμβανόμενη συζήτηση θεωρείται συνέχεια της αρχικής), καθώς η διάταξη του άρ. 245 ΚΠολΔ (και εκείνη του άρ. 411) «αποτελούν στην ουσία ειδικότερες εκδηλώσεις της ρυθμίσεως του άρθρου 254 του ίδιου Κώδικα και η τελευταία, όπως και οι δύο άλλες, είναι πρόδηλο ότι κατατείνουν στον ίδιο τελικό σκοπό, ήτοι την πλήρη και ενδελεχή διερεύνηση της υποθέσεως, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος εκδόσεως εσφαλμένης αποφάσεως και η ανάγκη της προσβολής αυτής με ένδικα μέσα προς διόρθωση των (τυχόν) σφαλμάτων της.».

συζήτηση συνιστά συνέχεια της προηγούμενης. Εξάλλου, δυνάμει του άρ. 110 § 3 ΚΠολΔ, οι διάδικοι υποχρεούνται να εμφανίζονται αυτοπροσώπως στο δικαστήριο, όταν τους καλεί για το σκοπό αυτό. Σύμφωνα με την ορθότερη άποψη, καθιερώνεται δικονομικό βάρος των διαδίκων, οι οποίοι δεν μπορούν να εξαναγκαστούν σε αυτοπρόσωπη εμφάνιση²⁴⁵, η δε απουσία τους εκτιμάται ελεύθερα από το δικαστήριο²⁴⁶. Έχει επίσης υποστηριχθεί ότι η μη ανταπόκριση του διαδίκου στην κλήση του δικαστηρίου, είτε είναι δικαιολογημένη είτε όχι, «παρέχει το δικαίωμα στο δικαστήριο είτε να αναβάλει τη συζήτηση της υπόθεσης είτε να χωρήσει σ' αυτή αν κρίνει μη αναγκαία την εμφάνισή του, οπότε θεωρείται ανακαλουμένη κατ' αυτό η προεκδοθείσα προδικαστική απόφαση την ΚΠολΔ 309»²⁴⁷.

Μια τελική παρατήρηση είναι, νομίζουμε, απαραίτητη. Επισκοπώντας κανείς την νομολογία της τελευταίας δεκαετίας επί του άρ. 245 ΚΠολΔ, διαπιστώνει ότι η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων διατάσσεται κατά κόρον από τα δευτεροβάθμια δικαστήρια. Τούτη η πρακτική μπορεί μεν να εξηγηθεί, αλλά παρίσταται, κατά την γνώμη μας, ολίγον τι ανοίκεια. Ο «φυσικός χώρος» για την συγκέντρωση των ισχυρισμών και επομένως, για την διασαφήνιση τους είναι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Θα ήταν λοιπόν ευκαταίετο περισσότερο ειρηνοδικεία και πρωτοδικεία να ασκούσαν τη κατ' άρ. 245 ΚΠολΔ εξουσία τους, ώστε η υπόθεση να μεταβιβάζεται στον δεύτερο βαθμό χωρίς «ερωτηματικά» ως προς το πραγματικό υλικό της δίκης, το οποίο μονάχα απομένει να επανεκτιμηθεί από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο.

β. Ισχυρισμοί που λαμβάνονται αυτεπαγγέλτως υπόψη

Τα όρια του συζητητικού συστήματος δοκιμάζονται στη περίπτωση των πραγματικών ισχυρισμών που λαμβάνονται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο²⁴⁸. Δέον όμως να σημειωθεί ότι δεν υφίσταται υπέρβαση τους. Αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη δεν σημαίνει ότι το δικαστήριο αναζητεί πραγματικό υλικό κείμενο εκτός του φακέλου της δικογραφίας, ασκώντας ανακριτικές εξουσίες. Έχει όμως την έννοια ότι αν τα πραγματικά περιστατικά που συγκροτούν την ιστορική βάση του ισχυρισμού προκύπτουν από το φάκελο αυτό, το δικαστήριο μπορεί να συναγάγει την αντίστοιχη έννομη συνέπεια, ακόμα και αν ο διάδικος δεν έχει επικαλεστεί το σχετικό ισχυρισμό.

²⁴⁵ Αθ. Πανταζόπουλος σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 111, σ. 448, αριθμ. 13.

²⁴⁶ ΑΠ 785/1989, ΕλλΔνη 1992.147.

²⁴⁷ ΕφΑθ 10198/1991, ΕλλΔνη 994.445.

²⁴⁸ Στην περίπτωση των αυτεπαγγέλτως λαμβανομένων υπόψη ισχυρισμών, ο Σ. Κουσούλης διέβλεπε την επιβεβαίωση της διάκρισης μεταξύ βάρους προβολής και βάρους επίκλησης, εναρμονίζοντας τούτη την εξουσία του δικαστηρίου με το συζητητικό σύστημα (βλ. του ιδίου, Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2003, σ. 8, 10).

Όταν ένας πραγματικός ισχυρισμός λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο δεν μεταπίπτει αυτομάτως σε διάταξη δημόσιας τάξης²⁴⁹ για τους σκοπούς του άρ. 562 § 2 περ. γ' ΚΠολΔ²⁵⁰. Εννοιολογικά, η «δημόσια τάξη» της ανωτέρω ρύθμισης του δικαίου της αναίρεσης ταυτίζεται, κατά την κρατούσα άποψη, με εκείνη του άρ. 33 ΑΚ²⁵¹ και όχι με εκείνη του άρ. 3 ΑΚ. Αλλά ακόμα και αν ο ισχυρισμός διέλθει το νομικό κατώφλι της συσταλτικά ερμηνευόμενης έννοιας της δημόσιας τάξης του άρ. 33, κατά πάγια νομολογία του Ακυρωτικού «οι λόγοι που ανάγονται στη δημόσια τάξη είναι δεκτοί για πρώτη φορά ενώπιον του Αρείου Πάγου, εφόσον στηρίζονται στο πραγματικό υλικό, που υποβλήθηκε στο δικαστήριο της ουσίας και προκύπτει από την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση»²⁵². Εκ των ανωτέρω εξάγεται διττό συμπέρασμα για την εδώ επιχειρούμενη ανάλυση.

Αφενός, κριτήριο για να χαρακτηριστεί ένας αυτεπαγγέλτως λαμβανόμενος υπόψη ισχυρισμός ως ανήκον στον σκληρό πυρήνα της δημόσιας τάξης δεν είναι ούτε αυτή καθαυτή η σχετική εξουσία του δικαστηρίου ούτε και αν αυτός είναι *ius cogens*. Αντίθετα, ο ανωτέρω χαρακτηρισμός πρέπει να αποδίδεται με γνώμονα τη συμπερίληψη της νομικής διάταξης επί της οποίας ερείδεται ο ισχυρισμός σε εκείνους τους κανόνες με τους οποίους η πολιτεία προστατεύει θεμελιώδεις αξίες και αντιλήψεις του εννόμου βίου, (πολιτειακές, ηθικές, οικονομικές και κοινωνικές), η προσβολή των οποίων δεν είναι ανεκτή από την κρατούσα γενική περί δικαίου συνείδηση²⁵³. Έτσι, η *ex officio* λήψη υπόψη της παραγραφής των αξιώσεων κατά του Δημοσίου και των ΝΠΔΔ εξυπηρετεί μεν το οικονομικό συμφέρον του Ελληνικού Δημοσίου, πλην όμως οι υποκείμενες διατάξεις (άρ. 144 Ν. 4270/2014), ως ρυθμίζουσες ένα θεσμό του ιδιωτικού δικαίου, δεν ανάγονται στη «καρδιά» της ελληνικής έννομης τάξης. Αφετέρου, η νομολογία του Αρείου Πάγου, υποστηρίζουσα ότι οι λόγοι της δημόσιας τάξης προβάλλονται παραδεκτά, εφόσον στηρίζονται σε πραγματικό υλικό που υποβλήθηκε στο δικαστήριο της ουσίας, επιβεβαιώνει ότι ουδεμία απόκλιση από το συζητητικό σύστημα υφίσταται. *Maiore ad minus*, αν για την εξέταση λόγων που θίγουν τα θεμέλια της ελληνικής δικαιοταξίας δεν λαμβάνει χώρα παρέκκλιση υπέρ του ανακριτικού συστήματος, τούτη δεν μπορεί να νοηθεί για τους ισχυρισμούς που λαμβάνονται υπόψη

²⁴⁹ Ισχύει και το αντίστροφο. Λ.χ. η ένσταση μείωσης ποινικής ρήτρας στο προσήκον μέτρο (άρ. 409 ΑΚ) έχει χαρακτηριστεί ως ισχυρισμός δημόσιας τάξης, με την παράλληλη όμως επισήμανση ότι δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο (ΕφΑθ 8233/2004, ΕλλΔνη 5/2005.1550).

²⁵⁰ Έτσι, ΑΠ 1591/2021 · ΑΠ 863/2021 · ΑΠ 248/2021 · ΑΠ 403/2020, όλες σε www.areiospagos.gr. Βλ. και Κ. Καλαβρός, Η αναίρεση, άρ. 562, σ. 645, αριθμ. 27.

²⁵¹ ΑΠ 1490/2021 · ΑΠ 1193/2021 · ΑΠ 686/2021 · ΑΠ 257/2021, όλες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²⁵² ΑΠ 801/2021 · ΑΠ 520/2021 · ΑΠ 1293/2020 · ΑΠ 673/2020, όλες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²⁵³ Έτσι και Κ. Καλαβρός, Η αναίρεση ο.π., άρθ. 562, σ. 646 επ..

αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

Στις ακόλουθες υποενότητες θα εξετασθούν ορισμένοι ισχυρισμοί που λαμβάνονται υπόψη *ex officio* από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο.

i. Οι καταχρηστικές ενστάσεις

Υποστηρίζεται ευρέως²⁵⁴ το επιτρεπτό της αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη της δικαιοκωλυτικής ή δικαιοφθόρου επενέργειας (έννομης συνέπειας) των πραγματικών γεγονότων που συγκροτούν τις καταχρηστικές ενστάσεις. Τούτο, φυσικά, υπό την προϋπόθεση ότι τα γεγονότα αυτά έχουν εισαχθεί στο υλικό της δίκης από οποιοδήποτε διάδικο²⁵⁵. Έτσι, δανειζόμενοι παραδείγματα από την νομολογία, τα δικαστήρια λαμβάνουν *sua sponte* υπόψη την ένσταση του άρ. 905 § 1 ΑΚ (αποκλεισμός απαίτησης αχρεώστητου)²⁵⁶, του άρ. 174 ΑΚ (ακυρότητα σύμβασης που αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη νόμου)²⁵⁷, ακυρότητας σύμβασης εργασίας για ποικίλους λόγους (λ.χ. μη εφοδιασμός εργαζομένου με βιβλιάριο υγείας)²⁵⁸, του άρ. 160 ΑΚ (μη τήρηση νόμιμου τύπου)²⁵⁹, ακυρότητας δημόσιας σύμβασης

²⁵⁴ Ν. Νίκας, τόμ. 2, ο.π., § 68, σ. 327, αριθμ. 5 · Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, ο.π., § 2, σ. 179 · Κ. Παντελίδου, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2016, § 4, σ. 172, αριθμ. 89 · Δ. Μπαμπινιώτης, Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της έφεσης και αντικείμενο της έκκλητης δίκης, 2016, σ. 487 · Κ. Καλαβρός, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, σ. 196-197 · Κ. Κεραμεύς, Αστικό δικονομικό δίκαιο, 1986, σ. 238 · ΑΠ 764/2015, ΕλλΔνη 2018.438· ΠΠΑμφ 89/2007, ΕφΑΔΠολΔ 2009.450.

²⁵⁵ Βλ. ΜΠΡοδ 446/2021, sakkoulas-online. Ο εναγόμενος σε αγωγή από σύμβαση δανείου προέβαλε ένσταση ακυρότητας συμβατικού όρου που μετακύλησε στον ίδιο την εισφορά του άρ. 1 § 3 Ν. 128/1975. Το δικαστήριο έκρινε την ένσταση αόριστη και σε κάθε περίπτωση σημείωσε ότι «οι χρεώσεις αυτές δεν προκύπτουν στο πλαίσιο της υπό κρίση διαφοράς ούτε από το σύνολο της προκείμενης δικογραφίας, ώστε το παρόν Δικαστήριο να δύναται να λάβει την τυχόν ακυρότητα του σχετικού συμβατικού όρου υπόψη αυτεπαγγέλτως και να συναγάγει επί των χρεώσεων αυτών την αντίστοιχη έννομη συνέπεια.».

²⁵⁶ ΑΠ 1438/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 633/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠειρ 720/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΚερκ 2/2012, ΕλλΔνη 2012.1614· ΕιρΑταλ 136/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΑθ 1886/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁵⁷ ΑΠ 472/2015, ΕλλΔνη 2015.1413-1414 · ΑΠ 1119/2007, ΕλλΔνη 2007.1076· ΕφΘεσ 1149/2017, Αρμ 2017.993· ΕφΔωδ 82/2017, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠειρ 104/1997, ΕλλΔνη 1997.1887· ΠΠΘεσ 717/2018, ΕπΑκ 2020.523· ΜΠΑθ 1419/2021, sakkoulas-online.

²⁵⁸ ΑΠ 1001/2018, sakkoulas-online · ΑΠ 1583/2009, ΕλλΔνη 2009.1714-1715 · ΑΠ 640/2008, ΕλλΔνη 2010.78 · ΕφΘεσ 195/2019, Αρμ 2019.1182· ΕφΘεσ 1416/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 2825/2006, ΕλλΔνη 2007.286· ΜΠΘεσ 8499/2013, Αρμ 2013.1114.

²⁵⁹ ΑΠ 945/2017, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΒορΑιγ 5/2020, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 5305/2017, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 7059/2004, ΕλλΔνη 2005.911· ΠΠΑθ 4089/2015, Αρμ 2016.777· ΠΠΑθ 3217/2015, Αρμ 2016.89· ΠΠΛαρ 217/2011, ΕπισκΕΔ 2012.224· ΜΠΘεσ 287/2014, Αρμ 2014.1503.

λόγω μη τήρησης τύπου²⁶⁰ ή της διαδικασίας του διαγωνισμού²⁶¹, του άρ. 138 ΑΚ (εικονική δικαιοπραξία)²⁶², του άρ. 416 ΑΚ (απόσβεση ενοχής)²⁶³, της εξόφλησης με εξώδικο συμψηφισμό²⁶⁴, του άρ. 4 § 1 Ν. 3127/2003 (κακή πίστη νομέα σε βάρος του Δημοσίου)²⁶⁵, του 35β § 4α Κ.Ν. 2190/1920 και ήδη 138 § 6 Ν. 4548/2018 (ακυρότητα απόφασης ΓΣ της ΑΕ)²⁶⁶, του άρ. 23α του Κ.Ν. 2190/1920 και ήδη άρ. 99 επ. Ν. 4548/2018 (ακυρότητα συμβάσεων συναλλαγών με συνδεδεμένα πρόσωπα άνευ άδειας των εταιρικών οργάνων)²⁶⁷, ακυρότητας κληρονομικής σύμβασης²⁶⁸, ακυρότητας μίσθωσης ακινήτου σε παραμεθόριο περιοχή²⁶⁹, του άρ. 612Α ΑΚ (ακυρότητα καταγγελίας μίσθωσης οικογενειακής στέγης αν αυτή δεν κοινοποιήθηκε και στον σύζυγο του μισθωτή)²⁷⁰, ακυρότητας αναγγελίας εκχώρησης έναντι του Δημοσίου²⁷¹ κ.α..

Παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειονότητα των ανωτέρω ισχυρισμών ερείδονται επί των διατάξεων των γενικών αρχών του Αστικού Κώδικα. Οι ρυθμίσεις αυτές αποτυπώνουν θεμελιώδεις σταθμίσεις στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου: μια άκυρη σύμβαση δε μπορεί να ρυθμίζει τις σχέσεις ιδιωτών, απλώς και μόνο επειδή τούτοι αμέλησαν να εγείρουν το σχετικό ισχυρισμό. Έτσι, δικαιολογείται η θεώρηση του *N. Νίκα*²⁷² ότι μέσω των καταχρηστικών ενστάσεων επιδιώκεται η πραγμάτωση θεμελιακών για την έννομη τάξη αξιών, εν αντιθέσει με τις γνήσιες ενστάσεις που επενεργούν αυστηρά στο πεδίο της ιδιωτικής βούλησης. Βέβαια, η διαπίστωση αυτή, ως δικαιοπολιτικό

²⁶⁰ ΑΠ 160/2018, ΤΝΠ QUALEX · Εφαθ 791/2021, ΤΝΠ QUALEX · Εφαθ 1430/2020, ΤΝΠ QUALEX · Εφαθ 3846/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑνατΚρητ 236/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΛαμ 114/2020, sakkoulas-online · ΜΠΛαμ 138/2019, sakkoulas-online · ΜΠΛαμ 155/2017, sakkoulas-online.

²⁶¹ Εφαθ 51/2019, ΤΝΠ QUALEX · Εφαθ 5066/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΑθ 3855/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶² ΑΠ 2071/2017, ΔΕΕ 2018.513. Αντιθ. ΜΠΠειρ 478/2018, sakkoulas-online.

²⁶³ ΜΠΑθ 3098/2013 · ΜΠΑθ 2678/2013, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁴ ΑΠ 764/2015, ο.π. (κατά την ίδια απόφαση, η ένταση συμψηφισμού που υποβάλλεται το πρώτον κατά την διάρκεια της δίκης είναι γνήσια και ως εκ τούτου δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως) · ΕφΠειρ 419/2016, ΤΝΠ QUALEX.

²⁶⁵ ΑΠ 1777/2011, sakkoulas-online · ΕφΠατρ 38/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁶ Βλ. ΕφΘεσ 1365/2020, ΕπισκεΔ 2021.131 · ΠΠΑθ 1130/2020, sakkoulas-online · ΠΠΘεσπρωτ 31/2020, ΔΕΕ 2020.1439 · ΠΠΚεφ 53/2014, ΕλλΔνη 2015.226. Αντίθετα, η ακυρωσία της απόφασης του εταιρικού οργάνου δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως (ΠΠΘεσ 1239/2020, Αρμ 2021.599).

²⁶⁷ ΑΠ 2122/2017, ΕλλΔνη 2018.1072 · ΑΠ 1929-1930/2009, ΕλλΔνη 2011.105 · Εφαθ 4397/2020, ΔΕΕ 2021.1095 · ΕφΠειρ 502/2020, ΤΝΠ QUALEX.

²⁶⁸ ΕφΘεσ 2040/2012, Αρμ 2013.735.

²⁶⁹ ΜΕφΒορΑιγ 99/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΔωδ 8/2014, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΚαστ 41/2010, ΕλλΔνη 2011.288.

²⁷⁰ ΕφΔωδ 297/1989, ΕλλΔνη 1990.1469.

²⁷¹ ΕφΘεσ 2071/2017, ΕλλΔνη 2018.779.

²⁷² *N. Νίκα*, Πολιτική δικονομία, τόμ. 2, 2η έκδ., 2021, § 68, σ. 327, αρ. 5. Προς αυτή την κατεύθυνση και *K. Καλαβρός*, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, σ. 210.

έρεισμα της αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη των καταχρηστικών ενστάσεων, δεν μπορεί να γενικευτεί. Για παράδειγμα, η δικαιοπρακτική ανικανότητα προσώπου ή η ακυρότητα της δικαιοπραξίας λόγω αντίθεσης σε απαγορευτική διάταξη νόμου θίγουν, πράγματι, «κόκκινες γραμμές» της έννομης τάξης μας. Δεν μπορεί όμως να λεχθεί με βεβαιότητα το ίδιο για την απόσβεση της ενοχής λόγω καταβολής και γενικότερα για τα δικαιοφθόρα γεγονότα. Εδώ, δεν διακυβεύονται θεμελιακές για την προμνησθείσα τάξη αξίες. Όμως, αφ' ής στιγμής προκύπτουν από την δικογραφία περιστατικά που έχουν ήδη επιφέρει την απόσβεση του ιδιωτικού δικαίωματος, ο δικαστής δεν δύναται να προχωρήσει στη διάγνωση, πολλώ δε μάλλον, στη καταψήφισή του, παρά τη σιωπή του εναγομένου. Θα επρόκειτο περί λογικής και νομικής αντίφασης, με κίνδυνο περαιτέρω περιπλοκών μετά την δημοσίευση της απόφασης, που δύσκολα θα συμβάδιζε με τον δικαιοσύνη μας πολιτισμό.

Μη διακρίνοντας μεταξύ γνήσιων και καταχρηστικών ενστάσεων, η μάλλον κρατούσα άποψη στην νομολογία²⁷³ αξιώνει για αμφοτέρως την απαρέγκλιτη εφαρμογή του άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ. Έτσι, δεν αρκεί τα δικαιοκωλυτικά ή δικαιοφθόρα γεγονότα να προκύπτουν από τον φάκελο της δικογραφίας, αλλά, επιπρόσθετα, ο διάδικος που φέρει το βάρος επίκλησης τους οφείλει να υποβάλλει συγκεκριμένο αίτημα απόρριψης της αγωγής εκ του αντίστοιχου λόγου (π.χ. Ο ενάγων ομολογεί ότι η σύμβαση συντήρησης εξοπλισμού με το νοσοκομείο καταρτίστηκε προφορικά. Βάσει της ανωτέρω νομολογίας, το εναγόμενο ΝΠΔΔ οφείλει να ζητήσει με τις προτάσεις του την απόρριψη της κύριας βάσης της αγωγής, κατ' άρ. 160 ΑΚ). Βέβαια, στην πρόσφατη νομολογία του²⁷⁴, το Ακυρωτικό φαίνεται να αμβλύνει την στάση του, δεχόμενο ότι το αίτημα της ένστασης που κατατείνει στην απόρριψη της αγωγής καλύπτεται από το γενικό και πανηγυρικό αίτημα που, κατά «δικηγορικό αυτοματισμό», περιέχεται στο τέλος των προτάσεων: «να απορριφθεί στο σύνολο της η αγωγή του αντιδίκου μου».

Εξάλλου, μέρος της επιστήμης²⁷⁵ προσεγγίζει συσταλτικά την επιταγή του άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ, υποστηρίζοντας τον περιορισμό του στις γνήσιες μόνο ενστάσεις που συνίστανται στην προβολή δικαιώματος του ενιστάμενου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο πραγματικός και ο νομικός συλλογισμός που συγκροτούν από κοινού τον δικανικό συλλογισμό της ένστασης «νοούνται... πάντοτε σε αναφορά με

²⁷³ Ενδ. ΟΛΑΠ 423/1985 ΝοΒ 1985.1188 · ΑΠ 1052/2012, ΕπισκΕΔ 2012.906 · ΑΠ 1552/2003, ΕλλΔνη 2005.1679.

²⁷⁴ Ενδ. ΑΠ 824/2022 · ΑΠ 125/2022 · ΑΠ 874/2021 · ΑΠ 631/2021 · ΑΠ 212/2019 όλες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 355/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁵ Δ. Μπαμπινιώτης, ο.π., σ. 490 – 491 · Κ. Καλαβρός, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, σ. 192-199 · Κ. Κεραμής, Αστικό δικονομικό δίκαιο, σ. 238.

κάποιο κανόνα του ουσιαστικού ... δικαίου, ώστε η επίκληση του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου ενυπάρχει στον δικανικό συλλογισμό, που υποβάλλεται προς κρίση στο δικαστήριο και δεν νοείται αυτοτελής επίκληση του κανόνα αυτού δικαίου.»²⁷⁶. Εφόσον έχει εισφερθεί το κρίσιμο πραγματικό υλικό, το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να διαστρώσει αυτεπαγγέλτως αυτόν τον συλλογισμό και να καταλήξει στο συμπέρασμα του που δεν είναι άλλο από την απόρριψη της αγωγής, Έτσι, δεν απαιτείται η υποβολή πανηγυρικού αιτήματος επέλευσης της έννομης συνέπειας της καταχρηστικής ένστασης.

Φρονούμε ότι η θέση αυτή είναι ορθή. Όχι μόνο είναι σύμφωνη με την λογική των κανόνων του ουσιαστικού δικαίου, αλλά συμβαδίζει και με την έννοια της αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη ενός πραγματικού ισχυρισμού. Πράγματι, η τελευταία τελεί σε λογική αντίφαση με την απαίτηση υποβολής ρητού ή σιωπηρού αιτήματος για την επέλευση της έννομης συνέπειας της ένστασης. Άλλωστε, είναι προφανές ότι ο αμυνόμενος διάδικος, είτε ως ενιστάμενος είτε ως αντενιστάμενος, επιδιώκει μονάχα ένα σκοπό: την απόρριψη του ενδίκου βοηθήματος ή της ένστασης του αντιδίκου του. Εκεί κατατείνει, φυσικά, η εισφορά, από τον ίδιο, πραγματικού υλικού, με αποτέλεσμα η εμμονή στην επίκληση του άρ. 262 § 1 να παρίσταται τυπολατρική επί των καταχρηστικών ενστάσεων. Το κυριότερο όμως επιχείρημα υπέρ της θέσης αυτής εκφέρεται, νομίζουμε, από τον Δ. Μπαμπινιώτη, ο οποίος εύλογα επισημαίνει²⁷⁷ ότι «*δια της επικλήσεως της κατ' άρθρον 262 παρ. 1 κύρωσης του απαραδέκτου της καταχρηστικής ενστάσεως λόγω έλλειψης αιτήματος, ελλοχεύει ο κίνδυνος της ματαίωσης των σκοπών του ουσιαστικού δικαίου*». Ο ουσιαστικός νομοθέτης απέβλεψε στην επέλευση ορισμένων δικαιοκωλυτικών ή δικαιοφθόρων εννόμων συνεπειών όταν συντρέχουν τα γεγονότα που συγκροτούν το πραγματικό του αντίστοιχου κανόνα δικαίου, ανεξάρτητα από την συμπεριφορά του ωφελούμενου. Εάν ο τελευταίος, συνήθως ο εναγόμενος, υποχρεούταν να υποβάλει πανηγυρικό αίτημα για την απόρριψη της αγωγής, τότε, τω όντι, οι σκοποί των αντίστοιχων διατάξεων του ουσιαστικού δικαίου δεν θα ικανοποιούνταν. Έτσι, όμως, θα φαλκιδευόταν, συνάμα, ο σκοπός της πολιτικής δίκης που συνίσταται, πρωτίστως, στη πραγμάτωση του εξ αντικειμένου δικαίου..

Στη συνέχεια, προσήκει συνοπτική μνεία σε δύο περιπτώσεις καταχρηστικών ενστάσεων που έχουν διχάσει την θεωρία και την νομολογία αναφορικά με την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη τους: εκείνη του συντρέχοντος πταίσματος (άρ. 300 ΑΚ), καθώς και εκείνη της κατάχρησης δικαιώματος (άρ. 281

²⁷⁶ Κ. Καλαβρός, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, σ. 170.

²⁷⁷ Δ. Μπαμπινιώτης, ο.π., σ. 490.

ΑΚ).

Κατά πάγια νομολογία, «η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 300 εδ. α' ΑΚ περί συνδρομής οικείου πταίσματος του παθόντος - θανόντος προϋποθέτει την υποβολή σχετικής καταλυτικής ένστασης, που πρέπει να προτείνεται με πληρότητα, δηλ. με τα συνιστώντα αυτήν πραγματικά περιστατικά και σχετικό αίτημα (άρθρο 262 παρ.1 ΚΠολΔ), μη δυνάμενη να ληφθεί υπ' όψη από το δικαστήριο της ουσίας, αυτεπαγγέλτως.»²⁷⁸. Μάλιστα, τονίζεται²⁷⁹ ότι ισχυρισμός περί συνυπαιτιότητας του ζημιωθέντος δεν δύναται να θεωρηθεί ότι περιέχεται στον ισχυρισμό περί αποκλειστικής υπαιτιότητας, που προβάλλεται ως άρνηση της αγωγής. Φαίνεται λοιπόν ότι η νομολογία μας αντιμετωπίζει τούτο τον αυτοτελή ισχυρισμό ως γνήσια ένσταση²⁸⁰, αποκλείοντας, σε κάθε περίπτωση, την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη του. Έτσι, όμως, αφενός κλυδωνίζονται τα δικαιολογικά θεμέλια του άρ. 300 ΑΚ και αφετέρου, καταλήγουμε σε ένα άτοπο αποτέλεσμα. Διότι, από τη μια πλευρά, μέσω του καταμερισμού της ζημίας, εκπληρώνεται ο γενικότερος σκοπός της ανόρθωσης της εντός των κοινωνικά ανεκτών και επιβεβλημένων ορίων, αποδίδοντας την αληθή κατάσταση που υφίστατο κατά τον χρόνο επέλευσης της, και επιβεβαιώνεται η παιδαγωγική/προληπτική λειτουργία της αξίωσης αποζημίωσης²⁸¹. Δικαιοπολιτικά λοιπόν, δεν μπορεί να γίνει ανεκτή η επιδίκαση πλήρους αποζημίωσης στον συνυπαίτιο ενάγοντα, απλώς και μόνο επειδή ο ζημιώσας εναγόμενος παρέλειψε να προβάλλει την εν λόγω ένσταση, κατά τους όρους του άρ. 262 ΚΠολΔ. Για αυτό και είναι επιβεβλημένη η κατάφαση της εξουσίας του δικαστηρίου να λάβει *ex officio* υπόψη του μία καταχρηστική ένσταση. Από την άλλη πλευρά, ελλοχεύει ο κίνδυνος κατάφασης του ακόλουθου ατόπου²⁸²: αν ο εναγόμενος επικαλεστεί την κατά ποσοστό 100 % υπαιτιότητα του ενάγοντος, αρκεί μία γενικόλογη άρνηση του συγκεκριμένου στοιχείου στις προτάσεις του, δίχως ανάγκη πανηγυρικής επίκλησης πραγματικών περιστατικών. Αν όμως ο ίδιος διάδικος κάνει λόγο για συντρέχον πταίσμα του αντιδίκου του, κατά ποσοστό 99 %, ευθύς αμέσως βρισκόμαστε προ των πυλών των επιταγών (και του πιθανού απαραδέκτου) του άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ.

²⁷⁸ ΑΠ 1108/2021, sakkoulas-online. Βλ. και ΟΛΑΠ 423/1985, Δ 1986.569 = ΝοΒ 1985.1188 · ΑΠ 614/2017, www.areiospagos.gr · ΑΠ 770/2011, sakkoulas-online · ΑΠ 53/2006, ΕλλΔνη 2006.1387· ΑΠ 56/1995, ΕλλΔνη 1997.1091 · ΕφΠειρ 165/2018, www.efeteio-peir.gr · Εφαθ 4466/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΘεσ 2585/2009, Αρμ 2010.245.

²⁷⁹ ΟΛΑΠ 1115/1986, ΝοΒ 1987.769.

²⁸⁰ Κ. Καλαβρός, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, ο.π., σ. 212.

²⁸¹ Π. Καργάδος, Γνήσια ένστασις, διαπλαστικόν δικαίωμα ή καταχρηστική ένστασις;, ΝοΒ 1990.974.

²⁸² Το οποίο επισημαίνεται και από την Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, σ. 196.

Εξάλλου, στον απόηχο της ΟλΑΠ 472/1983²⁸³ εκφράστηκαν έντονες αποδοκιμασίες αναφορικά με την μεταχείριση που επιφύλαξε το Ακυρωτικό στην ένσταση εκ του άρ. 281 ΑΚ, ίσως τη συχνότερα αναφερόμενη στη δικαστηριακή πράξη. Ως γνωστόν, ο Άρειος Πάγος απαίτησε όχι μόνο τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν τη καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος να έχουν εισφερθεί ως τη πρώτη συζήτηση, αλλά, κυρίως, να τα επικαλείται ο εναγόμενος και να διατυπώνει ρητά αίτημα απόρριψης της αγωγής εξ αυτού του λόγου. Αποκλείεται, με άλλα λόγια, η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος. Τούτη η θεώρηση υιοθετείται και από τα δικαστήρια της ουσίας²⁸⁴. Υπάρχουν, άραγε, επαρκείς λόγοι που δικαιολογούν τούτη τη στάση της νομολογία έναντι της ένστασης του άρ. 281 ΑΚ;

Η φύση της διάταξης του άρ. 281 ΑΚ δεν φαίνεται να υποδεικνύει τη καταφατική απάντηση. Ναι μεν, εντάσσεται στο ιδιωτικό δίκαιο και αφορά στην άσκηση ιδιωτικών, κατ' αρχήν, δικαιωμάτων, πλην όμως απηχεί θεμελιώδεις για την έννομη τάξη μας αξιακές επιλογές (διασφάλιση εντιμότητας και ευθύτητας στις συναλλαγές, καταπολέμηση κακοπιστίας, καλλιέργεια κοινωνικής αλληλεγγύης). Εξ ου και η νομολογία του Ακυρωτικού, χαρακτηρίζει το άρ. 281 ως διάταξη με «έντονο τον χαρακτήρα δημόσιας τάξης»²⁸⁵. Επιπλέον, οι κανονιστικές επιταγές της εν λόγω διάταξης δεν αποτυπώνουν παρά γενικότερη αρχή του δικαίου, η οποία τυγχάνει και συνταγματικής περιωπής (άρ. 25 § 3 Σ), καθώς ο συντακτικός νομοθέτης επιτακτικά διακηρύττει ότι η «καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται». Συνακόλουθα, το άρ. 281 δε συνιστά απλώς αναγκαστικό κανόνα δικαίου τυπικής ισχύος (άρ. 3 ΑΚ), αλλά εντάσσεται στα οικονομικά και κοινωνικά θεμέλια της ελληνικής έννομης τάξης, κατά την έννοια, μάλιστα, του άρ. 33 ΑΚ. Δεν θα ήταν, λοιπόν, τολμηρό να υποστηριχθεί ότι παρίσταται επαρκές δικαιολογητικό έρεισμα ώστε το δικαστήριο να λαμβάνει αυτεπαγγέλτως υπόψη τη

²⁸³ Δημοσιευμένη σε ΝοΒ 1984.48. Από τη πρόσφατη νομολογία του Ακυρωτικού, βλ. ΑΠ 1431/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1215/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁴ Βλ. ΕφΑθ 463/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (η οποία απορρίπτει τη σχετική ένσταση με επάλληλη αιτιολογία, αφενός ως μη νόμιμη, αφετέρου ως απαράδεκτη, «δεδομένου ότι οι εναγόμενοι δεν διατύπωσαν σε αυτόν (ενν. τον ισχυρισμό) αίτημα απόρριψης της αγωγής») · ΕφΑθ 4313/2021 · ΕφΑθ 3894/2021, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΘεσ 2566/2018, ΕφΑΔΠολΔ 2019.1346 · ΠΠΣαμ 22/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΠατρ 6/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁵ ΑΠ 758/2019 · ΑΠ 439/2013 · ΑΠ 1512/2010, όλες σε www.areiospagos.gr. Βλ. και ΟλΑΠ 17/1999, ΕλλΔνη 1999.1288. Πρβλ. όμως ΑΠ 366/2016, ΕΠολΔ 4/2016.394, με σχόλιο Κ. Καλαβρού, σύμφωνα με την οποία, το άρ. 281 «δεν είναι όμως δημόσιας τάξεως κατά την προεκτεθείσα έννοια του άρθρου 897 § 6 ΚΠολΔ, αφού δεν μπορεί να ενταχθεί στα πολιτειακά, πολιτιστικά, κοινωνικά και, ιδίως, οικονομικά θεμέλια της ελληνικής έννομης τάξης, ενόψει μάλιστα και του ότι έχει θεσπισθεί για να υπηρετήσει, όχι το δημόσιο συμφέρον, αλλά το ιδιωτικό συμφέρον των συναλλασσομένων».

καταχρηστική συμπεριφορά του διαδίκου, εφόσον αυτή συνάγεται από τα στοιχεία του φακέλου της δικογραφίας.

Βέβαια, υποστηρίζαμε στην εισαγωγή της παρούσας ενότητας ότι η ένταξη μιας δικαιοϊκής ρύθμισης στο σκληρό πυρήνα της έννομης τάξης δε σημαίνει, αυτομάτως, ότι και ο ερειδόμενος επί αυτής ισχυρισμός λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπόψη. Από την ίδια τη δομή του άρ. 281 ΑΚ συνάγεται ότι ο νομοθέτης κυρώνει τριών ειδών συμπεριφορές καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος: την προφανή υπέρβαση των ορίων που επιβάλλουν α) η καλή πίστη, β) τα χρηστά ήθη και γ) ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος. Κάθε μία από αυτές τις συμπεριφορές είναι αυθύπαρκτη και εμφανίζει αυτοτέλεια έναντι των υπολοίπων. Συνεπώς, κλίνουμε υπέρ της θέσης²⁸⁶ ότι η ευχέρεια του δικαστηρίου να διαγνώσει αυτεπαγγέλτως την έννομη συνέπεια του άρ. 281 ΑΚ δεν εξαρτάται από τη γενική διαπίστωση ότι η διάταξη συνιστά κανόνα δημόσιας τάξης, αλλά από τη διάκριση μεταξύ των καταχρηστικών συμπεριφορών που συγκροτούν τη νομοτυπική μορφή της.

Έτσι, η άσκηση ενός δικαιώματος κατά πρόδηλη υπέρβαση των ορίων της καλής πίστης συνεπάγεται είτε τη πρόκληση ζημίας στον οφειλέτη είτε τη διάψευση της εμπιστοσύνης του²⁸⁷. Για να αξιολογηθεί, όμως, η κακόπιστη συμπεριφορά του δανειστή, καθώς και οι συνέπειες της στα συμφέροντα του οφειλέτη απαιτείται η αναγωγή στην έννομη σφαίρα του τελευταίου, δίχως να υφίστανται αντικειμενικά κριτήρια²⁸⁸. Ας πάρουμε το παράδειγμα μιας Τράπεζας-δανείστριας. Το αιφνίδιο κλείσιμο ενός αλληλόχρεου λογαριασμού μπορεί να θεωρηθεί κακόπιστο για μια μικρή επιχείρηση που προσπαθούσε να ρυθμίσει τις οφειλές της, ενώ, αντίθετα, να μη συνάγεται καταχρηστικότητα όταν η ίδια ενέργεια της Τράπεζας απευθύνεται προς έναν κραταιό όμιλο επιχειρήσεων. Είναι, δηλαδή, αναγκαία η υποκειμενική, *ad hoc*, αξιολόγηση της κακοπιστίας της συμπεριφοράς του δανειστή, με βάση τις περιστάσεις της διαφοράς, ιδίως, δε, ως προς το στοιχείο της βλάβης του οφειλέτη, εναπόκειται σε αυτόν να ισχυριστεί ότι, πράγματι, επήλθε τέτοια στα έννομα συμφερόντά του. Άρα, η αξιολόγηση αυτή προϋποθέτει την επίκληση συγκεκριμένων ισχυρισμών από το διάδικο που φέρει το σχετικό βάρος απόδειξης, καθώς η κακοπιστία δεν μπορεί να συναχθεί μόνο από γυμνά πραγματικά περιστατικά. Διότι, στο παραπάνω παράδειγμα, μπορεί να μην προκύπτει από το φάκελο της δικογραφίας ότι οι εταίροι της

²⁸⁶ Βλ. *Ε. Ποδηματά*, Δεδικασμένο, § 4, σ. 283-284.

²⁸⁷ *Ibid*, σ. 287.

²⁸⁸ *Ibid*, σ. 287 – 288.

μικρής επιχείρησης σκόπιμα την υποκεφαλαιοδότησαν, ώστε να μην εξυπηρετεί τις οφειλές της, ενώ η καθυστέρηση καταβολής του χρεωστικού υπολοίπου από τον όμιλο επιχειρήσεων μπορεί, στη πραγματικότητα, να οφείλεται σε παροδική έλλειψη ρευστότητας και ως εκ τούτου, το κλείσιμο του λογαριασμού να θεωρηθεί κακόπιστο. Ο δικαστής, επομένως, δεν μπορεί να αξιολογήσει τις περιστάσεις που συνέχονται με τη βλάβη αντικειμενικά. Ως εκ τούτου, όταν η παραβίαση του άρ. 281 ΑΚ στηρίζεται στη κακόπιστη συμπεριφορά του δανειστή, τότε, η σχετική ένσταση θα πρέπει να λογισθεί ως γνήσια και δη, μη αυτοτελής και να υπαχθεί στο ρυθμιστικό βεληνεκές του άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ. Έτσι, το δικαστήριο θα κωλύεται να λάβει την υπέρβαση της καλής πίστης αυτεπαγγέλτως υπόψη του.

Αντίθετα, στη περίπτωση που η καταχρηστική συμπεριφορά του δικαιούχου συνίσταται στην υπέρβαση των ορίων που επιβάλλουν τα χρηστά ήθη ή ο οικονομικός/σκοπός του δικαιώματος, θα πρέπει να γίνει δεκτή η εξουσία του δικαστηρίου για την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της δικαιοκωλυτικής έννομης συνέπειας. Διότι, η ανήθικη συμπεριφορά, καθώς και η δόλια υπερκέραση του σκοπού που συνιστά τη βάση του δικαιώματος, προκύπτουν βάσει της αντικειμενικής κρίσης του δικαστή, χωρίς, δηλαδή, την ανάγκη αξιολόγησης του αντίκτυπου τους στην έννομη σφαίρα του συγκεκριμένου οφειλέτη. Για παράδειγμα, επί αγωγής με την οποία ζητείται η αναγνώριση της εγκυρότητας της υπαναχώρησης από σύμβαση πώλησης μετοχών, ο εναγόμενος αμύνεται ισχυριζόμενος την ακυρότητα της εν λόγω μονομερούς δικαιοπραξίας και ζητά την απόρριψη της αγωγής. Όμως, από το φάκελο της δικογραφίας, προκύπτει ότι η υπαναχώρηση έλαβε χώρα προκειμένου να ασκηθεί πίεση στον εναγόμενο, ώστε να επαναδιαπραγματευτεί το τίμημα πώλησης των μετοχών του. Τούτο καθιστά τη συμπεριφορά του ενάγοντος αντικειμενικά ανήθικη και άρα, καταχρηστική, ασχέτως αν ο εναγόμενος είναι μικρομέτοχος ή μέτοχος πλειοψηφίας. Θα ήταν, λοιπόν, αντίθετο προς το συμφέρον απόδοσης ουσιαστικής δικαιοσύνης, αλλά και προς τα θεμέλια της έννομης τάξης, αν το δικαστήριο δεν συνήγαγε *ex officio*, παρά τη σιωπή του εναγομένου, τη δικαιοκωλυτική έννομη συνέπεια.

ii. Η ένσταση παραγραφής των αξιώσεων κατά του Ελληνικού Δημοσίου

Πιστωτικό ίδρυμα ασκεί αναγνωριστική αγωγή κατά του Δημοσίου, με αντικείμενο την εγγυητική υποχρέωση του τελευταίου για εξόφληση δανειακής οφειλής επιχείρησης. Ο δικηγόρος του εναγομένου λησμονεί να προβάλλει την ένσταση παραγραφής των αξιώσεων της τράπεζας, λόγω της παρέλευσης πενταετίας από τότε που εκείνες κατέστησαν δικαστικά επιδιώξιμες. Ωστόσο, ωσάν *deus ex machina* για τη δικονομική θέση του Δημοσίου, ο πρωτοδίκης διαπιστώνει από τα πραγματικά

περιστατικά της δικογραφίας ότι η αγωγική αξίωση του ιδρύματος έχει πράγματι υποπέσει σε παραγραφή. Συνακόλουθα, λαμβάνει αυτεπαγγέλτως υπόψη την ένσταση και απορρίπτει την αγωγή. Το παράδειγμα μας έχει παρθεί από τη ΜΠΠατρ 195/2022²⁸⁹, αλλά συνιστά παγιωμένη δικαστηριακή πρακτική²⁹⁰ με νομοθετικό έρεισμα.

Η επιτακτική απαγόρευση του άρ. 277 ΑΚ καθιστά σαφές ότι, κατά κανόνα²⁹¹, το δικαστήριο στερείται της εξουσίας να λάβει υπόψη αυτεπαγγέλτως τη γνήσια ένσταση της παραγραφής²⁹², ακόμη και αν προκύπτει από το υλικό της δικογραφίας, εφόσον η τελευταία δεν προταθεί από τον εναγόμενο²⁹³. Η απαγόρευση της *sua sponte* δράσης του δικαστηρίου δεν μεταβάλλει τη κατάταξη του θεσμού της παραγραφής στους κανόνες αναγκαστικού δικαίου του άρ. 3 ΑΚ²⁹⁴. Πράγματι, βασικός δικαιολογητικός σκοπός της παραγραφής είναι η ασφάλεια των συναλλαγών²⁹⁵. Όμως, ο σκοπός αυτός εξικνείται ως την ίδια τη πρόβλεψη του θεσμού και τον εξοβελισμό της ιδιωτικής αυτονομίας από τον αποκλεισμό ή την μεταβολή των περί παραγραφής ρυθμίσεων (άρ. 275 ΑΚ). Τουναντίον, δεν πρέπει να παροράται ότι η παραγραφή εξυπηρετεί πρωτίστως ιδιωτικά συμφέροντα²⁹⁶ και δη του οφειλέτη, ο οποίος προστατεύεται από την έγερση μίας αξίωσης εις βάρος του πέραν ενός εύλογου χρονικού διαστήματος από την γέννηση της²⁹⁷. Όπως εύστοχα παρατηρήθηκε από την ΟΛΑΠ 11/2003²⁹⁸ «η προβολή της ένστασης της παραγραφής, ..., ως ένσταση(ς) "συνειδήσεως", απόκειται στη βούληση ενός εκάστου (ιδιώτη) οφειλέτη και στις υποκειμενικές εκάστοτε σταθμίσεις αυτού». Συνεπώς, η ένσταση παραγραφής είναι ένα όπλο στα χέρια του εναγομένου που, αν επιλέξει να το χρησιμοποιήσει, θα πρέπει να το πράξει υπό τους όρους του

²⁸⁹ Δημοσιευμένη σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

²⁹⁰ Βλ. ενδ. από την πρόσφατη νομολογία, ΕφΠατρ 108/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑΘ 5876/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΠυργ 175/2019, Αρμ 2019.822.

²⁹¹ Β. Βαθρακοκόιλης, ΕΡΝΟΜΑΚ - Γενικές Αρχές (Άρθρα 1-286), τόμ. 1, 2001, σ. 1111.

²⁹² Πρβλ. την παραγραφή της αξίωσης της πολιτείας για την ποινική δίωξη του κατηγορούμενου, κατά τον ΠΚ, η οποία λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο σε κάθε στάση της δίκης, ακόμα και από τον Άρειο Πάγο (ΑΠ 934/2010, ΕλλΔνη 2010.1432 · ΑΠ 895/2005, ΕλλΔνη 2005.1598).

²⁹³ ΕφΚρητ 38/2021, sakkoulas-online.

²⁹⁴ Ι. Σπυριδάκης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 3η έκδ., 2022, σ. 1188 · Δ. Παπαστερίου, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2η έκδ., 2009, § 45, σ. 601, αρ. 13.

²⁹⁵ Κ. Ρίζος, Παραγραφές, 2019, σ. 13 · ΕφΠειρ 340/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΑθ 7725/2000, ΕλλΔνη 2001.1654.

²⁹⁶ Για αυτό, στο πλαίσιο του ελέγχου της διαιτητικής απόφασης για πιθανή αντίθεση της στην δημόσια τάξη, ο Άρειος Πάγος σταθερά νομολογεί ότι η παραγραφή δεν ανήκει στον σκληρό πυρήνα του *forum*, κατά την έννοια της δημόσιας τάξης του άρ. 33 ΑΚ (αντί άλλων, βλ. ΑΠ ΑΠ 1377/2011, sakkoulas-online).

²⁹⁷ Ι. Σπυριδάκης, ο.π., σ. 1150-1151.

²⁹⁸ ΕλλΔνη 2003.408. Έτσι και ΑΠ 272/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΘεσ 1694/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΘεσ 231/2020, ΤΝΠ QUALEX.

άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ. Ο προσανατολισμός της παραγραφής στην διασφάλιση των ιδιωτικών δικαιωμάτων του εναγομένου δεν παρέχει επαρκές δογματικό έρεισμα για την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της σχετικής ένστασης.

Κατ' εξαίρεση όμως, ο ουσιαστικός νομοθέτης χορηγεί στο δικαστή την εξουσία να λαμβάνει υπόψη αυτεπαγγέλτως την παραγραφή των πάσης φύσεως αξιώσεων κατά του Δημοσίου (και των ΝΠΔΔ). Το άρ. 144 του ισχύοντος Ν. 4270/2014 (αλλά και προγενέστερων νομοθετημάτων λ.χ. το άρ. 90 Ν. 2362/1995) δεν εκφεύγουν του συζητητικού συστήματος, αλλά επιτρέπουν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο να ερευνήσει *ex officio* αν η καταγόμενη σε δίκη με αντίδικο το Δημόσιο απαίτηση έχει παραγραφεί, αξιολογώντας τα στοιχεία του φακέλου της δικογραφίας. Η αυτεπάγγελτη έρευνα, δίχως την προβολή της σχετικής ένστασης, ευρίσκει, κατά τη νομολογία²⁹⁹, επαρκές έρεισμα στο γενικότερο δημόσιο συμφέρον και δη, στην ανάγκη προστασίας της περιουσίας του, στην οποία συμβάλλουν οι φορολογούμενοι πολίτες με την καταβολή φόρων. Έτσι, ο νομοθέτης «δεν καταλείπει την προστασία του Έλληνα πολίτη, στην επιμέλεια των οργάνων της διοικήσεως ή των νομικών παραστατών των ν.π.δ.δ. για πρόταση της ενστάσεως παραγραφής.»³⁰⁰. Άραγε όμως, αρκεί η γενική επίκληση στο δημόσιο συμφέρον, προκειμένου να εξαγνιστεί ένα αμφίβολο διαδικαστικό προνόμιο του Δημοσίου;

Η νομολογία αποκρίνεται θετικά. Επιχειρώντας μία «ανατομία» της επιχειρηματολογίας των σχετικών ολομειών του Ακυρωτικού³⁰¹, οι βασικές θέσεις συνοψίζονται ως ακολούθως. Αρχικά, επισημαίνεται ότι η αρχή της διαθέσεως δεν αποκλείει την κατ' εξαίρεση πρόβλεψη της δυνατότητας αυτεπάγγελτης θέσης σε κίνηση της διαδικασίας, αρκεί να υφίσταται προς τούτο ουσιαστικός λόγος γενικότερου συμφέροντος. Μάλιστα, τούτο επιτρέπεται και από το άρ. 106 ΚΠολΔ, όπου προβλέπεται η δυνατότητα απόκλισης από την ανωτέρω αρχή με ρήτρα υπέρ του κοινού νομοθέτη («εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά»). Στη συνέχεια, ο Άρειος Πάγος εστιάζει στο προμνησθέν δημοσίου συμφέροντος υπόβαθρο της *ex officio* λήψης υπόψη της παραγραφής. Τονίζει, δε, συναφώς τη φύση της ένστασης

²⁹⁹ ΟΛΑΠ 38/2005, ΕλλΔνη 2005.1047· ΟΛΑΠ 22/2005, ΕπισκεΔ 2005.371· ΟΛΑΠ 11/2003, ο.π.· ΑΠ 1170/2020, sakkoulas-online · ΑΠ 1444/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 778/2017, ΤΝΠ QUALEX · ΑΠ 593/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 439/2014, sakkoulas-online · ΑΠ 1579/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 1560/2007, ΕΠολΔ 2008.252, με σχόλιο Κ. Γιαννόπουλου · ΕφΘεσ 1694/2021, ο.π. · ΕφΘεσ 227/2021, Αρμ 2022.201 · Εφαθ 58/2019 · ΕφΘεσ 2481/2018 · Εφαθ 5469/2017 · Εφαθ 2363/2017 · Εφαθ 2548/2014, όλες σε ΤΝΠ QUALEX · Εφαθ 346/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

³⁰⁰ ΟΛΑΠ 38/2005, ο.π..

³⁰¹ Βλ. ενδ. την ΟΛΑΠ 38/2005, ο.π..

παραγραφής ως ένστασης «συνειδήσεως» και καταλήγει ότι «δεν ενδείκνυται, ακριβώς χάριν της τήρησης της ισότητας, να επαφεί στις, κατ' ανάγκη εκάστοτε ποικίλουσες, υποκειμενικές σταθμίσεις των κάθε φορά πληρεξουσίων των ν.π.δ.δ., τα οποία, πάντως, δεν στερούνται της δυνατότητας, όταν οι διοικήσεις τους κρίνουν ότι συντρέχουν αποχρώντες προς τούτο λόγοι, να προβαίνουν κατά τη νόμιμη διαδικασία σε αναγνώριση των κατ' αυτών απαιτήσεως». Επί της ουσίας, με την άποψη αυτή η ένσταση παραγραφής μετατρέπεται από γνήσια σε καταχρηστική³⁰². Εξάλλου, κατά το Ακυρωτικό, η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της παραγραφής της αξίωσης κατά του Δημοσίου δεν αντίκειται στις διατάξεις των άρ. 20 Σ, 6 § 1 ΕΣΔΑ και 110 § 1 ΚΠολΔ. Η *sua sponte* ενέργεια του δικαστηρίου «δεν στερεί τους αντίδικους του ν.π.δ.δ. από τη δυνατότητα να προβάλουν καθ' υποφοράν, ενόψει του (εκ του νόμου) γνωστού σε αυτούς αυτεπαγγέλτου της λήψεως υπόψη της παραγραφής, όλες τις αντενστάσεις³⁰³ που τους παρέχει το ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο για την απόκρουση της παραγραφής, ενώ η προαναφερθείσα περίπτωση δεν μπορεί να νοηθεί ως έλλειψη αμεροληψίας του δικαστηρίου και επομένως παράβαση της αρχής της δίκαιης δίκης».

Δριμεία κριτική στις προαναφερθείσες θέσεις της νομολογίας ασκούν οι εκπρόσωποι της θεωρίας³⁰⁴. Στην «καρδιά» των επιφυλάξεων έναντι του προνομίου βρίσκεται το αμφίβολο δικαιοπολιτικό του έρεισμα. Ψέγεται, ειδικότερα, η μη εξειδίκευση και η ανεπαρκής αιτιολόγηση του οικονομικού συμφέροντος του Δημοσίου που είναι άξιο προστασίας έναντι εκείνου του ιδιώτη – αντιδίκου του³⁰⁵. Η εξύψωση του δικαστή σε αυτεπάγγελτο φρουρό της περιουσιακής ρευστότητας του Δημοσίου προϋποθέτει την αξιολογική στάθμιση ότι το συμφέρον του Δημοσίου πάντα θα είναι άξιο προστασίας, αποτρέποντας την επιδίκαση της παραγεγραφέας αξίωσης του αντιδίκου του. Αναρωτιέται, όμως, κάποιος τι επιτάσσει το δίκαιο σε μια εργατική αντιδικία απολυθέντων υπαλλήλων ΟΤΑ, για τους οποίους οι καταγόμενες σε δίκη αξιώσεις συνιστούν πολύτιμη πηγή βιοπορισμού τους; Αν ο εναγόμενος Δήμος ή η εναγόμενη Περιφέρεια δεν προβάλλουν την ένσταση παραγραφής, γιατί πρέπει οι συγκεκριμένοι ενάγοντες να στερηθούν της σημαντικής αποζημίωσης απόλυσης τους ή των

³⁰² Α. Βεζυρτζή, Η αρχή της ισότητας των όπλων και τα διαδικαστικά προνόμια του Δημοσίου στην πολιτική δίκη, 2017, σ. 155.

³⁰³ Πρβλ. και ΕφΠατρ 95/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁰⁴ Βλ. ιδίως Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 197-202 · Α. Βεζυρτζή, ο.π., σ. 156 – 158 · Ν. Νίκας, Η αρχή της ισότητας των όπλων και τα διαδικαστικά προνόμια του δημοσίου στην πολιτική δίκη, Αρμ 2004.333.

³⁰⁵ Ν. Νίκας, Η αρχή της ισότητας, ο.π..333. Βλ. και Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 200, η οποία υποστηρίζει ότι το ταμειακό συμφέρον δεν δικαιολογεί αποκλίσεις από συνταγματικές διατάξεις και θεμελιώδεις δικονομικές αρχές.

αναδρομικών αποδοχών τους, όταν σε αντίστοιχη δίκη με ιδιώτη εργοδότη, θα τους επιδικάζονταν κανονικά; Εφόσον καθιερύεται η δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων, το Δημόσιο έδρασε προ της γένεσης της διαφοράς ως *fiscus*. Πρέπει, λοιπόν, να αντιμετωπίζεται ως τέτοιος και κατά την εκδίκαση της. Το πρόβλημα, δε, καθίσταται εντονότερο αν το Δημόσιο ή το ΝΠΔΔ αποφασίσει επίσημα ή ανεπίσημα, δια των οργάνων του, να απέχει από την προβολή της ένστασης παραγραφής, πρωτίστως για λόγους ευσυνειδησίας³⁰⁶. Εκεί, πώς δικαιολογείται ο παραμερισμός της βούλησης του εναγομένου, υπό το μανδύα της επίκλησης του γενικότερου συμφέροντος;

Εξάλλου, το Δημόσιο και τα ΝΠΔΔ έχουν οργανωμένες νομικές υπηρεσίες³⁰⁷ και μάλλον πρέπει να εκληφθεί ως απαξιώτικη αυτών η θέση του Αρείου Πάγου ότι δέον να μην καταλείπεται η προστασία του φορολογούμενου «στην επιμέλεια ... των νομικών παραστατών των Ν.Π.Δ.Δ. για πρόταση της ενστάσεως παραγραφής». Εύστοχα υποστηρίζεται³⁰⁸ ότι έτσι καλλιεργείται ο εφησυχασμός και η ανευθυνότητα, «ενώ ταυτόχρονα αδικεί τους νομικούς παραστάτες του Δημοσίου». Επιπρόσθετα, η πάγια θέση του Αρείου Πάγου δεν φαίνεται να συμβαδίζει με την αρχή της ισότητας³⁰⁹, αλλά και το δικαίωμα ακροάσεως³¹⁰. Ιδίως ως προς το τελευταίο, η καθ' υποφοράν προβολή της αντένστασης διακοπής ή αναστολής της παραγραφής από τον αντίδικο του Δημοσίου δεν εναρμονίζεται με το βάρος απάντησης του άρ. 262 § 1 εδ. α' ΚΠολΔ που προϋποθέτει την προηγούμενη προβολή συγκεκριμένου ισχυρισμού³¹¹.

³⁰⁶ *Ibid.*

³⁰⁷ Α. Βεζυρτζή, ο.π., σ. 156.

³⁰⁸ *Ibid.*

³⁰⁹ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 201-202, κατά την οποία, παραβιάζεται η «αξίωση για ενιαία για τους διαδίκους εφαρμογή της αρχής της συζήτησεως και διαθέσεως».

³¹⁰ Κ. Καλαβρός, Αιτήσεις και ισχυρισμοί, ο.π., σ. 94 · Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, ο.π., § 2, σ. 201.

³¹¹ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, ο.π., σ. 114. Ο ίδιος όμως τάσσεται (σ. 114-115) υπέρ μιας διαφορετικής προσέγγισης του υπό εξέταση ζητήματος. Ερμηνεύοντας τις περι παραγραφής των αξιώσεων του δημοσίου διατάξεις του Ν.Δ. 321/1969 και Ν. 496/1974, ο Ν. Κατηφόρης υποστηρίζει ότι αυτές εκφράζουν «μια προθεσμία αποκλειστική (ή ανώτατου ορίου), μέσα στην οποία και μόνο είναι δυνατό να γεννηθεί το δικαίωμα και όχι μόνο πρέπει αυτό να ασκηθεί, διαφορετικά θα αποσβεσθεί. Πρόκειται, ειδικότερα, για θεσμό συγγενή και όχι ταυτόσημο με αυτόν της αποσβεστικής προθεσμίας, ο οποίος υπόκειται κατ' αρχήν στην ίδια νομική μεταχείριση». Επομένως, κατά τον συγγραφέα, «τίθεται ζήτημα (υποχρεωτικής) μνείας της τηρήσεως της αντίστοιχης προθεσμίας στην αγωγή, ως στοιχείο της ιστορικής βάσεως αυτής και όχι καθ' υποφορά απαντήσεως στους ενδεχόμενους ισχυρισμούς του Δημοσίου». Νομίζουμε ότι η θέση αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Ο νόμος κάνει σαφώς λόγο για παραγραφή των απαιτήσεων (και όχι απόσβεση των δικαιωμάτων) του ιδιώτη κατά του Δημοσίου, χρησιμοποιώντας γραμματικές διατυπώσεις σχεδόν όμοιες με εκείνες που απαντώνται στα άρ. 247 επ. ΑΚ, σε ορισμένα εκ των οποίων, άλλωστε, παραπέμπει (άρ. 142 Ν. 4270/2014). Εξάλλου, όπου ο νομοθέτης θέλησε να θέσει αποσβεστική προθεσμία, έπραξε τούτο ρητά ή, τουλάχιστον, επέλεξε άλλη διατύπωση, μιλώντας για προθεσμία (βλ. λ.χ. άρ. 2 § 1 Α.Ν. 344/1968 περί βεβαιώσεων φόρων από δήμους εντός πενταετούς αποσβεστικής προθεσμίας). Και ναι μεν οι δύο θεσμοί (παραγραφή και αποσβεστική προθεσμία) ομοιάζουν και μάλιστα διατάξεις της πρώτης εφαρμόζονται αναλογικά και στην δεύτερη (άρ. 279 ΑΚ), αλλά δεν παύουν να είναι διακριτά μορφώματα του αστικού δικαίου (για τις διαφορές τους, βλ. Κ. Παντελίδου, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2η

Εν κατακλείδι, η *ex officio* λήψη υπόψη της παραγραφής των αξιώσεων κατά του Δημοσίου και των ΝΠΔΔ παρίσταται ως μία αμφίβολου νομιμότητας και αμφισβητήσιμης σκοπιμότητας εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και φρονούμε ότι το Ανώτατο Ακυρωτικό οφείλει, 17 χρόνια μετά τις αποφάσεις της Ολομέλειάς του, να επανεξετάσει την στάση του επί της συνταγματικότητας των αντίστοιχων νομοθετικών ρυθμίσεων.

iii. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη της αποσβεστικής προθεσμίας

Μία σημαντική εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου ως προς το πραγματικό υλικό της δίκης πηγάζει από το άρ. 280 ΑΚ. Βάσει αυτής της ουσιαστικού δικαίου ρύθμισης, το δικαστήριο λαμβάνει *ex officio* υπόψη τη νόμιμη (και όχι την δικαιοπρακτική³¹²) αποσβεστική προθεσμία. Αρκεί, λοιπόν, η τήρηση ή μη της εν λόγω προθεσμίας να προκύπτει από τον φάκελο της δικογραφίας³¹³, δίχως να απαιτείται ρητή επίκληση του ενάγοντα περί μη απόσβεσης του ασκούμενου με την αγωγή του δικαιώματος³¹⁴. Και εδώ, λοιπόν, σημειώνεται μερική απόκλιση από το συζητητικό σύστημα, πλην όμως τούτη δεν εξικνείται ως την κατάργηση του³¹⁵.

Η ρύθμιση του άρ. 280 ΑΚ έχει μεγάλη πρακτική σημασία σε ένα ευρύ φάσμα υποθέσεων. Φυσικά, αυτό το γεγονός δικαιολογείται από τον σημαντικό αριθμό αποσβεστικών προθεσμιών που προβλέπονται στο ουσιαστικό δίκαιο. Έτσι, μεταξύ άλλων, το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη αυτεπαγγέλτως την αποσβεστική προθεσμία: των άρ. 88 ΑΚ (προσφυγή μέλους που αποβλήθηκε από σωματείο στον πρόεδρο πρωτοδικών)³¹⁶, άρ 101 ΑΚ (κήρυξη ακυρότητας απόφασης συνέλευσης

έκδ., 2022, § 5, σ. 261, αριθμ. 163). Η συγγένεια λοιπόν των δύο θεσμών δεν δικαιολογεί, κατά την γνώμη μας, την ίδια νομική τους μεταχείριση, ιδίως την δικονομική (πρβλ. και *Κ. Μακρίδου*, Πραγματικοί ισχυρισμοί και θεμελιώδη Δικονομικά Συστήματα, ΕλλΔνη 2/2008.321-338, η οποία θεωρεί ότι το επιχείρημα της καθ' υποφοράν πρότασης αντενστάσεων παραγραφής άγει σε παραβίαση του άρ. 216 ΚΠολΔ, διότι υποχρεώνει έμμεσα τον ενάγοντα ιδιώτη να αναφέρει στο εισαγωγικό δικόγραφο γεγονότα που δεν είναι θεμελιωτικά του αγωγικού αιτήματος).

³¹² *Ι. Σπυριδάκης*, ο.π., σ. 1195.

³¹³ *Μ. Γεωργιάδου* σε *Ε. Κατήσιος*, Ενστάσεις κατά τον Αστικό Κώδικα, 2^η εκδ., 2019, σ. 226, αριθμ. 12 · ΕφΠειρ 413/2021, www.efeteio-peir.gr.

³¹⁴ Ούτε φυσικά και η προβολή της σχετικής ένστασης περί παρόδου της από τον εναγόμενο.

³¹⁵ Το βάρος απόδειξης (άρα και τον κίνδυνο non licet) συνεχίζει να το φέρει ο διάδικος που είναι κανονικά επιφορτισμένος με το βάρος επίκλησης (*Γ. Τσουλούφας* σε *Ν. Λεοντής*, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα & Εισαγωγικού Νόμου ΑΚ, τόμ Ι, άρ. 280, σ. 774, αριθμ. 1).

³¹⁶ ΑΠ 490/2001, ΕλλΔνη 2002.459.

σωματείου)³¹⁷, άρ. 157 ΑΚ (δικαίωμα ακύρωσης δικαιοπραξίας)³¹⁸, άρ. 510 ΑΚ (δικαίωμα ανάκλησης δωρεάς)³¹⁹, άρ. 554 ΑΚ (δικαιώματα αγοραστή λόγω πραγματικού ελαττώματος ή έλλειψης συνομολογημένης ιδιότητας)³²⁰, άρ. 1483 ΑΚ (δικαίωμα αναγνώρισης πατρότητας)³²¹, άρ. 1107 ΑΚ (δικαίωμα αποζημίωσης νομέα εξαιτίας δαπανών)³²², άρ. 148 ΚΙΝΔ (δικαίωμα αποζημίωσης για απώλεια ή ζημία φορτίου)³²³, άρ. 8 § 4 του Ν. 1264/1982 (αναγνώριση ακυρότητας απόφασης συνέλευσης συνδικαλιστικής οργάνωσης)³²⁴, άρ. 16Β § 2 του Ν. 1876/1990 (ακύρωση απόφασης Πενταμελούς Επιτροπής Διαιτησίας)³²⁵, άρ. 20 § 2 του Ν. 2882/2001 (δικαίωμα οριστικού προσδιορισμού τιμής αποζημίωσης απαλλοτριώσης)³²⁶, άρ. 9 § 2 του Π.Δ. 219/1991 (γνωστοποίηση εμπορικού αντιπροσώπου περί άσκησης δικαιώματος αποζημίωσης πελατείας)³²⁷, άρ. 13 § 3 εδ. β' του Ν.1418/1984 (δικαίωμα προσφυγής για επίλυση διαφοράς από δημόσιο έργο)³²⁸, άρ. 138 § 4 ΚΠολΔ (δικαίωμα ακύρωσης απόφασης Γ.Σ. Α.Ε.)³²⁹, άρ. 15 § 2 του Ν. 3190/1955 (δικαίωμα ακύρωσης συνέλευσης εταίρων Ε.Π.Ε.)³³⁰, άρ. 73 § 5 ΕισΝΚΠολΔ (άσκηση αγωγής κακοδικίας)³³¹, άρ. 1020 ΚΠολΔ (αγωγή διεκδίκησης πλειστηριαθέντος πράγματος)³³², άρ. 34 § 3 του Ν. 2735/1999 (αγωγή ακύρωσης διαιτητικής απόφασης)³³³ κ.α..

Ιδιαίτερος πυκνή εφαρμογή γνωρίζει η από το άρ. 280 ΑΚ εξουσία του δικαστηρίου στην ειδική

³¹⁷ ΜΠΑμαλ 176/2017, ΕλλΔνη 2018.822.

³¹⁸ ΑΠ 562/2020, ΕλλΔνη 2021.1153· Εφαθ 3921/2021 · Εφαθ 1962/2021 · ΕφΘρακ 7/2021, όλες σε ΤΝΠ QUALEX · ΜΕφΠειρ 413/2021, ΔΕΕ 2/2022.204 · ΕφΘεσ 157/2020, ΔΕΕ 12/2020.1433 · ΠΠΛαρ 40/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΘεσ 9721/2020, ΕπΑκ 2021.151.

³¹⁹ ΑΠ 1271/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΑΠ 515/2020, ΕλλΔνη 2021.1661· ΕφΠατρ 4/2022 · Εφαθ 506/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX · ΠΠΘεσ 5007/2020, ΕπΑκ 2021.867· ΠΠΠειρ 1140/2020, sakkoulas-online.

³²⁰ Εφόσον προκριθεί η θέση ότι πρόκειται περί αποσβεστικής προθεσμίας και όχι παραγραφής. Έτσι, ΜΠΔρ 22/2004, Αρμ 2005.693.

³²¹ ΑΠ 1323/2018, ΕλλΔνη 2020.756· ΜΕφΘεσ 440/2020 · ΜΠΠατρ 38/2022, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX.

³²² ΑΠ 2222/2007, ΕλλΔνη 2008.1077· ΕφΘεσ 177/2020, Αρμ 2021.951 · ΕφΑιγαίου 139/2015, ΤΝΠ QUALEX.

³²³ ΕιρΘεσ 1255/1997, ΕπισκΕΔ 1997.1035, με σχόλιο Α. Κιάντου-Παμπούκη.

³²⁴ Εφαθ 1536/2009, ΕλλΔνη 2009.1756.

³²⁵ ΑΠ 607/2019 · ΑΠ 599/2019, αμφότερες σε sakkoulas-online.

³²⁶ ΑΠ 501/2020, sakkoulas-online · ΑΠ 319/2016, ΕλλΔνη 2016.1640, με σχόλιο Σ. Μούζουρα.

³²⁷ ΑΠ 1265/2019, ΕΕμπΔ 2/2020.318· Εφαθ 2222/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 24097/2013, ΕπισκΕΔ 2014.425.

³²⁸ ΑΠ 156/2020, ΤΝΠ QUALEX.

³²⁹ ΕφΘεσ 199/2017, Αρμ 2017.384.

³³⁰ Εφαθ 1084/2006, ΕπισκΕΔ 2006.252· ΠΠΘεσ 12030/2020, Αρμ 2022.585· ΜΠΠειρ 196 /2019, ΔΕΕ 2019.231.

³³¹ Εφαθ 3529/2018 · ΕφΘεσ 951/2018, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX.

³³² ΕφΘεσ 1948/2012, ΕλλΔνη 2015.163.

³³³ ΑΠ 2111/2017, ΕλλΔνη 2018.407, με σχόλιο Κ. Καλαβρού.

διαδικασία των εργατικών διαφορών. Υπό το άρ. 6 του Ν. 3198/1955 προβλέπονται, αφενός, τρίμηνη αποσβεστική προθεσμία για την επιδίωξη κάθε αξίωσης του εργαζομένου, πηγάζουσας από άκυρη καταγγελία της σύμβασης εργασίας (§ 1) και αφετέρου, εξάμηνη προθεσμία άσκησης του δικαιώματος για την καταβολή ή την συμπλήρωση της νόμιμης αποζημίωσης απόλυσης, σύμφωνα με τον Ν. 2112/1920 (§ 2). Παγίως νομολογείται³³⁴ ότι η τήρηση των ανωτέρω προθεσμιών εξετάζεται και αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο. Η *ratio* του εργατικού νομοθέτη ως προς την θέσπιση των αποσβεστικών προθεσμιών του Ν. 3198/1955 παρέχει συνάμα και μια ασφαλή διαπίστωση περί του ευρύτερου δικαιοπολιτικού ερείσματος της αυτεπάγγελτης λήψης υπόψη τους δυνάμει του άρ. 280 ΑΚ.

Γίνεται, λοιπόν, δεκτό ότι σκοπείται η ταχεία άρση κάθε αβεβαιότητας σχετικά με το κύρος της καταγγελίας και η εκκαθάριση, εντός σύντομου χρονικού διαστήματος, των αξιώσεων των εργαζομένων, που πηγάζουν από τυχόν άκυρη καταγγελία, ώστε να μην δημιουργούνται δυσβάστακτες συνέπειες για τον εργοδότη³³⁵. Πράγματι, οι αποσβεστικές προθεσμίες υπηρετούν πρωτίστως την ασφάλεια δικαίου (αλλά και των συναλλαγών), δια της αποφυγής μακροχρόνιων αμφισβητήσεων αναφορικά με την άσκηση του δικαιώματος και της ταχείας εκκαθάρισης των εννόμων σχέσεων ή της ισχυροποίησης του κύρους τους³³⁶. Αυτό επιρρωνύεται και από έτερες αποσβεστικές προθεσμίες, όπως εκείνη των τριών μηνών για την άσκηση αγωγής ακύρωσης διαιτητικής απόφασης, κατά τα άρ. 34 § 3 Ν. 2735/1999 και 899 § 2 ΚΠολΔ. Όπως σημειώνει ο *P. Ortolani*³³⁷, καθ' ερμηνεία του άρ. 34 του πρότυπου νόμου της

³³⁴ ΑΠ 706/2021 · ΑΠ 349/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1003/2020, sakkoulas-online · ΑΠ 1147/2017, ΔΕΕ 2018.927 · ΕφΑθ 486/2021 · ΕφΘεσ 408/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX · ΕφΘεσ 1481/2020, Αρμ 2021.1358· ΕφΔωδ 230/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 659/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΗΛ 106/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 248/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 8234/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 1682/2020, Αρμ 2021.1364 · ΜΠΗρακλ 344/2020, Αρμ 2021.1362 · ΜΠΠατρ 200/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 1860/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΣαμ 32/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. και *I. Κουκιάδης*, Εργατικό Δίκαιο - Ατομικές εργασιακές σχέσεις και το δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας, 9η έκδ., 2021, § 2, σ. 984-987.

³³⁵ ΟΛΑΠ 1338/1985, ΝοΒ 1986.1574 · ΑΠ 344/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³³⁶ Βλ. και ΟΛΑΠ 20/2000, ΕλλΔνη 2001.55 (αναφορικά με την δημοσίου συμφέροντος χροιά της αποσβεστικής προθεσμίας για την άσκηση αγωγής κακοδικίας).

³³⁷ *P. Ortolani*, Application for Setting Aside as Exclusive Recourse against Arbitral Award σε *I. Bantekas, P. Ortolani, S. Ali, M. Gomez, & M. Polkinghorne*, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: A Commentary, 2020, σ. 895. Αντίστοιχα και *G. Born*, International Commercial Arbitration, 3η έκδ., 2021, § 25.08, ο οποίος, επίσης, τονίζει ότι “the stated and obvious purpose of such provisions is to enhance the finality of awards and to ensure that the arbitral process provides speedy, efficient resolution of parties’ disputes.”. Με την *ratio* της τρίμηνης αποσβεστικής προθεσμίας έχουν ασχοληθεί ιδίως τα δικαστήρια της Σιγκαπούρης και του Hong Kong που, όπως και η Ελλάδα, είναι δικαιοδοσίες που ακολουθούν τον πρότυπο νόμο της UNCITRAL. Βλ. *Astro Nusantara Int’l BV v. PT Ayunda Prima Mitra*, [2012] SGHC 212 · *Sun Tian Gang v. Hong Kong & China Gas (Jilin) Ltd* [2016] HKEC 2128.

UNCITRAL (στον οποίο ερείδεται το ημεδαπό δίκαιο της διεθνούς εμπορικής διαιτησίας), “(t)he imposition of a relatively short time frame for setting-aside applications is justified by the need to protect legal certainty: once the award has been rendered, there cannot be protracted uncertainty as to whether the competent courts at the seat will set the arbitral ruling aside”. Επομένως, ναι μεν η παρέλευση της προθεσμίας συνεπάγεται την απόσβεση ιδιωτικού δικαίωματος (και εδώ έγκειται η σημαντικότερη διαφορά μεταξύ της αποσβεστικής προθεσμίας και της παραγραφής), πλην όμως ο έλεγχος της τήρησης της υπαγορεύεται από λόγους γενικότερου συμφέροντος. Συνάμα, εξ αυτού του λόγου, δικαιολογείται η *ex officio* δράση του δικαστηρίου, με έρεισμα το άρ. 280 ΑΚ. Η ασφάλεια δικαίου θα διασαλευόταν εάν η πρόταση του ισχυρισμού περί παρέλευσης της αποσβεστικής προθεσμίας επαφιόταν αποκλειστικά στον εναγόμενο, διότι, τότε, το δικαστήριο να υποχρεούταν να διαγνώσει ένα δικαίωμα που δεν υφίσταται στον νομικό κόσμο. Ο μετριασμός του συζητητικού συστήματος είναι επιβεβλημένος.

Εάν το δικαστήριο κρίνει ότι η αγωγή ασκήθηκε μετά την παρέλευση της αποσβεστικής προθεσμίας, την απορρίπτει ως «ουσιαστικά απαράδεκτη»³³⁸. Παρότι αρκετές από τις διατάξεις που προβλέπουν αποσβεστικές προθεσμίες απειλούν την κύρωση του παραδέκτου επί παρέλευσής της, αντιτίθεται εύστοχα από τον *Κ. Καλαβρό*³³⁹ ότι ο όρος «ουσιαστικό απαράδεκτο» είναι μάλλον αδόκιμος. Η πάροδος της προθεσμίας άγει στην απόσβεση του ουσιαστικού δικαίωματος, επομένως δεν τίθεται ζήτημα παραδέκτου του ενδίκου βοηθήματος, αλλά της βασιμότητας του. Ορθότερο, λοιπόν, θα ήταν τα αιτιολογικά των αντίστοιχων δικαιοδοτικών κρίσεων να προσέφευγαν στις γνωστές έννοιες της δικονομικής ορολογίας, ήτοι σε εκείνες της νομικής ή ουσιαστικής αβασιμότητας³⁴⁰ της αγωγής. Σε επίπεδο αναιρετικού ελέγχου, το «ουσιαστικό απαράδεκτο» δεν ελέγχεται μέσω του υπ’ αριθμ. 14 λόγου αναίρεσης από το άρ. 559 ΚΠολΔ (το βεληνεκές του οποίου καταλαμβάνει μόνο το δικονομικό απαράδεκτο), αλλά δια των λόγων των αριθμ. 1 και 19³⁴¹. Δυσχέρειες ως προς την διάκριση μεταξύ δικονομικού και ουσιαστικού παραδέκτου γεννώνται ιδιαίτερα σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου

³³⁸ Ενδ. ΑΠ 360/2015, ΕλλΔνη 2015.1409 · ΕφΘεσ 817/2016, Αρμ 2019.132.

³³⁹ *Κ. Καλαβρός*, Η αναίρεση, ο.π., άρ. 559, σ. 420, αριθμ. 569.

³⁴⁰ Αν η παρέλευση της προθεσμίας προκύπτει από τα εκτιθέμενα στην αγωγή περιστατικά, θα πρόκειται για νομική αβασιμότητα. Εξάλλου, αν τα πραγματικά περιστατικά (λ.χ. η ακριβής ημερομηνία καταγγελίας της σύμβασης εργασίας) προκύψουν από τις αποδείξεις, δέον το ένδικο βοήθημα να απορριφθεί ως ουσία αβάσιμο.

³⁴¹ *Κ. Καλαβρός*, Η αναίρεση, ο.π., άρ. 559, σ. 420, αριθμ. 569. Και ο *Δ. Κονδύλης* (*Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας* (-*Δ. Κονδύλης*), Ένδικα μέσα, ο.π., σ. 368, αριθμ. 164 τονίζει ότι οι έννοιες του παραδέκτου και της έκπτωσης από δικαίωμα είναι κυρίως έννοιες του δικονομικού δικαίου.

τάσσεται αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση αγωγής³⁴². Εδώ, ουδεμία επιρροή ασκεί το ασκούμενο με την αγωγή δικαίωμα, καθώς αυτό θα ανήκει πάντα στο ουσιαστικό δίκαιο³⁴³. Αντίθετα, κρίσιμη αποβαίνει, πιστεύουμε, η ένταξη του προβλεπόμενου την εν λόγω προθεσμία κανόνα στο σύστημα του ουσιαστικού ή του δικονομικού δικαίου³⁴⁴. Υπέρ της προσέγγισης αυτής κλίνει και η νομολογία του Αρείου Πάγου. Έτσι, η «διάταξη του άρθρου 20 του ν. 2882/2001, με την οποία καθορίζονται οι προθεσμίες ασκήσεως της αιτήσεως προσδιορισμού αποζημιώσεως για αναγκαστική απαλλοτρίωση, είναι από την φύση της δικονομική»³⁴⁵, ενώ, αντίθετα, οι αποσβεστικές προθεσμίες του Ν. 3198/1955 άγουν, όπως είδαμε, σε ουσιαστικό απαράδεκτο. Εφόσον, λοιπόν, δια της ερμηνείας της εκάστοτε επίμαχης διάταξης (ιδίως, τελεολογικής και γραμματικής), προκύψει ότι η τασσόμενη προθεσμία δεν αποβλέπει απλώς στην απόσβεση του δικαιώματος, αλλά, συνάμα, συνιστά προϋπόθεση για την παροχή δικαστικής προστασίας, τότε ο κανόνας δικαίου εντάσσεται στο δικονομικό δίκαιο.

Του πεδίου της αυτεπάγγελτης ενέργειας του δικαστηρίου εκφεύγουν ισχυρισμοί που αφορούν στην διακοπή ή αναστολή της αποσβεστικής προθεσμίας (κατά τα αναλόγως ισχύοντα επί της παραγραφής). Εδώ, απαιτείται η παραδεκτή (άρ. 262 § 1 ΚΠολΔ) υποβολή αντένστασης από τον ενάγοντα, η οποία μπορεί να λάβει χώρα και καθ' υποφορά στο δικόγραφο της αγωγής του³⁴⁶. Δέον να τονισθεί ότι η διακοπή ή αναστολή της προθεσμίας δεν πρέπει να συγχέονται με την πάροδο της, η οποία, ως πραγματικό περιστατικό, εντάσσεται υπό την σκέπη του άρ. 280 ΑΚ και ελέγχεται αυτεπαγγέλτως³⁴⁷.

2. Εξουσίες ως προς το αποδεικτικό υλικό της δίκης

“Nowadays, of course, first instance judges rightly tend to be very much more proactive and

³⁴² Βλ. για τον προβληματισμό αυτόν *Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κονδύλης)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ένδικα μέσα, ο.π., σ. 368-369, αριθμ. 165.

³⁴³ Ακόμα και το δικαίωμα ακύρωσης μιας διαιτητικής απόφασης, δηλαδή απονενημένου δικαιοδοτικού έργου (έστω και από ιδιώτες), με ισοσθενείς έννομες συνέπειες σε σχέση με την δικαστική απόφαση, λογίζεται ως διαπλαστικό δικαίωμα του ουσιαστικού δικαίου και ως εκ τούτου, το Ακυρωτικό μας ελέγχει πλημμέλειες περί την εφαρμογή των άρ. 897 επ. ΚΠολΔ μέσω του υπ' αριθμ. 1 λόγου αναίρεσης (*Σ. Κουσούλης*, Διαιτησία, 2004, σ. 111 · ΑΠ 738/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 686/1999, ΕλλΔνη 2000.373).

³⁴⁴ Έτσι και *Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κονδύλης)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ένδικα μέσα, ο.π., σ. 368, αριθμ. 165.

³⁴⁵ ΑΠ 501/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁶ ΑΠ 360/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΠειρ 535/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΛαρ 93/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 696/2008, ΕλλΔνη 2009.262.

³⁴⁷ Βλ. και ΕφΑθ 486/2021, ο.π..

*interventionist than their predecessors... That said, however, it remains the case that interventions by the judge in the course of oral evidence must inevitably carry the risk so graphically described by Lord Greene M.R. The greatest the frequency of the interventions, the greater the risk; and where the interventions take the form of lengthy interrogation of the witnesses, the risk become a serious one*³⁴⁸. Στο προπαρατεθέν χωρίο, ο δικαστής του Εφετείου της Αγγλίας και της Ουαλίας, *J. Parker LJ*, ψέγει το πρωτοβάθμιο δικαστήριο για την ευρεία χρήση μιας εξουσίας που στα ηπειρωτικά νομικά συστήματα, όπως το ημέτερο, φαντάζει αυτονόητη: την εξέταση μαρτύρων. Στο αγγλικό, όμως, συζητητικό σύστημα, όπου τα ηνία του περιβόητου “*cross-examination*” των μαρτύρων απόδειξης και ανταπόδειξης κείνται στα χέρια των πληρεξούσιων δικηγόρων των διαδίκων, η δικαστική ενεργητικότητα στην συλλογή του αποδεικτικού υλικού είναι περιορισμένη, ως και αδιανόητη. Ο ίδιος δικαστής παρατηρεί γλαφυρά “*The flaw in the instant case lies not so much in the decisions themselves as in the way in which the judge reached them, in that he allowed himself not merely to descend into the arena, but once there, to play a substantial part in the interrogation of the witness. In effect he arrogated himself to a quasi – inquisitorial role which is entirely at odds with the adversarial system*”³⁴⁹.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις σκέψεις του αγγλικού Εφετείου, το πρωτοβάθμιο *High Court* όχι μόνο κατήλθε ανεπίτρεπτα στην «*αρένα της μάχης*» των διαδίκων, αφιστάμενο του παραδοσιακού αμέτοχου ρόλου του, αλλά υιοθέτησε έναν «*ήμι-ανακριτικό ρόλο, που είναι εντελώς ξένος προς το συζητητικό σύστημα*»³⁵⁰, δια της ενεργής ανάμειξης στην συλλογή του αποδεικτικού υλικού. Καίτοι προέρχεται από μια δικαιοδοσία του κοινού δικαίου, η *Southwark LBC v. Kofi -Adu* θέτει δύο ενδιαφέροντα διακριτά ερωτήματα: ποια η φύση της εξουσίας του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου για την αυτεπάγγελτη διάταξη αποδείξεων και ποιο το εύρος της; Αραγε, ενδύεται ο δικαστής αμιγών ανακριτικών εξουσιών ή παρατηρείται, απλώς, ένας μετριασμός του συζητητικού συστήματος; Και ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο της *ex officio* συλλογής του αποδεικτικού υλικού; Τα ερωτήματα αυτά επιχειρούμε να απαντήσουμε κατωτέρω.

³⁴⁸ *Southwark LBC v. Kofi -Adu* [2006] EWCA Civ 281, σκ. 145.

³⁴⁹ *Ibid*, σ. 148.

³⁵⁰ Το σκεπτικό της *Southbank* ακολουθείται και σε νεότερη απόφαση του ίδιου δικαστηρίου (βλ. *Shaw v Grouby & Anor* / [2017] EWCA Civ 233), όπου, βέβαια, κρίθηκε ότι οι παρεμβάσεις του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου κατά την εξέταση πραγματογνωμόνων (*expert witnesses*), δια της υποβολής ερωτήσεων σε αυτούς, δεν έθεσε εν αμφιβόλω τα δικαιώματα των εναγόμενων για την διεξαγωγή μιας δίκαιης δίκης. Όπως επεσήμανε ο δικαστής *Patten* “*I do not read any part of the transcript as the judge bullying the expert witnesses. The fact that he subjected them to prolonged periods of questioning is to be expected nowadays in the age of hot-tubbing, although, it obviously has its limits*”.

α. Η αυτεπάγγελτη διάταξη αποδείξεων

Η ενεργή δικαστική συμμετοχή στην αποδεικτική διαδικασία βρίσκει το νομικό της έρεισμα στην θεμελιώδη δικονομική αρχή του άρ. 107 ΚΠολΔ. Βέβαια, η *ex officio* εξουσία του δικαστηρίου για την διεξαγωγή αποδείξεων δεν είναι ελληνική καινοτομία. Απαντάται σε όλα τα σύγχρονα ηπειρωτικά³⁵¹ δικονομικά συστήματα³⁵², στη διεθνή διαιτησία (εμπορική και επενδυτική)³⁵³, αλλά και σε υπερεθνικούς, “soft law” κανόνες ΠολΔ, όπως στους πρότυπους ευρωπαϊκούς κανόνες πολιτικής δικονομίας των European Law Institute (ELI) και UNIDROIT³⁵⁴.

Στην θεωρία επικρατεί διχογνωμία ως προς το αν η προβλεπόμενη στο άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσία υπηρετεί το δημόσιο ή το ιδιωτικό συμφέρον³⁵⁵. Νομίζουμε ότι η αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου υπαγορεύεται από ευρύτερους σκοπούς που συνδέονται με την απονομή, αφενός ουσιαστικής, αφετέρου ορθής, δικαιοσύνης στις ιδιωτικές διαφορές³⁵⁶. Από τη μία πλευρά, η δικαστική ενεργητικότητα αποσκοπεί στην θεραπεία της πληροφοριακής και αποδεικτικής ασυμμετρίας των διαδίκων³⁵⁷. Αποδίδεται, έτσι, ουσιαστική δικαιοσύνη, με την έννοια ότι δεν κερδίζει την δίκη ο διάδικος που έχει καλύτερη νομική εκπροσώπηση, αλλά εκείνος που έχει επί της ουσίας δίκαιο³⁵⁸. Από την άλλη πλευρά, το άρ. 107 ΚΠολΔ διασφαλίζει την έκδοση ορθής δικαιοδοτικής κρίσης³⁵⁹, η οποία ανταποκρίνεται στην

³⁵¹ Ψήγματα της εδώ εξεταζόμενης εξουσίας απαντώνται και στην νομοθεσία των χωρών του κοινού δικαίου (λ.χ. βλ. άρ. 706 των ομοσπονδιακών κανόνων απόδειξης, όπου προβλέπεται η αυτεπάγγελτη εξουσία του αμερικανικού δικαστηρίου να διορίζει πραγματογνώμονες).

³⁵² Πρβλ. λ.χ. άρ. 61, 117, 118, 191 CPC, άρ. 142, 144 ZPO, άρ. 183 αυστριακού ZPO, άρ. 411, 452 § 1, 477 του πορτογαλικού ΚΠολΔ.

³⁵³ Πρβλ. λ.χ. άρ. 34 § 2 περ. γ' του English Arbitration Act 1996, άρ. 25 § 4 των Κανόνων Διαιτησίας του ICC (2021). Επί του θέματος, βλ. αναλυτικά *P. Friedland* σε *D. Baizeau/F. Spoorenberg*, Arbitrator's initiative: when, why and how should it be used?, 2016, σ. 37 – 48.

³⁵⁴ Βλ. άρ. 16 των κανόνων, καθώς και *E. Ασημακοπούλου*, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, ο.π., σ. 244.

³⁵⁵ Για τους σχετικούς προβληματισμούς, βλ. *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, σ. 86 επ..

³⁵⁶ *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, σ. 91 · *N. Τριανταφύλλου*, Ο συμβατικός αποκλεισμός του εμπάρτυρου μέσου χάριν της έγγραφης απόδειξης. Η δεσμευτικότητα της συμφωνίας στην τακτική και στις ειδικές διαδικασίες, ΕλλΔνη 2019.1036. Contra *Π. Κολοτούρος*, Θεωρητικά ζητήματα της δικονομικής αποδείξεως, σε Τιμητικό Τόμο Κ. Μπέη, τόμ IV, 2003, σ. 2806. Από την δικαιοσυγκριτική έρευνα μας, διαπιστώσαμε ότι οι σκοποί αυτή μνημονεύονται κατά πανηγυρικό τρόπο στο άρ. 411 του πορτογαλικού ΚΠολΔ, όπου ορίζεται ότι ο δικαστής λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για «την διακρίβωση της αλήθειας και την δίκαιη διάγνωση της διαφοράς» (“*apuramento da verdade e à justa composição do litígio*”).

³⁵⁷ *I. Βαλμαντώνης*, Τα θεμέλια της δίκαιης δικαστικής απόφασης, ΕφΑΔΠολΔ 2021.156.

³⁵⁸ *A. Παπαστάθης*, Διαιτητική πραγματογνωμοσύνη: Έννοια και ερμηνεία, Αρμ 2019.464 · *Κ. Μπέης*, ΚΠολΔ, αρ. 107, σ. 550.

³⁵⁹ *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 § 6 και 254 ΚΠολΔ για τη διαταγή και απόφαση επανάληψης της συζήτησης, υπό το πρίσμα των δικονομικών αρχών των άρθρων 107 και 116 § 2 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 6/2017.1626.

ουσιαστική³⁶⁰ και όχι στη τυπική αλήθεια. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο *I. Βαλμαντώνης*³⁶¹, «αναδύεται λοιπόν η φιγούρα ενός δικαστή, ο οποίος παρακολουθεί «τον αγώνα μεταξύ των διαδίκων» και παρεμβαίνει όταν αυτός κινδυνεύει να καταλήξει σε άδικη απόφαση, επειδή στηρίζεται σε μια ανεπαρκή εξακρίβωση πραγματικών περιστατικών, εξαιτίας του ότι οι διάδικοι δεν συνέλλεξαν όλες τις πρόσφορες αποδείξεις». Είναι αδύνατο αμφοτέρωθεν οι ανωτέρω δικονομικοί στόχοι – και εν τέλει, η πραγμάτωση του ουσιαστικού δικαίου – να επιτυγχάνονταν δίχως την χορήγηση εξουσίας αυτεπάγγελτης ενέργειας στο δικαστήριο και συνακόλουθα, το μετριασμό³⁶² του συζητητικού συστήματος.

Πράγματι, το άρ. 107 ΚΠολΔ δεν εξικνείται ως τη καθιέρωση της αμιγούς ανακριτικής αρχής³⁶³. Άλλωστε, συστηματικά, η εν λόγω διάταξη είναι ενταγμένη μεταξύ των άρ. 106 (αρχή της συζήτησης) και 108 (διαδικαστική πρωτοβουλία των διαδίκων). Έτσι, όχι μόνο το δικαστήριο δεν αναζητά πραγματικούς προς απόδειξη ισχυρισμούς εκτός του φακέλου της δικογραφίας, αλλά, περαιτέρω, η διατασσόμενη απόδειξη διεξάγεται με επιμέλεια των διαδίκων³⁶⁴, μεταξύ των οποίων κατανέμεται και το βάρος απόδειξης. Αν, π.χ., η διεξαχθείσα, με διαταγή δικαστηρίου, πραγματογνωμοσύνη δεν αποδείξει τους ισχυρισμούς του ενάγοντος πλοιοκτήτη περί ζημιών στο πλοίο κατά την επίμαχη περίοδο ναύλωσης, η αγωγή του κατά του εναγόμενου ναυλωτή θα πρέπει να απορριφθεί. Με άλλα λόγια, ο πυρήνας της συζητητικής αρχής παραμένει αλώβητος. Ακόμα, η *sua sponte* ενέργεια του δικαστηρίου δεν πρέπει να φαλκιδεύει το δικαίωμα ακροάσεως των διαδίκων, υπό την έννοια ότι πρέπει να τους παρέχεται δικαίωμα ανταπόδειξης. Ο ΚΠολΔ είναι εναρμονισμένος με τούτη την συνταγματική επιταγή: όπου προβλέπεται αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου για την διεξαγωγή απόδειξης, οι διάδικοι έχουν το δικαίωμα έγγραφης αξιολόγησης των αποδείξεων (αλλά και λοιπές ευχέρειες, υπό τα επιμέρους αποδεικτικά μέσα).

Το δικαστήριο ασκεί την κατ' άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσία του κυριαρχικά και αναιρετικώς

³⁶⁰ *I. Μαντζουράνης*, Οι θεμελιώδεις δικονομικές αρχές υπό επαναξιολόγηση, 2019, § 6, σ. 129. Contra *Γ. Ορφανίδης*, Το επιτρεπτό των αποδεικτικών συμβάσεων, 1988, σ. 153 – 154. Ο ίδιος επισημαίνει ως προς το άρ. 106 ότι (σ. 165) «η διάταξη αυτή, αν επεκταθεί στη διάταξη αποδείξεων, έρχεται με την προϋπόθεση που θέτει, ότι δηλαδή το δικαστήριο ενεργεί μόνο μετά από αίτηση των διαδίκων, σε άμεση αντίφαση με το αμέσως επόμενο άρθρ. 107, παρά την επιφύλαξη «πλην αν ορίζει διαφορετικά ο νόμος», που γίνεται σε αυτό».

³⁶¹ *I. Βαλμαντώνης*, Τα θεμέλια, ο.π., 156.

³⁶² *I. Δεληκωστόπουλος*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, 2016, § 4, σ. 270, αρ. 3.

³⁶³ *I. Μαντζουράνης*, Οι θεμελιώδεις δικονομικές αρχές υπό επαναξιολόγηση, ο.π., σ. 135.

³⁶⁴ ΟΛΑΠ 27/1993, ΕλλΔνη 1994.348 · ΑΠ 1143/2013, ΕΠολΔ 2013.668, με παρατηρήσεις *N. Κατηφόρη*. Επομένως, ακόμα και μετά την άσκηση της κατ' άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου, οι διάδικοι μπορούν να επιλέξουν να μην προσκομίσουν το διαταχθέν αποδεικτικό μέσο.

ανέλεγκτα³⁶⁵. Παλαιόθεν απασχολεί την επιστήμη, αλλά και την νομολογία η σχέση αλληλεπίδρασης της προκείμενης εξουσίας με τις αποδεικτικές συμβάσεις. Οι δικονομικές αυτές συμφωνίες μπορούν να προσλάβουν ποικίλο περιεχόμενο³⁶⁶, αλλά για το εδώ εξεταζόμενο ζήτημα ενδιαφέρει, κυρίως, ο αποκλεισμός αποδεικτικού μέσου (λ.χ. του εμμάρτυρου) ή ο περιορισμός των αποδεικτικών μέσων (λ.χ. ο δικαστής θα πρέπει να κρίνει μόνο βάσει εγγράφων). Ερωτάται, ιδίως³⁶⁷, αν το δημόσιο συμφέρον για την έκδοση ορθής δικαστικής απόφασης (όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω) και η διαθετική εξουσία των διαδίκων (εφόσον πρόκειται, φυσικά, περί δίκης με αντικείμενο απαλλοτριωτό ιδιωτικό δικαίωμα) τελούν σε σχέση αμοιβαίου αλληλοαποκλεισμού ή μπορούν να συγκεραστούν; Νομίζουμε ότι η απάντηση δίνεται μέσω δύο παραδοχών. Αφενός, κατά τη κρατούσα άποψη, οι συμφωνίες αυτές είναι κατ' αρχήν επιτρεπτές³⁶⁸. Αφετέρου, γίνεται δεκτό ότι η δικονομική σύμβαση δεν μπορεί να αποκλείσει την κατ' άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστή, δεν μπορεί, δηλ., να θέσει φραγμό στην ευχέρεια του να διατάξει αποδείξεις³⁶⁹. Συνάγεται, λοιπόν, το εξής: εφόσον δεν υπερβαίνει τα ανεκτά όρια, η αποδεικτική συμφωνία είναι δεσμευτική για τους διαδίκους, αλλά και για το δικαστήριο³⁷⁰. Μόνο αν η συμφωνία δεν μπορεί να γίνει ανεκτή από το ουσιαστικό ή το δικονομικό δίκαιο, λ.χ. επειδή δημιουργεί αδυναμία απόδειξης³⁷¹ ή αποκλείει την εξουσία του δικαστηρίου να διατάσσει πραγματογνωμοσύνη, θα πρέπει να μπορεί ο δικαστής να υπερκεράσει την βούληση των μερών. Εξάλλου, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν δύναται να διατάξει απόδειξη με αποδεικτικά μέσα για τα οποία υφίσταται απαγόρευση χρήσης (λ.χ. όταν δεν επιτρέπεται η εμμάρτυρη απόδειξη) ή δεν πληρούν τυχόν πρόσθετες προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος

³⁶⁵ ΑΠ 87/2013, ΝοΒ 2013.1275.

³⁶⁶ Βλ. Γ. Νικολόπουλος, Δίκαιο αποδείξεως, 2η έκδ., 2011, § 8, σ. 132.

³⁶⁷ Βλ. και Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 92.

³⁶⁸ ΟΛΑΠ 27/1993, ο.π. · Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 53, σ. 22, αριθμ. 7 · Δ. Μανιώτης, Αρχές του δικαίου αποδείξεως στην πολιτική δίκη, 2013, σ. 118. Τις περιπτώσεις του ανεπίτρεπτου των δικονομικών συμβάσεων διαγράφει εναργώς ο Σ. Πανταζόπουλος σε παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 1143/2013, ΕλλΔνη 2013.1621 «εφόσον οι συμφωνίες αυτές δεν ανάγονται σε ζητήματα δημόσιας τάξης και δεν εκμηδενίζουν ή δεν περιορίζουν το διευθυντικό ρόλο του δικαστή ή δεν αντιβαίνουν σε αναγκαστικού δικαίου διατάξεις και δεν υπερβαίνουν τα πλαίσια προστασίας της ελευθεριότητας των διαδίκων ... ή όταν με τη συμφωνία δημιουργείται αδυναμία απόδειξης ... ιδίως όταν υπάρχει αντικειμενική αδυναμία απόκτησης ή προσαγωγής του αποδεικτικού μέσου στο δικαστήριο.». Βλ. και Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ι. Τέντες), τόμ. 1, άρ. 339, σ. 688, αριθμ. 5. Αρνητικά έναντι του επιτρεπτού των αποδεικτικών συμβάσεων διάκειται γενικά ο Γ. Ορφανίδης, Το επιτρεπτό.

³⁶⁹ Δ. Τσικρικάς, Διαδικαστικές πράξεις, σ. 58 · ΠΠΙωαν 100/2008, ΕφΑΔΠολΔ 2008.700.

³⁷⁰ Α.-Μ. Ιωαννίδη, Η εμμάρτυρη απόδειξη στην πολιτική δίκη κατά το ελληνικό, αγγλικό και κυπριακό δίκαιο, 2019, σ. 94. Πρβλ. Ι. Μαντζουράνης, ο.π., σ. 140 και Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 93, κατά τον οποίο δεν πρέπει να αναγνωρίζεται η εξουσία διαθέσεως των διαδίκων στα αποδεικτικά μέσα μόνο σε περίπτωση εφαρμογής κανόνων δημόσιας τάξης που δεν μπορούν να παραμερισθούν με την ιδιωτική βούληση.

³⁷¹ Θα μπορούσε να δοθεί το εξής παράδειγμα: Σε σύμβαση παροχής ιατρικών υπηρεσιών ιδιωτικής κλινικής περιέχεται ρήτρα ότι οποιεσδήποτε αξιώσεις του ασθενή κατά της κλινικής και των προστηθέντων θα αποδεικνύονται μόνο με έγγραφα. Όμως, στις υποθέσεις ιατρικής ευθύνης τα έγγραφα σπάνια είναι από μόνα τους πρόσφορα, ώστε να άγουν σε επαρκή απόδειξη.

(π.χ. η εμμάρτυρη απόδειξη δεν είναι «απολύτως αναγκαία» - βλ. άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ).

Η απόδειξη διατάσσεται με οποιαδήποτε «κατάλληλα» αποδεικτικά μέσα. Η καταλληλότητα, άλλως η προσφορότητα, του αποδεικτικού μέσου κρίνεται *ad hoc* και κατά τη διακριτική ευχέρεια του δικαστή. Ο τελευταίος εξειδικεύει απλώς το τεθέν δίκαιο και δεν δημιουργεί νέο κανόνα δικαίου³⁷². Το άρ. 107 ΚΠολΔ ωθεί, δηλαδή, τον δικαστή προς την κατεύθυνση της αξιολόγησης των ατομικών και ιδιαίτερων συνθηκών της ενώπιον του αχθείσας διαφοράς³⁷³. Έτσι, μεταξύ άλλων, το δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει υπόψη τυχόν αποδεικτικά μέσα που έχουν ήδη προσκομίσει οι διάδικοι, τη πληροφοριακή ασυμμετρία τους, την φύση της διαφοράς και ειδικότερα το είδος των κρίσιμων αποδεικτέων ζητημάτων, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του σκοπούμενου να διαταχθεί αποδεικτικού μέσου κ.α.. Αφού, λοιπόν, αξιολογηθούν οι προαναφερθείσες συνθήκες, το δικαστήριο πρέπει να επιλέξει εκείνο το αποδεικτικό μέσο που τελεί σε άμεσο σύνδεσμο με το αντικείμενο της απόδειξης, υπό την έννοια ότι είναι το πλέον πρόσφορο να άγει το δικαστήριο σε σχηματισμό δικανικής πεποίθησης³⁷⁴. Επί παραδείγματι, η εξέταση των διαδίκων είναι αντικειμενικά απρόσφορη να αποδείξει την ύπαρξη ή ανυπαρξία ιατρικής αμέλειας σε ιατρική δίκη. Το ίδιο όμως δεν μπορεί να λεχθεί για μία γνωμοδότηση πραγματογνώμονα – ιατρού της ίδιας ειδικότητας με τον εναγόμενο.

Η εξουσία του δικαστηρίου για αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων δεν περιορίζεται σε περίπτωση που το αποδεικτικό μέσο (συνήθως, ο μάρτυρας) βρίσκεται στην αλλοδαπή. Ωστόσο, τότε, θα τυχουν εφαρμογής οι διατάξεις για την διασυνοριακή δικαστική αρωγή. Εάν η απόδειξη πρέπει να διεξαχθεί σε κράτος – μέλος της Ε.Ε., θα εφαρμοστεί ο Καν. 2020/1783³⁷⁵ (ισχύων από 1.7.2022) και προ της ημερομηνίας αυτής, ο Καν. 1206/2001³⁷⁶. Αντίθετα, εκτός του ενιαίου δικαστικού χώρου, εφαρμόζονται, κατά περίπτωση, διμερείς συμφωνίες δικαστικής αρωγής της χώρας μας με τρίτα κράτη, η Σύμβαση της Χάγης του 1970 (κυρωθείσα από την Ελλάδα με τον Ν. 3287/2004) ή το άρ. 5 ΚΠολΔ³⁷⁷.

³⁷² Βλ. Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 94 – 95.

³⁷³ Κ. Καλαβρός, Τα όρια του αναιρετικού ελέγχου, 2015, σ. 99.

³⁷⁴ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 96.

³⁷⁵ Για τον Κανονισμό, βλ. αναλυτικά Α.-Μ. Πίψου, Ο εκσυγχρονισμός της δικαστικής συνεργασίας στο πεδίο της διασυνοριακής διεξαγωγής αποδείξεων: ο νέος Κανονισμός 2020/1783, *Lex&Forum* 2021.393-422.

³⁷⁶ Βλ. ΜΠΘεσ 7006/2019, Αρμ 2020.1182, με σχόλιο Α. Ανθιμου. Από την θεωρία, βλ. Κ. Κόμνιος, Η διασυνοριακή διεξαγωγή αποδείξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνεργασία των δικαστηρίων των κρατών μελών κατά τη διεξαγωγή αποδείξεων σε αστικές ή εμπορικές υποθέσεις, Δ 2005.447 επ..

³⁷⁷ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 9, σ. 309 · ΕφΛαρ 390/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

β. Η ex officio διεξαγωγή αποδείξεων μετά τον Ν. 4842/2021

i. Η «συρρίκνωση» του άρ. 254 ΚΠολΔ

Μετά την κατάργηση της προδικαστικής απόφασης με τον Ν. 2915/2001, το άρ. 254 ΚΠολΔ λειτούργησε ως δικονομικό καταφύγιο³⁷⁸ για την διάταξη αποδείξεων ενώπιον των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων³⁷⁹. Πρακτικά, ήταν το υποκατάστατο της προδικαστικής απόφασης του άρ. 341 ΚΠολΔ, με την διαφορά πως επρόκειτο μάλλον περί «μεταδικαστικής»³⁸⁰ απόφασης «ενισχυμένης σημασίας»³⁸¹. Η αρχική όμως σύλληψη δεν ήταν το άρ. 254 ΚΠολΔ να λειτουργεί ως προδικαστική απόφαση, αλλά να αξιοποιείται εξαιρετικά μόνο σε δύσκολες υποθέσεις³⁸². Ειδάλλως, θα καταστρατηγούταν και θα κατέληγε «λυδία λίθος»³⁸³ για τους δικαστές.

Πράγματι, ως και τον Ν. 4842/2021, τα δικαστήρια της ουσίας, μη έχοντας άλλη επιλογή³⁸⁴, εγκαθίδρυσαν μία ιδιότυπη «παντοδυναμία»³⁸⁵ του άρ. 254 ΚΠολΔ. Η προσφυγή στο άρ. 254 ΚΠολΔ γινόταν συχνά και με μεγάλη ευκολία, ενώ η επανάληψη της συζήτησης λειτουργούσε ως το όχημα για την συμπλήρωση παντός είδους κενού στο αποδεικτικό υλικό της δίκης. Έτσι όμως, δεν επιτυγχανόταν η ταχεία απονομή της δικαιοσύνης³⁸⁶. Δεν έλειπαν λοιπόν οι φωνές εκείνων³⁸⁷ που ζητούσαν την εκ βάθρων μεταρρύθμιση του *modus procedendi* διεξαγωγής αποδείξεων.

³⁷⁸ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 7, σ. 938. Βλ. και Χ. Απαλαγάκη/Π. Αρβανιτάκης/Π. Γέσιου – Φαλτσή, Η νέα διαδικασία του ΚΠολΔ στον πρώτο και δεύτερο βαθμό, 2004, σ. 120.

³⁷⁹ Βλ. και Α. Πανταζόπουλος, Οι μη οριστικές αποφάσεις, και ιδίως η διάταξη για διεξαγωγή αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης, μετά και τις πρόσφατες τροποποιήσεις του ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2022.9.

³⁸⁰ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 7, σ. 938.

³⁸¹ ΕφΑθ 40/2007, ΕλλΔνη 2007, σ. 932-933.

³⁸² Σ. Πανταζόπουλος, Ο νέος ν. 2915/2001 και ο τροποποιητικός αυτού ν. 3043/2002. De lege ferenda προτάσεις για την αποτελεσματική και ταχεία απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης, ΕλλΔνη 2003.79.

³⁸³ *Ibid.*

³⁸⁴ ΑΠ 428/2020, sakkoulas-online («Αν, όμως, η ανάγκη διενέργειας πραγματογνωμοσύνης ή νέας ή επανάληψη ή συμπλήρωση της ήδη διενεργηθείσας ανακώβει, μετά τη συζήτηση, δηλαδή, κατά τη μελέτη της υποθέσεως από τον μονομελή δικαστή ή τον εισηγητή επί πολυμελούς δικαστηρίου ή κατά τη διάσκεψη, παραμένει πλέον μόνο η δυνατότητα της επανάληψης της συζήτησης, κατ' άρθρο 254 ΚΠολΔ.»).

³⁸⁵ Α. Καρδαμάκης σε σχόλιο υπό την ΕφΠατρ 150/2022, ΝοΒ 2022.1309.

³⁸⁶ Βλ. και ΑιτΕκθ Ν. 4842/2021, σ. 91 «Στην πρακτική παρατηρήθηκε ότι τα δικαστήρια της ουσίας εξέδιδαν, μετά από πολύ χρόνο από τη συζήτηση της υπόθεσης, απόφαση επανάληψης της συζήτησης που διέταζε τη διεξαγωγή αποδείξεων κατ' εφαρμογή του ισχύοντος άρθρου. Αυτό είχε ως συνέπεια την πλήρη καθυστέρηση στην απονομή της πρωτοβάθμιας δικαιοσύνης».

³⁸⁷ Βλ. Κ. Καλαβρός, Διάλογοι με τη Νομολογία, 2018, σ. 33.

Οι φωνές αυτές δεν εισακούσθηκαν πλήρως με τον Ν. 4335/2015. Ειδικότερα, για την μεν εξέταση μαρτύρων στην τακτική διαδικασία, ο δικονομικός νομοθέτης εισήγαγε το μόρφωμα της «απλής διάταξης» του άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ και ήδη της § 8. Εξάλλου, κατόπιν προσθήκης στην § 1 του άρ. 254 ΚΠολΔ, το δικαστήριο μπορούσε να εκδώσει μη οριστική απόφαση, ώστε είτε να εξετάσει μάρτυρες, ταυτόχρονα δε (*uno actu*) να διατάξει την εξέταση διαδίκων, αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης (ρύθμιση που ίσχυε μόνο για τα άρ. 237 και 238 ΚΠολΔ), είτε για να διατάξει την προσκομιδή των τριών τελευταίων αποδεικτικών μέσων. Ωσαύτως, κατά την εξαετή εφαρμογή του ανωτέρω νομοθετήματος, τα πρωτοβάθμια δικαστήρια συνέχιζαν να καταφεύγουν αθρόα στο άρ. 254 ΚΠολΔ, ενώ η διάταξη του άρ. 237 § 6 είχε περιπέσει, εν πολλοίς, σε αχρησία³⁸⁸.

Την κατάσταση αυτή επιχείρησε να ανατρέψει ο νομοθέτης του Ν. 4842/2021 με διττό τρόπο. Αφενός, δια της ποιοτικής και λειτουργικής αναβάθμισης της απλής διάταξης επανάλληψης της συζήτησης του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ. Αφετέρου, δια της δραστικής επέμβασης στη γραμματική διατύπωση του άρ. 254 § 1 ΚΠολΔ. Έτσι, μετά την θέση του Ν. 4842/2021 σε ισχύ, μη οριστική απόφαση επανάλληψης της συζήτησης μπορεί να εκδοθεί μόνο «όταν κατά τη μελέτη της υπόθεσης ή τη διάσκεψη παρουσιάζονται κενά ή αμφίβολα σημεία που χρειάζονται συμπλήρωση ή επεξήγηση» και όχι όταν παρίσταται η ανάγκη εξέτασης διαδίκων (ή και μαρτύρων) ή διεξαγωγής αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης³⁸⁹. Εδώ, πρέπει να επισημανθούν τα εξής.

³⁸⁸ Όπως ενδεικτικά, σε μελέτη του Σ. Τσαντίνη, Το άρθρο 237 ΚΠολΔ στην πράξη, ιδιαίτερα του Πρωτοδικείου Αθηνών, ΝοΒ 2019.2095, αναφέρεται ότι, κατά προσέγγιση, σε ένα δείγμα 4.000 υποθέσεων τακτικής διαδικασίας του Πρωτοδικείου Αθηνών εξεδόθησαν μόλις 39 διατάξεις εξέτασης μαρτύρων. Την αχρησία της απλής διάταξης καταφάσκει και η ΑιτΕκθ (σ. 90) του Ν. 4842/2021, την οποία αποδίδει σε διττή αιτία: αφενός στο ότι το δικαστήριο αρκείται για τον σχηματισμό της δικανικής του πεποίθησης στα αποδεικτικά μέσα που προσκομίζονται από τους διαδίκους, αφετέρου «επειδή, κυρίως, το δικαστήριο ανατρέπει στο άρθρο 254 ΚΠολΔ, όπου δίνεται η δυνατότητα έκδοσης απόφασης επανάλληψης της συζήτησης και για τα λοιπά αποδεικτικά μέσα, κάτι όμως που καθιστά πολύ χρονοβόρα την εξέλιξη της διαδικασίας.» (Τέτοιο παράδειγμα ανευρίσκεται στην ΕιρΠατρ 42/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου το δικαστήριο εξέδωσε μη οριστική απόφαση με την οποία διέταξε *uno actu* εξέταση μαρτύρων στο ακροατήριο και συγχρόνως διενέργεια αυτοψίας στα επίδικα ακίνητα).

³⁸⁹ Κ. Μακρίδου, Αξιολόγηση των ρυθμίσεων του πρόσφατου ν. 4842/2021 για την τακτική και τις ειδικές διαδικασίες, ΕλλΔνη 2022.8, η οποία όμως διάκειται αρνητικά σε αυτόν τον αποκλεισμό του άρ. 254 ΚΠολΔ, θεωρώντας ότι «αποτελεί πλήγμα στην έκδοση ορθής δικαστικής απόφασης. Το άρθρο 254 ΚΠολΔ, που σήμερα αποδυναμώνεται, έχει χαρακτηριστεί ως διάταξη που εκφράζει την ανάγκη συνεργασίας δικαστή και διαδίκων προς όφελος της δικαιοσύνης. Η πυκνή του εφαρμογή όλα αυτά τα χρόνια και η σημαντική συμβολή του στην έκδοση ορθών δικαστικών αποφάσεων δεν δικαιολογεί τη συρρίκνωση του». Επικριτική έναντι του αποκλεισμού με παρεμφερή επιχειρήματα και η Α. Πλεύρη, Η τακτική διαδικασία μετά την τροποποίηση των άρθρων 237 και 238 ΚΠολΔ από τον ν. 4842/2021, ΕλλΔνη 2022.80-81. Βλ. και Α. Καρδαμάκης, ο.π..

Πρώτον, από την νέα γραμματική διατύπωση της § 1, την σαφώς εκπεφρασμένη στην ΑιτΕκθ βούληση του νομοθέτη και την ενοποιημένη εφαρμογή της διάταξης του άρ. 237 § 8 σε όλες τις διαδικασίες όπου ανακύπτει ανάγκη διεξαγωγής αποδείξεων³⁹⁰, συνάγεται ότι η διάταξη προσκομιδής των ως άνω αποδεικτικών μέσων δια της οδού του άρ. 254 ΚΠολΔ θα πρέπει, κατ' αρχήν³⁹¹, κατηγορηματικά να αποκλειστεί³⁹².

Δεύτερον, μετά τη θέση του Ν. 4842/2021 σε ισχύ, έχει ήδη απασχολήσει τη θεωρία³⁹³, εκ νέου³⁹⁴, η προβληματική περί του κατά πόσο η απλή διάταξη του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ μπορεί να επιστρατευτεί και για την συμπλήρωση παντός είδους κενών ή ασαφειών ως προς το αποδεικτικό υλικό. Επί παραδείγματι, σε μία κληρονομική διαφορά, οι διάδικοι μπορεί να επικαλούνται με τις προτάσεις τους το πιστοποιητικό εγγύτερων συγγενών, πλην όμως να μην το προσκομίζουν. Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται είναι αν σε μια τέτοια περίπτωση το δικαστήριο μπορεί να εκδώσει απλή διάταξη με την οποία ζητά λ.χ. την προσκομιδή του εγγράφου ή αν πρέπει υποχρεωτικά να εκδώσει μη οριστική απόφαση επανάληψης της συζήτησης.

Φρονούμε ότι η απάντηση μπορεί να δοθεί κατόπιν συνεκτίμησης δύο παραγόντων: της βούλησης του δικονομικού νομοθέτη του Ν. 4842/2021 και της πραγμάτωσης της αρχής της οικονομίας της δίκης, σε συνάρτηση, πάντα, με την ορθή διάγνωση της διαφοράς. Έτσι, όσον αφορά στη νομοθετική βούληση, το βασικό επιχείρημα υπέρ του άρ. 254 ΚΠολΔ είναι ότι ο νομοθέτης «αφαίρεσε» από την § 1 αυτού μόνο

³⁹⁰ Βλ. άρ. 524 ΚΠολΔ, 591 § 4, 759 § 2 ΚΠολΔ.

³⁹¹ Αμφίβολο όμως παραμένει αν μπορούν να διαταχθούν με μη οριστική απόφαση, όταν με την τελευταία διατάσσεται συνδυσαστικά λ.χ. και η συμπλήρωση τυπικών ελλείψεων.

³⁹² Εφόσον εφαρμόζεται, εξ απόψεως διαχρονικού δικαίου, το άρ. 254 ΚΠολΔ όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4842/2021 (βλ. Εφαθ 1977/2022, sakkoulas-online «Περαιτέρω, η διάταξη του άρθρου 254 παρ. 1 εδ. α' έως γ' ΚΠολΔ, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο συζήτησης της ένδικης υπόθεσης [διάταξη η οποία είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμοστέα, δοθέντος ότι οι τροποποιήσεις που επήλθαν σ' αυτήν με τον ν. 4842/2021 δεν έχουν εφαρμογή, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 116 παρ. 1 περ. β' εδ. α' και 120 εδ. β' του εν λόγω νόμου, στην υπό κρίση υπόθεση, αφού η τελευταία κατά την 1.1.2022 (ημερομηνία έναρξης ισχύος του ως άνω νόμου) δεν ήταν εκκρεμής]»). Έτσι και ΜΠΠΑτρ 78/2022 · ΜΠΗλ 132/2022, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁹³ Κ. Μακρίδου, Οι σημαντικότερες τροποποιήσεις του ν. 4842/2021 στην Τακτική διαδικασία, 2022, στην από 25.02.2022 επιστημονική διαδικτυακή εκδήλωση της Εταιρείας Νομικών Βορείου Ελλάδος (ΕΝΟΒΕ) «Η πολιτική δίκη στη δίνη των συνεχών τροποποιήσεων του ΚΠολΔ».

³⁹⁴ Για τον ίδιο προβληματισμό υπό το άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ (Ν. 4335/2015) ως προς τα αποδεικτικά μέσα της εξέτασης των διαδίκων, αυτοψίας και πραγματογνωμοσύνης, βλ. Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ για τη διαταγή και απόφαση επανάληψης της συζήτησης, υπό το πρίσμα των δικονομικών αρχών του άρθρου 107 και 116 παρ. 2 ΚΠολΔ, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, σ. 974 – 975.

τα αποδεικτικά μέσα της αυτοψίας και της πραγματογνωμοσύνης, τα οποία συνακόλουθα ενέταξε υπό τη σκέπη του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ. Συνεπώς, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι ο νομοθέτης του Ν. 4842/2021 δεν επιθυμούσε να αποσιλώσει το άρ. 254 ΚΠολΔ από όλες συλλήβδην τις λειτουργίες που επιτελεί ως προς την διασαφήνιση του αποδεικτικού υλικού της δίκης, παρά μόνο από την διάταξη αυτών των συγκεκριμένων αποδεικτικών μέσων. Περαιτέρω, υποστηρικτέο είναι και το πρόσθετο επιχείρημα ότι ο νομοθέτης απαριθμεί περιοριστικά τα αποδεικτικά μέσα η προσαγωγή των οποίων μπορεί να διαταχθεί με απλή διάταξη. Όμως, η ως άνω άποψη δεν είναι απροσμάχητη. Από την ΑιτΕκθ³⁹⁵ συνάγονται σαφώς τόσο η πρόθεση του νομοθέτη να περιορίσει δραστικά την εφαρμογή του άρ. 254 ΚΠολΔ στην τακτική διαδικασία όταν πρέπει να «*διεξαχθούν αποδείξεις*», όσο και η προσήλωση του σε ένα μοντέλο διάταξης αποδείξεων που δεν συνεπάγεται σοβαρές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης. Προσέτι, διαφαίνεται η τάση του νομοθέτη να καθιερώσει ένα εγγενές και ειδικά προσαρμοσμένο στη φυσιολογία της τακτικής διαδικασίας *modus procedendi* διεξαγωγής αποδείξεων. Εάν ο νομοθέτης έκρινε πως η πραγματογνωμοσύνη μπορεί να διαταχθεί με απλή διάταξη, το ίδιο μπορεί να γίνει δεκτό και για έλασσον αποδεικτικό μέσο λ.χ. την απλή προσαγωγή ενός εγγράφου που αμέλησε να προσκομίσει ο διάδικος. Άρα, μία τελεολογική διαστολή³⁹⁶ του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ μπορεί, πράγματι, να υπερβαίνει την γραμματική διατύπωση της παραγράφου, αλλά δεν θεωρούμε ότι υπερακοντίζει την βούληση του δικονομικού νομοθέτη.

Το επιτρεπτό αυτής της διαστολής επιρρωνύεται και υπό το πρίσμα της αρχής της οικονομίας της δίκης, σε συνάρτηση με την ορθή διάγνωση της διαφοράς. Αποτελεί πλέον κοινό τόπο ότι η έκδοση διάταξης είναι λιγότερο χρονοβόρα για την προώθηση της διαδικασίας σε σύγκριση με την μη οριστική απόφαση. Ωστόσο, τούτο δεν σημαίνει ότι περιβάλλεται από μειωμένα εχέγγυα ευθυκρισίας. Τόσο η απλή διάταξη όσο και η μη οριστική απόφαση εκδίδονται ύστερα από μελέτη του φακέλου της δικογραφίας, κατόπιν (έστω και σιωπηρής στην περ. του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ) εξέτασης του παραδεκτού και της νομικής βασιμότητας της αγωγής και κατόπιν διάσκεψης στα πολυμελή δικαστήρια, κατατείνουν δε στον ίδιο ακριβώς σκοπό, δρομολογούν την ίδια διαδικασία (επανάληψη της συζήτησης) και υπόκεινται σε ανάκληση, λ.χ. όταν εσφαλμένα εκδόθηκαν. Κατ' αποτέλεσμα, όχι μόνο δεν παρίσταται αποχρών λόγος αποκλεισμού της δυνατότητας διεξαγωγής και λοιπών αποδείξεων μέσω της απλής διάταξης, αλλά αυτή

³⁹⁵ ΑιτΕκθ, σ. 90 – 91.

³⁹⁶ Πρβλ. και Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 365, αριθμ. 64, ο οποίος τασσόταν υπέρ της δυνατότητας εξέτασης διαδίκων, καθώς και διενέργειας αυτοψίας και πραγματογνωμοσύνης μέσω της διάταξης του αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ, όπως ίσχυε μετά τον Ν. 4335/2015.

επιβάλλεται για λόγους οικονομίας της δίκης. Επιπλέον, σημειωτέο ότι με την προτίμηση της διάταξης δεν φαλκιδεύονται τα δικονομικά δικαιώματα των διαδίκων. Με επιμέλεια τους διεξάγεται η αποδεικτική διαδικασία και τους παρέχεται το δικαίωμα να αξιολογήσουν³⁹⁷ το πόρισμα αυτής, ενώ αποφεύγεται ο δικαστικός τους μόχθος, αφού δεν απαιτείται η επαναφορά της συζήτησης της υπόθεσης με κλήση.

Συμπερασματικά, κατά την άποψη μας, στο βαθμό που πρέπει να συμπληρωθεί ή να διευρυνθεί (εντός των ορίων του συζητητικού συστήματος) το αποδεικτικό υλικό της δίκης, το δικαστήριο δεν χρειάζεται να καταφεύγει στην έκδοση μη οριστικής απόφασης επανάληψης της συζήτησης, δυνάμει του άρ. 254 ΚΠολΔ. Η απλή διάταξη του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ υπηρετεί στο έπακρον την πραγμάτωση της διακριτικής ευχέρειας του δικαστηρίου, με ένα πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό τρόπο. Χωρεί, λοιπόν, τελλολογική, *praeter legem* ερμηνεία της εν λόγω ρύθμισης, ώστε να καταστεί το αποκλειστικό όχημα διεξαγωγής απόδειξης στην τακτική (και όχι μόνο) διαδικασία³⁹⁸.

Τρίτον, ερωτάται, σε ποιες περιπτώσεις θα διατηρεί το άρ. 254 ΚΠολΔ την σημασία του; Εφόσον η ανωτέρω υποστηριχθείσα θέση γίνει δεκτή, τότε στο αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρ. 254 ΚΠολΔ συρρικνώνεται σε οποιεσδήποτε ενέργειες δεν συνεχονται με την συμπλήρωση του αποδεικτικού υλικού της δίκης. Έτσι, λ.χ.³⁹⁹ μπορούν να κληθούν, σε συνδυασμό και με το άρ. 245 ΚΠολΔ, οι διάδικοι και οι πληρεξούσιοι δικηγόροι τους, ώστε να παρέχουν διασαφηνίσεις επί των ισχυρισμών τους⁴⁰⁰, να

³⁹⁷ Και μάλιστα σε μεγαλύτερη προθεσμία συγκριτικά με εκείνη της § 3 του άρ. 254 ΚΠολΔ.

³⁹⁸ Επί αυτής της παραδοχής είναι απαραίτητη μία πρόσθετη διευκρίνιση. Απαιτείται *ad hoc* προσαρμογή των επιμέρους εδαφίων της § 8, ανάλογα με το αποδεικτικό μέσο που διατάσσεται να προσκομιστεί. Εδώ, το κύριο ζήτημα δεν είναι οι προϋποθέσεις έκδοσης ή το περιεχόμενο της απλής διάταξης, αλλά το πότε η επαναλαμβανόμενη συζήτηση θα λογίζεται ως πλασματικώς συντελεσμένη και συναφώς πώς θα ασκούν οι διάδικοι το, κατ' άρ. 237 § 9, δικαίωμα τους για αξιολόγηση των αποδείξεων. Ως προς τον πλάσμα δικαίου, θεωρούμε ότι πρέπει να εφαρμοστούν αναλογικά τα ισχύοντα για την κατάθεση της έκθεσης αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης. Έτσι, η μετ' επανάληψη συζήτηση θα περατώνεται όταν κατατεθεί στη γραμματεία του δικαστηρίου το έγγραφο α που ζητήθηκε. Από αυτό το χρονικό σημείο θα εκκινεί και η προθεσμία ενέργειας για την κατάθεση προσθήκης σύμφωνα με το άρ. 237 § 9 ΚΠολΔ. Εξάλλου, βάσει του εδ. ε' της § 8, η διάταξη μπορεί να περιλαμβάνει και «κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο», ενώ, κατά το εδ. η', ο δικαστής αποφασίζει για όλα τα σχετικά με την απόδειξη διαδικαστικά ζητήματα. Έτσι, παρέχεται ευρεία εξουσία στο δικαστήριο για την διαμόρφωση του περιεχομένου τόσο της διαταγής του, όσο και της αποδεικτικής διαδικασίας, η οποία θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την ρύθμιση όλων των πιθανών πτυχών εκείνων των αποδείξεων που δεν κατονομάζονται ρητά στο άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ. Ενδεικτικά, μπορεί να οριστεί προθεσμία για την κατάθεση του εγγράφου ή υποχρέωση ειδοποίησης του αντιδίκου, κατά το πρότυπο της νέας § 1 του άρ. 155 ΚΠολΔ, προκειμένου ο τελευταίος να αξιολογήσει τις αποδείξεις.

³⁹⁹ Βλ. αναλυτικά Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 3, σ. 984 – 985, αριθμ. 3.

⁴⁰⁰ Βλ. ενδ. ΜΠΠατρ 258/2020 · ΕιρΚορ 89/2022, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

συμπληρωθούν τυπικές ελλείψεις⁴⁰¹ ή να συμπληρωθεί η πραγματική αοριστία της αγωγής, σε συνδυασμό με το άρ. 245 ΚΠολΔ⁴⁰².

Τέλος, με τον Ν. 4842/2021 εισήχθη στην § 3 του αρ. 254 ΚΠολΔ πρόβλεψη για την αξιολόγηση των θεμάτων που αποτέλεσαν αντικείμενο της επαναλαμβανόμενης συζήτησης. Έτσι, υιοθετώντας τα ισχύοντα στην δικαστηριακή πρακτική, οι διάδικοι μπορούν να καταθέσουν προσθήκη στις προτάσεις τους, εντός τριών εργάσιμων ημερών από την συζήτηση. Ωστόσο, «*νέοι ισχυρισμοί και νέα αποδεικτικά μέσα δεν επιτρέπονται.*». Στο προ του Ν. 4335/2015 καθεστώς υποστηριζόταν η δυνατότητα προβολής οψιγενών⁴⁰³ (ήτοι όσων γεννήθηκαν μεταξύ αρχικής και επαναλαμβανόμενης συζήτησης) ως και εντελώς νέων⁴⁰⁴ ισχυρισμών, λόγω της θεώρησης της συζήτησης ως ενιαίας. Στη συνέχεια, υπό το κράτος του Ν. 4335/2015 γινόταν δεκτό ότι λόγω της κατάργησης του αρ. 269 ΚΠολΔ ουδείς νέος ισχυρισμός μπορούσε να προβληθεί με το σημείωμα της μετ' επανάληψης συζήτησης⁴⁰⁵. Ενόψει και του νέου άρ. 237 § 5 ΚΠολΔ, θα ήταν ίσως ορθότερο να είχε προβλεφθεί η προβολή τουλάχιστον οψιγενών ισχυρισμών στην συζήτηση του αρ. 254 ΚΠολΔ⁴⁰⁶, πρωτίστως για λόγους οικονομίας της δίκης.

ii. Η απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ

ii.1 Η νομική φύση της απλής διάταξης

Ως προς την νομική φύση της απλής διάταξης υποστηρίχθηκαν, ήδη υπό το κράτος του Ν. 4335/2015, διάφορες απόψεις. Η συντριπτική πλειοψηφία εξ αυτών⁴⁰⁷ συγκλίνει στο ότι η διάταξη δεν

⁴⁰¹ Βλ. ενδ. ΜΠΗΛ 132/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (επανάληψη της συζήτησης για προσκόμιση εκθέσεων επίδοσης) · ΕφΠειρ 74/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (επανάληψη συζήτησης για προσκομιδή δικαστικού ενσήμου) · ΕφΠειρ 163/2020 (προσκομιδή αντιγράφου αγωγής) · ΜΠΘεσ 745/2019, Αρμ 2021.1006 (επανάληψη της συζήτησης για προσκομιδή πιστοποιητικού από την γραμματεία του Δικαστηρίου).

⁴⁰² ΜΠΘεσ 3343/2014, ο.π..

⁴⁰³ *Κ. Μακρίδου*, Η επανάληψη της συζητήσεως κατ' άρθρο 254 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 2005.1503-1514 · ΜΠΑθ 2792/2006, ΕλλΔνη 2008.301.

⁴⁰⁴ ΕφΑθ 2760/2013, ΕλλΔνη 1/2014.192 · ΕφΔωδ 212/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰⁵ *Κ. Μακρίδου*, Τακτική διαδικασία, άρ. . 254, σ. 167 · ΠΠΑγρ 23/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντιθ. για λόγους οικονομίας της δίκης και ορθής απονομής της δικαιοσύνης, ο *Ν. Νίκας*, τόμ. 2, § 71, σ. 394, αριθμ. 29.

⁴⁰⁶ *Π. Ρεντούλης*, ο.π., § 84, σ. 41. Αντιθ. ο *Α. Αλαπάντας* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος*, ο.π., § 5, σ. 986, αριθμ. 5, ο οποίος καταφάσκει την ορθότητα της νέας ρύθμισης, διότι αποφεύγεται ο αιφνιδιασμός του αντιδίκου από την προσκομιδή αυτοτελών ισχυρισμών και αποδεικτικών μέσων που δεν είχε αντικρούσει αρχικά, αλλά και επειδή η επαναλαμβανόμενη συζήτηση έχει περιορισμένο αντικείμενο και δεν πρόκειται για συζήτηση εφ' όλης της ύλης.

⁴⁰⁷ Βλ. ενδ. *Δ. Θεοδωρακόπουλος*, Πρακτικά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του ν. 4335/2015 στην τακτική διαδικασία, ΕΠολΔ 2016, σ. 347. Αντιθ. ο *Κ. Γιαννούλης*, Παρατηρήσεις γύρω από τις αλλαγές στην τακτική διαδικασία μετά

είναι μη οριστική δικαστική απόφαση. Από εκεί και πέρα, κατά μία γνώμη⁴⁰⁸, τούτη είναι εκτελεστή διαταγή του δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρ. 904 § 2 περ. ζ' ΚΠολΔ, δηλαδή εσωτερική πράξη του δικαστηρίου. Ως τέτοια πράξη (χωρίς, ωστόσο, να την κατηγοριοποιεί σαν διαταγή) θεωρεί την διάταξη και ο *Ι. Δεληκωστόπουλος*⁴⁰⁹. Εξάλλου, ο *Σ. Πανταζόπουλος*⁴¹⁰ προσεγγίζει την διάταξη ως συγκερασμό νομοθετικών ρυθμίσεων του δικονομικού παρελθόντος (άρ. 270, 341 ΚΠολΔ). Ειδικότερα, σύμφωνα με το ίδιο, η διάταξη δεν είναι «τίποτα άλλο παρά η πάλαι ποτέ αναιτιολόγητη πράξη αποδείξεων» στο πλαίσιο του αρ. 341 ΚΠολΔ, θέση που επιρρωνύεται από το περιεχόμενο αυτής και την διαδικασία που δρομολογεί. Κατά δε την προ του Ν. 2915/2001 νομολογία, η εν λόγω πράξη «δεν είναι δικαστική απόφαση, αλλά διάταξη, που τείνει στο να προπαρασκευάσει, απλώς την υπόθεση»⁴¹¹.

Απόρροια της νομικής φύσης της απλής διάταξης ως πράξης του δικαστηρίου και όχι ως δικαστικής απόφασης είναι ότι αυτή δεν μπορεί να προσβληθεί⁴¹² (αλλά ούτε και να συμπροσβληθεί⁴¹³) με ένδικα μέσα⁴¹⁴ και δη με έφεση. Υποστηρίζεται⁴¹⁵ όμως, ότι ως διαδικαστική πράξη του δικαστηρίου μπορεί να ελεγχθεί με το ένδικο βοήθημα της ανακοπής του αρ. 583 ΚΠολΔ, σε συνδυασμό με το αρ. 159 § 3 ΚΠολΔ. Περαιτέρω, η πρόταση του διαδίκου για την έκδοση διάταξης δεν είναι δεσμευτική για το

το Ν. 4335/2015, Αρμ 2016, σ. 964, ο οποίος, εσφαλμένα, θεωρεί ότι η διάταξη είναι δικαστική απόφαση. Όμως, δικαστική απόφαση δεν μπορεί να είναι διότι, δεν περιέχει οριστική ή μη οριστική διάγνωση έννομης σχέσης, δεν υποβάλλεται σε δημοσίευση στο ακροατήριο, δεν διαλαμβάνεται αιτιολογία και στερείται των στοιχείων των αρ. 93 § 3 του Σ, 305 και 313 § 1 περ. γ' ΚΠολΔ.

⁴⁰⁸ *Α. Αλαπάντας* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος*, ο.π., § 11, σ. 950, αριθμ. 11 · *Ν. Νίκας*, , τόμ. 2, § 70, σ. 368 (με επιφύλαξη) · *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 368, αριθμ. 69 · *Κ. Μακρίδου*, Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις του ΣχΝΚΠολΔ (2014) ως προς την τακτική διαδικασία - συζήτηση στο ακροατήριο, ΕΠολΔ 2014.187-194. Αντιθ. *Α. Πανταζόπουλος*, Οι μη οριστικές αποφάσεις.12, κατά τον οποίο, η απλή διάταξη «εντάσσεται στις (αποδεικτικές) διαταγές του δικαστηρίου (και όχι μόνο του Προέδρου του επί πολυμελούς δικαστηρίου), οι οποίες περιέχουν αυθεντική διάγνωση περί της ορθότητας των μέτρων που διατάσσουν και συγκεκριμένα περί της εξέτασης μαρτύρων στο πλαίσιο της διαγνωστικής διαδικασίας».

⁴⁰⁹ *Ι. Δεληκωστόπουλος*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, 2016, § 2, σ. 40.

⁴¹⁰ *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 972 – 973. Αντιθ. η *Χ. Απαλαγάκη*, Συστηματική παρουσίαση των βασικών τροποποιήσεων του ΚΠολΔ, 2017, σ. 27.

⁴¹¹ ΕφΘεσ 1730/1990, ΕλλΔνη 1990.1334.

⁴¹² *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 982.

⁴¹³ *Ibid.* Αντιθ. *Ι. Πισίνα*, Εμμάρτυρη απόδειξη στην τακτική διαδικασία μετά τους ν. 4335/2015 και 4842/2021 – Μία αποτίμηση, ΕΠολΔ 2021.286 · *Κ. Ρήγας*, Ζητήματα του δικαίου της απόδειξης κατά τον ΚΠολΔ (μετά τον ν. 4335/2015), ΕΠολΔ 2017.235.

⁴¹⁴ Πρβλ. όμως ΕφΠειρ 539/1992, Δ 1992.936, η οποία έκρινε πως η πράξη αποδείξεων του Ν. 1478/1984 ταυτίζεται ως προς την νομική της φύση με προδικαστική απόφαση και άρα, προσβάλλεται με ανακοπή ερημοδικίας. Αντιθ. η ΕφΑθ 1730/1990, ο.π..

⁴¹⁵ *Κ. Ρήγας*, ο.π., σ. 235.

δικαστήριο⁴¹⁶, το οποίο αν δεν αποφανθεί επί αυτής δεν υποπίπτει στην υπ' αριθμ. 9 αναιρετική πλημμέλεια εκ του αρ. 559 ΚΠολΔ, αλλά ούτε και σε εκείνη του αρ. 19, αν δεν αιτιολογήσει την απόρριψη του. Συναφώς, σύμφωνα με πρόσφατη εφετειακή νομολογία⁴¹⁷, η (σιωπηρή) απόρριψη αιτήματος για έκδοση διάταξης εξέτασης μαρτύρων υπό το παλαιό αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ δεν συνιστά ούτε παραδεκτό λόγο έφεσης.

ii.2 Η διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων

Το δικαστήριο εκδίδει απλή διάταξη για την εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων όταν τούτο είναι «*απολύτως αναγκαίο*»⁴¹⁸. Κατ' ορθή γνώμη⁴¹⁹, εδώ επιβάλλεται πράγματι ένας έμμεσος περιορισμός της κατ' αρ. 107 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου για την διεξαγωγή αποδείξεων, πλην όμως, αυτός επουδενί εξίχνειται ως την κατάργηση⁴²⁰ της δυνατότητας χρήσης αυτών των αποδεικτικών μέσων.

⁴¹⁶ Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης, Οι τροποποιήσεις του ν. 4335/2015 στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας στο πεδίο του δικαίου της αποδείξεως, ΕλλΔνη 2016.665-666. Εν μέρει αντιθ. ο Ι. Μαντζουράνης, ο.π., σ. 207-208, ο οποίος υποστηρίζει ότι «η αναγωγή στα άρθρα 6 § 1 και 20 § 1 ΕΣΔΑ επιτρέπει λοιπόν το συμπέρασμα ότι καταρχήν η υποβολή σχετικής αίτησης από κάποιο διάδικο (ενν. για εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων) θα καθιστά αναγκαία την επανάληψη της συζήτησης.».

⁴¹⁷ ΕφΑθ 507/2021, ΤΝΠ QUALEX, («η απόρριψη αιτήματος για εξέταση μαρτύρων στο ακροατήριο, κατ' άρθρο 237 παρ. 6 ΚΠολΔ, έστω και σιωπηρά, δεν αποτελεί σφάλμα δεκτικό έφεσης, αφού η συμπλήρωση των αποδείξεων με τον τρόπο αυτό εναπόκειται στην κρίση του δικαστηρίου, το οποίο εκτιμά ελεύθερα την αναγκαιότητά του.») και ΕφΠειρ 128/2020, ΤΝΠ QUALEX.

⁴¹⁸ Βλ. Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 110, σύμφωνα με τον οποίο η «απόλυτη αναγκαιότητα» εντάσσεται στην κατηγορία των κανονιστικών αόριστων νομικών εννοιών, η ερμηνεία των οποίων δεν «είναι καθόλου προφανής (*hard cases*), καθώς βαρύνονται με ένα εμφανές, όχι όμως πάντοτε ευδιάκριτο αξιολογικό φορτίο (εν στενή έννοια κανονιστικές έννοιες).».

⁴¹⁹ Ι. Μαντζουράνης, ο.π., σ. 168, ο οποίος υποστηρίζει τον περιορισμό των αποδεικτικών δυνατοτήτων τόσο του δικαστηρίου όσο και των διαδίκων με την εξάρτηση της εμμέτρησης απόδειξης από τη απόλυτη αναγκαιότητα · Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 975. Αντιθ. η Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 90, η οποία εκφράζει την άποψη ότι ο Ν. 4335/2015 αναγνωρίζει στον δικαστή ευρεία εξουσία διαμόρφωσης της διαδικασίας ως προφορικής ή έγγραφης, με την εξέταση μαρτύρων να τελεί πλέον υπό την κρίση του δικαστή και όχι την επιθυμία των διαδίκων. Έτσι, σύμφωνα με την ίδια, η διάταξη του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ συνιστά μία ρωγμή της συζητητικής υπέρ της ανακριτικής αρχής, αφού μπορεί (σ. 240) «να ειδωθεί ως μία οπισθοχώρηση στην κυριαρχία των διαδίκων στο αποδεικτικό υλικό της δίκης». Μάλλον σύμφωνος με την άποψη της Ε. Ασημακοπούλου και ο Γ. Λαζαρίδης σε Π. Κατσιρούμπα, Η απόδειξη στην πολιτική δίκη, 2019, § 23, σ. 196 – 197. Υποστηρίζεται πάντως ότι αν η «απόλυτη αναγκαιότητα» θεωρηθεί ότι συνέχεται με την καταλληλότητα, άλλως την προσφορότητα του αποδεικτικού μέσου στη συγκεκριμένη περίπτωση, τότε ουδείς περιορισμός υφίσταται (Ι. Πισίνα, ο.π..289, ΜΠΧαν 197/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «η εμμέτρηση απόδειξη δεν απαγορεύεται ούτε στη διαδικασία αυτή, απλώς η αναγκαιότητά της εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια και τη δικανική κρίση του δικάζοντος δικαστή στη συγκεκριμένη κάθε φορά επίδικη περίπτωση.»).

⁴²⁰ Α.-Μ. Ιωαννίδη, σ. 141. Πρβλ. όμως Κ. Καλαβρός, Παρέμβαση στο 42ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΔ, σε Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων, Η νέα τακτική διαδικασία, 2018, σ. 302, ο οποίος κάνει λόγο για «κατ' ουσίαν εξοβελισμό» του εμμέτρου αποδεικτικού μέσου και επισημαίνει ότι η «απόλυτη αναγκαιότητα» καθιστά το αποδεικτικό μέσο επικουρικό έναντι των υπολοίπων. Όμως, η τελευταία αυτή διαπίστωση δύσκολα βρίσκει έρεισμα στον νόμο, λόγω του αρ. 339 ΚΠολΔ (Γ. Ορφανίδης, Το επιτρεπτό, σ. 163). Βλ. και Ν. Κατηφόρη, Εξουσίες, σ. 108 – 109, σύμφωνα με τον οποίο, η βούληση του νομοθέτη ήταν να

Απλώς, εκφράζεται η δυσαρέσκεια⁴²¹ του νομοθέτη απέναντι στην επ' ακροατηρίω εξέταση των μαρτύρων και των διαδίκων, την οποία ο Ν. 4335/2015 υπέλαβε ως βασική αιτία καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης. Αυτός ο τρόπος απόδειξης δεν είχε θέση στην «νέα» τακτική διαδικασία εκείνου του νομοθετήματος, χαρακτηριζόμενη από ένα αυστηρό σύστημα προαπόδειξης, στο πλαίσιο του οποίου αναβαθμίστηκαν οι ένορκες βεβαιώσεις και μία «τυπική» συζήτηση, χωρίς την παρουσία διαδίκων ή μαρτύρων.

Επομένως, ο δικονομικός νομοθέτης, αμφοτέρων των Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021 κοινολογεί, δια της προϋπόθεσης της «απόλυτης αναγκαιότητας» την βούληση του στον δικαστή, η οποία έχει ως εξής: το ευκαίο και νομοθετικά καταστρωμένο είναι η υπόθεση της τακτικής διαδικασίας να συζητείται σε μία δικάσιμο, χωρίς την ανάγκη εξέτασης μαρτύρων ή διαδίκων. Εξάλλου, δεν καταλύεται η εξουσία του δικαστή για αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων και τούτη πρέπει, πράγματι, να μπορεί να ασκηθεί. Όμως, ενόψει της ως άνω εκπεφρασμένης βούλησης, η εξουσία αυτή, ως προς αμφοτέρα τα αποδεικτικά μέσα, πρέπει να ασκείται μόνο κατόπιν μελέτης του φακέλου της δικογραφίας (μετά την συζήτηση) και μόνο εφόσον το δικαστήριο αποφανθεί ότι από τις προσκομισθείσες αποδείξεις (συμπεριλαμβανομένων των ενόρκων βεβαιώσεων) αδυνατεί να σχηματίσει πλήρη ή ασφαλή δικανική πεποίθηση⁴²², είναι δηλ.

προσδώσει στην εξέταση των μαρτύρων συμπληρωματικό χαρακτήρα έναντι της ένορκης βεβαίωσης.

⁴²¹ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 971.

⁴²² Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 10, σ. 948 · Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τομ. Ι, § 26, σ. 423 - 424. Βλ. επίσης ΠΠΘεσ 372/2021, ΤΝΠ QUALEX («δεδομένου ότι το Δικαστήριο έχει σχηματίσει πλήρη δικανική πεποίθηση για τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά δεν κρίνει αναγκαία την εξέταση μαρτύρων στο ακροατήριο κατ' άρθρο 237§6 ΚΠολΔ») και ΕφΚερ 59/2019, ΤΝΠ QUALEX, («Το αίτημα των διαδίκων να εξετασθούν, σύμφωνα με το άρθρο 237 παρ. 6 του ΚΠολΔ, οι μάρτυρες που έδωσαν τις προαναφερόμενες ένορκες βεβαιώσεις, δεν κρίνεται αναγκαίο από το Δικαστήριο, διότι τούτο σχημάτισε πλήρη δικανική πεποίθηση από τα προαναφερόμενα αποδεικτικά στοιχεία και πρέπει να απορριφθεί»). Έτσι και ΜΠΘηβ 286/2022, ΕφΑΔΠολΔ 2023.120 · ΜΠΡοδ 505/2020, ΤΝΠ QUALEX.

«απολύτως αναγκαίο» να εξετάσει μάρτυρες ή διαδίκους⁴²³. Σε κάθε περίπτωση, η κρίση του δικαστηρίου περί του αν εάν συντρέχει το εν λόγω στοιχείο είναι κυριαρχική και αναιρετικά ανέλεγκτη⁴²⁴.

Κατά δεύτερον και σε συνάφεια με το προηγούμενο ζήτημα, είναι χρήσιμο να παρατεθούν ορισμένες περιπτώσεις⁴²⁵ όπου η μετ' επανάληψη συζήτηση για την εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων είναι απολύτως αναγκαία. Η ανάγκη αυτή συνέχεται σχεδόν πάντα με το αποδεικτικό μέσο των ενόρκων βεβαιώσεων⁴²⁶ και αναφέρεται σε υποθέσεις όπου είτε οι διάδικοι δεν προσκομίζουν καθόλου ένορκες

⁴²³ Η προσθήκη του επιρρήματος «απολύτως» συνιστά την ειδοποιό διαφορά μεταξύ της καταλληλότητας των αποδεικτικών μέσων της εξέτασης των μαρτύρων ή των διαδίκων, κατά την έννοια του αρ. 107 ΚΠολΔ (βλ. και *N. Κατηφόρης*, *Εξουσίες*, σ. 94-97) και του έμμεσου περιορισμού της εξουσίας του δικαστή να προσφύγει σε αυτά. Αν η εξέταση ήταν απλώς αναγκαία, ο δικαστής θα μπορούσε να την διατάξει όταν, δεδομένων των περιστάσεων της υπόθεσης, τα αποδεικτικά αυτά μέσα είναι κατάλληλα για να αποδείξουν, σωρευτικά με άλλα μέσα που προσκομίζουν οι διάδικοι, τα επικαλούμενα πραγματικά περιστατικά (δηλ. θα ασκούσε άνευ περιορισμού την εξουσία του υπό το αρ. 107 ΚΠολΔ). Με την προσθήκη όμως του επιρρήματος «απολύτως» υπαγορεύεται στον δικαστή την χρήση τους, όχι απλά όταν τα θεωρεί πρόσφορα, αλλά μόνο όταν αδυνατεί, στηριζόμενος, σε οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο να πειστεί για τα πραγματικά περιστατικά (πρβλ. *N. Κατηφόρης*, *Εξουσίες*, σ. 109, ΕφΑθ 1312/2001, ΕλλΔνη 2001.756) και η μόνη εναλλακτική επιλογή είναι η απόρριψη του πραγματικού ισχυρισμού ως αναπόδεδεικτου (βλ. ΠΠΚαλ 51/2016, ΕΠολΔ 2/2017.186 με σχόλιο *Π. Γιαννόπουλου*, όπου το δικαστήριο καταφάσκει την αναγκαιότητα έκδοσης διάταξης του αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ διότι «από τα προσκομιζόμενα με επίκληση αποδεικτικά μέσα, το παρόν Δικαστήριο δεν μπόρεσε να σχηματίσει πλήρη δικανική πεποίθηση ως προς το κρίσιμο θέμα, αν η διαθέσιμα, η οποία γνώριζε τη συγγενική σχέση με τους ενάγοντες εγρονούς της, αγνοούσε την ιδιότητα αυτών ως νομίμων μεριδούχων από πλάνη περί το δίκαιο.»). Εμμένοντας το νομολογιακό παράδειγμα της ΠΠΚαλ 51/2016 και προς εξήγηση της εδώ υποστηριζόμενης θέσης, αν οι διάδικοι είχαν προσκομίσει ένορκες βεβαιώσεις ή η άγνοια της διαθέσιμας προέκυπτε, έστω και έμμεσα, από έγγραφο (λ.χ. μία επιστολή), η εξέταση μαρτύρων (ή διαδίκων) ίσως ήταν μεν πρόσφορη (π.χ. στενοί εξ αίματος συγγενείς ή φίλοι μπορούν να γνωρίζουν την άγνοια της διαθέσιμας), αλλά όχι απολύτως αναγκαία. Επειδή όμως, τίποτα από τα ανωτέρω δεν συνέβαινε, η απόλυτη αναγκαιότητα έκδοσης διάταξης ήταν δεδομένη.

⁴²⁴ Ως κρίση περί τα πράγματα. Έτσι, *Γ. Διαμαντόπουλος*, *Αστικό Δικονομικό Δίκαιο και Νομολογιακό Γίγνεσθαι*, 2019, § 4, σ. 101 · *Σ. Πανταζόπουλος*, *Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ*, σ. 975.

⁴²⁵ Η απόλυτη αναγκαιότητα κρίνεται πάντα ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ιδιαιτερότητες κάθε υπόθεσης (*Σ. Πανταζόπουλος*, *Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ*, σ. 977).

⁴²⁶ Βλ. και ΠΠΑθ 1934/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ («*Η αναγκαιότητα αποδοχής και του συγκεκριμένου αιτήματος θα ερευνηθεί ακολούθως στο στάδιο της κατ' ουσία έρευνας της επίδικης υπόθεσης, που προϋποθέτει τη στάθμιση των από τους διαδίκους προσκομιζόμενων αποδεικτικών μέσων και, κυρίως, των ενόρκων βεβαιώσεων.*»).

βεβαιώσεις⁴²⁷ ή οι προσκομισθείσες πάσχουν (ως άκυρες ή ανυπόστατες⁴²⁸) ή από το περιεχόμενο τους δεν δύναται να μορφωθεί πλήρης δικανική πεποίθηση⁴²⁹ και συγχρόνως, τα λοιπά αποδεικτικά μέσα (λ.χ. έγγραφα) δεν μπορούν να υποστηρίξουν την πλήρη απόδειξη⁴³⁰. Επί παραδείγματι, μπορεί το κρίσιμο αποδεικτέο γεγονός να προκύπτει μόνο από ένορκη βεβαίωση του νόμιμου εκπροσώπου του νομικού προσώπου, η οποία ως ανυπόστατη⁴³¹, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη. Τότε, το δικαστήριο μπορεί να εκδώσει απλή διάταξη για την εξέταση του προσώπου αυτού ως διαδίκου. Ακόμα, μπορεί το σημαντικότερο έγγραφο να αποδείχτηκε πλαστό ή να μην προσκομίστηκε προσηκόντως ή, από την άλλη πλευρά, η κλήση για λήψη ένορκης βεβαίωσης να μην αναγράφει την ώρα που αυτή θα δοθεί (άρ. 424 περ. γ') ή αυτή να ελήφθη ενώπιον πληρεξούσιου δικηγόρου του διαδίκου. Και αυτές είναι περιπτώσεις στις οποίες η εξέταση μαρτύρων ή ειδικά του ενόρκως βεβαίωσαντος παρίσταται ως απολύτως αναγκαία. Συνηθέστατη δε περίπτωση, που έχει ήδη ανακύψει και νομολογιακά⁴³², είναι όταν το περιεχόμενο των προσκομιζόμενων από τους διαδίκους ενόρκων βεβαιώσεων είναι απολύτως αντίθετο⁴³³. Όταν για το ίδιο

⁴²⁷ Υποστηρίζεται από τον Σ. Πανταζόπουλο ότι η μη προσκομιδή ενόρκων βεβαιώσεων από αμφοτέρους τους διαδίκους συνιστά μία «σιωπηρή δικονομική συμφωνία αποκλεισμού του συγκεκριμένου αποδεικτικού μέσου», η οποία είναι, κατά τον συγγραφέα, επιτρεπτή και δεσμευτική για το δικαστήριο, ενώ μπορεί να οδηγήσει ευχερέστερα στην εξέταση μαρτύρων στο ακροατήριο (Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 969). Στη θέση αυτή αντιλέγει ο Ι. Μαντζουράνης, ο.π., σ. 166 – 167, ο οποίος πειστικά επιχειρηματολογεί ότι η (ίσως και τυχαία) ομοιόμορφη συμπεριφορά των διαδίκων κατά την προαπόδειξη δεν σημαίνει, άνευ ετέρου, ότι έχει καταρτιστεί δικονομική σύμβαση. Κατά τον ίδιο, στη φερόμενη συμφωνία δύσκολα εντοπίζεται η σύμπτωση δηλώσεων βουλήσεων που απαιτείται από το ουσιαστικό δίκαιο (βλ. Δ. Τσικρικάς, Διαδικαστικές πράξεις, σ. 50), ήτοι τα στοιχεία της πρότασης και της αποδοχής. Περί της εξαρχής ακυρότητας αυτής της δικονομικής σύμβασης διατείνεται η Π. Μαντή, Τροποποιήσεις του ν. 4335/2015 στο δίκαιο της απόδειξης. Οι νέες διατάξεις για τη Διαταγή Πληρωμής. Διαχρονικό δίκαιο, ΕλλΔνη 2017.1025 – 1026. Σύμφωνα με την Π. Μαντή για ισχυρισμούς για τους οποίους δεν υπάρχει έγγραφη απόδειξη ή από τη φύση τους αποδεικνύονται μόνο με μάρτυρες «οι διάδικοι πρέπει να ακολουθήσουν το αναγκαίο προστάδιο της χρήσης ενόρκων βεβαιώσεων, με τούτη δε την έννοια η προσκόμιση τους είναι υποχρεωτική». Συμφωνία λοιπόν των διαδίκων να μην προσκομίσουν ένορκες βεβαιώσεις με ταυτόχρονο αίτημα για διεξαγωγή εμάρτυρης απόδειξης στο ακροατήριο θα έθεταν, κατά την συγγραφέα, εκποδών την νομοθετική επιλογή της έγγραφης διεξαγωγής της δίκης και θα επιβραδυνόταν η δίκη, ήτοι θα καταστρατηγούταν ο νόμος.

⁴²⁸ Π. Ρεντούλης, Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας μετά τους Ν. 4842 και 4845/2021, 2022, σ. 45.

⁴²⁹ Δ. Θεοδωρακόπουλος, ο.π. σ. 348.

⁴³⁰ Ν. Βόκας, Εισήγηση για την εφαρμογή του ν. 4335/2015 στην τακτική διαδικασία κατά την ημερίδα της ΕΣΔΙ της 1.12.2015, ΕλλΔνη 2016.68 – 69.

⁴³¹ Π. Γιαννόπουλος, Οι ένορκες βεβαιώσεις.525 · ΑΠ 1353/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴³² ΕιρΠαγγ 37/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου διαλαμβάνεται «Ακόμη, ενόψει των αντιθέτων και απολύτως διαφορετικών καταθέσεων των μαρτύρων που εξετάστηκαν με την διαδικασία της ενόρκου βεβαίωσης, κρίνεται ως απολύτως αναγκαία η εξέταση των μαρτύρων που έδωσαν ένορκη βεβαίωση».

⁴³³ Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, Πολιτική Δικονομία, 4η έκδ., 2022, § 35, σ. 660 – 661 · Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 10, σ. 948, ο οποίος προσθέτει και την περίπτωση των κενών ή ασαφειών των ενόρκων βεβαιώσεων · Π. Μαντή, ο.π..1025.

βιοτικό γεγονός, οι ενόρκως βεβαιώσαντες της απόδειξης και της ανταπόδειξης δεν συγκλίνουν ούτε κατ' ελάχιστο, τότε πρέπει να υποβληθούν στη βάση της επ' ακροατηρίω εξέτασης.

Επιπλέον, απόλυτη αναγκαιότητα μπορεί να γίνει δεκτή σε υποθέσεις με ιδιαίτερη υφή⁴³⁴ ή έντονο προσωπικό / συγγενικό⁴³⁵ στοιχείο, όπου μόνο οι διάδικοι γνωρίζουν όλες τις πτυχές της έννομης σχέσης, αλλά και σε υποθέσεις όπου οι ενόρκως βεβαιώσαντες χρησιμοποιούν συχνά όρους επιστήμης (λ.χ. ιατρικής) ή τέχνης (λ.χ. αρχιτεκτονικής), οι οποίοι πρέπει να επεξηγηθούν⁴³⁶ στον δικαστή. Τέλος, ορθά υποστηρίζεται⁴³⁷ ότι απόλυτη αναγκαιότητα εξέτασης μαρτύρων ή διαδίκων δεν συντρέχει όταν ο ενάγων δεν ανταποκρίνεται καθόλου (όχι όμως και όταν ανταποκρίνεται ελλιπώς) στο υποκειμενικό βάρος απόδειξης ή όταν το δικαστήριο έχει ήδη αξιολογήσει αρνητικά τις αποδείξεις και δη τις ένορκες βεβαιώσεις που έχει προσκομίσει ένας εκ των δύο διαδίκων.

Εξάλλου, γίνεται δεκτό ότι προκειμένου να εκδοθεί διάταξη για την εξέταση μαρτύρων «είτε θα πρέπει είτε να έχουν δοθεί ένορκες βεβαιώσεις, επί των οποίων να χρειάζονται περαιτέρω διευκρινίσεις, είτε να έχουν προταθεί μάρτυρες από τον ενάγοντα ή τον εναγόμενο στις προτάσεις εκάστου.»⁴³⁸. Η θέση αυτή είναι πράγματι εναρμονισμένη με το γράμμα και την τελολογία του άρ. 237 § 8 εδ. α', αλλά και με το συζητητικό σύστημα⁴³⁹, αφού το δικαστήριο δεν είναι σε θέση από μόνο του να γνωρίζει την ύπαρξη ή ανυπαρξία μαρτύρων⁴⁴⁰. Με άλλα λόγια, ναι μεν το δικαστήριο θα κρίνει κατά την διακριτική του ευχέρεια αν είναι απολύτως αναγκαία η εξέταση μαρτύρων, αλλά οι διάδικοι πρέπει να καθιστούν γνωστό⁴⁴¹ στο δικαστήριο το δυνητικώς εφικτό αυτής⁴⁴². Το δικαστήριο δεν μπορεί να εκδίδει προληπτικά διάταξη εξέτασης μαρτύρων⁴⁴³, παίζοντας «ρωσική ρουλέτα» σχετικά με την ύπαρξη αυτών, διότι τούτο καταστρατηγεί την ρύθμιση του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ και μπορεί να οδηγήσει σε παρέλκυση της δίκης. Στον κανόνα ότι οι διάδικοι με δική τους πρωτοβουλία γνωστοποιούν στο δικαστήριο την ύπαρξη μαρτύρων χωρεί όμως μία εξαίρεση, σύμφωνη και προς το αρ. 107 ΚΠολΔ. Όταν η ύπαρξη μάρτυρα

⁴³⁴ Π.χ. δίκες ιατρικής αμέλειας, ακυρότητας ή ακυρωσίας δικαιοπραξίας, αποζημίωσης λόγω ηθικής βλάβης.

⁴³⁵ Βλ. ΠΠΚαλ 51/2016, ο.π..

⁴³⁶ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 978.

⁴³⁷ *Ibid.*

⁴³⁸ ΠΠΚαλ 51/2016, ο.π..

⁴³⁹ *Ibid.*

⁴⁴⁰ Κ. Μακρίδου/Χ. Απαλαγάκη/Γ. Διαμαντόπουλος, ο.π., σ. 19.

⁴⁴¹ Ειδάλλως, διατρέχουν τον κίνδυνο απόρριψης του ισχυρισμού τους ως αναπόδεικτου.

⁴⁴² Έτσι και Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 970.

⁴⁴³ ΠΠΚαλ 51/2016, ο.π..

προκύπτει από τον φάκελο της δικογραφίας⁴⁴⁴, ακόμα και αν είναι τρίτο⁴⁴⁵ πρόσωπο⁴⁴⁶, το δικαστήριο αποδεσμεύεται από την διαθετική εξουσία των διαδίκων και μπορεί να εκδώσει διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την εξέταση του. Ειδικά, αν ούτε και αυτή η περίπτωση συντρέχει και προκειμένου το δικαστήριο να αποφύγει την απόρριψη του πραγματικού ισχυρισμού ως αναπόδεικτου⁴⁴⁷, η μόνη επιλογή που απομένει είναι η προκριθείσα από την ΠΠΚαλ 51/2016, ήτοι η έκδοση διάταξης εξέτασης των διαδίκων⁴⁴⁸. Τέλος, προ της κατάφασης ύπαρξης απόλυτης αναγκαιότητας, το δικαστήριο θα πρέπει να βεβαιωθεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις εξέτασης μαρτύρων ή διαδίκων που τάσσονται στα άρ. 393 επ. και 415 επ. ΚΠολΔ, αντίστοιχα.

Στο άρ. 237 § 8 εδ. α' ΚΠολΔ καθορίζεται το περιεχόμενο της απλής διάταξης για την επανάληψη της συζήτησης στο ακροατήριο προς εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων. Σε αντίθεση με την διάταξη για την διενέργεια αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης όπου, πέραν των μνημονευόμενων στο νόμο στοιχείων, μπορεί στο σώμα αυτής να περιέχεται «και κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο», ο νομοθέτης δεν φαίνεται να καταλείπει στην προκείμενη περίπτωση την ίδια δυνατότητα. Έτσι, πρέπει να αναφέρεται ότι θα εξεταστούν μάρτυρες ή διάδικοι σε ορισμένο τόπο και σε ορισμένη ημέρα και ώρα, ενώπιον του ήδη ορισμένου δικαστή. Εδώ, δέον να διασαφηνιστούν τα ακόλουθα. Αρχικά, αναφορικά με τα διαλαμβανόμενα στον νόμο στοιχεία, ως τόπος εξέτασης των μαρτύρων πρέπει να νοηθεί το ακροατήριο και όχι το γραφείο του δικαστή⁴⁴⁹, καθώς η επαναλαμβανόμενη συζήτηση είναι συνέχεια της προηγούμενης και υπόκειται στην αρχή της δημοσιότητας. Επίσης, ο «ορισμένος δικαστής» ενώπιον του οποίου διεξάγεται η εξέταση είναι, επί πολυμελούς σύνθεσης, ο εισηγητής πρωτοδίκης⁴⁵⁰, όπως ευχερώς

⁴⁴⁴ Είτε από διαδικαστικά έγγραφα (π.χ. προτάσεις) είτε, συνηθέστερα, από τα λοιπά αποδεικτικά μέσα.

⁴⁴⁵ Ο Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 979 – 980 ορθά υποστηρίζει πως η σύμφωνη με το αρ. 107 ΚΠολΔ ερμηνεία της ρύθμισης επιτάσσει τη κατάφαση της δυνατότητας εξέτασης και μη προτεινόμενου από τους διαδίκους μάρτυρα, εφόσον η ύπαρξη του προκύπτει από τον φάκελο της δικογραφίας. Έτσι και Γ. Λαζαρίδης σε Π. Κατσιρούμπα, ο.π., § 26, σ. 199 – 200, ο οποίος μάλιστα δέχεται πως το δικαστήριο μπορεί να εκδώσει διάταξη, ακόμα και αν δεν προκύπτει η ύπαρξη μάρτυρα και να επιτρέψει στους διαδίκους να υποδείξουν μάρτυρες στο ακροατήριο, κατά την επαναλαμβανόμενη συζήτηση · Κ. Ρήγας, ο.π..235 · Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης, ο.π..665-666 · Κ. Μακρίδου, Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις του ΣχΝΚΠολΔ (2014).188.

⁴⁴⁶ Επί παραδείγματι, σε αγωγή για διαφυγόντα κέρδη, προσκομίζονται εκτυπώσεις από τα λογιστικά βιβλία του ενάγοντος. Αν το κρίνει απολύτως αναγκαίο, το δικαστήριο δύναται να εκδώσει απλή διάταξη εξέτασης του λογιστή και ας μην τον έχει προτείνει ως μάρτυρα ο διάδικος.

⁴⁴⁷ Προϋποτίθεται ότι ο ισχυρισμός δεν αποδεικνύεται από κανένα άλλο αποδεικτικό μέσο, έστω και δια έμμεσης απόδειξης.

⁴⁴⁸ Γ. Διαμαντόπουλος, ο.π., § 4, σ. 102.

⁴⁴⁹ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 983.

⁴⁵⁰ Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 70, σ. 367, · Κ. Ρήγας, ο.π..235, ο οποίος όμως επισημαίνει (236) ότι σε κάθε περίπτωση είναι δυνατή και η εξέταση ενώπιον όλων των μελών της σύνθεσης, κάτι που ανταποκρίνεται, κατά τον ίδιο, στην ratio αναζήτησης της

συνάγεται από διάφορα εδάφια⁴⁵¹ του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ. Εν προκειμένω, ο εισηγητής επιφορτίζεται⁴⁵² με καθήκοντα διευθύνοντος την συζήτηση (άρ. 233, 234 ΚΠολΔ), ενώ αποφαινεται και επί πιθανής ύπαρξης λόγων μη εξέτασης μάρτυρα, σύμφωνα με το άρ. 403 § 4 ΚΠολΔ.

Εξάλλου, η διεξαγωγή των αποδείξεων πρέπει να λάβει χώρα σε ορισμένη ώρα και ημέρα, η οποία, αφενός δεν μπορεί να απέχει λιγότερες από δεκαπέντε ημέρες από την αρχική δικάσιμο, αφετέρου πρέπει να είναι μέσα στο ίδιο δικαστικό έτος, εκτός αν αυτό είναι χρονικά αδύνατο. Γίνεται πάντως δεκτό ότι η νόμιμη δεκαπενθήμερη προθεσμία μπορεί να συντηρηθεί⁴⁵³, δυνάμει του αρ. 150 ΚΠολΔ, πλην όμως, όχι προκειμένου η εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων να λάβει χώρα κατά την ίδια την αρχική δικάσιμο, οπότε, σύμφωνα με το αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ, η υπόθεση συζητείται χωρίς την παρουσία διαδίκων ή μαρτύρων⁴⁵⁴. Εάν η εξέταση πρέπει να διενεργηθεί εντός του επόμενου δικαστικού έτους, το αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ ορίζει ότι πρέπει να διεξαχθεί ενώπιον του ιδίου δικαστή και αν αυτό είναι ανέφικτο⁴⁵⁵, «η υπόθεση διαγράφεται από τη χρέωση του συγκεκριμένου δικαστή και ακολουθεί νέα χρέωση για την εξέταση των μαρτύρων και την έκδοση της απόφασης. Στη θέση της διαγραφείσας υπόθεσης, στον εισηγητή ή στον δικαστή του μονομελούς πρωτοδικείου ή του ειρηνοδικείου ανατίθεται άλλη υπόθεση.». Κατά το μέρος τούτο, όπου επαναλαμβάνεται αυτούσια η διατύπωση του παλαιού άρ. 237 § 6, είχαν, υπό το προϊσχύον δίκαιο, διατυπωθεί από εκπροσώπους της θεωρίας και δικαστές σοβαρές επιφυλάξεις⁴⁵⁶, πυρήνας των οποίων ήταν η πιθανότητα επιβράδυνσης της διαδικασίας.

αλήθειας · *Ι. Δελικωστόπουλος*, Η αναζήτηση της αλήθειας, § 2, σ. 64, αρ. 29 · *Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 369, αριθμ. 72 · *Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης*, ο.π..665-666. Έτσι και ΠΠΑμαλ 6/2018, ΕλλΔνη 2018.1769.

⁴⁵¹ Ο εισηγητής που έχει οριστεί (άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ) είναι αυτός που αποφασίζει για όλα τα θέματα της απόδειξης και από την χρέωση αυτού διαγράφεται η υπόθεση, αν η εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων ενώπιον του δεν είναι εφικτή ούτε μέσα στο επόμενο δικαστικό έτος (βλ. *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 983.)

⁴⁵² *Κ. Ρήγας*, ο.π., σ. 235.

⁴⁵³ *Κ. Ρήγας*, ο.π., σ. 236.

⁴⁵⁴ Έτσι, *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 982. Αντιθ. οι *Κ. Ρήγας*, ο.π., σ. 236, ο οποίος υποστηρίζει ότι αν η διάταξη εκδοθεί εγκαίρως, η απόδειξη δύναται να διεξαχθεί και κατά την αρχική δικάσιμο, καθώς και ο *Χ. Τριανταφυλλίδης*, Η άσκηση και συζήτηση της αγωγής κατά την τακτική διαδικασία με βάση το νέο ΚΠολΔ, ΕφΑΔΠολΔ 2015.976, κατά τον οποίο η προ της τυπικής συζήτησης έκδοση διάταξης είναι εφικτή, αφού έχει ήδη συγκεντρωθεί το πραγματικό και νομικό υλικό της δίκης που μπορεί να μελετήσει ο δικαστής.

⁴⁵⁵ Π.χ. μετατέθηκε, καλύεται για λόγους υγείας ή δεν υπηρετεί πλέον στο ίδιο Τμήμα του Πρωτοδικείου.

⁴⁵⁶ Βλ. αναλυτικά *Γ. Λαζαρίδης* σε *Π. Κατσιρούμπα*, ο.π., §§ 17, 18, σ. 190 – 191. Ενδ. έχει επισημανθεί ότι η ρύθμιση αφήνει ευρύ χρονικό περιθώριο για έκδοση διάταξης όταν η υπόθεση δικάζεται στην αρχή του δικαστικού έτους (λ.χ. Σεπτέμβριο) και μικρό όταν αυτή δικάζεται προς τα τέλη αυτού (λ.χ. Ιούνιο) (*Ν. Βόκας*, ο.π.. 25), ότι «ακυρώνεται» η μελέτη της υπόθεσης από τον δικαστή, ο οποίος έλαβε μέρος κατά την «τυπική» συζήτηση, με περαιτέρω «κλυδωνισμούς» στα άρ. 243 και 300 ΚΠολΔ, ενώ ο επόμενος δικαστής θα πρέπει να μελετήσει εξ αρχής την υπόθεση (*Δ. Θεοδωρακόπουλος*, ο.π..348), και ότι εν τέλει προκαλούνται καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης (*Κ. Μακρίδου*, Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις του ΣχΝΚΠολΔ

Υπάρχουν όμως και στοιχεία που, καίτοι δε συνιστούν *ex lege* υποχρεωτικό περιεχόμενο της απλής διάταξης του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ, παρίσταται αναγκαία η αναγραφή τους στο σώμα αυτής, για λόγους αποτελεσματικότητας της εξέτασης μαρτύρων ή διαδίκων και αποφυγής αιφνιδιασμών των τελευταίων. Έτσι, πρέπει να αναγράφονται τα ονόματα των μαρτύρων ή των διαδίκων που θα εξεταστούν⁴⁵⁷, στην περίπτωση όμως που (ίσως και εκ παραδρομής) δεν αναγραφούν, η σχετική πρωτοβουλία ανήκει στους διαδίκους, που μπορούν να προτείνουν πρόσωπα προς εξέταση στο δικαστήριο⁴⁵⁸. Ο νόμος ορίζει ότι εξετάζεται ένας μάρτυρας από κάθε πλευρά. Επί ύπαρξης ομοδίκων, εφαρμόζεται το άρ. 396 ΚΠολΔ, οπότε μπορεί να κληθεί προς εξέταση ένας μάρτυρας για κάθε ομόδικο, αν τούτο κριθεί απαραίτητο λόγω διαφορετικών συμφερόντων των τελευταίων. Μάρτυρας μπορεί να εξεταστεί και για τον κυρίως παρεμβαίνοντα, όχι όμως και για την πλευρά του προσθέτως παρεμβαίνοντα⁴⁵⁹.

Τίθεται το εύλογο ερώτημα, πώς θα επιλεγεί ο μάρτυρας που θα εξεταστεί μεταξύ περισσότερων δυνητικών μαρτύρων (π.χ. ο ενάγων έχει προσκομίσει τρεις ένορκες βεβαιώσεις); Αποτελεί κοινό τόπο ότι αυτή η επιλογή εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια⁴⁶⁰ του δικαστηρίου της ουσίας και πρέπει να ανταποκρίνεται στο μέτρο της αναγκαιότητας το οποίο επέτασσε την επ' ακροατηρίω εξέταση του μάρτυρα⁴⁶¹. Οι Π. Γιαννόπουλος και Χ. Τριανταφυλλίδης⁴⁶² έχουν κατηγοριοποιήσει ορισμένα κριτήρια⁴⁶³, τα οποία σωρευτικά μπορούν να αποβούν χρήσιμα, ώστε να επιλεγεί ο καταλληλότερος μάρτυρας. Τούτα είναι ο βαθμός δυσχέρειας των αποδεικτέων θεμάτων⁴⁶⁴, η δυνατότητα συναγωγής αποδεικτικών

(2014).190). Βλ. και Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 982, ο οποίος προτείνει την εφαρμογή του αρ. 307 ΚΠολΔ επί σοβαρού κωλύματος του δικαστή εντός του ιδίου δικαστικού έτους.

⁴⁵⁷ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 10, σ. 948 · Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης, ο.π..665 – 666.

⁴⁵⁸ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 10, σ. 948 – 949 · ΕιρΛαγκ 19/2018, ΕλλΔνη 2018.1533 («Παρότι δε με την υπ' αριθ. 48/25.5.2017 διάταξη δεν ορίσθηκαν οι δύο μάρτυρες των οποίων η κατάθεση ήταν απαραίτητη για το σχηματισμό ασφαλούς κρίσης επί της διαφοράς, αλλά διατάχθηκε να εξετασθούν όλοι οι προτεινόμενοι από την ενάγουσα και τους εναγόμενους μάρτυρες, στη δικάσιμο που αναφέρεται στην αρχή της παρούσας, εξετάσθηκαν εκ των ως άνω μαρτύρων, με πρόταση των διαδίκων...»).

⁴⁵⁹ Γ. Λαζαρίδης σε Π. Κατσιρούμπα, ο.π., § 20, σ. 194.

⁴⁶⁰ Κ. Ρήγας, ο.π... 235.

⁴⁶¹ Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης, ο.π.. 666. Για παρεμφερή κριτήρια, βλ. και Γ. Λαζαρίδης σε Π. Κατσιρούμπα, ο.π., § 24, σ. 198.

⁴⁶² *Ibid.*

⁴⁶³ Τα κριτήρια έχουν νόημα όταν υπάρχει πράγματι δυσχέρεια στην επιλογή. Αν λ.χ. το περιεχόμενο των τριών ενόρκων βεβαιώσεων του ανωτέρω παραδείγματος είναι το ίδιο ή όλοι οι βεβαιώσαντες έχουν την ίδια ιδιότητα, τότε η επιλογή μπορεί να είναι και τυχαία.

⁴⁶⁴ Αν τα προς απόδειξη θέματα είναι ιδιαίτερα δυσχερή λ.χ. οριακή περίπτωση προφορικής ανάκλησης δωρεάς, τότε πρέπει να επιλεγούν ως μάρτυρες εκείνοι οι ενόρκως βεβαιώσαντες που έχουν καταθέσει τα πλέον ουσιώδη πραγματικά περιστατικά.

πορισμάτων αποκλειστικά από τον εξεταζόμενο μάρτυρα⁴⁶⁵ και η εξοικείωση του μάρτυρα με τα αποδεικτέα θέματα ή οι ιδιαίτερες ιδιότητες αυτού⁴⁶⁶. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να επιλεγεί εκείνος ο μάρτυρας που μπορεί να συνδράμει αποτελεσματικότερα το δικαστήριο στην διάγνωση της διαφοράς⁴⁶⁷.

Κατά δεύτερον, στη διάταξη πρέπει να μνημονεύονται⁴⁶⁸ συνοπτικά τα προς απόδειξη θέματα, προκειμένου η εξέταση των μαρτύρων ή των διαδίκων να είναι οριοθετημένη εξ αντικείμενου, προς διευκόλυνση του δικαστή, αλλά και των διαδίκων στην προπαρασκευή και στην υποβολή ερωτήσεων. Τα ως άνω θέματα μπορούν να συνεχόνται τόσο με την απόδειξη όσο και με την ανταπόδειξη, π.χ. μπορεί το αντικείμενο της εξέτασης να είναι πραγματικός ισχυρισμός που διαλαμβάνεται στην ιστορική βάση της αγωγής (λ.χ. περιστατικά που συνθέτουν την φερόμενη υπαιτιότητα του εναγομένου) είτε τα περιστατικά επί των οποίων ερείδεται η άρνηση ή ένσταση του εναγομένου.

Εξάλλου, όσον αφορά στην εξέταση των μαρτύρων, οι τελευταίοι εμφανίζονται στο ακροατήριο⁴⁶⁹ μετά των διαδίκων⁴⁷⁰ και των πληρεξούσιων δικηγόρων κατά την ορισθείσα με την διάταξη ημέρα και

⁴⁶⁵ Θα πρέπει ο μάρτυρας να είναι σε θέση να καταθέσει πραγματικά περιστατικά τα οποία δεν μπορούν να συναχθούν από άλλα αποδεικτικά μέσα. Π.χ. σε δίκη αποζημίωσης πελατείας από λύση σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, πολλές πτυχές της συμβατικής σχέσης θα αποδεικνύονται με έγγραφα. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί εκείνος ο μάρτυρας που θα μπορεί να εισφέρει κάτι διαφορετικό στο αποδεικτικό υλικό της δίκης, όπως τις συνθήκες κάτω από τις οποίες καταγγέλθηκε η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας. Βλ. και ΠΠΑθ 1934/2016, ο.π., η οποία με επάλληλη αιτιολογία ως προς την απόρριψη αιτήματος της εναγομένης για εξέταση συγκεκριμένου μάρτυρα διαλαμβάνει ότι «ο εν λόγω μάρτυρας δεν θα αναμενόταν να εισφέρει στη διαδικασία κάτι πρόσθετο πέραν των όσων κατέθεσε στην οικεία ... ένορκη βεβαίωση του ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών ..., και ότι για τα αποδεικτέα ζητήματα που την αφορούν η εν λόγω αμυνόμενη διάδικος, χάριν της πληρότητας, έχει προσκομίσει ακόμα τέσσερις ένορκες βεβαιώσεις.».

⁴⁶⁶ Π.χ. κατέχει εξιδιασμένη γνώση ως προς αυτά, είναι αυτόπτης ή αυτήκοος των πραγματικών περιστατικών (ΠΠΠειρ 3407/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ - «απορριπτομένου κατ' ουσίαν του αιτήματος εξέτασης των ως άνω μαρτύρων στο ακροατήριο, που δεν παρίσταται αναγκαία, καθόσον ουδείς εξ αυτών ήταν αυτόπτης στο ένδικο ατύχημα») ή εξαρτά ένομο συμφέρον από την έκβαση της δίκης (βλ. Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 979).

⁴⁶⁷ Κατ' εφαρμογή και του αρ. 116 § 2 ΚΠολΔ (Π. Γιαννόπουλος/Χ. Τριανταφυλλίδης, ο.π..666).

⁴⁶⁸ Έτσι, Δ. Θεοδωρακόπουλος, ο.π..347 · Κ. Γιαννούλης, ο.π..964 · Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 368, αριθμ. 69. Αντιθ. ο Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., § 10, σ. 948.

⁴⁶⁹ Κατά την § 13 του αρ. 237 ΚΠολΔ, οι μάρτυρες (και οι διάδικοι) μπορούν να εξεταστούν και εξ αποστάσεως μέσω τηλεδιάσκεψης. Πρόκειται βέβαια περί δυνατότητας που απέχει ακόμα παρασάγγας από την καθιέρωση της στην ελληνική δικαστηριακή καθημερινότητα. Επίσης, δυνάμει του αρ. 406 ΚΠολΔ, υφίστανται εξαιρέσεις από την υποχρέωση εμφάνισης στο ακροατήριο υπέρ των αναφερόμενων στο άρθρο προσώπων.

⁴⁷⁰ Υποστηρίζεται από τον Κ. Καλαβρό, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 367, αριθμ. 67 ότι η εξέταση των μαρτύρων μπορεί να γίνει και χωρίς την παρουσία των διαδίκων, οι οποίοι δεν υφίστανται δυσμενείς συνέπειες από την μη παράσταση τους. Υπέρ της άποψης αυτής κλίνει και ο Γ. Λαζαρίδης σε Π. Κασιρούμπα, ο.π., § 27, σ. 200 – 201. Αντιθ. ο Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 974, ο οποίος ορθά επισημαίνει πως τούτο δεν νοείται δεδομένης της κατ' αρ. 108 ΚΠολΔ διαδικαστικής πρωτοβουλίας των διαδίκων, οι οποίοι υποχρεούνται να προσάγουν τις αποδείξεις, ακόμα

ώρα. Οι διάδικοι επωμίζονται⁴⁷¹ τον κίνδυνο μη εμφάνισης⁴⁷² των μαρτύρων, ενώ το δικαστήριο δεν έχει την εξουσία να διατάξει την προσαγωγή⁴⁷³ των τελευταίων, παρά μόνο μπορεί να τους επιβάλλει τα έξοδα που προκλήθηκαν από την απουσία τους και ενδεχομένως ποινές τάξης (αρ. 398 § 2 ΚΠολΔ).

Κατά μία υποστηριζόμενη άποψη στην θεωρία⁴⁷⁴, χωρεί αναβολή της εξέτασης του μάρτυρα σε μεταγενέστερη δικάσιμο, θέση που επιρρωνύεται από την δυνατότητα αναβολής της επαναλαμβανόμενης συζήτησης υπό το αρ. 254 ΚΠολΔ και υπαγορεύεται από την ανάγκη πρόσδοσης αποτελεσματικότητας στην απλή διάταξη⁴⁷⁵. Επίσης, επί ύπαρξης σημαντικού κωλύματος του μάρτυρα (λ.χ. ασθένειας) που κείται εκτός της σφαίρας υπαιτιότητας του διαδίκου, είναι άδικο για τον τελευταίο να στερηθεί ένα αναγκαίο για τον ίδιο αποδεικτικό μέσο, λόγω του άκαμπτου της διαδικασίας⁴⁷⁶. Όμως, κατά την γνώμη μας, η θέση αυτή, καίτοι υποστηρικτέα, δεν βρίσκει επαρκές έρεισμα στον νόμο. Πρώτον, η επαναλαμβανόμενη συζήτηση για την εξέταση μαρτύρων θεωρείται συνέχεια της αρχικής, για την οποία ισχύει η απαγόρευση της μη αναβολής, δυνάμει του αρ. 237 § 6, εδ. τελευταίο. Δεύτερον, στο αρ. 237 § 8 προβλέπεται ρητά «μόνο» η δυνατότητα διακοπής για άλλη ημέρα και ώρα ενώπιον του ίδιου δικαστή, με προφορική ανακοίνωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά και επέχει θέση κλήτευσης όλων των

και όταν αυτές έχουν διαταχθεί αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο. Αντιθ. και ο *I. Ρεβολίδης* σε σχόλιο υπό την ΕφΘεσ 299/2020, Αρμ 2020.2062. Βλ. και *Γ. Λαζαρίδης* σε *Π. Κατσιρούμπα*, ο.π., § , σ. 194, «αφού δεν καταλείπεται από τον νόμο πρόσθετο περιθώριο για την εκδήλωση σχετικής πρωτοβουλίας από τον διάδικο ως προς την εξέταση του εμφανισθέντος στο ακροατήριο μάρτυρα, την εξέταση του οποίου το ίδιο το Δικαστήριο διέταξε, επειδή έκρινε τη μαρτυρία του ως απολύτως αναγκαία σε προηγούμενο στάδιο, ούτε αντιποιείται τέτοια εξουσία το δικαστήριο, καθ' υποκατάσταση του διαδίκου κατά τρόπο αντικείμενο στον νόμο. Μόνη δυνατότητα απομένει, δηλαδή, στο ανωτέρω χρονικό σημείο της δίκης η εξέταση του μάρτυρα από τους παράγοντες της δίκης, μεταξύ των οποίων και από τον τυχόν παριστάμενο διάδικο, ο οποίος, σε περίπτωση απουσίας του, δεν είναι απλώς δυνατό να προβεί σε άσκηση του σχετικού δικονομικού του δικαιώματος.». Περαιτέρω, ο ίδιος επεξηγεί ότι καίτοι, στο προ του Ν. 2915/2001 καθεστώς, η εξέταση μαρτύρων που γινόταν παρά την απουσία των διαδίκων συνεπαγόταν το ανυπόστατο ή την απόλυτη ακυρότητα των καταθέσεων (βλ. ΕφΑθ 5227/1986, Δ 1988.335), τούτο δεν μπορεί να ισχύσει για την ανόμοια περίπτωση του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ.

⁴⁷¹ *N. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος*, ο.π., § 35, σ. 658.

⁴⁷² Πέραν των επιπτώσεων στην αποδεικτική θέση του διαδίκου (να μην αποδειχτεί ο ισχυρισμός του), από την ίδια την συμπεριφορά της μη προσέλευσης στο ακροατήριο του ενόρκως βεβαιούντος που κλήθηκε προς μαρτυρία με απλή διάταξη, μπορεί να συναχθεί αποδεικτικό πόρισμα (ΕφΠειρ 297/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

⁴⁷³ *Γ. Νικολόπουλος*, ο.π., § 2, σ. 27.

⁴⁷⁴ *Γ. Διαμαντόπουλος*, ο.π., § 4, σ. 103 · *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 973 – 974 · *I. Δελγκωστόπουλος*, Η αναζήτηση της αλήθειας, § 2, σ. 38 (υποσημ. 91).

⁴⁷⁵ Έτσι, *Γ. Λαζαρίδης* σε *Π. Κατσιρούμπα*, ο.π., § 30, σ. 204 – 206, κατά τον οποίο «ο αποκλεισμός της αναβολής εκδίκασης της υπόθεσης κατ' αρ. 237 § 4 τελ. εδ. ΚΠολΔ φαίνεται να αφορά κατ' αρχάς αποκλειστικά στο αρχικό στάδιο της δίκης» · *Σ. Πανταζόπουλος*, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 973 – 974, ο οποίος όμως διευκρινίζει ότι η αναβολή πρέπει να χορηγείται με φειδώ, μόνο για αντικειμενικώς σπουδαίο λόγο και να δίνεται μόνο μία φορά, κατ' αρ. 241 ΚΠολΔ.

⁴⁷⁶ *Γ. Λαζαρίδης* σε *Π. Κατσιρούμπα*, ο.π., § 30, σ. 205.

διαδίκων και μόνο αν ο χρόνος εξέτασης των μαρτύρων δεν επαρκεί. Τρίτον, σκοπός του δικονομικού νομοθέτη του Ν. 4335/2015 ήταν ο περιορισμός των αναβολών της δίκης⁴⁷⁷. Έτσι, ως ορθότερη προκρίνεται η άποψη⁴⁷⁸ που τάσσεται υπέρ του μη επιτρεπτού της αναβολής της επαναλαμβανόμενης συζήτησης. Ωστόσο, προκειμένου να αποφεύγονται ακροβασίες και να αποσοβείται ο κίνδυνος η διάταξη να καθίσταται ανενεργή, προτείνεται, επί ύπαρξης αντικειμενικώς σπουδαίου λόγου, αυτή να ανακαλείται είτε κατόπιν αίτησης του διαδίκου είτε αυτεπαγγέλτως και να εκδίδεται νέα⁴⁷⁹ με το ίδιο περιεχόμενο, αλλά με διαφορετική ημερομηνία επαναλαμβανόμενης συζήτησης⁴⁸⁰.

ii.3. Η διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την διενέργεια αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης

Εν αντιθέσει με την εξέταση των μαρτύρων ή των διαδίκων, η αυτοψία και η πραγματογνωμοσύνη δεν διατάσσονται μόνο όταν τούτο κρίνεται «*απολύτως αναγκαίο*», κατά την έννοια του εδ. α' του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ. Βάσει της σαφούς γραμματικής διατύπωσης της παραγράφου, αλλά και του σκοπού του νομοθέτη που εξικνείτο ως τον περιορισμό του εμάρτυρου αποδεικτικού μέσου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η διεξαγωγή των εν λόγω αποδείξεων τελεί μόνο υπό τους ειδικότερους περιορισμούς των ρυθμίσεων του 12^{ου} Κεφαλαίου του 2^{ου} Βιβλίου του ΚΠολΔ. Άρα, η αυτοψία θα διατάσσεται, σύμφωνα με το άρ. 355 ΚΠολΔ, αν το δικαστήριο «*θεωρεί αναγκαία την αντίληψη*⁴⁸¹ του αντικειμένου της απόδειξης με τις δικές του αισθήσεις⁴⁸²». Εξάλλου, όσον αφορά στην πραγματογνωμοσύνη, αυτή, κατά το άρ. 368 § 1 ΚΠολΔ διατάσσεται όταν το δικαστήριο «*κρίνει πως πρόκειται για ζητήματα που απαιτούν για να γίνουν αντιληπτά ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης*», ενώ κατά την § 2 «*το δικαστήριο οφείλει να διορίσει*

⁴⁷⁷ ΠΠΑμαλ 6/2018, ο.π., στην οποία απορρίφθηκε ως μη νόμιμο αίτημα αναβολής της επαναλαμβανόμενης συζήτησης για εξέταση μαρτύρων.

⁴⁷⁸ Β. Ψιάνου, Η αναβολή της συζήτησης κατά τον ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2020.30-31 · Α. Πανταζόπουλος, Η αναβολή της συζήτησης της υπόθεσης μετά τον ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 2018.1623 · Σ. Γεωργουλέας, ο.π..492 · ΠΠΑμαλ 6/2018, ο.π..

⁴⁷⁹ Βλ. ΕφΔωδ 181/2021, ΤΝΠ QUALEX («*εκδόθηκε η με αρ. .../2018 διάταξη της Δικαστή του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ρόδου, με την οποία διατάχθηκε η επανάληψη της συζήτησης, κατ' αρθ. 237 παρ.6 ΚΠολΔ, προκειμένου να εξετασθούν ως μάρτυρες οι ... και ... (οι οποίοι είχαν παράσχει ένορκες βεβαιώσεις) κατά τη δικάσιμο της 23ης.9.2019. Μη διεξαχθείσας της συζήτησης κατά τη δικάσιμο αυτή, εκδόθηκε η με αρ. .../2019 Διάταξη του Δικαστή του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ρόδου, με την οποία ορίσθηκε ως νέα ημερομηνία εξέτασης των μαρτύρων η 21η.10.2019 κατά την οποία αυτή διεξήχθη*»).

⁴⁸⁰ Η διαδικασία αυτή είναι μεν περισσότερο χρονοβόρα και περίπλοκη επί πολυμελούς σύνθεσης, αλλά ευρίσκει σαφές έρεισμα στο νόμο.

⁴⁸¹ Η απλή «*θεώρηση*» του αντικειμένου της απόδειξης από τον δικαστή δεν συνιστά αποδεικτικό μέσο και άρα δεν υπόκειται στους αποδεικτικούς κανόνες που διέπουν την αυτοψία (ΑΠ 76/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁴⁸² Εννοούνται και οι τέσσερεις αισθήσεις, όχι μόνο η όραση (Ν. Νίκας, Πολιτική δικονομία, τόμ. 2, § 81, σ. 540).

πραγματογνώμονες, αν το ζητήσει κάποιος διάδικος και κρίνει ότι χρειάζονται ιδιαίζουσες γνώσεις επιστήμης ή τέχνης».

Στο πέμπτο εδάφιο του άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ, ο δικονομικός νομοθέτης καθόρισε το ελάχιστο περιεχόμενο⁴⁸³ της διάταξης επανάληψης της συζήτησης για την διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης, αλλά όχι και αυτοψίας, καίτοι τα αποδεικτικά μέσα μνημονεύονται από κοινού⁴⁸⁴. Έτσι, ορίζεται ότι όσον αφορά στην πραγματογνωμοσύνη πρέπει να «προσδιορίζονται ο τόπος, ο χρόνος, τα ονόματα των πραγματογνωμόνων, το θέμα της πραγματογνωμοσύνης, η προθεσμία για την κατάθεση της γνωμοδότησης των πραγματογνωμόνων, που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από εξήντα (60) ημέρες, καθώς και κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο.».

Επί της ουσίας, επαναλαμβάνεται αυτούσιο το περιεχόμενο της προφορικής ανακοίνωσης διάταξης πραγματογνωμοσύνης που καταχωρίζεται στα πρακτικά, ως αυτή προβλεπόταν στα ήδη καταργημένα άρ. 270 § 4 και 591 § 4 ΚΠολΔ. Δέον, προ της έκδοσης της διάταξης, το δικαστήριο να ελέγχει (εφόσον είναι σε θέση) αν συντρέχει κάποιο κώλυμα μη διορισμού προσώπου ως πραγματογνώμονα, κατ' άρ. 373 ΚΠολΔ. Σημειώνεται πως δεν μπορεί να ζητηθεί η αντικατάσταση διορισθέντος πραγματογνώμονα με την έκδοση (νέας) διάταξης, διότι απαιτείται δικαστική απόφαση που εκδίδεται κατά την διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρ. 370 § 2 ΚΠολΔ). Ομοίως, το δικαστήριο δεν μπορεί να αποφανθεί μέσω διάταξης επί αίτησης εξαίρεσης πραγματογνώμονα (άρ. 377 ΚΠολΔ), διότι αυτή εισάγεται προς συζήτηση κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, η οποία απολήγει στην έκδοση δικαστικής απόφασης (άρ. 378 § 1 ΚΠολΔ)⁴⁸⁵.

Επίσης, καθορίζεται *ex lege* και δεν καταλείπεται στην διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου (άρ. 383 § 1 ΚΠολΔ) συγκεκριμένη προθεσμία, που δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από 60⁴⁸⁶ ημέρες, εντός της οποίας πρέπει να κατατεθεί η πραγματογνωμοσύνη στη γραμματεία του δικαστηρίου και να συνταχθεί η σχετική έκθεση. Κατά την κρατούσα άποψη⁴⁸⁷, η τιθέμενη από το δικαστήριο προθεσμία σύνταξης και

⁴⁸³ Ο Α. Πανταζόπουλος, Οι μη οριστικές αποφάσεις, 16 - 18 υποστηρίζει ότι η διάταξη για την διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης θα πρέπει να φέρει και αιτιολογία (κατ' απόκλιση από το κατ' αρχήν αναιτιολόγητο της διάταξης).

⁴⁸⁴ Φυσικά, όπως έχει ήδη επισημανθεί, το σπουδαιότερο εξ αυτών για την δικαστηριακή πρακτική είναι η πραγματογνωμοσύνη.

⁴⁸⁵ Βλ. ΜΠΚοζ 136/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴⁸⁶ Η προθεσμία αυτή είναι μάλλον ανέφικτη για την ελληνική δικαστηριακή πραγματικότητα.

⁴⁸⁷ Από την νομολογία βλ. ΑΠ 78/2014 · ΑΠ 1241/2013, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 2034/2009, ΝοΒ 2010.984 · ΑΠ

κατάθεσης της γνωμοδότησης δεν είναι ανατρεπτική, διότι δεν τάσσεται από το νόμο επί ποινή απαραδέκτου, το ίδιο δε μπορεί να υποστηριχθεί και για την τασσόμενη στο άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ προθεσμία. Επομένως, η εκπρόθεσμη κατάθεση της γνωμοδότησης δεν επιφέρει την ακυρότητα⁴⁸⁸ αυτής. Εξάλλου, η διάταξη του άρ. 151, κατά την οποία η παρέλευση νόμιμης ή δικαστικής προθεσμίας επάγεται έκπτωση από το δικαίωμα προς επιχείρηση της πράξης για την οποία έχει ταχθεί η προθεσμία, «εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που η προθεσμία έχει ταχθεί για την επιχείρηση πράξεως από τον διάδικο. Επομένως η διάταξη αυτή δεν έχει εφαρμογή ως προς την προθεσμία που ορίζεται από το δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 383 παρ.1 ΚΠολΔικ για την υποβολή της έγγραφης γνωμοδότησης των πραγματογνωμόνων»⁴⁸⁹. Πάντως, και υπό τον Ν. 4842/2021 διατηρείται άθικτο το δικαίωμα του πραγματογνώμονα (και όχι του διαδίκου) να ζητήσει από το δικαστήριο την παράταση της προθεσμίας, αν κριθεί ότι αυτή δεν είναι αρκετή για να καταρτιστεί η γνωμοδότηση (άρ. 383 § 1 ΚΠολΔ). Η παράταση μπορεί, κατά την άποψη μας, να γίνει με την έκδοση νέας διάταξης.

Τέλος, ερωτάται, ποιο είναι το «κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο» που μπορεί να μνημονεύεται στη διάταξη επανάληψης της συζήτησης για διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης. Ενδεικτικά, μπορούν, επί σκοπώ αποτελεσματικότερης διεξαγωγής της απόδειξης, να αναφέρονται: α) προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να ορκιστούν (αρ. 385 ΚΠολΔ) οι πραγματογνώμονες, με μέριμνα του επιμεθέστερου των διαδίκων, β) τυχόν οδηγίες του δικαστηρίου προς τους πραγματογνώμονες, σύμφωνα με το αρ. 379 ΚΠολΔ και γ) άδεια του δικαστηρίου προς τους πραγματογνώμονες να ζητήσουν διευκρινίσεις από τους διαδίκους ή να προβούν στις πράξεις που προβλέπονται στο αρ. 380 § 2 ΚΠολΔ.

Η διάταξη για διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης πρέπει, σύμφωνα με τα αρ. 237 § 8 και 375 ΚΠολΔ, να κοινοποιηθεί στους διαδίκους και στον πραγματογνώμονα, με επιμέλεια της γραμματείας του

1602/2008, ΕΠολΔ 2009.87 · ΕφΠειρ 665/2018, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 625/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΗρακλ 16/2021, ΕπΑκ 2021.431. Από την θεωρία βλ. Ν. Κλαμαρή/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 11, σ. 956 · Ζ. Χατζηγιαννάκος, ο.π. § 8, σ. 124 · Π. Χριστοδούλου, ο.π., § 9, σ. 183 · Ε. Λανταβού, Η πραγματογνωμοσύνη στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ως ελευθέρως εκτιμώμενο αποδεικτικό μέσο, Αρμ 2005.197 – 198.

⁴⁸⁸ Υποστηρίζεται ότι αυτή η ακυρότητα μπορεί να υπάρξει μόνο με τη συνδρομή του στοιχείου της δικονομικής βλάβης (ΑΠ 195/2008, www.areiospagos.gr), όπως όταν ο διάδικος που την επικαλείται «στερείται του δικαιώματός του για ακρόαση, ήτοι του δικαιώματός του για αξιολόγηση της πραγματογνωμοσύνης» (εν προκειμένω, το δικαίωμα του υπό το αρ. 237 § 9 ΚΠολΔ) (ΕφΛαρ 105/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ). Τούτο όμως δύσκολα μπορεί να νοηθεί αφού ακόμα και επί εκπρόθεσμης διενέργειας της πραγματογνωμοσύνης, το δικαίωμα αξιολόγησης αυτής κατά την § 9 δεν θίγεται.

⁴⁸⁹ ΑΠ 78/2014 ο.π.. Έτσι και ΠΠΘεσ 8319/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

δικαστηρίου. Γίνεται παγίως δεκτό⁴⁹⁰ ότι η παράλειψη κοινοποίησης της απόφασης (εδώ, διάταξης) δεν επιφέρει την ακυρότητα της πραγματογνωμοσύνης, εκτός αν ο διάδικος επικαλείται δικονομική βλάβη⁴⁹¹, η οποία δεν μπορεί να αποκατασταθεί διαφορετικά παρά μόνο με την κήρυξη της ακυρότητας, σύμφωνα με το άρθρο 159 § 3 ΚΠολΔ. Τέλος, αναφορικά με την αυτοψία, η διάταξη επανάληψης συζήτησης του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ πρέπει να ορίζει τον τόπο, την ημέρα και την ώρα διεξαγωγής της (αρ. 357 ΚΠολΔ), καθώς και κάθε άλλο χρήσιμο στοιχείο (λ.χ. η μεία λήψης φωτογραφιών, σύμφωνα με το αρ. 358 ΚΠολΔ).

ii.4 Το αρμόδιο όργανο για την έκδοση της απλής διάταξης, ο χρόνος έκδοσης και η καταχώρηση αυτής

Η απλή διάταξη εκδίδεται από το δικαστήριο και άρα, επί πολυμελούς πρωτοδικείου, από όλη την σύνθεση του. Πιθανή διαφωνία των μελών της πολυμελούς σύνθεσης ως προς το αν πρέπει να εκδοθεί η διάταξη, επιλύεται σύμφωνα με το αρ. 235 ΚΠολΔ, αν και μάλλον τούτο το φαινόμενο σπάνια παρατηρείται στη δικαστηριακή πρακτική⁴⁹². Στο εδ. η' του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ ορίζεται ότι ο «εισηγητής ή ο πρωτοδίκης ή ο ειρηνοδίκης αποφασίζει για όλα τα σχετικά με την απόδειξη διαδικαστικά ζητήματα». Παρατηρείται και σε αυτό το σημείο ο αναβαθμισμένος ρόλος του εισηγητή στα πολυμελή δικαστήρια, με αυτούσια επανάληψη του περιεχομένου των καταργημένων § 7 του αρ. 341⁴⁹³ και μετέπειτα της § 5 του αρ. 270 ΚΠολΔ.

Με τον Ν. 4842/2021 παρέμεινε άθικτο το χρονικό σημείο κατά το οποίο μπορεί να εκδοθεί η απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης. Ειδικότερα, η διαταγή εκδίδεται μετά την «τυπική» συζήτηση στο ακροατήριο και όχι πριν από αυτή. Πάντως, από την ΑιτΕκθ⁴⁹⁴ συνάγεται πως ο δικονομικός

⁴⁹⁰ ΑΠ 1444/2015, ΑΠ 624/2013, αμφοτέρως σε www.areiospagos.gr, ΑΠ 207/2001, ΕλλΔνη 2001.731 · ΕφΛαρ 100/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, Ν. Νίκας, Πολιτική δικονομία, τόμ. 2, § 82, σ. 551 – 552.

⁴⁹¹ Λ.χ. έχει κριθεί πως υπέστη βλάβη ο διάδικος που δεν μπόρεσε να υποβάλλει εγκαίρως αίτηση εξαίρεσης του διορισθέντος πραγματογνώμονα, γιατί δεν έλαβε γνώση του διορισμού του (ΕφΘεσ 3395/1996, Αρμ 1997.274). Αντίθετα, η νομολογία σταθερά θεωρεί ότι μόνο ο μη διορισμός τεχνικού συμβούλου δεν αρκεί για να θεμελιώσει βλάβη, αφού, όπως προκύπτει από το άρθρο 392 §§ 1 και 3 ΚΠολΔ, ο διορισμός του μπορεί να γίνει και μετά την πραγματογνωμοσύνη, οπότε ο διάδικος δεν θα αποστερηθεί, έως την μετ' επανάληψη συζήτηση, την αρωγή του (ΕφΛαρ 51/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜΠΠειρ144/2021, www.protodikeio-peir.gr). Αντιθ. οι, Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, ο.π., § 3, σ. 638.

⁴⁹² Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 981.

⁴⁹³ Π.χ. στο προ του Ν. 2915/2001 δίκαιο, ο εισηγητής δικαστής μπορούσε να αποφανθεί επί αίτησης επαναφοράς στην προηγούμενη κατάσταση, σε περίπτωση απώλειας του δικαιώματος γνωστοποίησης μαρτύρων (ΕφΚρ 443/1991, ΕλλΔνη 1992.1267, Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ι. Τέντες), τόμ. Ι, αρ. 341, σ. 698).

⁴⁹⁴ ΑιτΕκθ, σ. 90.

νομοθέτης συνεκτίμησε και την αντίθετη άποψη⁴⁹⁵, σύμφωνα με τη οποία η διάταξη θα έπρεπε να εκδίδεται προ της τυπικής συζήτησης, ώστε η εξέταση των μαρτύρων ή των διαδίκων να λαμβάνει χώρα κατά την αρχική αυτή δικάσιμο. Πλην όμως την απέρριψε ρητά, διότι η έκδοση διάταξης σε προπαρασκευαστικό της συζήτησης στάδιο «*μεταθέτει τη διάσκεψη της υπόθεσης σε χρόνο πριν από τη συζήτηση της αγωγής, προϋποθέτει την πλήρη ενημέρωση του εισηγητή δικαστή για τη δικογραφία, ενόψει του ότι η παρ. 6 του άρθρου 237 ΚΠολΔ κάνει λόγο για απόλυτα αναγκαία κρίση για την εξέταση των μαρτύρων, πέρα και ανεξάρτητα από το γεγονός ότι μπορεί να επισυμβεί παραίτηση από την αγωγή ή διακοπή της δίκης κατ' άρθρο 286 ΚΠολΔ. Παραλλαγή του ως άνω συστήματος δοκιμάστηκε με τον ν. 2915/2001 και έμεινε πρακτικώς ανεφάρμοστη, εξαιτίας του φόρτου εργασιών και λοιπών υποχρεώσεων του δικαστή.*».

Αφότου η διάταξη εκδοθεί, καταχωρείται στο ειδικό βιβλίο διατάξεων του κάθε πρωτοδικείου, το οποίο μπορεί να τηρείται και ηλεκτρονικά (αρ. 237 § 8, εδ. στ'), σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Π.Δ. 19/2017⁴⁹⁶. Επίσης, όπως προβλεπόταν και υπό το παλαιό αρ. 237 § 6 ΚΠολΔ, η καταχώρηση της διάταξης μπορεί⁴⁹⁷ να γνωστοποιείται με πρωτοβουλία του γραμματέα με αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των διαδίκων⁴⁹⁸ (αρ. 237 § 8, εδ. ζ'). Η νομική σπουδαιότητα της καταχώρησης έγκειται στο ότι αυτή επέχει θέση κλήτευσης στη μετ' επανάληψη συζήτηση όλων των διαδίκων, ακόμα και εκείνων που δεν παρίστανται.

ii.5 Η δυνατότητα ανάκλησης της διάταξης επανάληψης της συζήτησης

Μετά τον Ν. 4842/2021, προβλέπεται ρητά στο τελευταίο εδάφιο του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ ότι η απλή διάταξη ανακαλείται, είτε αυτεπαγγέλτως είτε με αίτηση των διαδίκων. Ερωτάται, λοιπόν, πότε ανακαλείται η διάταξη; Κατά την άποψη μας, μπορούν συστηματικά να διακριθούν τρεις κατηγορίες περιπτώσεων ανάκλησης. Η πρώτη εξ αυτών συνέχεται με τον πραγματικό ισχυρισμό που πρέπει να

⁴⁹⁵ Βλ. Π. Αρβανιτάκης/Κ. Μακρίδου, Η ημιτελής τροποποίηση ως προς την τακτική διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια (Στο πλαίσιο των εργασιών της από 6.5.2020 νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για την τροποποίηση διατάξεων του ΚΠολΔ), ΕΠολΔ 2020.230.

⁴⁹⁶ Βλ. Π.Δ. 19/2017 (ΦΕΚ 33/Α/17-3-2017) και ιδίως τα αρ. 3 επ. αυτού.

⁴⁹⁷ Πρακτική που ακολουθείται ήδη στο Πρωτοδικείο Αθηνών για όσες υποθέσεις εκδίδεται διάταξη.

⁴⁹⁸ Κατ' ακριβολογία, πρόκειται για την διεύθυνση email του πληρεξούσιου δικηγόρου του διαδίκου, αφού αυτή δηλώνεται υποχρεωτικά στο δικόγραφο, σύμφωνα με το αρ. 119 § 1 ΚΠολΔ.

αποδειχθεί⁴⁹⁹, δηλ. το αντικείμενο της απόδειξης. Επί παραδείγματι, διαπιστώνεται εκ των υστέρων ότι ο ισχυρισμός δεν είχε προβληθεί παραδεκτά⁵⁰⁰ (π.χ. δεν είναι οψιγενής), ότι έχει ομολογηθεί από το αντίδικο, ότι δεν είναι κρίσιμος για τη διάγνωση της διαφοράς ή ότι τελικά αποδεικνύεται⁵⁰¹ από τα προσκομισθέντα αποδεικτικά μέσα. Περαιτέρω, η εκ των υστέρων εξάλειψη ή διαπίστωση της μηδέποτε συνδρομής των προϋποθέσεων έκδοσης της απλής διάταξης συνιστά μία δεύτερη κατηγορία περιπτώσεων ανάκλησης⁵⁰². Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι τασσόμενες τόσο στο άρ. 237 § 8, όσο και στις ειδικότερες διατάξεις των κατ' ιδίαν αποδεικτικών μέσων. Ενδεικτικά⁵⁰³ μπορούν να αναφερθούν η ανάκληση διάταξης προς εξέταση μαρτύρων διότι υπήρχε απαγόρευση χρήσης αυτού του αποδεικτικού μέσου από τον νόμο (άρ. 393 ΚΠολΔ) ή λόγω συνομολογηθείσας αποδεικτικής σύμβασης των διαδίκων⁵⁰⁴, η μη ύπαρξη απόλυτης αναγκαιότητας εξέτασης των διαδίκων, η έκδοση διάταξης για εξέταση νόμιμου εκπροσώπου νομικού προσώπου ως μάρτυρα⁵⁰⁵ και η μη ανάγκη αντίληψης του αποδεικτέου ζητήματος με ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης⁵⁰⁶.

Τέλος, περίπτωση ανάκλησης της διάταξης συντρέχει όταν η διεξαγωγή της διαταχθείσας απόδειξης είναι ανέφικτη ή υφίστανται τροχοπέδη στην πρόοδο της αποδεικτικής διαδικασίας, η άρση των οποίων είναι μάταιη και προκαλεί άσκοπη επιβράδυνση στην οριστική τομή της διαφοράς⁵⁰⁷. Εδώ, μπορούν να παρατεθούν παραδείγματα όπως ο θάνατος, η βαριά ασθένεια ή η μετάβαση στο εξωτερικό του μάρτυρα⁵⁰⁸ ή του διαδίκου που πρέπει να εξεταστεί, η καταστροφή του αντικειμένου της αυτοψίας

⁴⁹⁹ Κατ' ακριβολογία, αποδεικτέα είναι τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων ερείδεται.

⁵⁰⁰ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 984.

⁵⁰¹ ΜΠΠειρ 5405/2017, www.protodikeio-peir.gr, με την οποία ανακαλείται μη οριστική απόφαση για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, διότι είχε ήδη διενεργηθεί γραφολογική πραγματογνωμοσύνη στο πλαίσιο εκκρεμούς ποινικής προδικασίας για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, η οποία μπορούσε να αξιολογηθεί ως δικαστικό τεκμήριο.

⁵⁰² Βλ. και ΑΠ 926/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, σύμφωνα με την οποία η ανάκληση μη οριστικής απόφασης είναι δυνατή όταν «πρόκειται για περιπτώσεις προφανώς εσφαλμένης μη οριστικής απόφασης που η εμμονή στην ισχύ της θα σήμαινε τη συνειδητή αναμονή μιας μάταιης διαδικασίας».

⁵⁰³ Πρβλ. ΜΠΘεσ 4038/2020, Αρμ 2021.95, (αναγνώριση και κήρυξη εκτελεστότητας πολωνικής δικαστικής απόφασης), η οποία ανακάλεσε μη οριστική απόφαση επανάληψης συζήτησης, διότι τα έγγραφα που διατάχτηκαν να προσκομιστούν δεν ήταν τελικά απαραίτητα υπό τον εφαρμοστέο ενωσιακό Κανονισμό.

⁵⁰⁴ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 984.

⁵⁰⁵ Βλ. ΑΠ 397/2016, www.areiios-pagos.gr.

⁵⁰⁶ ΠΠΘεσ 33325/2003, Αρμ 2004.1023, στην οποία ανακλήθηκε μη οριστική απόφαση που διέταξε τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης για τη διαπίστωση του ύψους δανειακής σύμβασης, καθώς κρίθηκε ότι για τον προσδιορισμό αυτόν αρκούν απλές αριθμητικές πράξεις και όχι ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης.

⁵⁰⁷ Πρβλ. ως προς την δυνατότητα ανάκλησης μη οριστικών αποφάσεων για αυτόν το λόγο τις ΑΠ 1515/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠπειρ 350/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΤΕΛΕΙΑ · ΠΠΠειρ 681/2021, www.protodikeio-peir.gr.

⁵⁰⁸ Σ. Πανταζόπουλος, Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ, σ. 983.

και η μη εμπρόθεσμη κατάθεση της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης ή η καθυστέρηση στην διεξαγωγή της, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει ότι οφείλει για λόγους ορθής διάγνωσης της διαφοράς να εμείνει στην διεξαγωγή της⁵⁰⁹.

Αρμόδιο όργανο για να αποφανθεί επί της ανάκλησης της απλής διάταξης είναι το δικαστήριο που την εξέδωσε, άρα, επί πολυμελούς σύνθεσης, όλα τα μέλη αυτής και όχι μόνο ο εισηγητής. Η αίτηση του διαδίκου για την ανάκληση της διάταξης συνιστά ενδοδιαδικαστική αίτηση, η οποία μπορεί να υποβληθεί οποτεδήποτε (εφόσον συνεχίζει να υφίσταται ο λόγος ανάκλησης), άνευ τήρησης προδικασίας. Επίσης, εν αντιθέσει με τα γενόμενα δεκτά επί της αίτησης ανάκλησης μη οριστικής απόφασης⁵¹⁰, η εν λόγω αίτηση υποβάλλεται παραδεκτά και αυτοτελώς, δίχως να απαιτείται η ύπαρξη στάσης δίκης. Δεδομένου ότι η αποδοχή της αίτησης ανάγεται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, δεν ιδρύεται⁵¹¹ ο υπ' αριθμ. 9 λόγος αναίρεσης από το άρ. 559 ΚΠολΔ. Αμφίβολο παραμένει αν το δικαστήριο μπορεί να καλέσει τον αντίδικο του αιτούντος, προκειμένου αυτός να εκθέσει τις απόψεις του / αντιρρήσεις του επί της αίτησης ανάκλησης. Καίτοι δεν προβλέπεται ρητά στο άρ. 237 § 8 ΚΠολΔ, και η ανάκληση της διάταξης πρέπει να γνωστοποιείται στους διαδίκους. Αν μετά την ανάκληση δεν επακολουθήσει η έκδοση νέας διαταγής επανάλληψης της συζήτησης, τότε, βάσει της § 7 του άρ. 237 ΚΠολΔ, θα πρέπει να εκδοθεί απόφαση με βάση τα στοιχεία της δικογραφίας.

Προκειμένου να μην αποστερηθεί αποτελεσματικότητας και διαδικαστικής ευελιξίας η διάταξη, πρέπει να γίνει δεκτή και η δυνατότητα αυτεπάγγελτης ή κατόπιν αίτησης διαδίκου μεταρρύθμισης της. Τούτο φυσικά πρέπει να γίνεται με φειδώ και μόνο σε αντικειμενικά σημαντικές περιπτώσεις, οπότε η απόδειξη κινδυνεύει να μην διεξαχθεί ή να είναι ατελής. Επί παραδείγματι, ο διάδικος που πρέπει εξεταστεί ασθένησε ή διαπιστώνεται πως ο πραγματογνώμονας πρέπει να απαντήσει ένα ακόμη ερώτημα με την γνωμοδότηση του. Η εν λόγω μεταρρύθμιση είναι νόμιμη, καθώς θα συνιστά μερική ανάκληση της ήδη εκδοθείσας διάταξης, ως προς το μέρος αυτής που μεταρρυθμίζεται (λ.χ. την ημερομηνία εξέτασης του μάρτυρα).

⁵⁰⁹ Βλ. ΕφΘεσ 1273/2020, ΕπΑκ 2021.236 · ΕφΑθ 305/2016, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑθ 2390/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵¹⁰ Για μία σύνοψη των υποστηριζόμενων απόψεων, ιδίως στην νομολογία, βλ. *Κ. Μακρίδου*, Τακτική διαδικασία, άρ. 309, σ. 304.

⁵¹¹ Πρβλ., ως προς την αίτηση ανάκλησης του αρ. 309 ΚΠολΔ, ΑΠ 644/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 2095/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία διαλαμβάνει ότι «δεν παρέχεται στους διαδίκους δικαίωμα αλλά δυνατότητα υποβολής σχετικής προς ανάκληση πρότασης στο δικαστήριο, με την έννοια της "ευχής" μόνο».

ii.6 Η μετ' απόδειξη διαδικασία

Όπως προβλεπόταν ήδη υπό το παλαιό άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ, μετά την κατά περίπτωση περάτωση της αποδεικτικής διαδικασίας, η επανάληψη της συζήτησης θεωρείται πλασματικά⁵¹² συντελεσμένη. Έπεται λοιπόν ότι ούτε απαιτείται κλήση του επιμελέστερου των διαδίκων, ούτε προσδιορίζεται νέα δικάσιμος⁵¹³, ενώ αν ο διάδικος παρίστατο κανονικά κατά την αρχική συζήτηση θεωρείται παρών και στην πλασματικά συντελεσθείσα επαναλαμβανόμενη⁵¹⁴, αφού η συζήτηση αυτή δεν έχει διαδικαστική αυτοτέλεια⁵¹⁵.

Με τον Ν. 4842/2021 ορίζονται εναργώς τα χρονικά εκείνα σημεία εντεύθεν των οποίων επέρχεται το δικαιοκώ πλάσμα της συντέλεσης της μετ' επανάληψης συζήτησης. Τούτα διαφοροποιούνται ανάλογα με την διαταχθείσα απόδειξη και είναι α) η ολοκλήρωση της διαδικασίας εξέτασης των μαρτύρων ή των διαδίκων στο ακροατήριο, κατ' άρ. 409 και 416 ΚΠολΔ αντίστοιχα, β) η κατάθεση της έκθεσης αυτοψίας στη γραμματεία του δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρ. 360 ΚΠολΔ και γ) η κατάθεση της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης, δυνάμει του αρ. 383 § 4 ΚΠολΔ. Μετά την επέλευση αυτών των γεγονότων και εφόσον δεν παρίσταται ανάγκη για νέες ή συμπληρωματικές αποδείξεις, το δικαστήριο οφείλει να δημοσιεύσει την οριστική του απόφαση.

Προς διασφάλιση του δικαιώματος ακρόασης των διαδίκων, προβλέπεται στην § 9 του άρ. 237 ΚΠολΔ προθεσμία ενέργειας οκτώ εργάσιμων ημερών για την αξιολόγηση των αποδείξεων (λ.χ. τον σχολιασμό των μαρτυρικών καταθέσεων ή την αμφισβήτηση των πορισμάτων του πραγματογνώμονα με την αρωγή τεχνικού συμβούλου), μέσω προσθήκης στις προτάσεις. Η γραμματική διατύπωση της εν λόγω παραγράφου ομοιάζει με εκείνη της § 4 του άρ. 237 ΚΠολΔ, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 3994/2011. Η προθεσμία εκκινεί από την επόμενη ημέρα (άρ. 144 § 1 ΚΠολΔ) της επέλευσης των οριζόμενων στην § 9 γεγονότων, ήτοι «από την εξέταση των μαρτύρων ή των διαδίκων ή τη διενέργεια της αυτοψίας ή της πραγματογνωμοσύνης» και λήγει στις 12:00 (εφαρμογή του άρ. 237 § 4, όπως ισχύει μετά τον Ν. 4842/2021) της ογδής εργάσιμης ημέρας.

⁵¹² Γ. Λαζαρίδης σε Π, Κατσιρούμπα, ο.π., σ. 185 · Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 369, αριθμ. 72.

⁵¹³ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματοπούλου, ο.π., § 11, σ. 950.

⁵¹⁴ Κ. Μακρίδου/Χ. Απαλαγάκη/Γ. Διαμαντόπουλος, ο.π., σ. 19.

⁵¹⁵ Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 365 – 367.

Ως προς την αξιολόγηση των καταθέσεων των μαρτύρων ή των διαδίκων, πρέπει να προβλεφθεί η υποχρέωση του γραμματέα να χορηγεί άμεσα στους διαδίκους και πάντως προ της παρέλευσης της ανωτέρω προθεσμίας αντίγραφα των απομαγνητοφωνημένων πρακτικών της επαναληπτικής συζήτησης. Μάλιστα, τούτη η υποχρέωση οριζόταν ρητά στην § 4 του άρ. 237 ΚΠολΔ, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 3994/2011. Εξάλλου, υπό την παρούσα διατύπωση του Ν. 4842/2021, καταλείπονται αμφιβολίες ως προς το πότε θεωρείται ότι διενεργήθηκαν η αυτοψία και η πραγματογνωμοσύνη και κατ' επέκταση εκκινεί η προθεσμία. Στην πάλαι ποτέ § 4 του άρ. 237 ΚΠολΔ, ως αφετηρία της προθεσμίας λογίζοταν αφενός η ημέρα που διεξήχθη η αυτοψία, αφετέρου, επί πραγματογνωμοσύνης, η λήξη της προθεσμίας για την κατάθεση της γνωμοδότησης του πραγματογνώμονα. Πιστεύουμε ότι ορθότερο είναι να δεχτούμε πως η προθεσμία αξιολόγησης αυτών των αποδείξεων εκκινεί από την κατάθεση της έκθεσης αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης⁵¹⁶. Διότι, πρώτον, τότε είναι που συντελείται η επανάληψη της συζήτησης και δεύτερον, είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο οι διάδικοι πληροφορούνται εγγράφως το πόρισμα του πραγματογνώμονα ή του διενεργήσαντος την αυτοψία δικαστή.

Παρότι στην νέα § 9 του άρ. 237 ΚΠολΔ δεν επαναλαμβάνεται η αδιάστικτη διατύπωση της § 7 ως ίσχυε υπό τον Ν. 4335/2015, ήτοι ότι με την προσθήκη αξιολόγησης αποδείξεων «*Νέοι ισχυρισμοί*⁵¹⁷ και νέα αποδεικτικά μέσα δεν λαμβάνονται υπόψη και δεν κατατίθενται νέες προτάσεις», είναι αναμφίβολο πως η ίδια απαγόρευση⁵¹⁸ ισχύει και υπό τον Ν. 4842/2021. Αυτό επιβεβαιώνεται από την πρόβλεψη στην § 9 ότι οι διάδικοι «*δικαιούνται με προσθήκη να προβούν μόνο σε αξιολόγηση των αποδείξεων*»⁵¹⁹. Έτσι και αλλιώς, μετά το Ν. 4842/2021, νέοι, οψιγενείς ή παραχρήμα αποδεικνυόμενοι ισχυρισμοί μπορούν, στην τακτική διαδικασία, να προβληθούν αποκλειστικά και μόνο υπό τους όρους του άρ. 237 § 5 ΚΠολΔ.

3. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη των πασίδηλων γεγονότων και όσων είναι γνωστά στο δικαστήριο

⁵¹⁶ Έτσι και *Ε. Μπαλογιάννη* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος*, ο.π., § 2, σ. 1315 · *Π. Ρεντούλης*, ο.π., § 96, σ. 46.

⁵¹⁷ *Χ. Απαλαγάκη*, Παρέμβαση στο 44ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΔ σε Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων, Η Έφεση κατά τον ΚΠολΔ, 2021, σ. 114. Ως «*νέοι ισχυρισμοί*» νοούνται όλοι και όχι μόνο οι αυτοτελείς (*Κ. Καλαβρός*, Πολιτική Δικονομία, § 35, σ. 369 – 370, αριθμ. 73).

⁵¹⁸ Πάντως, η νομολογία δέχεται ορισμένες εξαιρέσεις από τον κανόνα αυτό, οι οποίες θα μπορούσαν να ισχύσουν και στο πλαίσιο της προσθήκης του άρ. 237 § 9 ΚΠολΔ. Έτσι, έχει γίνει δεκτό ότι έγγραφα που προσκομίζονται με την προσθήκη και αξιολόγηση αποδείξεων και από τα οποία αποδεικνύονται η συνδρομή ή η έλλειψη των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης, λαμβάνονται νόμιμα υπόψη (ΜΠΓυθείου 7/2017, ΕΠολΔ 2017.74). Επίσης, έχει κριθεί ότι αν τα έγγραφα που προσκομίζονται με την αξιολόγηση μαρτυρικής κατάθεσης ικανοποιούν αίτημα του αντιδίκου για επίδειξη εγγράφων, ομοίως παραδεκτά λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο (ΠΠΘεσ 18353/2014, Αρμ 2015.570).

⁵¹⁹ Πρβλ. και ΠΠΘεσ 906/2018, ΕπΑκ 2019.287.

από άλλη δικαστική ενέργεια

Στο μεταίχμιο μεταξύ του πραγματικού και του αποδεικτικού υλικού⁵²⁰ της δίκης ανευρίσκονται τα πασιδήλα γεγονότα, καθώς και όσα είναι γνωστά στο ίδιο το δικαστήριο από άλλη ενέργεια, αρκεί η αλήθεια τους να ισχύει *erga omnes* (άρ. 336 § 1, 2). Οι εν λόγω κατηγορίες γεγονότων λαμβάνονται υπόψη και αυτεπαγγέλτως, χωρίς απόδειξη⁵²¹, ακόμα και αν δεν έχουν εισφερθεί στη δίκη από τους διαδίκους⁵²². Επομένως, η προκείμενη εξουσία του δικαστηρίου εισάγει απόκλιση από το συζητητικό σύστημα⁵²³ και θα μπορούσε, νομίζουμε, ειδικά ως προς τα γνωστά από άλλη δικαστική ενέργεια γεγονότα, να χαρακτηριστεί ως ανακριτική⁵²⁴.

Πασιδήλα γεγονότα είναι τα «τόσο κοινώς γνωστά μεταξύ των ανθρώπων με γενική μόρφωση, ώστε να μην καταλείπεται εύλογη αμφιβολία για την αλήθεια τους»⁵²⁵. Δύο είναι, λοιπόν, τα εννοιολογικά γνωρίσματα του πασιδήλου: αφενός, η προσβασιμότητα πολλών ανθρώπων στην πηγή του γεγονότος και αφετέρου, η εγγύηση της αντικειμενικότητας και ασφάλειας, άλλως η μη ύπαρξη αμφιβολίας ότι «έτσι έχουν τα πράγματα». Η *ex officio* λήψη υπόψη του πασιδήλου γεγονότος διαγράφει μια καταλυτική για την κατάστροφη της ελάσσονας σκέψης του δικανικού συλλογισμού εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Τούτο καθίσταται εναργές μέσα από τα πρόσφατα νομολογιακά παραδείγματα. Η μείωση της αξίας του επίδικου ακινήτου, συνέπεια της δημοσιονομικής κρίσης της χώρας μας, έχει θεωρηθεί πασιδηλό γεγονός⁵²⁶. Έτσι, σε μια ευρεία γκάμα διαφορών αστικού δικαίου, το δικαστήριο μπορεί να θεωρήσει ως δεδομένη τη χαμηλή εμπορική αξία του ακινήτου, ακόμα και αν οι διάδικοι σιωπούν ως προς αυτήν. Ακόμα, η χαμηλή ρευστότητα του εμπόρου κατά το έτος 2015 μπορεί να δικαιολογηθεί από τα

⁵²⁰ Ειδικά τα πασιδήλα γεγονότα δεν θεωρούνται αποδεικτικά μέσα (ΑΠ 1216/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁵²¹ Απόδειξη διατάσσεται μόνο αν ο διάδικος είχε αρνηθεί το περιστατικό που συνιστά το πασιδηλό γεγονός (ΑΠ 116/2012, ΧρΙδ 2012.426).

⁵²² Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 75, σ. 459, αριθμ. 5. Υπέρ της υποχρέωσης του διαδίκου για πρόταση του πασιδήλου γεγονότος τάσσεται, πάντως, ο Σ. Κουσουλής, Οι πραγματικοί ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2003, σ. 31. Και υπό αυτήν, όμως, την εκδοχή η ΠΠΑθ 5378/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ τονίζει ότι το πασιδηλό θα ληφθεί αυτεπαγγέλτως υπόψη στις ακόλουθες περιπτώσεις: «α) όταν το Δικαστήριο θα αντλήσει από το πασιδηλό γεγονός δικαστικό τεκμήριο ως προς την αλήθεια των ισχυρισμών των διαδίκων, β) όταν είναι πασιδηλό ένα βοηθητικό γεγονός, με το οποίο κλονίζεται η αξιοπιστία των αποδεικτικών μέσων τα οποία έχουν προσκομίσει οι διάδικοι, ως προς το κύριο αντικείμενο της αποδείξεως και γ) όπου ισχύει το ανακριτικό σύστημα».

⁵²³ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, σ. 112.

⁵²⁴ Έτσι και Δ. Γιακουμής, ο.π..235.

⁵²⁵ Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 75, σ. 459, αριθμ. 5.

⁵²⁶ ΑΠ 203/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Γενικά, η αρχόμενη το έτος 2010 δημοσιονομική κρίση της χώρας και οι οικονομικές συνέπειες της λογίζονται ως πασιδήλα γεγονότα (βλ. ΕφΠειρ 50/2021 · ΕφΔωδ 33/2021 · ΕφΠειρ 390/2020 · ΜΠΠατρ 333/2021, όλες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

επιβληθέντα *capital controls* που επίσης συνιστούν πασιδήλο γεγονός⁵²⁷. Βέβαια, είναι μάλλον απίθανο το δικαστήριο να επιστηρίξει την δικανική του πεποίθηση αποκλειστικά και μόνο σε πασιδήλο γεγονός. Αλλά θα το αξιοποιήσει συμπληρωματικά, είτε ως πηγή έμμεσης απόδειξης, προς επίρρωση του ήδη εξαχθέντος αποδεικτικού πορίσματος, είτε ως πρόσθετο υποθετικό επιχείρημα ότι ουσιώδες πραγματικό περιστατικό «δεν μπορεί παρά να ισχύει ή να μην ισχύει».

Τα όρια μεταξύ πασιδήλου γεγονότος και αυθαίρετης κρίσης⁵²⁸ ή, έτι περαιτέρω, ιδιωτικής γνώσης του δικαστή δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Αυτό που υπολαμβάνει το δικαστήριο ως πασίγνωστο γεγονός μπορεί εν τέλει να είναι κτήμα περιορισμένου κύκλου προσώπων, το τοπικό πασιδήλο μπορεί να εναχθεί σε εθνικό⁵²⁹ ή η πηγή γνώσης του γεγονότος ίσως είναι μη προσιτή ή γεννά αμφιβολίες ως προς την αλήθεια του φερόμενου ως πασιδήλου γεγονότος. Τα ανωτέρω όρια γίνονται ακόμα πιο δυσδιάκριτα στην εποχή του διαδικτύου. Τα αποτελέσματα από τις αναζητήσεις στην Google μπορούν να θεωρηθούν πασιδήλα γεγονότα και άρα, να τα εισφέρει ο δικαστής αυτεπαγγέλτως στο υλικό της δίκης; Είναι ένα ερώτημα που έχει ήδη προκαλέσει ζοηρό επιστημονικό διάλογο σε αλλοδαπές δικαιοταξίες και ιδίως στις ΗΠΑ⁵³⁰ (όπου το άρ. 201 των Federal Rules of Evidence χορηγεί στον δικαστή παρόμοια εξουσία με το άρ. 336 § 1 ΚΠολΔ), αλλά δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει ακόμα την ελληνική νομολογία, πλην μιας περίπτωσης που εντοπίσαμε⁵³¹. Εδώ, το πρόβλημα δεν είναι η προσβασιμότητα στην πληροφορία, αλλά η αξιοπιστία της. Μια σημαντική μερίδα της ελληνικής κοινωνίας (συμπεριλαμβανομένων των δικαστών) έχει ακώλυτη πρόσβαση στο διαδίκτυο, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε πηγή, εν προκειμένω,

⁵²⁷ ΕφΠατρ 191/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵²⁸ Πρβλ. ΑΠ 1487/2017, ΕλλΔνη 2018.1683, με παρατηρήσεις Γ. Βαλμαντώνη, η οποία έκρινε ότι «ανεξαρτήτως του πασιδήλου γεγονότος της γενικής πτώσης της αγοράς ακινήτων κατά τα τελευταία έτη, εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης, η ειδικότερη διαμόρφωση των εμπορικών αξιών των ακινήτων ανά συγκεκριμένη περιοχή δεν αποτελεί γεγονός πασιδήλο».

⁵²⁹ Βλ. χαρακτηριστικά την ΠΠΑΘ 5387/2004, ο.π., στην οποία κατά πλειοψηφία κρίθηκε ότι εκλογή βουλευτή του Νομού Ιωαννίνων συνιστά εθνικό πασιδήλο γεγονός που μπορεί να ληφθεί υπόψη και από το Δικαστήριο των Αθηνών. Η μειοψηφούσα γνώμη της Προέδρου κινήθηκε στην λογική ότι «εάν πράγματι τα ως άνω γεγονότα ενέπιπταν στην έννοια του πασιδήλου και μάλιστα του εθνικού, θα έπρεπε ένας ευρύς κύκλος προσώπων με γενική μόρφωση να γνωρίζει τόσο την εκλογή, όσο και την ορκωμοσία και των τριακοσίων βουλευτών της Ελληνικής Βουλής, καθώς και το επάγγελμα που αυτοί ασκούσαν πριν από την εκλογή τους, ώστε το Δικαστήριο, κάθε φορά που θα ανακύπτει ζήτημα ακυρότητας πράξεων, τις οποίες άσκησαν, παρά την απαγόρευση του άρθρου 57 του Συντάγματος, όπως άσκηση νομικών, ιατρικών Κ.λπ. πράξεων, να τη λαμβάνει αυτεπαγγέλτως υπόψη του ως πασιδήλο, πράγμα άτοπο και πέρα από την έννοια του πασιδήλου, ακόμη και εάν προσβάσιμη πηγή, όπως ο τύπος (εφημερίδες) ανέφερε τα γεγονότα της εκλογής ή ορκωμοσίας τριακοσίων ατόμων ως βουλευτών ως είδηση, όταν έλαβαν χώρα».

⁵³⁰ Βλ. M. Hoenig, When judges research the internet, 2016, ευρισκόμενο σε <https://www.hertzfeld-rubin.com/blog/when-judges-research-the-internet/>, προσπέλαση στις 4.10.2022 · J. Bellin, A. Guthrie Ferguson, Trial by Google: Judicial Notice in the Information Age, Nw. U. L. Rev 108/2014.1137.

⁵³¹ ΕφΠειρ 32/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ («σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην ιστοσελίδα της στο διαδίκτυο (γεγονότα πασιδήλα - άρθρο 336§1 ΚΠολΔ)»).

ιστοσελίδα, στο διαδίκτυο είναι αντικειμενικά προσβάσιμη από αρκετούς ανθρώπους ούτε, κυρίως, ότι υφίστανται εχέγγυα αλήθειας και αξιοπιστίας. Επομένως, οι αυτεπάγγελτες έρευνες του δικαστηρίου στον νοερό χώρο του internet πρέπει να λαμβάνουν χώρα με ιδιαίτερη φειδώ, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος της λήψης υπόψη μιας λϊαν αμφίβολής ιδιωτικής γνώσης⁵³².

Εξάλλου, και ως προς την εξουσία του δικαστηρίου για αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη των γεγονότων που είναι γνωστά από προηγούμενη ενέργειά του τίθεται ένας σημαντικός περιορισμός στο άρ. 336 § 2 ΚΠολΔ: η αλήθεια τους πρέπει να ισχύει απέναντι σε όλους. Διαφαίνεται, έτι μία φορά, η αντίληψη του δικονομικού νομοθέτη περί του επισφαλούς χαρακτήρα των μνημονευόμενων στις §§ 1,2 του εν λόγω άρθρου πηγών γνώσης και συνακόλουθα, η επιθυμία του να προλάβει τυχόν ακροβασίες ως προς την εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού (εξ' ου και τα γεγονότα της § 1 πρέπει να είναι «τόσο» πασίγνωστα). Έτσι, η τιθέμενη στην § 2 προϋπόθεση πληρούται όταν τα γεγονότα πιστοποιούνται σε δημόσια έγγραφα όπως η δικαστική απόφαση, τα πρακτικά συνεδρίασης του δικαστηρίου και το πινάκιο⁵³³. Από την άλλη πλευρά, για την «άλλη ενέργεια» του δικαστηρίου απαιτείται μονάχα η ταυτότητα του οργάνου και όχι των προσώπων που δικαιοδοτούν⁵³⁴, αρκεί τα γεγονότα να περιήλθαν σε γνώση του δικαστή κατά την άσκηση του λειτουργήματός του. Επισκοπώντας την πρόσφατη νομολογία των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων παρατηρείται ότι δεν σπανίζει η καταφυγή σε αυτήν την πηγή γνώσης. Ειδικότερα, έχουν ληφθεί αυτεπαγγέλτως υπόψη η κατάθεση αγωγής και η παραίτηση από αυτήν⁵³⁵, η συντέλεση της συζήτησης της αγωγής που προκύπτει από το πινάκιο⁵³⁶, η άσκηση ανακοπής του άρ. 632 ΚΠολΔ με παρεμφερείς λόγους προς την ένδικη ανακοπή του άρ. 933, η συζήτηση της και η έκδοση απορριπτικής απόφασης επί αυτής⁵³⁷, καθώς και το περιεχόμενο της επ' ακροατηρίω ένορκης κατάθεσης μάρτυρα σε άλλη δίκη που έχει καταχωρηθεί στα πρακτικά δημόσιας συνεδρίασης⁵³⁸.

Δ. Εξουσίες στις υποκειμενικά και αντικειμενικά σύνθετες δίκες

Χαρακτηριστικές είναι οι εξουσίες του παρ' ημίν “managerial judge” στις υποκειμενικά ή

⁵³² Βλ. και Γ. Βαλμαντώνης παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 1487/2017, ο.π..

⁵³³ Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τόμ Ι, άρ. 336, σ. 597, αριθμ. 5 · ΠΠΡοδ 71/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵³⁴ Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 75, σ. 460, αριθμ. 6.

⁵³⁵ ΜΠΠατρ 667/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵³⁶ ΠΠΡοδ 71/2019, ο.π..

⁵³⁷ ΜΠΛαμ 133/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵³⁸ ΕιρΕυρυτ 9/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αντικειμενικά σύνθετες δίκες. Ο δικονομικός νομοθέτης καταλείπει σημαντικό πεδίο αυτεπάγγελτης δράσης στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, τόσο προς την κατεύθυνση της προσεπίκλησης των μνημονευόμενων στα άρ. 86 – 88 ΚΠολΔ προσώπων με δική του πρωτοβουλία (άρ. 90 ΚΠολΔ), όσο και ως προς εκείνη της ένωσης ή του χωρισμού περισσότερων αιτήσεων παροχής δικαστικής προστασίας που εκκρεμούν ενώπιον του (άρ. 75 § 2, 78, 218 § 2, 246, 247, 285 ΚΠολΔ). Πρόκειται περί εξουσιών που υπαγορεύονται από την αρχή της οικονομίας της δίκης, καθώς και την ανάγκη για ασφαλέστερη διάγνωση της διαφοράς.

1. Η προσεπίκληση με διαταγή δικαστηρίου

Στο άρ. 90 ΚΠολΔ προβλέπεται η - σημαντική για την δικαστηριακή πρακτική - εξουσία του δικαστηρίου να προσεπικαλέσει με διαταγή του τα μνημονευόμενα στα άρ. 86 – 88 πρόσωπα. Η αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου αφίσταται, φυσικά, από τα άρ. 106 και 108 ΚΠολΔ⁵³⁹, πλην όμως τούτο δικαιολογείται από δικαιοπολιτική σκοπιά. Πιο συγκεκριμένα, όπως ήδη έχει επισημανθεί από την ΟΛΑΠ 29/1996⁵⁴⁰, η *ex officio* διαδικαστική πρωτοβουλία υπό το άρ. 90 άγει σε καθολικότερη και ασφαλέστερη διάγνωση της διαφοράς, πραγματώνει την αρχή της οικονομίας της δίκης και περιορίζει την πιθανότητα νέων δικαστικών αγώνων με την άσκηση τριτανακοπής. Κατατείνει, με άλλα λόγια, στην υπηρέτηση σκοπών που προάγουν συλλήβδην την ορθή και αποτελεσματική απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης. Σημειώνεται, πάντως, ότι η εν λόγω εξουσία του δικαστηρίου διαγράφεται εναργώς ως διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου και όχι ως καθήκον του (πρβλ. άρ. 491 § 2 ΚΠολΔ)⁵⁴¹.

Κατά την κρατούσα και ορθή γνώμη, οι έννομες συνέπειες του παρόντος τρόπου προσεπίκλησης είναι όμοιες με εκείνα της προσεπίκλησης με πρωτοβουλία του διαδίκου⁵⁴². Έτσι, όταν ολοκληρωθεί η άσκηση της διατασσόμενης από το δικαστήριο προσεπίκλησης⁵⁴³, ο τρίτος καθίσταται διάδικος της κύριας

⁵³⁹ Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 31, σ. 470, αριθμ. 22 · Σ. Πανταζόπουλος, Η προσεπίκληση κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 1995, σ. 222 επ..

⁵⁴⁰ Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 1997.30.

⁵⁴¹ ΑΠ 59/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (δεν ιδρύεται ο υπ' αριθμ. 14 λόγος αναίρεσης εκ του άρ. 559 ΚΠολΔ επί παραλείψει του δικαστηρίου της ουσίας να διατάξει την προσεπίκληση)· Σ. Πανταζόπουλος, Η προσεπίκληση, σ. 219 – 220.

⁵⁴² Ν. Νίκας, Ζητήματα σύνθετων δικών, Προσεπίκληση με διαταγή του δικαστηρίου (ΚΠολΔ 90), Αρμ 2001.754 επ. · Γ. Μητσόπουλος, Διαταγή δικαστηρίου προσεπικλήσεως τρίτου (άρθρ. 90 ΚΠολΔ), ΝοΒ 1985.376. Βλ. όμως την μειοψηφία της ΟΛΑΠ 29/1996, ο.π..

⁵⁴³ ΜΠΘεσ 6912/2019, ΕπΑκ 2022.468.

δίκης στις περιπτώσεις των άρ. 86 και 87 και της δίκης της προσεπίκλησης σε εκείνη του άρ. 88⁵⁴⁴. Έπεται δε ότι και οι προϋποθέσεις για να διαταχθεί η προσεπίκληση με δικαστική πρωτοβουλία είναι εκείνες που τίθενται στις ως άνω διατάξεις⁵⁴⁵ (πρέπει, λ.χ., ο τρίτος να είναι αληθής κύριος του επίδικου ακινήτου⁵⁴⁶), ενώ πρέπει να συντρέχει και ένας πρόσθετος όρος που τίθεται στο άρ. 90: το αναγκαίο της παρέμβασης του προσεπικαλούμενου⁵⁴⁷. Ο νομοθέτης καλεί εν προκειμένω τον δικαστή να προβεί σε μία *ad hoc* αξιολογική κρίση (που ως κρίση περί τα πράγματα εκφεύγει του αναιρετικού ελέγχου⁵⁴⁸). Έτσι, κρίθηκε πρόσφατα⁵⁴⁹ ότι δεν είναι αναγκαία η προσεπίκληση των κληρονόμων ενός εκ των εναγόμενων σε αγωγή διάρρηξης καταδολιευτικής δικαιοπραξίας, καθώς αρκούσε η εναγωγή των τρίτων προς τους οποίους έλαβαν χώρα οι επίμαχες μεταβιβάσεις.

Η κατ' άρ. 90 ΚΠολΔ προσεπίκληση διατάσσεται με μη οριστική (και άρα, υποκείμενη σε ανάκληση⁵⁵⁰ απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, με την οποία αναστέλλεται η περαιτέρω πρόοδος της δίκης. Ο νόμος σιωπά ως προς το χρονικό σημείο έκδοσης της εν λόγω απόφασης. Γίνεται, όμως, δεκτό ότι αυτό μπορεί να συμβεί και μετά την συζήτηση (εν αντιθέσει με το γράμμα του άρ. 86), περίπτωση που είναι μάλλον η πιθανότερη, αφού μόνο κατά την μελέτη της υπόθεσης ή τη διάσκεψη θα ανακύψει η ανάγκη καταφυγής στο άρ. 90⁵⁵¹. Ειδικά δε στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας των Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021 είναι εγγενώς αδύνατο να διαταχθεί προσεπίκληση πριν το κλείσιμο του φακέλου της δικογραφίας, αφού τότε ορίζεται η σύνθεση που θα δικάσει την υπόθεση και θα σταθμίσει την ανάγκη καταφυγής στο άρ. 90 ΚΠολΔ⁵⁵². Ούτε είναι, φυσικά, εφικτό να τηρηθούν οι προθεσμίες ενέργειας του άρ. 238 § 1 για την άσκηση της προσεπίκλησης⁵⁵³, αφού αυτές θα έχουν ήδη παρέλθει επί μακρόν. Επομένως, οι προβληματισμοί της μειοψηφίας της ΟΛΑΠ 29/1996⁵⁵⁴ περί φαλκίδευσης του

⁵⁴⁴ Πρβλ. όμως Σ. Πανταζόπουλος, Η προσεπίκληση, σ. 106 επ., 109 επ..

⁵⁴⁵ ΜΠΗΛ 155/2022, ΤΝΠ QUALEX.

⁵⁴⁶ Βλ. ΜΠΠειρ 64/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁵⁴⁷ ΕφΑθ 994/2022, ΤΝΠ QUALEX.

⁵⁴⁸ Μ. Μαργαρίτης/ Α. Μαργαρίτη, τόμ. Ι, άρ. 90, σ. 188, αριθμ. 3.

⁵⁴⁹ ΠΠΗΛ 10/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁵⁰ Βλ. ΜΠΠειρ 64/2020, ο.π..

⁵⁵¹ Βλ. ΕφΑθ 6877/1998, ΕλλΔνη 2001.494.

⁵⁵² Βλ. Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 31, σ. 471, αριθμ. 23.

⁵⁵³ Μ. Μαργαρίτης/ Α. Μαργαρίτη, τόμ. Ι, άρ. 90, σ. 188, αριθμ. 3.

⁵⁵⁴ Η ίδια μειοψηφία διατυπώνει την άποψη ότι «αν μεν η προσεπίκληση με πρωτοβουλία του δικαστηρίου ασκήθηκε «έως την πρώτη συζήτηση στο ακροατήριο», έχει πλήρη αποτελέσματα και ο τρίτος δεσμεύεται από το δεδικασμένο και στερείται του δικαιώματος τριτακοπή. Αν, αντίθετα, η κλήτευσή του στη δίκη έγινε σε μεταγενέστερη φάση, μπορεί μεν να μετάσχει στις περαιτέρω διαδικαστικές πράξεις, προκειμένου να εισφέρει στη δίκη τις απόψεις του και τα αποδεικτικά του μέσα για την αρτιότερη διάγνωση της δίκης, από την οποία και ο ίδιος εξαρτά συμφέροντα, αποτρέποντας έτσι την έκδοση απόφασης που θα

δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του προσεπικαλούμενου που εισέρχεται στον δικαστικό αγώνα «κατόπιν εορτής» και δεσμεύεται από το δεδικασμένο του διατηρούν την σημασία τους.

Δυνάμει του άρ. 90, η απόφαση που διατάσσει την προσεπίκληση καθορίζει τον διάδικο με επιμέλεια του οποίου θα πρέπει να ασκηθεί η προσεπίκληση και τάσσει προθεσμία για την άσκησή της, με συνήθη αφετηρία την δημοσίευση της απόφασης⁵⁵⁵. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η απομάκρυνση από την αρχή της διαδικαστικής πρωτοβουλίας των διαδίκων δεν είναι πλήρης. Η πολιτική δίκη παραμένει ιδιωτική υπόθεση των διαδίκων και η παρέμβαση του δικαστή συνιστά απλώς την «κινητήριο δύναμη» για την περαιτέρω προώθηση της διαδικασίας. Αν κανένας διάδικος (βλ. άρ. 90 εδ. β') δεν φανεί επιμελής και δεν συμμορφωθεί, εν τέλει, με την διαταγή του δικαστηρίου, η συζήτηση θα πρέπει να κηρύσσεται απαράδεκτη⁵⁵⁶.

Η προσεπίκληση με διαταγή δικαστηρίου γνωρίζει πυκνή εφαρμογή σε διαφορές που αφορούν ακίνητα, είτε είναι εμπραγμάτου⁵⁵⁷ είτε, ιδίως, κτηματολογικού δικαίου. Μάλιστα, στη τελευταία κατηγορία διαφορών, αναφύεται ιδιαίτερα ο προστατευτικός προς τον ενάγοντα ρόλος του κτηματολογικού δικαστή (κατόπιν στάθμισης υπέρ της «ανάγκης» της προσεπίκλησης), ο οποίος καταφεύγει στο άρ. 90 ΚΠολΔ για να προσεπικαλέσει τους τρίτους που έπρεπε υποχρεωτικά, *ex lege*, να εναχθούν (λ.χ. δικαιούχοι που αναγράφονται στα κτηματολογικά φύλλα), πλην όμως τούτο δεν συνέβη⁵⁵⁸. Με αυτόν τον τρόπο, το άρ. 90 ΚΠολΔ ανάγεται σε απαραίτητο «όπλο» διάσωσης μιας αγωγής που θα έπρεπε, ειδιάλλως, να απορριφθεί ως απαράδεκτη, λόγω μη κοινής υποχρεωτικής εναγωγής όλων των παθητικά νομιμοποιούμενων προσώπων⁵⁵⁹.

2. Αυτεπάγγελτες ενέργειες σε περιπτώσεις απλής και αναγκαίας ομοδικίας

Πρακτικά σημαντικές εκδηλώσεις δικαστικής ενεργητικότητας ανευρίσκονται σε περιπτώσεις υποκειμενικής σώρευσης αγωγών. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρ. 75 § 2 εδ. α' ΚΠολΔ, κάθε απλός

τον βλέπεται, διατηρεί όμως την ιδιότητα του τρίτου, δεν δεσμεύεται από το δεδικασμένο και, αν οι απόψεις του δεν επικρατήσουν, δικαιούται να τριτανακόψει την απόφαση». Βλ. και Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 31, σ. 471, αριθμ. 23.

⁵⁵⁵ Βλ. ΠΠΡοδ 78/2019, ΤΝΠ QUALEX.

⁵⁵⁶ Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 31, σ. 472, αριθμ. 24. Βλ. και Σ. Πανταζόπουλος, Η προσεπίκληση, σ. 243.

⁵⁵⁷ ΜΠΗΛ 155/2022, ο.π..

⁵⁵⁸ Βλ. ΜΠΘεσ 9130/2020, ΕπΑκ 2021.581 · ΜΠΧίου 206/2020, ΕπΑκ 2021.128 · ΜΠΘεσ 6912/2019, ο.π..

⁵⁵⁹ ΜΠΧίου 233/2020, ΕπΑκ 2021.412.

ομόδικος δικαιούται να επισπεύσει την δίκη αυτοτελώς, δίχως να υποχρεούται να καλεί τους λοιπούς ομοδίκους του. Τούτο είναι, φυσικά, απόρροια της δικονομικής αυτοτέλειας των δικών των απλών ομοδίκων⁵⁶⁰, οι δεσμοί των οποίων είναι απλά διαδικαστικοί και όχι ουσιαστικοί. Ωστόσο, το εν λόγω δικαίωμα του απλού ομοδίκου μετριάζεται⁵⁶¹, κατά το δεύτερο εδάφιο της προκείμενης διάταξης, από την εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει την κλήτευση και όσων εκ των απλών ομοδίκων του επισπεύδοντος δεν κλητεύτηκαν *«αν κρίνει αναγκαία την ενιαία διεξαγωγή της δίκης»*.

Το *«αναγκαίο»* της ενιαίας διεξαγωγής της δίκης είναι, ως κρίση περί τα πράγματα, αναιρετικώς ανέλεγκτο⁵⁶². Κρίνεται πάντα βάσει των περιστάσεων της διαφοράς⁵⁶³ και υπό το φως του βασικού σκοπού που επιτελεί η διάταξη, δηλ. της ενιαίας δικαστικής κρίσης και κατ' επέκταση, της αποφυγής έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων⁵⁶⁴. Αφού στην απλή ομοδικία συνενώνονται περισσότερες ανεξάρτητες έννομες σχέσεις δίκης, η αποφυγή της συνύπαρξης αντιφατικών δικαιοδοτικών κρίσεων συνέχεται περισσότερο με την ουσία της διαφοράς, παρά με το δεδικασμένο. Άρα, η ανάγκη ενιαίας δικαστικής κρίσης υπαγορεύεται κυρίως από την αποσόβηση του ενδεχόμενου βλαπτικής (αντανακλαστικής) επίδρασης στις έννομες σχέσεις των μη κλητευθέντων ομοδίκων. Έτσι, κρίθηκε ότι πρέπει να κλητευτούν οι ομόδικοι της καθής η κύρια παρέμβαση – εναγόμενης διεκδικητικής αγωγής, καθώς *«η τυχόν εκδοθείσα απόφαση που στο ιστορικό της θα κρίνει μεταξύ άλλων και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των διεκδικούμενων τμημάτων, θα επηρεάζει και τα δικά τους δικαιώματα επί του επιδικού ακινήτου.»*⁵⁶⁵. Αντίθετα, επί αποζημιωτικής αγωγής για πλημμελή παροχή επενδυτικών υπηρεσιών,

⁵⁶⁰ ΕφΠατρ 32/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁶¹ ΕφΑθ 7246/2013, ΕφΑΔΠολΔ 2014.409, στη οποία επίσης επισημαίνεται και η αντίστροφη όψη της εν λόγω εξουσίας, ήτοι ότι *«μετριάζεται η υποχρέωση του επισπεύδοντος την συζήτηση απλού ομοδίκου για κλήτευση και των λοιπών ομοδίκων του, όταν η συμμετοχή τούτων δεν είναι απολύτως επιβεβλημένη»*.

⁵⁶² Πρβλ. ΕφΠατρ 709/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου η μη διαταγή του δικαστηρίου για ενιαία διεξαγωγή της δίκης προσβλήθηκε με λόγο έφεσης.

⁵⁶³ Βλ. ΜΠΧίου 233/2020, ΕπΑκ 2021.412 (*«κρίνει κατ' άρθρο 75 § 2 ΚΠολΔ αναγκαία την ενιαία διεξαγωγή της δίκης μεταξύ όλων των διάδικων πλευρών, ενόψει και της φύσης της παρούσας υπόθεσης και της αποφυγής διάσπασης της δικονομικής συνάφειας των περισσότερων ανοιγομένων δικών»*).

⁵⁶⁴ ΕφΑθ 453/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Η ΕφΠειρ 57/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ επισημαίνει ότι δια της κλήτευσης των λοιπών απλών ομοδίκων εκπληρώνεται *«ο σκοπός της (ενν. απλής) ομοδικίας»*, ο οποίος συνίσταται στην *«ταχύτερη και λιγότερο δαπανηρή διεξαγωγή της διαδικασίας»* (ΕφΘεσ 1627/2003, Αρμ 2004.682).

⁵⁶⁵ ΕιρΡοδ 293/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αναγκαία έχει επίσης κριθεί η ενιαία διεξαγωγή της δίκης στις εξής περιπτώσεις: όταν έχει ασκηθεί αγωγή αποζημίωσης από τροχαίο ατύχημα κατά του υπαιτίου και κατά του Επικουρικού Κεφαλαίου, το δε τελευταίο ασκεί παρεμπόδιουσα αγωγή κατά του απλού ομοδίκου του, πλην όμως στην κύρια δίκη (από την οποία εξαρτάται και τύχη της παρεμπόδιουσας αγωγής) δεν κλητεύεται η ασφαλιστική εταιρεία (ΕφΚρητ 72/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΑγ 85/2015, ΤΝΠ QULAEX · ΕφΑθ 9304/1991, Δ 1995.358) · όταν κλητεύθηκαν μόνο ορισμένοι εκ των εναγόντων – εκμισθωτών σε αγωγή καταβολής οφειλόμενων μισθωμάτων (ΕφΠειρ 526/2016, ΤΝΠ QUALEX) · όταν, σε δίκη ανακοπής

κρίθηκε ότι δεν ήταν αναγκαία η κλήτευση των δύο εδρεύουσων στην αλλοδαπή εναγόμενων εταιρειών στην συζήτηση που επέσπευδε το τρίτο εναγόμενο, ελληνικό πιστωτικό ίδρυμα⁵⁶⁶.

Από την επισκόπηση της νομολογίας παρατηρείται ότι η καταφυγή στην διαταγή του άρ. 75 § 2 ΚΠολΔ είναι συχνή στη δευτεροβάθμια δίκη⁵⁶⁷. Τούτο επουδενί δεν σημαίνει ότι η ρύθμιση έχει απωλέσει την σημασία της στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας δίκης. Είναι, βέβαια, αληθές ότι λόγω της δομής της τακτικής διαδικασίας των Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021, όπου δεν προβλέπεται κλήση προς συζήτηση⁵⁶⁸, το πεδίο εφαρμογής της διάταξης παρίσταται συρρικνωμένο. Όμως, η *ex officio* κλήτευση του απλού ομοδίκου μπορεί ακόμα να διαταχθεί σε πληθώρα διαδικασιών και στάσεων δίκης ενώπιον των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, όπως λ.χ. μετά την έκδοση μη οριστικών αποφάσεων πάσης φύσης, σε κλήση μετά από ματαίωση της συζήτησης, στις ειδικές διαδικασίες κ.λ.π.. Η κλήτευση διατάσσεται με μη οριστική απόφαση⁵⁶⁹ και συγκεκριμένα δια του άρ. 254 ΚΠολΔ⁵⁷⁰, ώστε στην μετ' επανάληψη συζήτηση να κλητευθούν, με μέριμνα του επιμελέστερου διαδίκου, οι απολιπόμενοι απλοί ομόδικοι. Εάν, παρά την διαταγή, παραλειφθούν ορισμένοι ομόδικοι από την κλήση, τότε η επαναλαμβανόμενη συζήτηση πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη⁵⁷¹, ειδάλλως η κατ' άρ. 75 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου θα στερούταν νοήματος.

Εξάλλου, σύμφωνα με το άρ. 77 ΚΠολΔ, αν λείπουν οι προϋποθέσεις της ομοδικίας, το

του άρ. 632 ΚΠολΔ, έχει κλητευτεί μόνο ο εκδότης της επιταγής, βάσει της οποίας εκδόθηκε η διαταγή πληρωμής, αλλά όχι και ο δεύτερος ανακόπτων, λήπτης της επιταγής (ΕφΛαρ 387/2011, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ) · όταν δεν έχουν κλητευθεί στην μετ' επανάληψη συζήτηση όλοι οι εναγόμενοι – αναγραφόμενοι ως δικαιούχοι σε διαφορετικά κτηματολογικά φύλλα σε αγωγή διόρθωσης κτηματολογικής εγγραφής (ΜΠΧίου 233/2020, ο.π.) ·

⁵⁶⁶ ΠΠΑθ 895/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Ακόμα, υποστηρίζεται δεν είναι αναγκαία η ενιαία διεξαγωγή της δίκης επί θανάτου απλού ομοδίκου, αφού η βίαιη διακοπή της δίκης επέρχεται μόνο ως προς αυτόν (ΠΠΑτγ 18/2018 · ΜΠΑθ 997/2013, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁵⁶⁷ Βλ. λ.χ. Εφαθ 453/2013, ο.π..

⁵⁶⁸ Κ. Μακρίδου, Τακτική διαδικασία, 2019, άρ. 228, σ. 105.

⁵⁶⁹ Εφαθ 298/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁵⁷⁰ ΕιρΡοδ 293/2019, ο.π..

⁵⁷¹ Α. Πλεύρη σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 75, σ. 295, αριθμ. 5.

δικαστήριο διατάζει το χωρισμό των δικών των απλών⁵⁷² ομοδικών⁵⁷³. Ο δικονομικός νομοθέτης πρόκρινε το χωρισμό των σωρευμένων αγωγών και όχι την ακυρότητα ή το απαράδεκτο του δικογράφου⁵⁷⁴. Κατά το μέρος που ενδιαφέρει τη παρούσα μελέτη, το δικαστήριο δύναται να διατάξει τον ανωτέρω χωρισμό αυτεπαγγέλτως και σε κάθε στάση της δίκης⁵⁷⁵. Η κατ' άρ. 78 ΚΠολΔ εξουσία ασκείται όταν δεν συντρέχουν οι όροι του άρ. 74⁵⁷⁶, δηλ. είτε δεν υφίστανται οι εκεί προβλεπόμενες τρεις περιπτώσεις απλής ομοδικίας⁵⁷⁷ είτε ορισμένες εκ των υποκειμενικά σωρευόμενων αγωγών υπάγονται σε διαφορετική αρμοδιότητα⁵⁷⁸ ή είδος διαδικασίας⁵⁷⁹.

⁵⁷² Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τόμ Ι, άρ. 78, σ. 165 – 166, αριθμ. 3. Οι δίκες των αναγκαίων ομοδικών δεν μπορούν, κατά την κρατούσα άποψη να χωριστούν, διότι τούτο το είδος ομοδικίας είναι «ανεπίδεκτη εκ φύσεως χωρισμού» (ΑΠ 1598/2000, ΕλλΔνη 2001.1288 · ΕφΘεσ 1627/2003, ο.π.. Αντιθ. ο Ν. Νίκας σε Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας, τόμ. 1, ο.π., άρ. 78, σ. 180, καίτοι ο ίδιος σε μεταγενέστερο χρονικά έργο του (Ν. Νίκας, Πολιτική δικονομία, τόμ. 2, § 71, σ. 387, αρ. 18) τάσσεται υπέρ της ορθής άποψης που υιοθετείται στην ΑΠ 1598/2000, ο.π..

⁵⁷³ Πρβλ. άρ. 103 § 2 CPC. Κατ' αντιστοιχία προς το ημεδαπό δίκαιο, η ιταλική πολιτική δικονομία διακρίνει μεταξύ αναγκαίας (litisconsorzio necessario) (άρ. 102 CPC) και απλής ομοδικίας (litisconsorzio facoltativo) (άρ. 103 § 1 CPC). Στη δεύτερη περίπτωση, είναι δυνατός ο χωρισμός των ανεξάρτητων δικών των ομοδικών αν, α) υποβάλλουν προς τούτο κοινό αίτημα όλα τα μέρη ή β) το δικαστήριο, αυτεπαγγέλτως, κρίνει ότι καθυστερεί αδικαιολόγητα ή επιβαρύνεται η διαδικασία από την ενιαία διεξαγωγή της δίκης (άρ. 103 § 2 CPC) («*Il giudice può disporre, nel corso della istruzione o nella decisione, la separazione delle cause, se vi è istanza di tutte le parti, ovvero quando la continuazione della loro riunione ritarderebbe o renderebbe piu' gravoso il processo, e può rimettere al giudice inferiore le cause di sua competenza.*»). Παρατηρείται λοιπόν ότι στο πλαίσιο του άρ. 103 CPC, η ανάγκη διαφύλαξης της αρχής της οικονομίας της δίκης είναι εκείνη που δικαιολογεί τόσο την αποδέσμευση από την αρχή της διαθέσεως όσο και την *ex officio* πρωτοβουλία του δικαστηρίου.

⁵⁷⁴ ΑΠ 796/2021, ΤΝΠ QUALEX. Επισημαίνεται ορθά από την Π. Γέσιου-Φαλτσή, Η ομοδικία εις την πολιτικήν δίκην, 1970, § 22, σ. 128 ότι η λύση του χωρισμού είναι σύμφωνη προς το πνεύμα του θεσμού της ομοδικίας, ήτοι την υποβοήθηση της διαδικασίας και την μείωση των εξόδων.

⁵⁷⁵ Π. Γέσιου-Φαλτσή, Η ομοδικία, ο.π., § 22, σ. 128 · ΠΠΘεσ 24025/2009, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁵⁷⁶ Πάντως, είναι δυνατός ο χωρισμός των δικών των απλών ομοδικών, ακόμα και όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρ 74 ΚΠολΔ, δια της καταφυγής στο άρ. 247 § 1 ΚΠολΔ (Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, ο.π., Ι, άρ. 78, σ. 165 – 166, αριθμ. 3 · ΠΠΘεσ 24025/2009, ο.π.). Τούτο θα συμβεί όταν δεν επιτυγχάνεται ο σκοπός της απλής ομοδικίας, δηλ. η ταχύτερη και ολιγότερο δαπανηρή διεξαγωγή της διαδικασίας (Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 247, σ. 970, αριθμ. 1 · Π. Γέσιου-Φαλτσή, Η ομοδικία, ο.π., § 23, σ. 131). Αντίστροφα, καταφάσκει η εξουσία του δικαστηρίου να μην διατάξει τον χωρισμό, αν «κρίνει ότι η ένωσή (ενν. των δικών των απλών ομοδικών) διευκολύνει ή επιταχύνει τη δίκη ή μειώνει τα δικαστικά έξοδα», δια του άρ. 246 ΚΠολΔ (Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), τόμ. 1, ο.π., άρθ. 78, σ. 181 · ΠΠΑθ 31/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΘεσ 15539/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ). Εν αντιθέσει με το άρ. 78 ΚΠολΔ που κάνει μονάχα λόγο για συνδρομή «προϋποθέσεων», δηλ. επιτάσσει στον δικαστή έναν έλεγχο νομιμότητας υπό το πρίσμα του άρ. 74, τα άρ. 246 και 247 § 1 επιτρέπουν τη «παράκαμψη» του γράμματος του άρ. 74 μέσω ενός ελέγχου σκοπιμότητας. Λειτουργούν, εν προκειμένω, ως «αναχώματα» προστασίας του θεσμού της ομοδικίας, διασφαλίζοντας ότι οι σκοποί του δεν θα φαλκιδεύονται, ακόμα και όταν νόμιμα εφαρμόζεται το άρ. 74 ΚΠολΔ.

⁵⁷⁷ ΠΠΑθ 31/2015, ο.π. · ΠΠΠειρ 1735/2012, ΔΕΕ 2012.750 (όπου διατάχθηκε ο χωρισμός, διότι, μεταξύ άλλων, «ούτε το ίδιο βιοτικό συμβάν (ή το ίδιο ουσιώδες πραγματικό γεγονός) αποτελεί στοιχείο της ιστορικής βάσεως όλων των διαγνωστέων δικαιωμάτων δηλαδή κοινή βάση των περισσότερων κυρίων αγωγών, αφού πρόκειται για διαφορετικά περιστατικά που έλαβαν χώρα σε διαφορετικό χώρο και χρόνο από διαφορετικές ανεξάρτητες μεταξύ τους εταιρίες.»).

⁵⁷⁸ ΠΠΠειρ 1735/2012, ο.π. · ΕιρΑθ 1/2019, ΝοΒ 2019.482 = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁷⁹ ΕφΠατρ 499/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΑθ 933/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Προτού της διατάξει το χωρισμό, το δικαστήριο οφείλει να ερευνήσει τη συνδρομή των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης, καθώς και την νομική βασιμότητα της αγωγής⁵⁸⁰. Και τούτο διότι, αν η αγωγή είναι απαράδεκτη ή νόμω αβάσιμη ως προς όλους τους απλούς ομοδίκους, ο χωρισμός στερείται νοήματος. Εάν η αγωγή βαρύνεται με πλημμέλειες περί το παραδεκτό ή τη βασιμότητά της ως προς ορισμένους μόνο εκ των ομοδίκων, τότε το άρ. 78 ΚΠολΔ ευρίσκει έδαφος εφαρμογής. Εφόσον διαταχθεί ο χωρισμός, το δικαστήριο θα εκδώσει απόφαση όπου θα παραπέμπει⁵⁸¹ της χωρισθείσες αγωγές σε συζήτηση ενώπιον του υλικά και τοπικά αρμόδιου δικαστηρίου⁵⁸², κατά την προσήκουσα διαδικασία, εκδίδοντας, κατά κανόνα⁵⁸³, οριστική απόφαση. Ο μη χωρισμός των δικών ή η διάταξη του, ενώ συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις του άρ. 74 ΚΠολΔ, δεν ιδρύει της υπ' αριθμ. 1⁵⁸⁴, 14⁵⁸⁵ λόγους αναιρέσης του άρ. 559 ΚΠολΔ, μπορεί όμως να στοιχειοθετηθεί ο υπ' αριθμ. 5, επί υλικής (αν)αρμοδιότητας, που συνιστά όρο της κατ' αρ. 74 υποκειμενικής σώρευσης αγωγών. Μπορούν, επίσης, τα ανωτέρω σφάλματα του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου να αποτελέσουν λόγους έφεσης⁵⁸⁶, μόνο αν αυτά συνεχόνται με την αρμοδιότητα του δικαστηρίου. Κατά τη γνώμη μας, ο μη χωρισμός των δικών των απλών ομοδίκων (παρά το ότι λ.χ. οι επίδικες υποχρεώσεις δεν στηρίζονταν στην ίδια πραγματική ή νομική αιτία) δεν μπορεί, ενόψει της αυτοτέλειάς τους, να επιστηρίξει λόγο εξαφάνισης της εκκαλούμενης απόφασης.

3. Η αυτεπάγγελτη ένωση και συνεκδίκαση περισσότερων εκκρεμών αγωγών ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου

α. Η διάταξη του άρ. 246 ΚΠολΔ

Εξετάζοντας της σύνθετες δίκης, δεν ανευρίσκεται άλλη εξουσία του δικαστηρίου με μεγαλύτερο

⁵⁸⁰ Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Ν. Νίκας), τόμ. 1, ο.π., άρθρ. 78, σ. 180.

⁵⁸¹ Π. Γέσιου-Φαλτσή, Η ομοδικία, ο.π., § 22, σ. 129.

⁵⁸² Το οποίο, φυσικά, δύναται να είναι το ίδιο δικαστήριο, ενώπιον του οποίου εκκρεμούσαν οι υποκειμενικά σωρευθείσες αγωγές. Τούτο θα συμβαίνει στην περίπτωση που διατάσσεται ο χωρισμός επειδή δεν συντρέχουν οι περ. υπ' αριθμ. 1,2 του άρ. 74 ΚΠολΔ.

⁵⁸³ Ως γνωστόν, η παραπεμπτική απόφαση θεωρείται οριστική (ΑΠ 369/2012, www.areiospagos.gr · ΕφΠειρ 671/2020, www.efeteio-peir.gr). Ωστόσο, η δικαιοδοτική κρίση δεν αποκλείεται να είναι εν μέρει οριστική, διότι, ως προς την αγωγή που δεν παραπέμπεται μετά τον χωρισμό των δικών, δύναται να εκδώσει μη οριστική απόφαση (λ.χ. διατάσσοντας αποδείξεις).

⁵⁸⁴ ΑΠ 1414/2003, ΝοΒ 2004.574.

⁵⁸⁵ ΑΠ 796/2021, ο.π..

⁵⁸⁶ Επιχείρημα από το άρ. 218 § 2 ΚΠολΔ (βλ. ΕφΘεσ 796/2009, ΕΠολΔ 2010.96, με σχόλιο Π. Αρβανιτάκη).

πρακτικό αποτύπωμα από εκείνη του άρ. 246 ΚΠολΔ. Η δικαστηριακή καθημερινότητα βρίθει παραδειγμάτων συνεκφώνησης και στη συνέχεια, συνεκδίκασης, υποθέσεων που εκκρεμούν ενώπιον του αυτού πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Οι λόγοι της συνεκδίκασης ποικίλουν ανάλογα με την φύση των διαφορών, αλλά ο κοινός παρονομαστής είναι πάντα η συνάφεια⁵⁸⁷ μεταξύ των εκκρεμών ενδίκων βοηθημάτων: έτσι, ενδεικτικά, θα συνεκδικαστούν οι αντίθετες αγωγές (λ.χ. θετική αναγνωριστική αγωγή ύπαρξης του χρέους και αρνητική με αντικείμενο την ανυπαρξία του, εκατέρωθεν αγωγές ανάθεσης επιμέλειας του τέκνου από αμφοτέρους της συζύγου), αγωγές με σχέση κυρίου και παρεπόμενου (π.χ. αγωγή του εργαζομένου για αναγνώριση της ακυρότητας της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας του και αγωγή του ιδίου για καταβολή μισθών υπερημερίας), αγωγές, οι αξιώσεις των οποίων πηγάζουν από το ίδιο βιοτικό συμβάν (λ.χ. αγωγές διαφορετικών μετόχων Α.Ε. για την ακύρωση της ίδιας απόφασης της Γ.Σ.), οι πρόσθετοι λόγοι ανακοπής με την ανακοπή, η αυτοτελής πρόσθετη παρέμβαση της Ε.Δ.Α.Δ.Π. με την αγωγή της Τράπεζας κατά του οφειλέτη, η κύρια με την παρεμπίπτουσα αγωγή (υποχρεωτικά, κατ' άρ. 285 ΚΠολΔ) κ.α.⁵⁸⁸.

Πράγματι, με το άρ. 246 ΚΠολΔ καταλείπεται ευρύ πεδίο διακριτικής ευχέρειας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ώστε να διατάξει την συνεκδίκαση. Η ευχέρεια αυτή μπορεί να εκδηλωθεί *ex officio* και μάλιστα, η αυτεπάγγελτη δράση του δικαστηρίου είναι ο κανόνας σε αρκετές υποθέσεις⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ Κ. Μακρίδου, Η κατ' άρθρο 246 ΚΠολΔ συνεκδίκαση υποθέσεων και ειδικότερα ζητήματα μετά την ισχύ του ν. 4335/2015, ΕΠολΔ 2017.1. Παρότι η ουσιαστική συνάφεια των αγωγών είχε αρχικά προταθεί ως προϋπόθεση της συνεκδίκασης, εντούτοις η Συντακτική Επιτροπή του ΚΠολΔ κατέλειπε ευρύτερο πεδίο διακριτικής ευχέρειας στον δικαστή, επιτρέποντας τη συνεκδίκαση όταν με αυτή επιταχύνεται η δίκη και μειώνονται τα έξοδα της (Ν. Κατηφόρης, Το επεκτατικό αποτέλεσμα της εφέσεως, 2012, σ. 22-24, υποσ. 54). Ορθά όμως, ο Κ. Γεωργίου (σχόλιο υπό την ΠΠΠειρ 371/2020, ΕλλΔνη 2/2020.516) επισημαίνει ότι η «έννοια της συναφείας είναι η βασική ιδέα η οποία διατρέχει ως ηλεκτρικός σπινθήρας πολλούς θεσμούς του βασικού δικαίου», ενώ ο Σ. Σταματόπουλος (Η αρχή της οικονομίας της δίκης 2003 § 10, σ. 358 επ.) εύστοχα παρατηρεί ότι «μόνον λοιπόν εάν τις περισσότερες δίκες συνδέει συνάφεια, τότε πράγματι επέρχεται μείωση των εξόδων και εξοικονόμηση της δικαστικής ενέργειας...». Σε αλλοδαπές δικαιοταξίες, η συνάφεια είναι πράγματι απαραίτητο *conditio* της συνεκδίκασης (βλ. ενδ., άρ. 147 ΖΡΟ “...die Ansprüche, die den Gegenstand dieser Prozesse bilden, in rechtlichem Zusammenhang stehen oder in einer Klage hätten geltend gemacht werden können.”, άρ. 274 CPC “*Se più procedimenti relativi a cause connesse pendono davanti allo stesso giudice...*”). Για την έννοια της συνάφειας, βλ. ΕφΑθ 8086/1997, ΕλλΔνη 1999.1111.

⁵⁸⁸ Για περιπτώσεις συνεκδίκασης από την πρόσφατη νομολογία, παραπέμπουμε ενδεικτικά στις ΠΠΠεσ 815/2022, sakkoulas-online · ΜΠΤρικ 42/2022, sakkoulas-online · ΜΠΠωαν 333/202, sakkoulas-online · ΜΠΑθ 349/2022, sakkoulas-online · ΜΠΚω 357/2022, sakkoulas-online · ΜΠΤριπ 121/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 955/2021, ΕπΑκ 2021.824· ΜΠΠειρ 507/2021, sakkoulas-online, ΜΠΧακιδικ 106/2021, sakkoulas-online · ΜΠΣυρ 27/2021, ΕΠολΔ 2021.707.

⁵⁸⁹ Πρβλ. και άρ. 273 § 2 και 274 § 2 CPC, όπου ο Ιταλός δικαστής διαθέτει ένα ακόμα «βέλος» στην «φαρέτρα» του, ώστε να ευοδωθούν οι σκοποί της συνεκδίκασης: αν ο εισηγητής (*giudice istruttore*) ή ο πρόεδρος του τμήματος (*presidente della sezione*) πληροφορηθούν (“*ha notizia*”) ότι υπάρχει εκκρεμής αγωγή με το ίδιο αντικείμενο ή συναφές ενώπιον του ιδίου δικαστηρίου, ενημερώνουν τον πρόεδρο του δικαστηρίου, ώστε ο τελευταίος, αφού ακροαστεί τους διαδίκους όλων των αγωγών, να διατάξει με διάταξή του (“*ordina con decreto*”) τη συνεκδίκασή τους.

Έτσι, διαμορφώνεται μία σημαντική, «διαχειριστικής»⁵⁹⁰ φύσης, εξουσία του δικαστή, με δικαιοπολιτική βάση, αλλά και «φάρο» για την άσκηση της, την αρχή της οικονομίας της δίκης⁵⁹¹. Για αυτό, η συνεκδίκηση πρέπει πάντα να κατατείνει είτε στην επιτάχυνση της δίκης⁵⁹² είτε στην μείωση των εξόδων⁵⁹³. Αν η οικονομία της δίκης δεν υπηρετείται από την ένωση των εκκρεμών αγωγών, η εφαρμογή του άρ. 246 ΚΠολΔ πρέπει να αποκλείεται. Ακόμα, υποστηρίζεται⁵⁹⁴ ότι η εν λόγω διάταξη αποσοβεί το κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων. Τούτο είναι εν μέρει ακριβές. Ως γνωστόν, ακόμα και μετά την διάταξη της συνεκδίκησης, δεν επέρχεται «ανατροπή της αυτοτέλειας κάθε έννομης σχέσης της σύνθετης δίκης, αλλά κάθε αγωγή ή ένδικο μέσο κρίνεται χωριστά ως της της προϋποθέσεις του παραδεκτού και της βασιμότητάς του»⁵⁹⁵. Επομένως, είναι δυνατή, υπό το άρ. 246, η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων. Εκείνο όμως που πράγματι εξασφαλίζεται με την συνεκδίκηση είναι το ενιαίο της δικαιοδοτικής κρίσης από την ίδια σύνθεση, με πλήρη εποπτεία του πραγματικού υλικού, για όλες τις συνεκδικαζόμενες

⁵⁹⁰ Βλ. και άρ. 3.1 § 2 περ. γ των αγγλικών CPR, όπου στις εξουσίες του δικαστηρίου για “case management” προβλέπεται εκείνη της συνεκδίκησης.

⁵⁹¹ ΕφΘεσ 1909/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΛαρ 38/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΡοδ 71/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΛαμ 297/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠρεβ 4/2016, ΕΠολΔ 2016.448, με σχόλιο *N. Κατηφόρη*. Για τη τεχνολογία του άρ. 246 ΚΠολΔ, βλ. και *N. Κλαμαρής*, Σκέψεις για κάποια Δικονομικά (και διαχρονικού/δικονομικού δικαίου) Ζητήματα στη Δικαστηριακή τους Προβολή και στη Νομολογιακή τους Διάσταση (με αφορμή την απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Σύρου με αριθμό 27ΕΙΔ/2021), ΕΠολΔ 2021.627 επ..

⁵⁹² Βλ. τις μειοψηφούσες γνώμες υπό την ΑΠ 878/1996, ΕλλΔνη 1996.1562 («το ανωτέρω αίτημα έπρεπε να απορριφθεί διότι έτσι δεν διευκολύνεται η διεξαγωγή της δίκης αλλ’ αντιθέτως επέρχεται καθυστέρηση, την οποία ίσως επεδίωκε η δεύτερη αναιρεσίβλητη με την άσκηση αντίθετης αναιρέσεως, από αυτή κυρίως νικήσαν διάδικο, με λίαν αμφίβολο το έννομο συμφέρον τους προς άσκηση αυτής.») και ΕφΝαυπλ 252/2007, ΕΠολΔ 2008.253, με σχόλιο *Π. Αρβανιτάκη* («θα έπρεπε να μην αναβληθεί η εκδίκηση των υπό κρίση ήδη τριών εφέσεων και των αντίστοιχων αντεφέσεων, αφού ο εκκαλών ... μπορούσε να προσδιορίσει την έφεσή του στην αυτή δικάσιμο με τις εφέσεις αυτές.»). Η υπόκρυψη, λοιπόν, παρελκυστικών τακτικών πίσω από το αίτημα συνεκδίκησης (και δη, αναβολής, προκειμένου αυτή να επιτευχθεί), καθώς και το πρόδηλο απαράδεκτο της αγωγής χάριν της οποίας θα διαταχθεί η συνεκδίκηση, συνιστούν παράγοντες επιβράδυνσης της δίκης που πρέπει πράγματι να σταθμίσει το δικαστήριο.

⁵⁹³ Λ.χ. αν τα συνεκδικαζόμενα ένδικα βοηθήματα αφορούν στα ίδια πραγματικά περιστατικά, μετά την διάταξη της συνεκδίκησης μπορούν να κατατεθούν κοινές προτάσεις.

⁵⁹⁴ *I. Κατράς*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, 3η έκδ., 2021, σ. 359 · ΜΠΑθ 553/2021, sakkoulas-online · ΜΠΧίου 182/2020, Αρμ 2021.989.

⁵⁹⁵ ΑΠ 594/2018, ΕλλΔνη 2019.1625, με σχόλιο *Γ. Βαλμαντώνη* · ΑΠ 1270/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 2527/2009, ΕλλΔνη 2011.199. Οι μόνες μεταβολές που επέρχονται μεταξύ των σχέσεων των διαδίκων των συνεκδικαζόμενων αγωγών και του δικαστηρίου είναι εκείνες (βλ. ΕφΘεσ 460/2020, Αρμ 2020.1866), 1) της διεξαγωγής της σύνθετης δίκης σε κοινή διαδικασία, 2) της έκδοσης κοινής απόφασης, 3) της υποβολής κοινών, μετά όμως τη διαταχθείσα συνεκδίκηση, προτάσεων, «αφού, πριν απ’ αυτή (συνεκδίκηση), η οποία δεν είναι βέβαιη για τους διαδίκους, ενόψει του ότι η σχετική δυνατότητα εναπόκειται στην κυριαρχική κρίση του δικαστηρίου, απαιτείται η κατάθεση χωριστών για κάθε συνεκδικαζόμενη υπόθεση προτάσεων» (ΕφΘεσ 47/2012, ΕΠολΔ 2012.233, με σχόλιο *Π. Αρβανιτάκη*), και 4) η υποχρέωση του διαδίκου για επίσπευση της μεταγενέστερης συζήτησης για όλες από τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις, ειδάλως η συζήτηση κηρύσσεται απαράδεκτη (ΜΠΠρεβ 4/2016, ο.π.).

αγωγές. Άρα, η κατάσχεση της ελάσσονας σκέψης του δικανικού συλλογισμού, με την έννοια των παραδοχών επί των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς, θα είναι κοινή για όλες τις εκκρεμείς αιτήσεις. Συνάμα, απομακρύνεται και η ανάγκη αναστολής της δεύτερης χρονικά δίκης λόγω εκκρεμοδικίας, καθώς η ταυτόχρονη εκδίκαση των δύο αγωγών αποσοβεί τον κίνδυνο για τον οποίο θεσπίστηκε το άρ. 222 ΚΠολΔ⁵⁹⁶.

Για τη συνεκδίκαση δεν απαιτείται να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της υποκειμενικής ή αντικειμενικής σώρευσης αγωγών⁵⁹⁷ ούτε και ασκεί επιρροή η πιθανή αντιφατικότητα αυτών⁵⁹⁸. Αρκεί να πραγματώνονται οι κατονομαζόμενοι στο άρ. 246 σκοποί, την συνδρομή των οποίων οφείλει να εξετάσει *ad hoc* το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Η κυρίαρχη κρίση του είναι αναίρετικώς ανέλεγκτη⁵⁹⁹ – ως κρίση περί τα πράγματα – ενώ, κατά την ορθότερη άποψη, η μη διάταξη της συνεκδίκασης δεν δύναται να θεμελιώσει λόγο έφεσης⁶⁰⁰. Το δικαστήριο οφείλει να εξετάσει, ένεκα της αυτοτέλειας των περισσότερων έννομων σχέσεων δίκης, αν οι αγωγές υπάγονται στην υλική/τοπική/λειτουργική του αρμοδιότητα και εκδικάζονται με την ίδια διαδικασία. Ειδικά ως προς την αρμοδιότητα, λεκτέο το εξής. Σύμφωνα με ακολουθούμενη άποψη στην νομολογία⁶⁰¹, όταν το δικαστήριο κρίνει, μεν, ότι υφίσταται συνάφεια μεταξύ των αγωγών, πλην όμως, αποφαίνεται ότι για μία εξ αυτών είναι αναρμόδιο υπέρ ανώτερου δικαστηρίου, παραπέμπεται και η συναφής αγωγή στο δικαστήριο αυτό, κατ' ενεργοποίηση της δωσιδικίας της συνάφειας⁶⁰² (άρ. 31 ΚΠολΔ). Η λύση αυτή είναι πλήρως εναρμονισμένη με την αρχή της οικονομίας της δίκης (συνάμα, δε, αποφεύγεται ο κατακερματισμός της διαφοράς, με κίνδυνο την έκδοση αντιφατικών κρίσεων) και ως εκ τούτου, επιδοκιμαστέα⁶⁰³. Η συνεκδίκαση εγγράφεται στο πινάκιο⁶⁰⁴, αλλά μπορεί να διαταχθεί και δια της αναβολής της συζήτησης της υπόθεσης για μελλοντική

⁵⁹⁶ Βλ. όμως ΠΠΑθ 1785/2013, Αρμ 2014.1714, με αντιθ. σχόλιο *Κ. Γιαννούλη*, που προτίμησε την οδό της αναστολής και όχι της συνεκδίκασης, επιλογή που μάλλον δεν συνάδε με την αρχή της οικονομίας της δίκης.

⁵⁹⁷ Εφαθ 5190/2000, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · *Ν. Νίκας*, τόμ. 2, § 71, σ. 385, αρ. 15.

⁵⁹⁸ ΑΠ 594/2018, ο.π. (στη μία αγωγή το όχημα εμφανιζόταν ως ασφαλισμένο και στην άλλη ως ανασφάλιστο). Έτσι και ΑΠ 1134/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁹⁹ ΑΠ 7/2007, ΧρΙΔ 2007.432 · ΑΠ 668/2005, ΕλλΔνη 2006.1086. Πρβλ. και ΑΠ 177/2006, sakkoulas-online.

⁶⁰⁰ ΕφΔωδ 109/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · Εφαθ 6325/2001, Αρμ 2003.1091. Βλ. όμως και ΠΠΠειρ 5222/2013, ΤΝΠ QUALEX.

⁶⁰¹ ΜΠΑθ 692/2021, sakkoulas-online · ΜΠΘεσ 4072/2019, Αρμ 2020.247 · ΕιρΛαμ 811/2013, ΕΠολΔ 2013.696. Βλ. και ΠΠΡοδ 71/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου επισημαίνεται ότι «ισχύουν υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει λάβει χώρα η εκδίκαση της μιας εκ των περισσότερων συναφών δικών, διότι σε διαφορετική περίπτωση δεν υπάρχει έδαφος εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 31 και η δωσιδικία της συνάφειας δεν λειτουργεί, αφού δεν μπορεί να γίνει λόγος για συνεκδίκαση».

⁶⁰² *Α. Φλώρου*, Η έννοια της συνάφειας στην αποκλειστική δωσιδικία του άρθρου 31 § 3 ΚΠολΔ – Ζητήματα συνεκδίκασης περισσότερων συναφών δικών, ΕλλΔνη 2022.175.

⁶⁰³ Έτσι και *Κ. Μακρίδου*, Η κατ' άρθρο 246 ΚΠολΔ συνεκδίκαση, ο.π., 2

⁶⁰⁴ *Α. Αλαπάντας* σε *Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος*, ο.π., άρ. 246, σ. 966 – 967, αριθμ. 1.

δικάσιμο, οπότε έχει ήδη προσδιοριστεί η άλλη εκκρεμής δίκη με την οποία θα συνεκδικαστεί⁶⁰⁵. Η γνώση της ύπαρξης της της δικασίμου δύναται να προκύπτει και από στοιχεία κείμενα εκτός του αποδεικτικού υλικού που έχουν προσκομίσει οι διάδικοι, ενόψει του άρ. 336 § 2 ΚΠολΔ⁶⁰⁶. Πράγματι, η δικάσιμος της συναφούς αγωγής θα προκύπτει από την εγγραφή της στο οικείο πινάκιο και ως εκ τούτου, δύναται, υπό τους όρους της ανωτέρω ρύθμισης, να ληφθεί αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο. Στη περίπτωση αυτή εκδίδεται μη οριστική απόφαση, μετά τη συζήτηση της πρώτης συναφούς αγωγής⁶⁰⁷, η οποία ανακαλείται ελευθέρω⁶⁰⁸ (και αυτεπαγγέλτως). Μετά τη δημοσίευση της απόφασης αυτής, ο επιμελέστερος των διαδικών υποχρεούται να επισπεύσει με κλήση την συζήτηση όλων των συνεκδικαζόμενων υποθέσεων⁶⁰⁹, κατά την δικάσιμο που ορίζεται στο διατακτικό.

β. Ειδικότερα ζητήματα εφαρμογής του άρ. 246 ΚΠολΔ μετά τους Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021

Ο Ν. 4335/2015 άλλαξε ριζικά τη δομή της τακτικής διαδικασίας, καθώς και των ειδικών διαδικασιών. Οι τομές αυτές δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστο το άρ. 246 ΚΠολΔ, εγείροντας ερωτήματα περί του επιτρεπτού της συνεκδίκασης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Αρχικά, ανακύπτει το ερώτημα, ποιο είναι το *modus procedendi* για την άσκηση της κατ' άρ. 246 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου στο πλαίσιο της νέας τακτικής διαδικασίας; Το ευκαταίο σενάριο είναι τα συναφή ένδικα βοηθήματα να προσδιοριστούν για «τυπική» συζήτηση κατά την ίδια δικάσιμο. Τούτο θα συμβεί για τις αιτήσεις παροχής έννομης προστασίας του άρ. 238 ΚΠολΔ, καθώς και αν οι αγωγές κατατεθούν είτε την ίδια μέρα είτε εντός του ιδίου χρονικού διαστήματος, ή τέλος, αν υποβληθεί και γίνει δεκτή αίτηση προτίμησης (άρ. 226 § 5 ΚΠολΔ). Σε αυτές τις περιπτώσεις, μετά το κλείσιμο του φακέλου εκάστης δικογραφίας, ο αρμόδιος δικαστής προσδιορισμού μπορεί να ορίσει την ίδια σύνθεση και ημέρα συζήτησης, εφόσον, βέβαια, γνωρίζει τη συνάφεια τους⁶¹⁰. Τούτο βέβαια δεν θα είναι πάντα

⁶⁰⁵ ΑΠ 383/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1407/2000, ΕλλΔνη 3/2001.736 · Εφαθ 4463/2013, ΕλλΔνη 3/2015.808.

⁶⁰⁶ Έτσι, ΜΠΜυτ 229/2019, Επακ 2019.678 («το γεγονός δε αυτό προκύπτει από το οικείο πινάκιο και είναι, άλλωστε, γνωστό στο Δικαστήριο τούτο από προηγούμενη ενέργειά του (άρθρο 336 § 2 ΚΠολΔ) ... από τα ανωτέρω προκύπτει η συνάφεια των δύο αυτών δικών»).

⁶⁰⁷ ΑΠ 102/2021, www.areiospagos.gr · ΠΠΠειρ 3161/2020, www.protodikeio-peir.gr.

⁶⁰⁸ ΠΠΘεσ 2622/1985, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁰⁹ ΕφΠειρ 664/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶¹⁰ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 246, σ. 968, αριθμ. 3.

εφικτό, ιδίως στα μεγάλα πρωτοβάθμια δικαστήρια της χώρας⁶¹¹. Επομένως, η εξεύρεση λύσης για τη συνεκδίκηση μετατίθεται σε ένα ύστερο του προσδιορισμού του άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ χρονικό στάδιο. Εδώ, πρέπει να γίνει μια διάκριση. Εάν η συναφής αγωγή δεν έχει ακόμα προσδιοριστεί για τυπική συζήτηση, το δικαστήριο δύναται να εκδώσει μη οριστική απόφαση⁶¹² με την οποία θα διατάσσεται η συνεκδίκηση με την συναφή αγωγή, όταν αυτή προσδιοριστεί για συζήτηση⁶¹³. Η απόφαση αυτή μπορεί να εκδοθεί ακόμα και αν η χρονικά προγενέστερη συναφής αγωγή βρίσκεται στο στάδιο διεξαγωγής αποδείξεων, κατόπιν έκδοσης απλής διάταξης (αρ. 237 § 8)⁶¹⁴.

Εξάλλου, αν η δεύτερη, συναφής αγωγή έχει ήδη προσδιοριστεί για «τυπική» συζήτηση ως και την ημέρα που θα δημοσιευόταν η μη οριστική, αναβλητική απόφαση υποστηρίζεται ορθά ότι η τελευταία δεν μπορεί να εκδοθεί, καθώς «υπάρχει σοβαρή πιθανότητα η δεύτερη υπόθεση να έχει ήδη εκδικαστεί μέχρι την έκδοση της αναβλητικής απόφασης και η τελευταία να καταστεί άνευ αντικειμένου»⁶¹⁵. Τούτο δεν σημαίνει ότι καταλείπεται μηδαμινό περιθώριο για τη συνεκδίκηση των συναφών αγωγών. Κατά την άποψη μας, είναι δυνατή η χορήγηση αναβολής για συνεκδίκηση και επί της έδρας, κατά την τυπική συζήτηση. Και τούτο διότι, ο ΚΠολΔ προβλέπει διάφορες περιπτώσεις αναβολής της συζήτησης⁶¹⁶, με κεντρική, μεν, ρύθμιση εκείνη του άρ. 241, πλην όμως, όχι αποκλειστική. Η διάταξη του άρ. 246 ΚΠολΔ συνιστά «αυτοτελή νόμιμο βάση αιτήματος αναβολής»⁶¹⁷, που εκτοπίζει, λόγω της αρχής της ειδικότητας, το άρ. 241 ΚΠολΔ⁶¹⁸. Στη δε απαγόρευση αναβολής του τελευταίου εδαφίου του άρ. 237 § 6 μνημονεύεται μόνο το άρ. 241 ΚΠολΔ⁶¹⁹. Η θέση αυτή επιρρωνύεται από το γεγονός ότι αν ο δικονομικός νομοθέτης ήθελε να αποκλείσει κάθε μορφής αναβολή της «τυπικής συζήτησης» θα είχε εκφραστεί γενικότερα και δεν θα παρέπεμπε μόνο στη προμνησθείσα διάταξη. Επομένως, εγκύρως χορηγείται (αυτεπαγγέλτως) επί της έδρας⁶²⁰ αναβολή, κατ' άρ. 246 ΚΠολΔ, με σχετική επισημείωση

⁶¹¹ Α. Πανταζόπουλος, Η αναβολή της συζήτησης της υπόθεσης μετά τον ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 2018.1620.

⁶¹² ΠΠΠειρ 371/2020, ο.π..

⁶¹³ Κ. Μακρίδου, Η κατ' άρθρο 246 ΚΠολΔ συνεκδίκηση ο.π..3.

⁶¹⁴ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 246, σ. 968, αριθμ. 3.

⁶¹⁵ Α. Πανταζόπουλος, Η αναβολή της συζήτησης.1620. · ΠΠΠειρ 371/2020, ο.π..

⁶¹⁶ Βλ. Β. Ψιάνου, Η αναβολή της συζήτησης κατά τον ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2020.26-39.

⁶¹⁷ Σ. Γεωργουλέας, ο.π..498. Η υποστηριζόμενη από τον συγγραφέα ερμηνευτική εκδοχή είναι σύμφωνη, νομίζουμε, με την αρχή της οικονομίας της δίκης.

⁶¹⁸ *Ibid.* Πρβλ. όμως ΕφΑθ 4407/2009, ΕλλΔνη 2010.133, η οποία αναβάλλει την έκδοση απόφασης για συνεκδίκηση δια του άρ. 241 ΚΠολΔ.

⁶¹⁹ Β. Ψιάνου, ο.π..33 · Κ. Μακρίδου, Η κατ' άρθρο 246 ΚΠολΔ συνεκδίκηση, ο.π..3.

⁶²⁰ Αντιθ. ο Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 246, σ. 968, αριθμ. 3.

στο πινάκιο, ώστε να συζητηθεί η υπόθεση κατά την ορισθείσα τυπική συζήτηση της δεύτερης, συναφούς αγωγής.

Τα όρια της υπό το άρ. 246 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου δοκιμάζονται και στο πλαίσιο των ειδικών διαδικασιών μετά τον Ν. 4335/2015 (στις οποίες δεν επήλθαν δομικές μεταβολές με τον Ν. 4842/2021). Ερωτάται από την *Κ. Μακρίδου*⁶²¹ αν παραδεκτά συνεκδικάζονται αγωγές που υπάγονται σε καθεμία από τις τρεις ευρύτερες κατηγορίες ειδικών διαδικασιών με έτερες αγωγές της αυτής κατηγορίας (λ.χ. οι διαφορές από αμοιβές με τις διαφορές από πιστωτικούς τίτλους). Η ίδια εστιάζει στο άρ. 591 ΚΠολΔ, επισημαίνοντας ότι η πρόθεση του δικονομικού νομοθέτη ήταν η συστηματοποίηση, αλλά όχι η απόλυτη ενοποίηση των διαφορών κάθε κατηγορίας, διαπίστωση που επιβεβαιώνεται από την διατήρηση ειδικών διατάξεων για κάθε υποκατηγορία διαφορών⁶²². Επισημαίνει δε περαιτέρω ότι τούτες οι ειδικές διατάξεις εμφανίζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους⁶²³. Κατόπιν των ανωτέρω, η συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα⁶²⁴ ότι η συνεκδίκαση «δεν είναι ούτε επιτρεπτή, ούτε σκόπιμη. Το «μη επιτρεπτό» απορρέει από τη διαπίστωση ότι πρόκειται σε κάθε περίπτωση για διαφορετικές διαδικασίες. Το «μη σκόπιμο» απορρέει από τη διαπίστωση ότι ενδεχόμενη συνεκδίκαση ούτε θα απλοποιεί, ούτε θα επιταχύνει τη διεξαγωγή της δίκης.». Το ερώτημα της *Κ. Μακρίδου* έχει μάλλον θεωρητική, παρά πρακτική αξία⁶²⁵. Ωστόσο, η απάντηση που δίνει είναι, νομίζουμε, δογματικά συνεπής με το σύστημα των άρ. 591 επ. ΚΠολΔ.

Τέλος, υπό το κράτος του Ν. 4335/2015 ανέκυψε μία ακόμα διχοστασία με «άρωμα» διαχρονικού δικαίου, ως της την εφαρμογή του άρ. 246 ΚΠολΔ. Μπορούσε να συνεκδικαστεί μία αγωγή που ασκήθηκε πριν τη 31^η.12.2015 με μία ανταγωγή που ασκήθηκε μετά τη 1^η.1.2016; Αντίστοιχα, θα τύγγανε εφαρμογής το άρ. 246 ΚΠολΔ επί αντίθετων αγωγών για επιμέλεια τέκνου που ασκήθηκαν, η μεν πρώτη πριν, η δε δεύτερη, μετά τη θέση του Ν. 4335/2015 σε ισχύ; Ιδίως ως προς τη τακτική διαδικασία, το πρόβλημα παραμένει επίκαιρο και μετά την ψήφιση του Ν. 4842/2021 (όταν η μία αγωγή ασκήθηκε ως και τη 31^η.12.2021 και η έτερη, ύστερα από την ημερομηνία αυτή). Υποστηρίχθηκαν

⁶²¹ *Κ. Μακρίδου*, Ειδικές διαδικασίες, 2017, § 2, σ. 8, αριθμ. 4.

⁶²² *Ibid.*

⁶²³ *Ibid.*, σ. 9 – 10.

⁶²⁴ *Ibid.*, σ. 10.

⁶²⁵ Και η ίδια η συγγραφέας αναγνωρίζει ότι το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στις περιουσιακές διαφορές.

διάφορες απόψεις⁶²⁶, με την νομολογία να τηρεί επαμφοτερίζουσα στάση, αναλόγως της διαδικασίας⁶²⁷.

Η δική μας θέση επί του εν λόγω ζητήματος είναι η ακόλουθη. Υπό τη σκέπη του άρ. 246 ΚΠολΔ συνυπάρχουν δύο στάδια ελέγχων, των οποίων οφείλει να διέλθει το δικαστήριο, προκειμένου να διατάξει τη συνεκδίκαση. Χρονικά και μεθοδολογικά, προηγείται ο έλεγχος της ταυτότητας διαδικασίας και της αρμοδιότητας επί των εκκρεμών αγωγών που πρόκειται να ενωθούν (έλεγχος «νομιμότητας»). Μόνο εφόσον δοθεί το «πράσινο φως» ως της τη συνδρομή αυτών των δύο δικονομικών προϋποθέσεων, δύναται το δικαστήριο να προχωρήσει στον κατ' εξοχήν έλεγχο «σκοπιμότητας» που συνέχεται με την αρχή της οικονομίας της δίκης. Με άλλα λόγια, τα ανωτέρω στάδια είναι διακριτά και δεν πρέπει να συγχέονται. Δεν μπορούν να αρυσθούν επιχειρήματα εκ της οικονομίας της δίκης, για να δικαιολογηθεί ή έλλειψη κάποιας από της νόμιμες προϋποθέσεις. Μία τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση θα ήταν *contra legem*. Εξάλλου, με τον όρο «*ταυτότητα διαδικασίας*», ο (ιστορικός) δικονομικός νομοθέτης δεν είχε, νομίζουμε, υπόψη τις διαφοροποιήσεις εντός της αυτής διαδικασίας, αλλά εκείνες μεταξύ των διαφόρων διαδικασιών της αμφισβητούμενης διαδικασίας του ΚΠολΔ. Δεδομένου ότι έχει θεσπίσει ετερόκλητες διαδικασίες, σε καθεμία εκ των οποίων εκδικάζονται καθορισμένες διαφορές με συγκεκριμένους, διακριτούς, διαδικαστικούς κανόνες, σκοπός του ήταν να αποτρέψει το ενδεχόμενο συνεκδίκασης δύο αγωγών που υπάγονταν σε καθόλα διαφορετικούς κανόνες, από την προδικασία τους, ως και την έκδοση απόφασης επί αυτών. Άρα, η τελλογία της εν λόγω προϋπόθεσης εντοπίζεται, όχι στη μαθηματική λογική της «*απόλυτη(ς) και πλήρ(ους) ταύτιση(ς) (κοινότητα(ς)) των διαδικαστικών κανόνων που διέπουν της εκκρεμείς ... δίκης.*»⁶²⁸, αλλά στην ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ των διαδικασιών, σε συνάρτηση

⁶²⁶ Βλ. ιδίως Κ. Μακρίδου, Η κατ' άρθρο 246 ΚΠολΔ συνεκδίκαση υποθέσεων.5-6 και Δ. Μπαμπινιώτης σε σχόλιο επί της ΜΠΗρακλ 628/2017, ΕΠολΔ 2017.399. Αμφότεροι καταγράφουν το ανεπίτρεπτο της εφαρμογής του άρ. 246, κυρίως λόγω της έλλειψης ταυτότητας διαδικασίας. Για την αντίθετη άποψη, που επικαλείται λόγους οικονομίας της δίκης, βλ. Σ. Γεωργουλέας, ο.π.499.

⁶²⁷ Για τη τακτική διαδικασία, βλ. ΠΠΒολ 80/2017, ΕλλΔνη 2017.1762, με σχόλιο Γ. Βαλμαντώνη, όπου διαλαμβάνεται το ανεπίτρεπτο της συνεκδίκασης «*ενόψει της διάφορετικής προδικασίας που ακολουθείται για κάθε μια και του ότι δεν υφίσταται ρητή νομοθετική πρόβλεψη που θα επέτρεπε την κατάθεση της αντίθετης αγωγής κατά τις ισχύουσες στο χρόνο άσκησης της πρώτης χρονικά αγωγής διατάξεις, εφαρμοζομένης δε της αρχής της συνάφειας σε κάθε περίπτωση δε συνέβη τούτο.*». Για τις ειδικές διαδικασίες, βλ. ΜΠΗρακλ 628/2017, ο.π., όπου το δικαστήριο κλίνει υπέρ της εφαρμογής του άρ. 246, επειδή οι αγωγές ήταν «*προδήλως συναφείς, υπάγονται στην ίδια διαδικασία, αφού μεταξύ των ρυθμίσεων της ειδικής διαδικασίας του άρθρου 681B ΚΠολΔ (περί διαφορών που αφορούν διατροφή και επιμέλεια τέκνων), όπως ίσχυε πριν από τις αλλαγές που επέφερε στις ειδικές διαδικασίες ο ν. 4335/2015, και εκείνων της ειδικής διαδικασίας των λοιπών οικογενειακών διαφορών, όπως η τελευταία διαρθρώνεται σήμερα, δεν υπάρχουν ουσιαστικές αποκλίσεις, η δε νομοτεχνική συστηματοποίηση των ειδικών διαδικασιών, με την κατανομή τους σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, δεν σημαίνει ταυτόχρονα και ενοποίηση όσων επιμέρους διαδικασιών ανήκουν σε κάθε κατηγορία, αλλά αυτές διατηρούν την αυτοτέλειά τους.*».

⁶²⁸ Δ. Μπαμπινιώτης, ο.π..

με τα στάδια της δίκης και τα δικαιώματα των διαδίκων.

Μεταφέροντας της ανωτέρω διαπιστώσεις στο εδώ εξεταζόμενο πρόβλημα, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα. Δύο αγωγές ειδικών διαδικασιών, ασκηθείσες προ και μετά τον Ν. 4335/2015, μπορούν να συνεκδικασθούν. Δεν διέπονται από τόσο ανόμοιους ή ετερόκλητους διαδικαστικούς κανόνες, η δε συστηματοποίηση τους με τον Ν. 4335/2015 δεν αλλοίωσε την κεντρική μορφολογία καθεμίας από αυτές. Εξάλλου, η τακτική διαδικασία του Ν. 4335/2015 διαφέρει ριζικά, ιδίως ως προς τα επιμέρους στάδια της δίκης, στην συγκέντρωση του υλικού της και στην επ' ακροατηρίω διαδικασία, από εκείνη των Ν. 2915/2001 και Ν. 3994/2011. Επομένως, πράγματι, δεν μπορεί να γίνει λόγος για συνεκδίκηση δύο αγωγών που ασκήθηκαν προ και μετά την 1^η.1.2016. Αντίθετα, η τακτική διαδικασία του Ν. 4842/2021 ακολουθεί πιστά την δομή εκείνης του Ν. 4335/2015, εμφανίζοντας μικρές, διορθωτικές αποκλίσεις. Άρα, κατά την γνώμη μας, παραδεκτά συνεκδικάζεται μία αγωγή που ασκήθηκε μετά την 1^η.1.2022 με ένα εισαγωγικό δικόγραφο του υπάγεται στο χρονικό πεδίο εφαρμογής του Ν. 4335/2015.

4. Χωρισμός αιτήσεων που σωρεύτηκαν στο ίδιο δικόγραφο

Σε σχέση με το άρ. 246 ΚΠολΔ, το άρ. 247 § 1 συνιστά την «άλλη όψη του ίδιου νομίσματος». Στη τελευταία αυτή διάταξη προβλέπεται η αυτεπάγγελτη εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει, σε κάθε στάση της δίκης, τη χωριστή συζήτηση περισσότερων αιτήσεων που σωρεύτηκαν στο ίδιο δικόγραφο. Το «ίδιο νόμισμα» δεν είναι άλλο από την αρχή της οικονομίας της δίκης, με την έννοια ότι η διάσπαση εξυπηρετεί την ασφαλέστερη διάγνωση της διαφοράς και την επιτάχυνση της δίκης ως προς την καθεμία αυτοτελή αίτηση⁶²⁹.

Η έως σήμερα δημοσιευμένη νομολογία εφαρμόζει ποικιλοτρόπως το αρ. 247 ΚΠολΔ. Έτσι, ενδεικτικά, η εν λόγω διάταξη έχει αξιοποιηθεί για το χωρισμό των αντικειμενικά σωρευόμενων αιτημάτων, ώστε στην συνέχεια να ανασταλεί η συζήτηση του αιτήματος χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, έως την αμετάκλητη περάτωση ποινικής διαδικασίας⁶³⁰, για να παραπεμφθεί μία από της

⁶²⁹ ΠΠΘεσ 12953/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶³⁰ ΠΠΑθ 1473/2015 · ΜΠΑθ 1940/1993, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αγωγές στο αρμόδιο δικαστήριο⁶³¹ ή για να εκδικαστεί κατά την προσήκουσα διαδικασία⁶³², για να προσκομιστεί (ως προς ορισμένα αιτήματα) βεβαίωση από το ΙΚΑ για τις ασφαλιστικές παροχές που έχει λάβει ο παθών αυτοκινητιστικού ατυχήματος, καθώς η συζήτηση έλαβε χώρα τρία και πλέον έτη μετά το ατύχημα⁶³³, αλλά και για να συμπληρωθεί έλλειψη περί την δικαστική παράσταση Δήμου, μέσω της προσκόμισης άδειας από την οικονομική του επιτροπή⁶³⁴.

Κατά τη γνώμη μας, η επιστράτευση του άρ. 247 § 1 σε περιπτώσεις αναρμοδιότητας ή εισαγωγής μίας εκ των σωρευόμενων αγωγών προς συζήτηση με εσφαλμένη διαδικασία είναι μεν επιτρεπτή, πλην όμως, ξένη προς το σκοπό της διάταξης αυτής. Και τούτο διότι, το δικαστήριο είναι, έτσι και αλλιώς, υποχρεωμένο σε αυτές τις περιπτώσεις να διατάζει τον χωρισμό, δυνάμει είτε του άρ. 78 είτε του άρ. 218 § 2 ΚΠολΔ. Αντίθετα, η εφαρμογή του άρ. 247 ΚΠολΔ πρέπει να υπαγορεύεται από σταθμίσεις σκοπιμότητας του δικαστηρίου, εντός του πεδίου της διακριτικής του ευχέρειας. Προκειμένου λοιπόν το πεδίο εφαρμογής της διάταξης να διακρίνεται και να μην αλληλοκαλύπτεται με εκείνο των άρ. 78 & 218 § 2 ΚΠολΔ, δέον το άρ. 247 να εφαρμόζεται όποτε συντρέχουν, πράγματι, οι προϋποθέσεις των άρ. 74 και 218 § 1 ΚΠολΔ⁶³⁵, αλλά και του άρ. 219⁶³⁶. Έτσι, ακόμα και όταν οι αντιφατικές αγωγές παραδεκτά σωρεύονται επικουρικά, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τον χωρισμό τους, εφόσον τούτο υπαγορεύεται από την οικονομία της δίκης. Για παράδειγμα, επί σωρευόμενων, με δεσμό επικουρικότητας, αγωγών ακυρότητας της σύμβασης δανείου και ακυρότητας της καταγγελίας του, το δικαστήριο δύναται, εφαρμόζοντας *ex officio* το άρ. 247 § 1, να χωρίσει την συζήτηση τους, εκδίδοντας απλή διάταξη εξέτασης μαρτύρων για το ζήτημα του κύρους της δικαιοπραξίας και να αναστείλει, κατ' άρ. 249 ΚΠολΔ, την πρόοδο της δίκης της αγωγής περί της ακυρότητας της καταγγελίας.

Ο χωρισμός διατάσσεται με μη οριστική απόφαση⁶³⁷, η οποία δύναται να ανακληθεί κατά το άρ. 309 ΚΠολΔ⁶³⁸. Η κρίση του δικαστηρίου είναι αναιρετικά ανέλεγκτη⁶³⁹, ενώ, κατά την άποψη μας, αφού

⁶³¹ ΠΠΘεσ 13745/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶³² ΜΠΝΑυπλ 50/2016 · ΕιρΣαμ 102/2019, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶³³ ΕιρΑθ 5185/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶³⁴ ΜΠΑθ 4811/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶³⁵ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 247, σ. 970, αριθμ. 1.

⁶³⁶ ΠΠΘεσ 12953/2014, ο.π..

⁶³⁷ Κ. Μακρίδου, Τακτική διαδικασία, ο.π., άρ. 247, σ. 150 · Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, ο.π., § 38, σ. 614, αρ. 47.

⁶³⁸ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 247, σ. 970, αριθμ. 1.

⁶³⁹ Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ι, ο.π., άρ. 247, σ. 436, αριθμ. 4.

δεν ιδρύεται εν προκειμένω υποχρέωση του δικαστηρίου να εφαρμόσει το άρ. 247 § 1, η διάταξη ή μη του χωρισμού δεν στοιχειοθετεί λόγο έφεσης⁶⁴⁰. Μετά το χωρισμό, η αρχή της οικονομίας της δίκης επιβάλλει στο δικαστήριο να εκδικάσει εκείνες τις αγωγές που δεν παραπέμφθηκαν σε χωριστή συζήτηση⁶⁴¹. Επιπρόσθετα, η προσήλωση στην ίδια αρχή επιτάσσει το εξής. Ακόμα και αν το δικαστήριο κλίνει υπέρ της σκοπιμότητας του χωρισμού, τούτος δεν πρέπει να προκριθεί εφόσον ορισμένες αγωγές είναι καταφανώς απαράδεκτες ή νόμω αβάσιμες. Σε αυτήν την περίπτωση, το δικαστήριο οφείλει να μην επιβραδύνει την δίκη δια της παραπομπής τους σε χωριστή συζήτηση, αλλά να της απορρίψει. Στη θεωρία είχε ανακύψει αμφιβολία⁶⁴² για το αν ο χωρισμός του άρ. 247 § 1 άγει σε χωριστές συζητήσεις στο πλαίσιο μιας ενιαίας διαδικασίας ή σε χωριστές δίκες. Νομίζουμε ότι η διατύπωση της διάταξης («να συζητηθούν χωριστά») δεν καταλείπει αμφιβολίες υπέρ της πρώτης εκδοχής⁶⁴³.

5. Χωριστή συζήτηση αγωγής και ανταγωγής

Με περιορισμένο πρακτικό αντίκρισμα εμφανίζεται η εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει την χωριστή συζήτηση αγωγής και ανταγωγής⁶⁴⁴, όπως προβλέπεται στο άρ. 247 § 2 ΚΠολΔ. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι τα αντικείμενα της ανταγωγής και η αγωγής συνήθως «συγκλίνουν, είναι συναφή ή στηρίζονται στην ίδια έννομη σχέση. Αν το αντικείμενο της ανταγωγής συμπίπτει μ' εκείνο της αγωγής, ο χωρισμός είναι ασφαλώς αδιανόητος.»⁶⁴⁵. Αυτή η διαπίστωση ισχύει φυσικά και για τα συναφή «αιτήματα» της § 1, αλλά είναι εντονότερη στην περίπτωση της αγωγής και της ανταγωγής⁶⁴⁶. Δεν νοείται εύκολα στάδιο δικονομικής ωριμότητας της αγωγής και ανωριμότητας της ανταγωγής⁶⁴⁷. Η ανωτέρω θέση δεν είναι, βέβαια, ανεξίτητη. Επί παραδείγματι, η αγωγή με αίτημα την παύση της προσβολής σήματος και η ανταγωγή ακυρότητας του, βάσει του δικαίου των σημάτων, μπορούν να

⁶⁴⁰ Άλλωστε, η απόφαση του χωρισμού, ως μη οριστική, δεν υπόκειται, αυτοτελώς, σε έφεση, αλλά θα πρέπει να συμπεροβληθεί με την οριστική απόφαση.

⁶⁴¹ Πρβλ. ως προς την ίδια άποψη στο πλαίσιο του άρ. 218 § 2 ΚΠολΔ, Σ. Πανταζόπουλο, σε σχόλιο επί της ΕφΠειρ 625/2012, ΕλλΔνη 2013.1078.

⁶⁴² Βλ. επ' αυτής, Π. Κωστάκος, Έφεση και αναίρεση κατ' αποφάσεως με διατάξεις οριστικές και μη οριστικές, ΕλλΔνη 1990.253.

⁶⁴³ Έτσι και Ν. Νίκας, τόμ. 2, ο.π., § 71, σ. 387, αριθμ. 19 · Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ι, ο.π., άρ. 247, σ. 436, αριθμ. 4.

⁶⁴⁴ Όχι όμως και της ένστασης συμψηφισμού, διότι, παρά τον επιθιτικογενή χαρακτήρα της, διαφέρει από την ανταγωγή και άρα, το άρ. 247 § 2 δεν μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά (ΑΠ 658/2005, ΕλλΔνη 2006.1007).

⁶⁴⁵ Ν. Νίκας, Νομικές Μελέτες, τόμ. 1, 1999, σ. 367.

⁶⁴⁶ Βλ. ΕιρΒολ 16/1993, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (αγωγή καταβολής τιμήματος πώλησης και ανταγωγή για επιστροφή ποσού που καταβλήθηκε αχρεωστήτως ως μέρος του τιμήματος).

⁶⁴⁷ Ν. Νίκας, Νομικές Μελέτες, ο.π..

χωριστούν, εάν η δεύτερη δεν είναι ακόμα ώριμη για την έκδοση οριστικής απόφασης, διότι, λ.χ., πρέπει να διεξαχθούν αποδείξεις.

6. Αυτεπάγγελτη παραπομπή παρεμπίπτουσας αγωγής σε ιδιαίτερη συζήτηση

Το άρ. 285 εδ. α' ΚΠολΔ προβλέπει την υποχρεωτική (και όχι δυνητική, όπως κατ' άρ. 246) συνεκδίκαση⁶⁴⁸ της κύριας δίκης με τις παρεμπίπτουσες αγωγές και τα παρεμπίπτοντα ζητήματα. Και με τη ρύθμιση αυτή υπηρετείται η οικονομία της δίκης⁶⁴⁹, την οποία ο δικονομικός νομοθέτης έχει προ-αξιολογήσει κατά την θέσπιση της διάταξης και δεν επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια του δικαστή η εφαρμογή της. Ωστόσο, χορηγείται στο δικαστήριο, σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο, η εξουσία να εκδώσει απόφαση για την κύρια δίκη και να παραπέμψει το παρεμπίπτον ζήτημα σε ιδιαίτερη συζήτηση, αν «*κρίνει ότι η κύρια δίκη είναι ώριμη για να εκδοθεί οριστική απόφαση, ενώ το παρεμπίπτον ζήτημα πρέπει να εξεταστεί*». Είναι προφανές ότι η ρύθμιση αποσκοπεί στην επιτάχυνση της δίκης και ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των διαδίκων για έκδοση απόφασης, εφόσον η κύρια αγωγή διαθέτει τον απαιτούμενο βαθμό δικονομικής ωριμότητας προς τούτο, εν αντιθέσει με την παρεμπίπτουσα.

Το βεληνεκές της διάταξης καταλαμβάνει μόνο τις παρεμπίπτουσες αγωγές, αφού τα παρεμπίπτοντα ζητήματα συνεκδικάζονται υποχρεωτικά με την κύρια δίκη⁶⁵⁰. Θέτει, δε, ως φραγμό της παραπομπής την δικονομική ωριμότητα της κύριας δίκης. Αν η κύρια αγωγή δεν είναι ώριμη για έκδοση οριστικής απόφασης (λ.χ. πρέπει να διαταχθούν αποδείξεις), η παραπομπή της παρεμπίπτουσας σε χωριστή συζήτηση θα πρέπει να αποκλεισθεί, ακόμα και αν αυτή χρίζει περαιτέρω εξέτασης. Αντίθετα, στη περίπτωση αυτή θα πρέπει να προκρίνεται η εφαρμογή του άρ. 249 ΚΠολΔ. Πάντως και αυτή η διάταξη (άρ. 285 εδ. β') γνωρίζει πενιχρή δικαστηριακή εφαρμογή⁶⁵¹. Ενδεικτικά αναφέρεται η απόφαση

⁶⁴⁸ ΠΠΡοδ 64/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΚω 155/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΑθ 2110/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁴⁹ ΜΠΠρεβ 4/2016, ο.π..

⁶⁵⁰ Ν. Νίκας, τόμ. 2, ο.π., § 71, σ. 398, αρ. 36.

⁶⁵¹ Η διάταξη εφαρμόζεται πυκνότερα στην δευτεροβάθμια δίκη. Ειδικότερα, τα Εφετεία προστρέχουν στο άρ. 285 εδ. β' ΚΠολΔ όταν η συζήτηση επί των κεφαλαίων της απόφασης που αφορούν στην κύρια δίκη κηρύσσεται απαράδεκτη ή αναβάλλεται, οπότε αναβάλλεται και η συζήτηση της έφεσης, κατά το μέρος που αφορά στην παρεμπίπτουσα αγωγή, προς ενιαία διεξαγωγή της δίκης και αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων (βλ. ΕφΑθ 4784/2020 · ΕφΑθ 3599/2020, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX · ΕφΛαρ 146/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ). Αυτή η πρακτική είναι αποδοκιμαστέα, διότι η παραπομπή σε ιδιαίτερη συζήτηση προϋποθέτει δικονομική ωριμότητα της κύριας αγωγής (εδώ, έφεσης που στρέφεται κατά των κεφαλαίων της κύριας δίκης), όρος που καταφανώς δεν συντρέχει αν η συζήτηση της έφεσης κηρύσσεται απαράδεκτη ή αναστέλλεται η πρόοδος της δίκης.

του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ρεθύμνου⁶⁵² που παρέπεμψε την παρεμπόδιση αγωγή οδηγού μοτοσυκλέτας – υπαιτίου τροχαίου ατυχήματος κατά των συνεναγομένων του, λοιπών υπαιτίων και ασφαλιστικών εταιρειών σε ιδιαίτερη συζήτηση.

Ε. Εξουσία αναστολής της προόδου της δίκης, ωστόσο περατωθεί άλλη δίκη από την οποία εξαρτάται η διάγνωση της διαφοράς

Η εναρμόνιση τυχόν πλείονων δικαστικών κρίσεων επί των πραγματικών περιστατικών της ίδιας διαφοράς, με σκοπό την αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, αλλά και τη μόνωση ασφαλούς δικανικής πεποίθησης ανάγονται σε θεμελιώδεις επιδιώξεις κάθε δικονομικού συστήματος. Παρ' ημίν, οι σκοποί αυτοί πληρούνται μέσω του μηχανισμού της αναστολής της δίκης των άρ. 249 και 250 ΚΠολΔ, ειδικότερες εκφάνσεις των οποίων απαντώνται και στα άρ. 462 και 600. Αμφότερες οι διατάξεις γνωρίζουν πυκνή εφαρμογή στη δικαστηριακή πρακτική και έχουν, συνάμα, αποτελέσει αντικείμενο επισταμένης θεωρητικής έρευνας. Στον παρόντα τόπο θα εξερευνηθούν ορισμένες ειδικότερες πτυχές αυτής της εξουσίας, μέσα από τη πρόσφατη νομολογία των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων.

1. Το άρ. 249 ΚΠολΔ

Η κατ' άρ. 249 ΚΠολΔ διατασσόμενη αναστολή της δίκης κατατείνει αφενός, στην αποσόβηση του κινδύνου έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και εν τέλει, στην ορθή εκτίμηση της διαφοράς, αφετέρου, στην πραγμάτωση της αρχής της οικονομίας της δίκης «εκεί όπου δεν βοηθάει η ένσταση της εκκρεμοδικίας»⁶⁵³. Η ρύθμιση υπαγορεύεται, λοιπόν, από το δημόσιο συμφέρον για την απονομή ορθής, αλλά και αποτελεσματικής δικαιοσύνης⁶⁵⁴. Οι δικαιολογικοί της στόχοι συνιστούν ταυτόχρονα και πυξίδα για την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας του δικαστηρίου. Σχηματικά, το δικαστήριο οφείλει να προβεί στην ακόλουθη διττή στάθμιση, κατά την αναιρετικά ανέλεγκτη κρίση του⁶⁵⁵, υπό το φως των ιδιαιτεροτήτων της εκάστοτε διαφοράς.

⁶⁵² ΜΠΡεθ 94/1992 (αδημ.). Για αυτήν βλ. ΕφΚρητ 564/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁵³ ΑΠ 400/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΠειρ 2580/2020 · ΜΠΠειρ 2992/2021, αμφότερες σε www.protodikeio-peir.gr · ΜΠΠειρ 2/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁶⁵⁴ Πρβλ. ΕφΛαρ 82/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁶⁵⁵ ΑΠ 766/2021, sakkoulas-online.

Από την μία πλευρά, οφείλει το δικαστήριο να αξιολογήσει αν, με τα δεδομένα που διαθέτει ως προς την εκκρεμή πολιτική ή διοικητική δίκη (ή το εκκρεμές ζήτημα ενώπιον της διοικητικής αρχής) και με βάση τα αποδεικτικά μέσα που έχουν προσκομιστεί ενώπιον του, υπηρετούνται οι ανωτέρω στόχοι. Δηλαδή, να εκτιμήσει αν υφίσταται δεσμός προδικαστικότητας (δια της θετικής λειτουργίας του δεδικοσμένου ή της εμβέλειας του ακυρωτικού της διοικητικής πράξης αποτελέσματος) μεταξύ των δικών ή, κατά τη προκρινόμενη στην νομολογία διασταλτική ερμηνεία του άρ. 249, «οποιαδήποτε άλλη πραγματική εξάρτηση της προς διάγνωση διαφοράς, όπως στην περίπτωση που η απόφαση του άλλου Δικαστηρίου θα συνεκτιμηθεί απλώς στο πλαίσιο της αποδεικτικής διαδικασίας»⁶⁵⁶. Και αν, μεν, ανευρίσκεται σαφής ένδειξη προδικαστικότητας⁶⁵⁷, τότε, κατ' αρχήν, η «πλάστιγγα» γέρνει υπέρ της αναστολής. Αν, αντίθετα, προκύπτει απλή (έστω και έντονη) πραγματική εξάρτηση⁶⁵⁸ από την άλλη εκκρεμή δίκη ή την έκβαση της διοικητικής διαδικασίας, τότε εναπόκειται στο δικαστήριο να καθορίσει τον βαθμό αναγκαιότητας ή προσφορότητας της αναστολής. Λαμβάνεται υπόψη μια σειρά παραγόντων, όπως η πιθανή συμβολή των δικαστικών τεκμηρίων που θα παραχθούν στην αναζήτηση της ουσιαστικής

⁶⁵⁶ ΜΠΠατρ 135/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΗλ 79/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 36/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΧαν 148/2020, ΕπΑκ 2021.811.

⁶⁵⁷ Για νομολογιακά παραδείγματα όπου διατάχθηκε η αναστολή, λόγω δεσμού προδικαστικότητας μεταξύ των δικών, βλ. ΠΠΑθ 2859/2022, αδημ. (αναστολή δίκης διάρρηξης καταδολιευτικής δικαιοπραξίας ως την έκδοση αμετάκλητης απόφασης που αναγνωρίζει την ύπαρξη απαίτησης του δανειστή) · ΜΠΠατρ 198/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (αναστολή δίκης ανακοπής κατά της κατασχετήριας έκθεσης έως την τελεσίδικη περάτωση δίκης επί της ανακοπής κατά της διαταγής πληρωμής, αφού στη δεύτερη θα κριθεί το κύρος του εκτελεστού τίτλου και η βασιμότητα της απαίτησης) · ΜΠΘεσ 36/2022, ο.π. (αναστολή της δίκης διανομής έως να εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση επί αγωγής με την οποία θα κριθεί η κυριότητα διαδίκου επί του επίδικου ακινήτου) · ΜΠΑθ 16717/2020, sakkoulas-online (αναστολή δίκης έως ότου κριθεί τελεσίδικα αν η ενάγουσα φέρει την ιδιότητα του καταναλωτή και συνεπώς, αν μπορεί να υπαχθεί στον Ν. 2251/1994) · ΜΠΠειρ 560/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (αναστολή της δίκης έως ότου κριθεί τελεσίδικα το κύρος και ο χρόνος της έκπτωσης των εναγομένων εργολάβων που συνιστά προδικαστικό ζήτημα για την αξίωση διαφυγόντος κέρδους του ενάγοντος).

⁶⁵⁸ Για νομολογιακά παραδείγματα όπου διατάχθηκε η αναστολή, λόγω σχέσης πραγματικής εξάρτησης μεταξύ των δικών (που είναι, μάλλον, η συνήθης περίπτωση εφαρμογής του άρ. 249 ΚΠολΔ), βλ. ΠΠΑθ 991/2022, αδημ. (αναστολή δίκης με αντικείμενο το κύρος ρήτρας καθορισμού τιμής σε συμβάσεις εμπορίας φυσικού αερίου, έως ότου περατωθεί αμετάκλητα η δίκη αγωγής με το ίδιο μεν αντικείμενο, αφορά όμως συμβάσεις διαφορετικής χρονικής περιόδου μεταξύ των αυτών διαδίκων) · ΠΠΑθ 640/2021, ΕπισκΕΔ 2021.271 (αναστολή δίκης ανταγωγής περί προσβολής της εμπορικής φήμης έως ότου περατωθεί τελεσίδικα η δίκη επί της αγωγής περί προσβολής σήματος) · ΠΠΠειρ 72/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (αναστολή της δίκης αγωγής προσβολής προσωπικότητας έως ότου κριθεί η κυριότητα του ενάγοντος σε επίμαχο ακίνητο με την οποία σχετίζονταν οι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί) · ΜΠΑθ 4342/2020, ΕπΑκ 2021.201 (αναστολή δίκης έως ότου κριθεί το ζήτημα της κυριότητας του ενάγοντος επί τμημάτων της επίδικης στην υπό αναστολή δίκη έκταση) · ΜΠΠειρ 798/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (αναστολή της μεταγενέστερης χρονικά δίκης έως ότου εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση με την οποία θα κριθεί αν οι ισχυρισμοί που φέρονται ως δυσφημιστικοί είναι αληθείς ή ψευδείς) · ΜΠΘεσ 392/2020, sakkoulas-online (αναστολή δίκης μισθωτικής διαφοράς έως ότου κριθεί τελεσίδικα το κύρος προγενέστερης καταγγελίας της μίσθωσης) · ΕιρΧαν 148/2020, ο.π. (αναστολή της δίκης επί τριτανakoπής κατά απόφασης που αναγνωρίζει την κυριότητα τρίτου επί λωρίδας του ακινήτου έως ότου εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση σε έτερη δίκη με αντικείμενο την κυριότητα του τριτανakoπτοντος στην ίδια λωρίδα).

αλήθειας⁶⁵⁹, η ταυτότητα των ιστορικών βάσεων, σε συνάρτηση πάντα με ουσιώδη πραγματικά περιστατικά⁶⁶⁰, η δυνατότητα του άλλου δικαστηρίου να επιλύσει ασφαλέστερα το ζήτημα που ασκεί ουσιώδη επιρροή στην δίκη⁶⁶¹ κ.α.. Εφόσον, όμως, το δικαστήριο έχει ήδη μορφώσει πλήρη δικανική πεποίθηση για τα επίδικα πραγματικά περιστατικά από τις προσκομισθείσες ή διεξαχθείσες, ενώπιον του, αποδείξεις, η συζήτηση περιορίζεται μονάχα στη σκοπιμότητα της αναστολής. Έτσι, θα ασκηθεί η προκείμενη εξουσία, αν το δικαστήριο πειστεί ότι η αναστολή είναι, πάραυτα, προς το συμφέρον της δικαιοσύνης, λ.χ. εάν, λόγω της αυξημένης έντασης και μακράς διάρκειας της αντιδικίας, υπηρετείται λυσιτελέστερα η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης με την αναμονή της εκφοράς κρίσης από τα παράλληλα επιληφθέντα δικαστήρια.

Εξάλλου, δεν πρέπει να λησμονείται ο εξισορροπητικός ρόλος της αρχής της οικονομίας της δίκης, υπό τη μορφή της αποφυγής διαδικαστικών παρεκλύσεων. Ως εκ τούτου, οι κατά τα ανωτέρω σταθμίσεις του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου πρέπει πάντα να αντιπαραβάλλονται προς την εύλογη επιταγή να μην επιβραδύνεται η πρόοδος της δίκης από τις αυτεπάγγελτες ενέργειες του δικαστηρίου⁶⁶². Στην ουσία, εδώ λαμβάνει χώρα ένα ιδιότυπο «τεστ» αναλογικότητας. Συγκεκριμένα, ελέγχεται αν τα οφέλη από την αναστολή της δίκης τελούν σε αναλογική σχέση προς τη πιθανή επιβράδυνση της. Για παράδειγμα, αν η έτερη δικαστική απόφαση θα αξιοποιηθεί μονάχα ως δικαστικό τεκμήριο ήσσονος σημασίας και είναι βέβαιο ότι δεν θα εκδοθεί σύντομα, λόγω συναπτών αναβολών ή ματαιώσεων, τότε η καταφυγή στο άρ. 249 ΚΠολΔ θα πρέπει μάλλον να αποκλειστεί⁶⁶³. Ίδια λύση πρέπει να δοθεί και στην περίπτωση όπου το

⁶⁵⁹ Τούτη θα είναι μικρή, εάν από τα ήδη προσκομισθέντα αποδεικτικά μέσα το δικαστήριο έχει σχηματίσει δικανική πεποίθηση επί των πραγματικών περιστατικών της αντιδικίας. Βλ. ΠΠΘεσ 3425/2021, Αρμ 2022.269 («δεν υφίσταται λόγος αναβολής κατ' άρθρο 249 ΚΠολΔ της συζήτησης της αγωγής μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης επί των επίδικων ... αγωγών ..., δεδομένου ότι τα ανωτέρω αποδειχθέντα πραγματικά περιστατικά είναι ικανά να οδηγήσουν από μόνα τους στη διάγνωση των προϋποθέσεων της προσβολής της προσωπικότητας των εναγόντων»). Πρβλ. και Βλ. και ΜΠΘεσ 6562/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ («απορριπτό ως αβάσιμο και το αίτημα των ανακοπόντων περί αναβολής της παρούσας δίκης κατ' άρθρον 249 ΚΠολΔ μέχρι να εκδοθεί απόφαση επί της με αριθμ. ανακοπής κατά της ανωτέρω διαταγής πληρωμής, που άσκησε ο πρώτος ανακόπων, απ' τη στιγμή που η διαταγή πληρωμής έχει ήδη αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου»).

⁶⁶⁰ Αν στη πρώτη δίκη κρίνονται μη ουσιώδη για την δεύτερη δίκη πραγματικά περιστατικά ή ορισμένα μόνο από αυτά, η εφαρμογή του άρ. 249 ΚΠολΔ θα πρέπει, μάλλον, να αποκλεισθεί. Βλ. ΜΠΧίου 212/2021, Αρμ 2022.592 («στην προκείμενη περίπτωση ενδιαφέρει η πραγματική αξία της εταιρικής συμμετοχής του αιτούντος κατά το χρόνο της αποχώρησής του από την καθ' ης ομόρρυθμη εταιρία (η οποία και έλαβε χώρα την [...]), ενώ στο πλαίσιο της ως άνω αγωγής έχει διαταχθεί η παροχή λογοδοσίας»).

⁶⁶¹ Επί παραδείγματι, αν για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο έχει ήδη διατάξει πραγματογνωμοσύνη ή έχει ήδη εξετάσει τους μάρτυρες που θα εξετάζονταν και από το μεταγενέστερα επιληφθέν δικαστήριο.

⁶⁶² Βλ. ΕφΠατρ 371/2021, ΤΝΠ QUALEX.

⁶⁶³ Βλ. ΜΠΧίου 212/2021, ο.π. («το υπό κρίση αίτημα πρέπει να απορριφθεί, στο μέτρο που η συζήτηση της ένδικης αίτησης εκκρεμεί ήδη από τις [...], οπότε και αναβλήθηκε το πρώτον και συνεπώς υφίσταται κίνδυνος επιβράδυνσης της παρούσας δίκης»).

δικαστήριο πείθεται, βάσει των αποδεικτικών μέσων που έχουν τεθεί υπόψη του, ότι δεν πρόκειται να εκδοθεί δικαστική απόφαση που να αποφαίνεται επί της ουσιαστικής βασιμότητας των περιστατικών ή εννόμων σχέσεων που ασκούν επιρροή στην ενώπιον του δίκη. Τούτο θα συμβαίνει επί πρόδηλης έλλειψης διαδικαστικής προϋπόθεσης της δίκης ή πρόδηλης νομικής αβασιμότητας⁶⁶⁴. Τέλος, εφόσον με την επιβράδυνση απειλείται σημαντική βλάβη σε διάδικο (π.χ. ματαίωση της ικανοποίησης του δικαιώματος του δανειστή), η οποία παρίσταται *ad hoc* δυσανάλογη προς την προσδοκώμενη συμβολή του άρ. 249 στην ορθή διάγνωση της διαφοράς, η αναστολή πρέπει να διατάσσεται με ιδιαίτερη φειδώ⁶⁶⁵.

Η αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου συνιστά απόκλιση από την αρχή της διαθέσεως, όχι όμως και από το συζητητικό σύστημα. Έτσι, οι διάδικοι βαρύνονται με την εισφορά του πραγματικού και αποδεικτικού υλικού από το οποίο προκύπτει η ύπαρξη της εκκρεμούς δίκης και το περιεχόμενό της⁶⁶⁶. Απλώς, δεν χρειάζονται συμπεριλάβουν ρητή επίκληση στα δικόγραφα τους ή να υποβάλλουν κάποιο πανηγυρικό αίτημα, αφής στιγμής το δικαστήριο θα επισκοπήσει τον φάκελο της δικογραφίας⁶⁶⁷. Ωστόσο, η μη χορήγηση ανακριτικών εξουσιών στο δικαστήριο μπορεί να οδηγήσει σε αλυσιτελή αποτελέσματα. Διότι, ως τη συζήτηση της αγωγής μπορεί, μεν, να μην είχε εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση επί της συναφούς υπόθεσης ή να μην είχε ασκηθεί έφεση, ώστε να αναβιώσει η εκκρεμοδικία, αλλά αυτά τα διαδικαστικά

⁶⁶⁴ Επί παραδείγματι, από το προσκομισθέν αντίγραφο του δικογράφου της ανακοπής κατά της διαταγής πληρωμής και την έκθεση επίδοσης της, προκύπτει ότι αυτή ασκήθηκε εκπρόθεσμα ή, ακόμα, από το προσκομισθέν δικόγραφο της αγωγής συνάγεται ότι αυτή εισήχθη προς συζήτηση με εσφαλμένη διαδικασία και ως εκ τούτου, θα εκδοθεί παραπεμπτική απόφαση.

⁶⁶⁵ Το πρόβλημα είναι σαφές υπό το πρίσμα της σχέσης αλληλεξάρτησης μεταξύ της ανακοπής του άρ. 632 και εκείνης του άρ. 933 ΚΠολΔ. Είναι αμφισβητούμενο το ζήτημα αν μεταξύ των ανακοπών, ακόμα και όταν περιέχουν τους ίδιους λόγους, προκαλείται εκκρεμοδικία (βλ., αντί άλλων, Σ. Πανταζόπουλος, Η ανακοπή κατά διαταγής πληρωμής, 4η έκδ., 2019, σ. 433-436 και ιδίως, υποσημ. 1442, σ. 434. Η μάλλον κρατούσα άποψη στην νομολογία συνοψίζεται στην ΜΠΠατρ 198/2022, ο.π. «ζήτημα εκκρεμοδικίας, τη συνδρομή της οποίας, ως αρνητικής διαδικαστικής προϋπόθεσης της δίκης εξετάζει και αυτεπαγγέλτως το παρόν Δικαστήριο, μεταξύ των υπό στοιχεία α) και β) ανωτέρω ανακοπών με την κρινόμενη ανακοπή δεν τίθεται καθώς μεταξύ των ανωτέρω υποθέσεων δεν υπάρχει πλήρης ταυτότητα διαφοράς, όπως απαιτεί η διάταξη του άρθρου 222» (βλ. και ΕφΪωαν 106/2022 · ΕφΘεσ 2002/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QULAEX · ΕφΠειρ 732/2020, www.efeteio-peir.gr). Λόγω όμως του πρόδηλου κινδύνου έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και των πιθανών περιπλοκών στην εκτελεστική διαδικασία προκρίνεται η εφαρμογή του άρ. 249 ΚΠολΔ (βλ. ΜΠΠειρ 2/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), με την αναστολή της δίκης περί την εκτέλεση που συνήθως έπεται εκείνης που ανοίγεται με την ανακοπή του άρ. 632. Εδώ όμως αναφέρεται η «αχιλλειος πτέρνα» του άρ. 249. Εάν ανασταλεί η δίκη της εκτέλεσης και υπό την προϋπόθεση ότι ο καθού η εκτέλεση δεν μπορεί να προστατευθεί μέσω του άρ. 938 ΚΠολΔ (όπως ισχύει από 1.1.2022), θα μείνει απροστάτευτος. Η στάθμιση, λοιπόν, γίνεται μεταξύ της πιθανής βλάβης του οφειλέτη και των προφανών σκοπών που επιτελεί εν προκειμένω το άρ. 249. Πάντως, μπορεί να προκριθεί η λύση της αναστολής εάν ο οφειλέτης δεν έχει απωλέσει την κατά το άρ. 632 §§ 3, 4 ΚΠολΔ αίτηση αναστολής της εκτελεστότητας της διαταγής πληρωμής, η οποία, αν χορηγηθεί, παρέχει, πράγματι, δραστική προστασία στον καθού (έτσι και ΜΠΠειρ 200/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

⁶⁶⁶ Βλ. ΜΠΛαμ 16/2021, ΝΟΜΟΣ.

⁶⁶⁷ Βλ. ΜΠΗλ 79/2022, ο.π..

γεγονότα να έλαβαν, πράγματι, χώρα προ της μελέτης του φακέλου της δικογραφίας από τον δικαστή. Θα εκδοθεί, τότε, δικαστική απόφαση, η οποία δεν θα ανταποκρίνεται στη διαδικαστική πραγματικότητα. Πώς μπορεί, λοιπόν, το δικαστήριο να πληροφορηθεί τα επικαιροποιημένα διαδικαστικά δεδομένα, δίχως να λάβει υπόψη του αποδεικτικό μέσο που δεν προσκόμισε ο διάδικος ή τις ιδιωτικές του γνώσεις; Επί ταυτότητας του δικαιοδοτικού οργάνου (μάλλον σπάνια περίπτωση) η λύση μπορεί να δοθεί δια του άρ. 336 § 2 ΚΠολΔ. Από το δημόσιο βιβλίο δημοσιεύσεων της αντίστοιχης διαδικασίας ή από το πινάκιο μπορεί παραδεκτά να πορισθεί ο δικαστής τη γνώση του υφιστάμενου διαδικαστικού σταδίου της έτερης δίκης ή υπόθεσης. Δεν μπορεί όμως να δοθεί η ίδια λύση αν η συναφής υπόθεση εκκρεμεί ενώπιον άλλου πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, του Εφετείου ή του Αρείου Πάγου, πολλώ δε μάλλον ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων ή του διοικητικού οργάνου. Εδώ, θα μπορούσε ενδεχομένως να εκδοθεί απλή διάταξη επανάληψης της συζήτησης για την εξέταση των διαδίκων, ώστε οι τελευταίοι να πληροφορηθούν το δικαστήριο για την πορεία της άλλης υπόθεσης και να προσκομίσουν νέα έγγραφα, εντός της προθεσμίας αξιολόγησης του άρ. 237 § 9 ΚΠολΔ. Πλην όμως, η λύση αυτή είναι χρονοβόρος και εν τέλει, περιττά τυπολατρική. Θεωρούμε, λοιπόν, ευκατὰ την νομοθετική επέμβαση, ώστε, δίχως την πρόκληση ρήγματος στο συζητητικό σύστημα, να θεσμοθετηθεί στην περίπτωση αυτή (αλλά και σε εκείνη του άρ. 250 ΚΠολΔ) επίσημος διάυλος επικοινωνίας μεταξύ του δικαστηρίου και των διαδίκων.

Εξάλλου, χρίζει διερεύνησης το *forum* της εκκρεμούς δίκης ή υπόθεσης, ως στοιχείο της νομοτυπικής μορφής του άρ. 249 ΚΠολΔ. Στο ρυθμιστικό βεληνεκές της διάταξης εντάσσεται και η εκκρεμής διοικητική δίκη, καθώς και η διαδικασία ενώπιον διοικητικής αρχής (λ.χ. εκείνη που αφορά στις ενέργειες της Διοίκησης αναφορικά με τις απαριθμούμενες στα άρ. 24 επ. Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας προσφυγές ή άλλες διαδικασίες που προβλέπονται σε ειδικότερους νόμους, όπως ο Ν. 3528/2007). Ενδεικτικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα όπου Ειρηνοδικείο⁶⁶⁸ είχε αναστείλει τη πρόοδο της δίκης επί αγωγής υπαλλήλου ΟΤΑ για την καταβολή μισθών, έως την περάτωση της εις βάρος του πειθαρχικής διαδικασίας. Πάντως, σε σύγκριση με την ευρεία επιστράτευση του άρ. 249 ΚΠολΔ επί της ύπαρξης εκκρεμών πολιτικών δικών που επηρεάζουν την διαφορά, σπανίως διατάσσεται η αναστολή επί εκκρεμούς διοικητικής δίκης ή διοικητικής διαδικασίας. Ελάχιστα πυκνότερη εφαρμογή στη δικαστηριακή πρακτική γνωρίζει το τελευταίο εδάφιο του άρ. 249 ΚΠολΔ που ορίζει ότι «αν η διοικητική αρχή δεν έχει ακόμη ασχοληθεί με την υπόθεση, το δικαστήριο ορίζει προθεσμία, μέσα στην οποία ο διάδικος οφείλει να προκαλέσει με αίτηση την ενέργεια της αρχής.». Ειδικά στις δίκες τροχαίου ατυχήματος

⁶⁶⁸ Βλ. ΕιρΜαρθ 10/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

διατάσσεται η αναστολή, προκειμένου να προσκομιστεί, επιμέλεια του ενάγοντος, πιστοποιητικό του ασφαλιστικού του φορέα για τις παροχές υγείας που έχει λάβει από αυτόν⁶⁶⁹.

Τέλος, τίθεται το ερώτημα αν χωρεί αναστολή της πολιτικής δίκης υπέρ της διαιτητικής (ημεδαπής ή αλλοδαπής), εφόσον εντοπίζεται δεσμός προδικαστικότητας ή πραγματικής εξάρτησης μεταξύ τους. Νομίζουμε ότι η απάντηση είναι καταφατική⁶⁷⁰. Είναι αληθές ότι το άρ. 249 ΚΠολΔ μνημονεύει μόνο δύο δικαιοδοτικά *fora*. Η απαρίθμηση, όμως, δεν είναι περιοριστική. Η διάταξη απλώς αναφέρεται στα συνήθη πολιτειακά δικαστήρια, ενώ το διαιτητικό δικαστήριο συγκροτείται κατ' εξαίρεση, δυνάμει της ιδιωτικής αυτονομίας, όπως αυτή αποτυπώνεται στη συμφωνία διαιτησίας. Ήδη, μάλιστα, η νομολογία έχει επεκτείνει το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρ. 249 και επί εκκρεμοδικίας ενώπιον υπερεθνικών – μη κατονομαζόμενων στη διάταξη – δικαστηρίων, όπως το ΔΕΕ⁶⁷¹ και το ΕΔΔΑ⁶⁷². Περαιτέρω, οι σκοποί του άρ. 249 ΚΠολΔ διατηρούν στο ακέραιο τη σημασία τους και στη περίπτωση της ύπαρξης εκκρεμούς διαιτητικής δίκης, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς ότι το διαιτητικό δικαστήριο εκφέρει δικαιοδοτικό έργο και ότι από την απόφασή του παράγεται δεδικασμένο, σχεδόν ισοσθενές προς εκείνο του πολιτικού δικαστηρίου (άρ. 896 ΚΠολΔ). Πάντως, η λύση της (υποχρεωτικής) αναστολής της πολιτικής δίκης υπέρ της διαιτητικής, κατά τον κανόνα της χρονικής προτεραιότητας, υιοθετήθηκε από τον νομοθέτη του Ν. 4842/2021 για την αντιμετώπιση του φαινομένου των παράλληλων δικών (άρ. 870Α ΚΠολΔ). Φυσικά, η διάταξη είναι *lex specialis*, αλλά δεν θα ήταν τολμηρό να υποστηριχθεί ότι ο δικονομικός νομοθέτης δεν διάκειται αρνητικά έναντι της πιθανότητας αναστολής της πολιτειακής δίκης υπέρ της διαιτητικής, ειδικά όταν ο σκοπός είναι, όπως στην περίπτωση του άρ. 870Α,

⁶⁶⁹ ΜΠΠειρ 100/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕυΠατρ 38/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁷⁰ Έτσι και ΕφΠειρ 999/2003, ΔΕΕ 2005.52 · ΠΠΑθ 292/2018, αδημ. («Όμως, επειδή το ζήτημα που παραπέμπεται με την παρούσα απόφαση στη διαιτησία, ήτοι εάν η εναγόμενη ενήργησε αντισυμβατικά και τέλεσε αδικοπραξία ή όχι, είναι απολύτως συναφές και συνεχόμενο με το ζήτημα της επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης για προσβολή της προσωπικότητας της ενάγουσας, πρέπει προς αποτροπή έκδοσης ενδεχομένως αντιφατικών αποφάσεων, να αναβληθεί η συζήτηση των αγωγών αυτών, ως προς τα αιτήματά τους για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης για προσβολή της προσωπικότητας μέχρι την έκδοση τελεσίδικης απόφασης από τα ως άνω Διαιτητικά Δικαστήρια, κατ' αναλογική εφαρμογή του άρθρου 249 ΚΠολΔ») · ΠΠΑθ 4338/2017, αδημ. · ΠΠΠειρ 755/1987, ΕΕμπΔ 1988.107. Μάλλον σύμφωνη και η Ν. Μαματσοπούλου, Πρώτες σκέψεις επί του νέου άρθρου 870Α ΚΠολΔ, ΝΟΜΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ 2022.15, η οποία αποτιμώντας τη νεοπαγή ρύθμιση σημειώνει ότι «σκοπιμότερη θα ήταν ενδεχομένως η επιλογή της δυναμικής αναστολής, με έρεισμα τη διάταξη του άρθρου 249 ΚΠολΔ, αναλογικά εφαρμοζόμενου, ενόψει του κοινού προδικαστικού ζητήματος του κύρους της συμφωνίας διαιτησίας».

⁶⁷¹ ΠΠΑθ 3189/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁷² Εφαθ 10616/1990, Δ 1993.692.

η αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων⁶⁷³, δηλ. σκοπός ταυτόσημος με εκείνον του άρ. 249 ΚΠολΔ.

2. Το άρ. 250 ΚΠολΔ

Η προκείμενη διάταξη συνιστά την «έτερη όψη του ιδίου νομίσματος» σε σύγκριση με το άρ. 249 ΚΠολΔ. Επομένως, όσα λέχθηκαν για τα δικαιοπολιτικά ερείσματα της εξουσίας του δικαστηρίου να αναστείλει την πρόοδο της δίκης, τη φύση και το εύρος της ισχύουν, κατά το μάλλον ή το ήττον και ως προς την διακριτική ευχέρεια που παρέχεται υπό το άρ. 250 ΚΠολΔ. Εντούτοις, μια σημαντική διαφοροποίηση είναι άξια λόγου. Η σχέση της ποινικής με τη πολιτική δίκη μπορεί να διαμορφωθεί μόνο στη βάση της αποδεικτικής επιρροής της πρώτης επί της δεύτερης, κατά την αξιολόγηση του ίδιου βιοτικού συμβάντος και όχι του πιθανού δεσμού προδικαστικότητας⁶⁷⁴. Ο τελευταίος, άλλωστε, αποκλείεται κατηγορηματικά, ύστερα από την έκδοση της ΟΛΑΠ 4/2020⁶⁷⁵, η οποία περιόρισε την εμβέλεια της ποινικής απόφασης στην αξιολόγησή της ως δικαστικό τεκμήριο και όχι στη λήψη υπόψη της ως κρίσης παράγουσας δεδικασμένο που δεσμεύει το πολιτικό δικαστή.

Νομίζουμε ότι η ΟΛΑΠ 4/2020 επιτρέπει μια «νέα» ανάγνωση της κατ' άρ. 250 ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου. Από τη μία πλευρά, εφόσον δεν υφίσταται υποχρέωση εναρμόνισης της κρίσης του πολιτικού δικαστή με εκείνη του ποινικού, παρέλκει η αυτόματη προσφυγή στη λύση της αναστολής της δίκης, επί σκοπώ αποφυγής δημιουργίας μελλοντικού αναιρετικού λόγου, ένα φαινόμενο που είχε παρατηρηθεί στη δικαστηριακή πρακτική⁶⁷⁶. Από την άλλη πλευρά, η Ολομέλεια του Ακυρωτικού σημείωσε ότι το πολιτικό δικαστήριο οφείλει να λάβει «σοβαρά» υπόψη την αθωωτική ή καταδικαστική απόφαση ως «ισχυρό» τεκμήριο και ότι «μπορεί να αφίσταται από αυτήν με απόλυτα αιτιολογημένη απόφαση». Η οριοθετούμενη, λοιπόν, στην αποδεικτική διαδικασία επίδραση της ποινικής δίκης δεν είναι αμελητέα. Δεν είναι όλα τα δικαστικά τεκμήρια «ισχυρά», ούτε πρέπει να αξιολογούνται «σοβαρά», να εκτιμώνται, δηλαδή, ελεύθερα μεν, πλην όμως με ιδιαίτερη προσοχή. Ακόμα, ενώ για τα υπόλοιπα τεκμήρια δεν υφίσταται υποχρέωση μνείας στην ελάχιστονα σκέψη ή αιτιολογία περί την αποδεικτική

⁶⁷³ Σ. Πανταζόπουλος, Ο νόμος 4842/2021.18.

⁶⁷⁴ Κ. Μακρίδου, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης υπό το φως του άρθρου 250 ΚΠολΔ, Αρμ 2006.1003, 1009.

⁶⁷⁵ Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 2020.1026, με παρατηρήσεις Σ. Πανταζόπουλου και Ι. Δεληκωστόπουλου = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁷⁶ Σ. Πανταζόπουλος σε παρατηρήσεις υπό την απόφαση του ΕΔΔΑ της 10.12.2020, Ηλίας Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας Προσφυγή 44101/13, ΕλλΔνη 2021.594.

τους σημασία, δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο για την ποινική απόφαση⁶⁷⁷. Πέραν τούτου, κατά την αξιολόγηση αυτού του αποδεικτικού μέσου και ιδίως, της αθωωτικής απόφασης, ο πολιτικός δικαστής οφείλει να μην «*διαλαμβάνει κρίσεις που να σχετίζονται με το ποινικό αδίκημα ή να προβαίνει σε οποιαδήποτε ερμηνεία ως προς τους λόγους απαλλαγής του κατηγορουμένου, ώστε να ανακύπτει ζήτημα αμφισβήτησεως της ορθότητας της απαλλακτικής αποφάσεως*»⁶⁷⁸. Πώς συμβάλλουν αυτές οι διαπιστώσεις στην ερμηνεία του άρ. 250 ΚΠολΔ; Νομίζουμε ότι η ΟΛΑΠ 4/2020 υπέλαβε ως κατ' αρχήν αυτονόητη τη πραγματική εξάρτηση της πολιτικής δίκης από τη ποινική. Δημιουργείται, με άλλα λόγια, ένα ιδιότυπο «μαχητό τεκμήριο» - ας μας επιτραπεί η μεταφορική χρήση του όρου - ότι η αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών που συνθέτουν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος ασκεί ουσιώδη επιρροή στην κρίση επί των ίδιων περιστατικών στο πλαίσιο, αυτή την φορά, της ιστορικής βάσης της αγωγής. Επομένως, ως αφετηρία της προπεριγραφείσας (υπό το άρ. 249) στάθμισης τίθεται η θέση ότι η ποινική απόφαση μπορεί, πράγματι, να επιβοηθήσει το πολιτικό δικαστήριο στην ποιοτικά καλύτερη έρευνα του πραγματικού υλικού⁶⁷⁹. Τούτο, βέβαια, επιρρωνύεται και από την εμπειρική παρατήρηση ότι, ήδη προ της ΟΛΑΠ 4/2020, συνήθως ο πολιτικός δικαστής δεν υιοθετούσε αποκλίνουσα κρίση από εκείνη της ποινικής απόφασης⁶⁸⁰.

Όμως, η προδιάθεση αυτή δεν είναι απροσμάχητη, ούτε συρρικνώνει την κατ' άρ. 250 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου. Η ΟΛΑΠ 4/2020 υποχρεώνει τον πολιτικό δικαστή να λάβει σοβαρά υπόψη του ένα δικαστικό τεκμήριο, όχι όμως και να μεριμνήσει αυτεπαγγέλτως για την δημιουργία και την εισφορά του στην δίκη. Έτσι, αν η επιρροή της ποινικής δίκης στην εκφορά δικαιοδοτικής κρίσης από τον πολιτικό δικαστή δεν είναι ουσιώδης⁶⁸¹, τότε η έκδοση μη οριστικής απόφασης θα πρέπει να αποκλειστεί. Αλλά

⁶⁷⁷ Βλ. τις Εφαθ 3222/2022 · ΕφΠατρ 32/2022 · ΜΠΠατρ 68/2021, όλες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, στις ελάχιστονες σκέψεις των οποίων, μαζί με τη μεία στα λοιπά αποδεικτικά μέσα, μνημονεύονται ρητά και οι συναφώς εκδοθείσες ποινικές αποφάσεις.

⁶⁷⁸ ΑΠ 394/2022, ΕΠολΔ 2022.573, με παρατηρήσεις Γ. Κόντη · ΑΠ 7/2022, sakkoulas-online. Βλ. και ΕφΠειρ 127/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁷⁹ Κ. Μακρίδου, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης.1003.

⁶⁸⁰ Σ. Πανταζόπουλος σε παρατηρήσεις υπό την ΟΛΑΠ 4/2020, ο.π.. Πρβλ και ΕφΠατρ 157/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ («*Σε παρόμοια με την παραπάνω κρίση κατέληξε και Συμβούλιο Πλημ/κών Πατρών με το υπ` αριθ. 606/2018 βούλευμα, με το οποίο περατώθηκε η κύρια Ανάκριση σε βάρος του πρώτου εναγομένου. Ασφαλώς η κρίση αυτή περί της ανεπάρκειας ενδείξεων ενοχής ώστε να μη γίνει κατηγορία σε βάρος του πρώτου εναγομένου, δεν δεσμεύει το παρόν Δικαστήριο (Ολ. ΑΠ 4/2020), κανένα ωστόσο αποδεικτικό μέσο προσκομίζεται στο πλαίσιο της αστικής δίκης ώστε να μπορεί να υποστηριχθεί αιτιολογημένα αντίθετη κρίση.*»).

⁶⁸¹ Σε ειδικές διατάξεις νομοθετημάτων ιδιωτικού δικαίου προβλέπεται η «ποινικοποίηση» ορισμένων άδικων συμπεριφορών του αστικού ή εμπορικού δικαίου (π.χ. άρ. 79 Ν. 5960/1933). Εδώ, η κρίση του ποινικού δικαστή ουδόλως ασκεί ουσιώδη επιρροή στην εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού από το κατ' εξοχήν αρμόδιο για την διάγνωση ιδιωτικού δικαίου διαφορών πολιτικό δικαστήριο (που, στο προαναφερθέν παράδειγμα, θα κρίνει επί της αποζημιωτικής αγωγής του κομιστή). Επίσης,

ακόμα και αν υφίσταται πραγματική εξάρτηση της υπό διάγνωση διαφοράς από την ποινική διαδικασία, το δικαστήριο οφείλει να συνεκτιμήσει την πιθανή επιβράδυνση της δίκης από την διατασσόμενη αναστολή⁶⁸². Μάλιστα, ο δυνητικός κίνδυνος παρέλκυσης καθίσταται οξύτερος συγκριτικά με το άρ. 249 ΚΠολΔ, λόγω αφενός της δομής της ποινικής δίκης και δη της προδικασίας⁶⁸³, αφετέρου του φαινομένου των συχνών αναβολών εκδίκασης της υπόθεσης ή των συναπτών διακοπών της δίκης⁶⁸⁴. Συνεπώς, εάν τα οφέλη της αναστολής τελούν σε δυσαναλογία προς την επιβράδυνση της πολιτικής δίκης, το δικαστήριο δεν πρέπει να χρησιμοποιήσει την διακριτική του ευχέρεια.

Πάντως, είναι σίγουρο ότι η εφαρμογή του άρ. 250 ΚΠολΔ προϋποθέτει εκκρεμή ποινική δίκη,

όπως και στο πλαίσιο του άρ. 249 ΚΠολΔ, το αποδεικτικό υλικό του πολιτικού δικαστηρίου μπορεί να είναι επαρκές για την μάρτυση δικανικής πεποίθησης (βλ. ΠΠΗλ 20/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 68/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 35/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ - «το Δικαστήριο, από τα ενώπιον του αποδεικτικά στοιχεία, για τα οποία έγινε λόγος ανωτέρω, μάρτυσε δικανική πεποίθηση για την ουσία της διαφοράς, χωρίς να είναι απαραίτητη η αμετάκλητη κρίση του ποινικού δικαστηρίου, ως προς το αδίκημα της υπεξαίρεσης.» · ΕιρΠατρ 135/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΘεσ 526/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Επίσης, η αναστολή πρέπει να διατάσσεται με φειδώ όταν το αντικείμενο της ποινικής δίκης μόνο έμμεσα συνδέεται με το αντικείμενο της απόδειξης (λ.χ. αφορά στην ψευδή κατάθεση ενόρκως βεβαιώσαντος). Αν όμως αφορά σε πλαστογραφία εγγράφου που έχει προσκομιστεί στην πολιτική δίκη και κρίνεται ως σημαντικό αποδεικτικό μέσο, συνίσταται η αναστολή της δίκης, κατά την ειδικότερη ρύθμιση του άρ. 462 ΚΠολΔ. Αντίθετα, ουσιώδης θα πρέπει να θεωρηθεί η επιρροή όταν η ύπαρξη ποινικής απόφασης συνιστά προϋπόθεση του πραγματικού κανόνα ουσιαστικού δικαίου (Κ. Μακρίδου, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης.1009), όπως π.χ. συμβαίνει στο άρ. 5 § 1 Ν. 2112/1920, ή όταν συνέχεται άμεσα με κανόνα του ουσιαστικού δικαίου (π.χ. ο χρόνος παραγραφής του ποινικού αδικήματος επηρεάζει το χρόνο παραγραφής της αδικοπρακτικής αξίωσης, κατ' άρ. 937 ΑΚ. Για τον λόγο αυτό η ΕφΘεσ 100/2020, ΕπΑκ 2020.753 ανέστειλε την έκδοση οριστικής απόφασης). Για λοιπά παραδείγματα, όπου το πρωτοβάθμιο δικαστήριο άσκησε την κατ' άρ. 250 ΚΠολΔ διακριτική του ευχέρεια, λόγω της ταυτότητας των κρινόμενων πραγματικών περιστατικών και της ανάγκης για ασφαλή διάγνωση της διαφοράς, βλ. ΠΠΠειρ 214/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΠατρ 282/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠΘεσ 1825/2021, ΤΝΠ QULAEX. Χωριστή μνεία προσήκει στην ενδιαφέρουσα ελάσσονα σκέψη της ΕιρΑθ 2162/2021, ΝοΒ 2022.323, «Η ζωντανή διαδικασία της ποινικής δίκης επιτρέπει την κατ' αντιπαράσταση εξέταση μηνυτή και μηνυομένου, την υποβολή των προτεινομένων μαρτύρων στην ζωντανή αξιολόγηση της αξιοπιστίας τους από το ποινικό Δικαστήριο, η απόφαση του οποίου επί της κατηγορίας ασκεί ουσιώδη επιρροή και στο κρινόμενο ζήτημα της προκειμένης αντιδικίας, μοναδικό αντικείμενο της οποίας είναι η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Η διερεύνηση της υπόθεσης στην ποινική δίκη είναι πιο ενδελεχής και διεξάγεται με τρόπο που σαφώς υπερτερεί αυτής μιας αστικής διαφοράς που διεξάγεται στα πλαίσια του ν. 4335/2015, κατά την οποία το Δικαστήριο δεν έχει την ευχέρεια να εξετάσει ταυτόχρονα μηνυτή, κατηγορούμενο και μάρτυρες και να αξιολογήσει την αξιοπιστία αυτών». Δικαιολογούνται, βέβαια, επιφυλάξεις ως προς την τελευταία σκέψη του Ειρηνοδικείου, ενόψει της δυνατότητας έκδοσης απλής διάταξης επανάληψης της συζήτησης για την εξέταση μαρτύρων ή διαδίκων. Ζωντανή αξιολόγηση των αποδείξεων μπορεί να λάβει χώρα και στο ακροατήριο της τακτικής διαδικασίας.

⁶⁸² Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 250, σ. 978, αριθμ. 2. · Κ. Μακρίδου, Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης.1005.

⁶⁸³ Απαιτείται, κατά κανόνα, σημαντικό χρονικό διάστημα, ώστε από την προανάκριση ή την προκαταρκτική εξέταση να αχθεί η υπόθεση ενώπιον του ακροατηρίου. Αν δε διαταχθεί κύρια ανάκριση και εν συνεχεία απαιτηθεί η έκδοση βουλεύματος, τότε το διάστημα αυτό επιμηκύνεται έτι περαιτέρω.

⁶⁸⁴ Βλ. και Α. Πανταζόπουλος, Οι μη οριστικές αποφάσεις.6.

υφιστάμενη κατά τον χρόνο συζήτησης της αγωγής⁶⁸⁵. Άρα, δεν αρκεί η υποβολή έγκλησης ή μήνυσης, ούτε και η διενέργεια προανάκρισης ή προκαταρκτικής εξέτασης⁶⁸⁶. Απαιτείται, τουλάχιστον, η άσκηση ποινικής δίωξης, κατά τα οριζόμενα στο άρ. 43 ΚΠΔ, η οποία συνιστά το κινητήριο μοχλό της ποινικής δίκης⁶⁸⁷. Η μελλοντική και αβέβαιη πιθανότητα να ανατρέψει ο Εισαγγελέας Εφετών την απόφασή του ιεραρχικά κατώτερου Εισαγγελέα για αρχειοθέτηση της μήνυσης (άρ. 43 § 3, 4) ή να κάνει δεκτή την προσφυγή του εγκαλούντος και να παραγγείλει την ποινική δίωξη του υπόπτου (άρ. 52) δεν αναιρούν το γεγονός ότι δεν έχει ασκηθεί δίωξη και επομένως, η προσφυγή στο άρ. 250 ΚΠολΔ αποκλείεται. Υπό το φως, όμως, του νέου ΚΠΔ (Ν. 4623/2019) τίθεται το εξής ζήτημα. Κατ' ενίσχυση της αρχής της σκοπιμότητας, προβλέπεται στα άρ. 48 και 49 η εξουσία του Εισαγγελέα Πρωτοδικών να απέχει από την ποινική δίωξη πλημμελημάτων και κακουργημάτων, αντίστοιχα, υπό όρους. Πρόκειται για μια εναλλακτική διαδικασία πρώιμης διεκπεραίωσης της ποινικής ύλης⁶⁸⁸. Εν προκειμένω, το ενδιαφέρον στοιχείο έγκειται στο γεγονός ότι ο Εισαγγελέας θέτει στον ύποπτο συγκεκριμένη προθεσμία για την εκπλήρωση του όρου (λ.χ. την αποκατάσταση της ζημίας του απατηθέντος), η οποία στα μεν πλημμελήματα δεν υπερβαίνει συνολικά τους εννέα μήνες (άρ. 48 § 4), στα δε κακουργήματα το ένα έτος (άρ. 49 § 2). Για τους σκοπούς του άρ. 250 ΚΠολΔ, η ποινική δίωξη δεν έχει ασκηθεί ακόμα, συνακόλουθα, δεν υφίσταται εκκρεμής ποινική δίκη. Όμως, από την εκπλήρωση ή μη των ορών, για την οποία υπάρχει σαφής χρονικός ορίζοντας, εξαρτάται άμεσα η κρίση του πολιτικού δικαστή. Διότι, αν λ.χ. έχει ασκηθεί αγωγή με την οποία ζητείται κατά τις διατάξεις περί αδικοπραξιών αποζημίωση λόγω απάτης, συνιστάμενη στο ποσό που απέσπασε ο εναγόμενος από τον τραπεζικό λογαριασμό του ενάγοντος και ο τελευταίος καταβάλλει αποδεδειγμένα το ποσό αυτό στο πλαίσιο εκπλήρωσης όρου αποχής από την ποινική δίωξη, τότε δεν θα υφίσταται ζημία. Η ανάγκη για ορθή διάγνωση της διαφοράς επιβάλλει εδώ την αναστολή της προόδου της δίκης μέχρι την πάροδο της προθεσμίας των άρ. 48 και 49 ΚΠΔ (εφόσον, φυσικά, έχουν τεθεί όροι από τον Εισαγγελέα). Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτή μια εξαίρεση από τον κανόνα της εκκρεμούς δίκης υπέρ των ανωτέρω διατάξεων αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς τούτη είναι προς το συμφέρον της αποτελεσματικής απονομής της πολιτικής δικαιοσύνης.

3. Η διαδικασία μετά την αναστολή της δίκης

⁶⁸⁵ ΕφΑτγ 19/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘηβ 286/2022, ο.π..

⁶⁸⁶ Α. Αλαπάντας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 250, σ. 977, αριθμ. 2.

⁶⁸⁷ ΠΠΠειρ 786/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΡοδ 121/2020, ΤΝΠ QUALEX.

⁶⁸⁸ Βλ. σχετικά την υπ' αριθμ. 11/2022 Εγκύκλιο του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, www.eisap.gr.

Σε αμφότερες τις ανωτέρω περιπτώσεις, η αναστολή της δίκης διατάσσεται με μη οριστική απόφαση. Μετά την πλήρωση του λόγου της αναστολής (λ.χ. την έκδοση τελεσίδικης πολιτικής απόφασης), η υπόθεση επαναφέρεται με κλήση, δίχως να απαιτείται η κατάθεση νέων προτάσεων⁶⁸⁹. Η νομολογία προσφεύγει στην αναλογική εφαρμογή της ρύθμισης του άρ. 254 ΚΠολΔ⁶⁹⁰, ώστε η μετ' αναστολή συζήτηση να θεωρείται συνέχεια της αρχικής⁶⁹¹ και η διαδικασία να κινείται βάσει της κλήτευσης του αντιδίκου, κατά την § 2⁶⁹². Στην δε § 3 προβλέπεται, πλέον, προθεσμία αντίκρουσης (χωρίς όμως την προβολή νέων ισχυρισμών ή προσκομιδή νέων αποδεικτικών μέσων), οπότε δεν απαιτείται η αναλογική εφαρμογή του άρ. 237 § 7 (πλέον, § 9)⁶⁹³. Εντούτοις, στη περίπτωση της τακτικής διαδικασίας, ο νομοθέτης του Ν. 4842/2021 ρύθμισε ειδικά το ζήτημα, μη αποκλίνοντας, βέβαια, από τα γενόμενα δεκτά στην νομολογία. Έτσι, βάσει του άρ. 237 § 3 εδ. γ' ΚΠολΔ, ορθά ο δικονομικός νομοθέτης⁶⁹⁴ δεν αξιώνει τη κατάθεση νέων προτάσεων από τους διαδίκους, αλλά καθιερώνει την ευχέρεια τους («μπορούν») να καταθέτουν συμπληρωματικές προτάσεις, το αργότερο έως τη συζήτηση της υπόθεσης, άρα και επί της έδρας⁶⁹⁵. Οι προτάσεις αυτές κατατείνουν στον σχολιασμό των νέων στοιχείων (π.χ. της αμετάκλητης ποινικής απόφασης). Με την επιφύλαξη της νέας § 5 του αρ. 237 ΚΠολΔ, μπορούν να προταθούν (το αργότερο 20 μέρες πριν τη νέα συζήτηση) και οψιγενείς ή παραχρήμα αποδεικνυόμενοι

⁶⁸⁹ ΕιρΠειρ 31/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁹⁰ ΠΠΘεσ 11617/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ και βλ. χαρακτηριστικά ΜΠΚαρδ 92/2020, ΕλλΔνη 2021.147 «Στις περιπτώσεις των άρθρων 249 και 250 ΚΠολΔ, είναι προφανές ότι η αναστολή της προόδου της διατάσσεται χάριν της ορθότερης διάγνωσης της διαφοράς, ήτοι κατά την ουσιαστική εκτίμηση αυτής, η οποία έπεται της εξέτασης του παραδεκτού και του νομίμου βάσιμου του αναστελλόμενου ενδίκου βοηθήματος, με εξαίρεση την περίπτωση που η αναστολή αποσκοπεί στην κρίση περί του παραδεκτού αυτού. Η ομοιότητα δε των περιπτώσεων αυτών, προς την κατ' άρθρο 254 ΚΠολΔ επανάληψη της συζήτησης, προκύπτει από την συστηματική και τελεολογική ερμηνεία τους, μη υφισταμένου συνεπώς, κενού νόμου, σχετικά με την διαδικασία συνέχισης της συζήτησης μετά την αναμένουσα αμετάκλητη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, κατά τρόπο ώστε να κρίνεται ορθότερη η αναλογική εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 254 ΚΠολΔ».

⁶⁹¹ ΠΠΗλ 36/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁹² ΜΠΘεσ 368/2022, sakkoulas-online. Βλ. και παρατηρήσεις Α. Αλαπάντα και Α. Πανταζόπουλου υπό την ΔιοικΟλομΠΧαλκ 2/2019, ΕλλΔνη 2019.180. Η διοικητική αυτή ολομέλεια, πάντως, αποφάνθηκε ότι «στις περιπτώσεις έκδοσης μη οριστικής απόφασης λόγω ... αναβολής αυτής κατ' άρθρο 249 ή 250 ΚΠολΔ, ... η επαναφορά της αγωγής προς συζήτηση γίνεται με την κατάθεση κλήσης στη γραμματεία του Δικαστηρίου και την τήρηση των προθεσμιών των άρθρων 215, 237 και ΚΠολΔ, με αφετήριο χρονικό σημείο υπολογισμού των σχετικών προθεσμιών την κατάθεση της κλήσης.».

⁶⁹³ ΠΠΗλ 36/2021, ο.π..

⁶⁹⁴ Βλ. και ΑιτΕκθ, σ. 89 («Λαμβανομένου υπόψη ότι το σύνολο των ισχυρισμών των διαδίκων έχει προβληθεί και ολόκληρο το αποδεικτικό υλικό έχει κατατεθεί εντός των αρχικών προθεσμιών των άρθρων 237 και 238 και η αναστολή της δίκης ανήκει στην κυριαρχική κρίση του δικαστηρίου κατά τη μελέτη της υπόθεσης μετά τη συζήτηση, κρίνεται ότι δεν είναι αναγκαία η τήρηση εκ νέου των προθεσμιών των άρθρων 237 και 238 και αρκεί η παροχή δυνατότητας κατάθεσης συμπληρωματικών προτάσεων και προσθήκης για την αξιολόγηση των νέων δεδομένων.»).

⁶⁹⁵ Εδώ, η κλήση πρέπει να επιδίδεται όχι εντός των προθεσμιών του αρ. 215 § 2 ΚΠολΔ, αλλά εκείνων του αρ. 228 (βάσει και του αρ. 230) (βλ. Π. Ρεντούλης, ο.π., § 90, σ. 44).

ισχυρισμοί⁶⁹⁶. Για την ταυτότητα του νομικού λόγου, τα ανωτέρω πρέπει να γίνουν αναλογικά δεκτά και για μη οριστικές αποφάσεις που αναστέλλουν την πρόοδο της δίκης για άλλους λόγους. Έτσι, κατά την γνώμη μας, το αρ. 237 § 3 εδ. γ' ΚΠολΔ θα εφαρμοστεί και στις περιπτώσεις της αναστολής, λόγω έναρξης πιλοτικής δίκης ενώπιον του Αρείου Πάγου για το ίδιο νομικό ζήτημα που τίθεται και στην εκκρεμή δίκη (άρ. 20Α § 3 ΚΠολΔ)⁶⁹⁷, λόγω επέλευσης εσωτερικής (άρ. 222 § 2 ΚΠολΔ) ή διεθνούς εκκρεμοδικίας (άρ. 29, 31, 33 Καν. 1215/2012), λόγω συνάφειας (άρ. 30 Καν. 1215/2012), καθώς και λόγω ύπαρξης εκκρεμούς διαιτητικής δίκης, όπου ανέκυψε ζήτημα κύρους της συμφωνίας διαιτησίας μεταξύ των διαδίκων (άρ. 870Α ΚΠολΔ).

Z. Εξουσία ενθάρρυνσης της συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς

Με την εισαγωγή του άρ. 116^A στο πρώτο βιβλίο του ΚΠολΔ, ο νομοθέτης του Ν. 4335/2015 ανήγαγε σε θεμελιώδη αρχή του δικονομικού δικαίου⁶⁹⁸ την υποχρέωση⁶⁹⁹ του δικαστηρίου «να ενθαρρύνει την προσφυγή των διαδίκων της εναλλακτικές μορφές επίλυσης διαφορών και στη διαμεσολάβηση.»⁷⁰⁰. Η υποχρέωση αυτή στοιχούται με τις νομοθετικές τάσεις σε έτερες δικαιοταξίες⁷⁰¹

⁶⁹⁶ ΠΠΘεσαλ 11617/2022, ο.π..

⁶⁹⁷ Έτσι και Π. Ρεντούλης, ο.π., § 91, σ. 44.

⁶⁹⁸ ΑιτΕκθ Ν. 4335/2015, σ. 10 § 11.

⁶⁹⁹ Έτσι, ΜΠΑΘ 1292/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ = ΕφΑΔΠολΔ 2020.511 · Ν. Νίκας, ο.π., τόμ. 2 § 59, σ. 147, αριθμ. 27 · Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, ο.π., άρ. 116Α, σ. 228, αριθμ. 1. Αντιθ. η Α. Πλεύρη, ο.π., άρ. 116Α, σ. 449, αριθμ. 5, η οποία ερμηνεύει την διάταξη ως περιέχουσα κατευθυντήριες γραμμές προς το δικαστήριο, δίχως να θεσπίζει υποχρέωση του. Εκ πρώτης όψης, τούτο μπορεί, γραμματικά, να υποστηριχθεί, αν γίνει αντιπαραβολή της προκειμένης διάταξης με εκείνη του άρ. 611 ΚΠολΔ. Στην τελευταία διάταξη ορίζεται ρητά και αναμφισβήτητα ότι το «δικαστήριο είναι υποχρεωμένο, κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο της αγωγής και πριν από κάθε συζήτηση να προσπαθήσει να επιλύσει συμβιβαστικά τη διαφορά, ύστερα από ακρόαση όσων από τους διαδίκους παρίστανται.» (έμφαση δική μας). Όμως, η διατύπωση του ως άνω άρθρου δικαιολογείται από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ειδικής διαδικασίας των οικογενειακών διαφορών, όπου ο νομοθέτης ήθελε να καταστήσει εμφαντικά εναργές το μέλημα του δικαστηρίου για την εξάντληση των δυνατοτήτων φιλικής διευθέτησης της διαφοράς. Πιστεύουμε, λοιπόν, ότι το άρ. 116Α ΚΠολΔ θεσπίζει πράγματι υποχρέωση (μη συνοδευόμενη, βέβαια, από δικονομική κύρωση επί παραλείψει της) του δικαστηρίου για την ενθάρρυνση των εναλλακτικών μορφών επίλυσης διαφορών. Η θέση αυτή είναι σύμφωνη και με την αρχή της οικονομίας της δίκης (βλ. και Α. Πλεύρη, ο.π., άρθ. 214Γ, σ. 470, αριθμ. 1, η οποία δέχεται ότι «η άποψη ότι πρόκειται για καθήκον του δικαστηρίου στο πλαίσιο της αποτελεσματικότερης προώθησης της πραγματικής οικονομίας της δίκης παρουσιάζεται ως πιο πειστική»).

⁷⁰⁰ ΑιτΕκθ Ν. 4335/2015, ο.π.. (υποσημ.).

⁷⁰¹ Γ. Ορφανίδης, Η τακτική διαδικασία στην πρωτοβάθμια δίκη σε Νομική Σχολή ΑΠΘ/Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη σε κρίσιμη καμπή, 2016, σ. 36. Για την εν λόγω υποχρέωση στις έννομες τάξεις της ηπειρωτικής Ευρώπης, βλ. Κ. Μακρίδου, Εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις – Ιστορία και προοπτικές, Αρμ 2014.905-917. Εξάλλου, για τις δικαιοταξίες του κοινού δικαίου (common law) παραπέμπουμε ενδ. στο άρ. 1.4 § 2 περ. e και f των Civil Procedure Rules της Αγγλίας και της Ουαλίας, όπου, μάλιστα, η δικαστική συνδρομή των διαδίκων στην επίτευξη συμβιβαστικής λύσης της διαφοράς τους συγκαταλέγεται στο “Court’s duty

και αποκρυσταλλώνεται κατ' εξοχήν στα άρ. 214B § 4 και 214Γ⁷⁰² ΚΠολΔ⁷⁰³, αλλά και στο άρ. 4 § 2 του Ν. 4640/2019. Οι εν λόγω διατάξεις, σε εναρμόνιση με το άρ. 116Α ΚΠολΔ, προβλέπουν την σημαντική εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου να ωθήσει ενεργά τους διαδίκους στην φιλική διευθέτηση της διαφοράς⁷⁰⁴. Η ως άνω δικαστική πρωτοβουλία είναι καθοδηγητικής⁷⁰⁵ φύσης. Και τούτο διότι, η προσφυγή σε μεθόδους ADR είναι, φύσει, απόρροια της κοινής ιδιωτικής βούλησης των φιλονικούντων. Το δικαστήριο δεν δύναται επ' ουδενί να υποκαταστήσει την θεμέλιο λίθο της ιδιωτικής αυτονομίας. Ωστόσο, δύναται να ωθήσει ενεργητικά της διαδίκους στον εξωδικαστικό τερματισμό της αντιδικίας της, προτείνοντας τη καταφυγή σε μεθόδους ADR (κυρίως, στον συμβιβασμό και στην διαμεσολάβηση) και διατυπώνοντας ταυτόχρονα σχετικές, υποθετικές προτάσεις συμβιβασμού.

Το “*court-annexed settlement/mediation*”, ως αποκαλείται διεθνώς αυτή η πτυχή της δικαστικής ενεργητικότητας, συνιστά απότοκο δικαιοπολιτικής επιλογής⁷⁰⁶, κατατείνουσας σε τρεις στόχους. Πρώτον, στην, «πατερναλιστικά» προωθούμενη⁷⁰⁷, κοινωνική εμπέδωση των μεθόδων ADR και την επίτευξη των σκοπών της⁷⁰⁸. Δεύτερον, στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος που συνέχεται με την απονομή της δικαιοσύνης. Η επιτυχημένη πρωτοβουλία του δικαστή θα οδηγήσει στην εξοικονόμηση δικαστικού μόχθου, πόρων, στην οικονομία της δίκης, δια της αποφυγής της μακρόχρονου δικαστικού αγώνα και εν γένει στην αποσυμφόρηση των πινακίων⁷⁰⁹. Τρίτον, στην αποκατάσταση της

to manage cases”, αποτυπώνοντας έτσι μία σημαντική πτυχή του “*managerial*” Άγγλου Δικαστή. Στην άλλη ακτή του Ατλαντικού, σκοπός των pre-trial conferences μεταξύ του αμερικανικού δικαστηρίου και των διαδίκων είναι, μεταξύ άλλων, “*facilitating settlement*” (άρ. 16 § α περ. 5 των Federal Rules of Civil Procedure) και ειδικότερα “*settling the case and using special procedures to assist in resolving the dispute when authorized by statute or local rule,*” (§ c περ. 2 στοιχ. Ι) (βλ. και *M. Galanter/M. Cahill. Most Cases Settle: Judicial Promotion and Regulation of Settlements. Stanford Law Review 1994, σ. 1339–1391*).

⁷⁰² Κ. Μακρίδου, Τακτική διαδικασία, άρ. 214Γ, σ. 15.

⁷⁰³ Πρβλ. και την πλέον καταργηθείσα § 2 του άρ. 233 ΚΠολΔ.

⁷⁰⁴ Γ. Ορφανίδης, Η τακτική διαδικασία, σ. 36.

⁷⁰⁵ Α. Πανταζόπουλος σε σχόλιο υπό την ΠΠΘεσ 1045/2021, ΕλλΔνη 2021.502.

⁷⁰⁶ Α. Βεζυρτζή, ο.π. σ. 293.

⁷⁰⁷ Η προώθηση αυτή υπηρετείται δραστηκότερα από τα άρ. 3 § 2 και 6 Ν. 4640/2019, όπου οι απόπειρες καλλιέργειας της «κουλτούρας» της διαμεσολάβησης ανάγονται σε προϋποθέσεις του παραδεκτού της συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος. Δεν θα πρέπει όμως να παραγνωρίζεται η δύναμη της πειθούς του ενημερωμένου για την υπόθεση πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, το οποίο μετά την έναρξη της δίκης, συνιστά τον τελευταίο εξωγενή παράγοντα που μπορεί να ωθήσει τους διαδίκους στις μεθόδους ADR.

⁷⁰⁸ Βλ. αναλυτικά, *E.F. Sherman, Court-Mandated Alternative Dispute Resolution: What Form of Participation Should be Required.*, Southern Methodist University Law Review 1992.2079.

⁷⁰⁹ *Y. Li, From “Access to Justice” to “Barrier to Justice”? An Empirical Examination of Chinese Court-Annexed Mediation*, Asian Journal of Law and Society 2016.380.

κοινωνικής ειρήνης⁷¹⁰, δια αποτελεσματικότερου και δικαιότερου τρόπου σε σύγκριση με την άνευ ενθάρρυνσης του δικαστηρίου απόπειρα των διαδίκων να τερματίσουν την έριδα της. Διότι, ο “*managerial judge*” γνωρίζει τις ουσιώδεις πτυχές της διαφοράς και είναι σε θέση να αντιληφθεί τα αντικρουόμενα συμφέροντα των διαδίκων, καθώς και της δυνατές ή αδύναμες νομικές/πραγματικές της θέσεις. Έτσι, δύναται, έχοντας το κύρος του δικαστικού λειτουργού, να ωθήσει στοχευμένα τα μέρη στην εξερεύνηση των δυνατοτήτων των μεθόδων ADR.

Η αρυόμενη εκ του άρ. 116^A ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου είναι διττή. Αφενός, συνίσταται στην δυνατότητα του δικαστή να προτείνει αυτεπαγγέλτως της διαδίκους την συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς της ή την προσφυγή της σε διαμεσολάβηση. Έτσι, σύμφωνα με το άρ. 214 Β § 4 ΚΠολΔ, το δικαστήριο της εκκρεμοδικίας μπορεί σε κάθε στάση της δίκης να καλεί τα μέρη να προσφύγουν στη δικαστική μεσολάβηση, ακόμα και όταν δεν έχει υποβληθεί σχετικό αίτημα από τους διαδίκους (§ 3 εδ. β^o). Εξάλλου, δυνάμει των άρ. 214 Γ ΚΠολΔ και 4 § 2 Ν. 4640/2019⁷¹¹, ο δικαστής έχει την εξουσία να προτείνει την προσφυγή στη διαμεσολάβηση. Εδώ, πρέπει να διευκρινιστούν τα εξής. Πρώτον, το δικαστήριο μπορεί να απευθύνει την σχετική πρόσκληση της τα μέρη, ακόμα και αν έχει προηγηθεί ΥΑΣ ή εν γένει διαδικασία διαμεσολάβησης, η οποία απέτυχε⁷¹². Υπό αυτές τις συνθήκες, η προτεινόμενη από το δικαστήριο διαμεσολάβηση ενέχει τον χαρακτήρα της «δεύτερης ευκαιρίας» για την επίλυση της διαφοράς.

Δεύτερον, ερωτάται αν για την προτεινόμενη από το δικαστήριο διαμεσολάβηση υφίσταται η υποχρέωση διενέργειας ΥΑΣ. Τούτη η ανάγκη μπορεί να ανακύψει σε περιπτώσεις όπου τα μέρη αποδέχονται αρχικά την πρόταση του δικαστηρίου για εξερεύνηση των περιθωρίων διαμεσολάβησης, στη δε κάποιος από της διαδίκους αρνείται εν τέλει να συμμετάσχει σε συνεδρία με διαμεσολαβητή. Το δε ερώτημα έχει πρακτική σημασία διότι, α) το πρακτικό περάτωσης της ΥΑΣ προστατεύει τον επιμελή διάδικο από παρελκυστικές τακτικές του αντιδίκου του και β) το δικαστήριο δύναται να κυρώσει με χρηματική ποινή την παρελκυστική άρνηση του διαδίκου (και εμμέσως την υποτίμηση της προγενέστερης πρότασης του δικαστηρίου) να προσέλθει σε ΥΑΣ (άρ. 7 § 6 Ν. 4640/2019). Από την γραμματική ερμηνεία του Ν. 4640/2019, δεν προκύπτει τέτοια υποχρέωση. Η ΥΑΣ διενεργείται χρονικά

⁷¹⁰ Ν. Νίκας, τόμ. 1, § 1, σ. 18, άρ. 29.

⁷¹¹ Πρβλ. και άρ. 1514 § 3 περ. γ' ΑΚ.

⁷¹² Έτσι και Δ. Θεοχάρης σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 214 Γ, σ. 836, αριθμ. 1.

προ της συζήτησης της αγωγής και μόνο της περιοριστικά απαριθμούμενες στο άρ. 6 § 1 περιπτώσεις. Μεταξύ αυτών δεν συγκαταλέγονται η συνομολόγηση συμφωνίας υπαγωγής γεγεννημένης διαφοράς σε διαμεσολάβηση (άρ. 4 § 1 περ. α') ούτε και εκείνη της διαμεσολάβησης κατόπιν συναινετικής αποδοχής της παραίनेσης του δικαστηρίου (περ. β'), παρά μόνο η περ. ε' του άρ. 4 § 1, ήτοι η ύπαρξη έγγραφης συμφωνίας στην οποία υπάρχει έγκυρη ρήτρα διαμεσολάβησης (άρ. 6 § 1 περ. γ'). Εντούτοις, οι ανωτέρω εκτεθέντες πρακτικοί λόγοι, καθώς και η ανάγκη πρόσδοσης αποτελεσματικότητας στην καθοδηγητική πρωτοβουλία του δικαστηρίου, επιτάσσουν, νομίζουμε, μία τελολογική διαστολή του γράμματος του άρ. 6 § 1 περ. γ'. Δυνάμει του άρ. 4 § 2 εδ. β', η κοινή αποδοχή της πρότασης του δικαστηρίου αποτυπώνεται σε έγγραφη συμφωνία των διαδίκων που περιλαμβάνεται στα πρακτικά του δικαστηρίου. Τόσο σε αυτήν την περίπτωση όσο και σε εκείνη της ρήτρας διαμεσολάβησης, ως αυτοτελούς όρου σύμβασης του ουσιαστικού δικαίου, ανευρίσκονται κοινά στοιχεία, ήτοι η έγγραφη αποτύπωση της κοινής βούλησης των μερών να υποβάλλουν της διαφορές της ή συγκεκριμένη διαφορά σε διαμεσολάβηση. Κατά την γνώμη μας λοιπόν, παρίσταται αδικαιολόγητη η μη πρόβλεψη⁷¹³ διενέργειας ΥΑΣ, κατόπιν συνομολόγησης της συμφωνίας του άρ. 4 § 2.

Συναφώς, υποστηρίζεται ορθά από τη θεωρία⁷¹⁴ ότι αν διαπιστωθεί η έλλειψη προσκομιδής του εντύπου ενημέρωσης του άρ. 3 § 2 Ν. 4640/2019, καθώς και του πρακτικού περάτωσης της ΥΑΣ (άρ. 6 § 3), το δικαστήριο οφείλει να ασκήσει την κατ' άρ. 214Γ ΚΠολΔ εξουσία του, προτού κηρύξει απαράδεκτη⁷¹⁵ την συζήτηση του ενδίκου βοηθήματος. Ειδικότερα, το δικαστήριο οφείλει να υποδείξει της παριστάμενους διαδίκους (ακόμα και δια των πληρεξούσιων δικηγόρων της) την δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς μέσω της διαμεσολάβησης. Αν οι τελευταίοι δηλώσουν ότι δεν αποδέχονται την πρόταση του δικαστηρίου, τότε *«ο σκοπός της υποχρεωτικής αρχικής συνεδρίας επιτυγχάνεται κατά τρόπο ώστε να δικαιολογούνται αμφιβολίες για τη συμβατότητα της κήρυξης του απαραδέκτου της συζήτησης της στην αρχή της οικονομίας της δίκης, ενόσω ο σκοπός της ενημέρωσης των μερών για τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της με διαμεσολάβηση έχει ήδη επιτευχθεί.»*⁷¹⁶ Εδώ, λοιπόν, το άρ. 214Γ επιτελεί

⁷¹³ Πρόκειται για νομοτεχνική αβλεψία του Ν. 4640/2019 που μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι όταν τα μέρη συμφωνήσουν να υπαγάγουν ήδη γεννημένη διαφορά σε διαμεσολάβηση και δη ύστερα από κλήση του δικαστηρίου, ελλείπουν οι δικαιολογητικοί λόγοι που επιβάλλουν την διενέργεια ΥΑΣ. Όμως, ο κίνδυνος επιγενόμενης δυστροπίας του ενός διαδίκου ή εμφάνισης παρελκυστικών της ανασταλείσας δίκης πρακτικών δεν μπορούν να αποσοβηθούν παρά μόνο δια της διεξαγωγής ΥΑΣ.

⁷¹⁴ Π. Γιαννόπουλος, Διαμεσολάβηση και Πολιτική Δίκη, 2020, § 7, σ. 265.

⁷¹⁵ ΜΠΠατρ 126/2022, ο.π..

⁷¹⁶ Π. Γιαννόπουλος, Διαμεσολάβηση, ο.π..

θεραπευτική του απαραδέκτου λειτουργία, σύμφυτη με την τάση αποφυγής παρέλκυσης της δίκης λόγω τυπικών ελλείψεων.

Προ της άσκησης της εξουσίας του, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο οφείλει να εκτιμά δύο παραμέτρους. Αρχικά, πρέπει να εξετάζεται η ύπαρξη εξουσίας διάθεσης⁷¹⁷ των μερών αναφορικά με το αντικείμενο της διαφοράς, ειδάλλως, η σχετική προτροπή του δικαστή καθίσταται εκ προοιμίου ατελέσφορη. Περαιτέρω, πρέπει να ληφθούν υπόψη, κατά την ελεύθερη κρίση του δικαστηρίου, οι ιδιαίτερες περιστάσεις της ένδικης υπόθεσης, της επιτάσσεται από τα άρ. 214 Β § 4, 214 Γ ΚΠολΔ και 4 § 2 εδ. α' Ν. 4640/2019. Τούτες είναι το είδος της διαφοράς⁷¹⁸, η αξία του αντικειμένου της, εφόσον αποτιμάται σε χρήμα, τα πραγματικά της περιστατικά, οι σχέσεις των διαδίκων (π.χ. συγγενικές ή μακροχρόνια επαγγελματικές), τυχόν προγενέστερες απόπειρες των μερών για φιλική διευθέτηση και το αποτέλεσμα της, η δικονομική τους συμπεριφορά (λ.χ. αν αμφότεροι ομολογούν τα ίδια, κρίσιμα πραγματικά περιστατικά και ερίζουν μονάχα για το ύψος της αποζημίωσης) κ.α.. Είναι αληθές ότι μία περίπλοκη αγωγή αποζημίωσης κατά πιστωτικού ιδρύματος για την πλημμελή παροχή επενδυτικών υπηρεσιών έχει, αντικειμενικά, μικρές πιθανότητες συμβιβαστικής ή διαμεσολαβητικής επίλυσης. Δεν μπορεί της να λεχθεί το ίδιο για μία διαφορά μεταξύ συνιδιοκτητών ή μεταξύ προσωπικής εταιρείας και των εταίρων της αναφορικά με την διανομή κερδών. Σε τέτοιου είδους αντιδικίες, το «έδαφος» παρίσταται «εύφορο» για της επιμέρους πρωτοβουλίες του δικαστηρίου ως προς την αξιοποίηση των

⁷¹⁷ *Α. Πλεύρη*, Διαμεσολάβηση, 2021, άρ. 116Α, σ. 449, αριθμ. 5. Για περιπτώσεις διαφορών, στις οποίες τα μέρη δεν έχουν εξουσία διάθεσης του αντικειμένου τους και άρα δεν μπορούν να υπαχθούν σε διαμεσολάβηση (και δικαστική μεσολάβηση ή συμβιβασμό) βλ. ενδ. τις Γνώμες της Επιτροπής Νομικών Θεμάτων της Κεντρικής Επιτροπής Διαμεσολάβησης (ευρισκόμενες σε diamesolavisi.gov.gr, προσπέλαση στις 10.7.2022) υπ' αριθμ. 1/2021 [ακυρότητα πλασματικής αποδοχής κληρονομιάς (*Κ. Οικονόμου*)], 2/2021 [ακύρωση διαθήκης (*Κ. Οικονόμου*)], 5/2021 [αναγνώριση ακυρότητας απόφασης Γ.Σ. ή Δ.Σ. Α.Ε. (*Κ. Οικονόμου*)]. Αντιθ. η ΜΠΘεσ 2280/2021, ΕπισκΕΔ 2022.157], 22/2021 [προσβολή προσωπικότητας και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (*Κ. Κωτσάκη*)]. Αντιθ. οι ΠΠΚαρδ 2022, Αρμ 2022.266 · ΠΠΘεσ 3425/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ], 45/2021 [ακύρωση σύμβασης εγγύησης λόγω πλαστογραφίας (*Κ. Οικονόμου*)], 57/2021 [ακύρωση δικαιοπραξίας λόγω εικονικότητας (*Κ. Οικονόμου*)]. Ακόμα, η εξουσία διάθεσης ελλείπει σε διαφορά από καταδολίευση δανειστών (ΠΠΘεσ 6457/2021, ΕπΑκ 2021.832, με σχόλιο *Α. Πλεύρη*). Αντιθ. η ΠΠΠατρ 66/2022, Αρμ 2022.1121). Κατά τη ΜΠΟρεστ 24/2020, ΕΠολΔ 2020.544, οι εργατικές διαφορές είναι δεκτικές υπαγωγής σε διαμεσολάβηση, στο μέτρο και υπό τις προϋποθέσεις που είναι δυνατή η κατάρτιση συμβιβασμού, κατά το άρ. 871 ΑΚ (αντιθ. η ΜΠΡοδ 66/2022, ΕΠολΔ 2021.586, με σχόλιο *Π. Γιαννόπουλου*). Δεκτικές διαμεσολάβησης είναι και οι διαφορές που αφορούν στην δικαστική λύση Ο.Ε. και στον αποκλεισμό εταίρου της (ΜΠΚαβ 70/2021, Αρμ 2021.443, με σχόλιο *Ι. Ρεβολίδη*), αντικατάσταση εκκαθαριστή (ΜΠΛαμ 197/2020, Αρμ 2021.2051, με σχόλιο *Α. Πλεύρη*), αξιώσεις από παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (ΠΠΠατρ 56/2021, Αρμ 2022.272, με σχόλιο *Ι. Ρεβολίδη*), καθώς και η αναγνωριστική κυριότητας αγωγή και διόρθωσης πρώτης κτηματολογικής εγγραφής (ΜΠΘεσ 854/2022, ΕπΑκ 2022.445, με σχόλιο *Ε. Ποζίδου*, ΜΠΚοζ 214/2021, ΕφΑΔΠολΔ 2022.830, με σχόλιο *Α. Βεζυρτζή*).

⁷¹⁸ *Κ. Γιαννούλης*, ο.π..962.

μεθόδων ADR. Σε περίπτωση που μία τέτοια πρωτοβουλία τελεσφορήσει και οι διάδικοι καταφύγουν σε κάποιον εκ των ανωτέρω μηχανισμών εξώδικης επίλυσης της διαφοράς, το δικαστήριο αναβάλλει την συζήτηση της υπόθεσης για τρεις έως έξι μήνες (άρ. 214 Β § 4, 214 Γ εδ. β' ΚΠολΔ). Εάν, εν τέλει, η απόπειρα εξώδικης επίλυσης της διαφοράς αποβεί άκαρπη, η υπόθεση θα συζητηθεί κατά την μετ'αναβολή δικάσιμο ή, στην περίπτωση της τακτικής διαδικασίας, σε εκείνη που θα οριστεί μετά την κατάθεση κλήσης και την τήρηση των προθεσμιών των άρ. 215 § 2 και 237 ΚΠολΔ⁷¹⁹.

Αφετέρου, η έτερη πτυχή της εκ του άρ. 116 Α ΚΠολΔ εξουσίας του δικαστηρίου συνέχεται με την δυνατότητα διατύπωσης προτάσεων συμβιβασμού «*με συνεκτίμηση της πραγματικής και νομικής κατάστασης*»⁷²⁰. Πρόκειται για μία σημαντική εξουσία, η οποία δεν έχει τύχει εκτενούς ανάλυσης στην ελληνική βιβλιογραφία. Βάσει της ρύθμισης της, ειδικότερη έκφραση της οποίας συνιστά το άρ. 214 Β § 3 ΚΠολΔ, ο δικαστής δεν εμμένει αποκλειστικά στην πρότασή της της της διαδίκους για προσφυγή της μεθόδους ADR, της αναπτύχθηκε ανωτέρω. Πολύ περισσότερο, δύναται, άνευ υπονοιών μεροληψίας⁷²¹, να αναμειχθεί ενεργητικά στην πιθανή διαδικασία, διατυπώνοντας προτάσεις συμβιβασμού. Τούτο γίνεται ευχερώς κατανοητό μέσω της νομολογικού παραδείγματος από την ιταλική δικαιοταξία, όπου το άρ. 185 bis CPC παρέχει στον δικαστή την ευχέρεια να διατυπώνει προτάσεις συμβιβασμού, αφού λάβει υπόψη της περιστάσεις της διαφοράς. Επί παραδείγματι, με την από 5.2.2019 διαταγή του⁷²² (“*ordinanza*”), το Πρωτοδικείο της Νάπολης, αφού μελέτησε τον φάκελο της δικογραφίας, κάλεσε τα μέρη να εξεύρουν μία συμβιβαστική λύση της διαφοράς της, διατυπώνοντας ταυτόχρονα την πρότασή του⁷²³ (μερική καταβολή του ποσού για το οποίο εκδόθηκε η εκεί προσβαλλόμενη διαταγή πληρωμής και της δικαστικής δαπάνης για την έκδοση της, καθορίζοντας της πιθανές δόσεις, μετά παραίτησης της καθής η ανακοπή από την διαταγή). Είναι αυτονόητο πως η πρόταση του δικαστηρίου είναι μη δεσμευτική για της διαδίκους, οι οποίοι δύνανται είτε να την θέσουν ως βάση των εκτός δικαστηρίου

⁷¹⁹ Ν. Νίκας, τόμ. 2, § 59, σ. 148, αριθμ. 27.

⁷²⁰ Πρβλ. και άρ. 185 bis CPC “*Il giudice, alla prima udienza, ovvero sino a quando è esaurita l'istruzione, formula alle parti ove possibile, avuto riguardo alla natura del giudizio, al valore della controversia e all'esistenza di questioni di facile e pronta soluzione di diritto, una proposta transattiva o conciliativa. La proposta di conciliazione non può costituire motivo di ricsuazione o astensione del giudice.*”

⁷²¹ Αθ. Πανταζόπουλος σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλος, ο.π., άρ. 116 Α, σ. 492, αριθμ. 1.

⁷²² Δημοσιευμένη σε ΤΝΠ ALTALEX, με σχόλιο F. Plagenza.

⁷²³ “*Invita le parti a raggiungere un accordo conciliativo/transattivo concedendo termine fino alla data del 30.4.2019, sulla base della seguente proposta ex art. 185 bis cpc: rinuncia al decreto ingiuntivo, pagamento in favore del S. di una somma pari al 70% della somma riconosciuta in fase monitoria oltre a spese di lite pari a recupero degli esborsi ed euro 1928,00 per compensi oltre accessori, con rateazione in 12 mensilità della sorta.*”

συζητήσεων της, είτε να την υιοθετήσουν μερικά ή στο σύνολο της, καθιστώντας την ελάχιστο περιεχόμενο της πρακτικού συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς (άρ. 214 Α ΚΠολΔ), δικαστικής μεσολάβησης, δικαστικού συμβιβασμού (άρ. 293 ΚΠολΔ) ή διαμεσολάβησης (άρ. 8 Ν. 4640/2019). Επίσης, η πρόταση συμβιβασμού δεν απαιτείται να είναι λεπτομερής ή αιτιολογημένη, αρκεί να περιέχει ορισμένες, έστω και επιγραμματικά διατυπωμένες, υποθετικές⁷²⁴ αμοιβαίες υποχωρήσεις των διαδίκων, προκειμένου να πληροί τη νομοτυπική μορφή του άρ. 871 ΑΚ και να παρέχεται επαρκές έναυσμα της διαδίκους για διαβούλευση επί αυτών⁷²⁵.

Αποτελεί κοινό τόπο ότι η κατ' άρ. 116 Α ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου τυγχάνει περιορισμένης πρακτικής εφαρμογής⁷²⁶. Ακόμα δε και της περιπτώσεις που ασκείται (π.χ. σε υποθέσεις ασφαλιστικών μέτρων), ο δικαστής εμμένει συνήθως στην απλή παραίνεση της της διαδίκους, δίχως να καταστρώσει και ορισμένες προτάσεις συμβιβασμού, οι οποίες, κατά την γνώμη της, θα προσέδιδαν αυξημένη αποτελεσματικότητα σε αυτήν. Οι αιτίες του ισχνού αποτυπώματος τούτης της εξουσίας του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου είναι κατά βάση δύο.

Πρώτον, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η εγγενής φύση των εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης διαφορών και δη η θεμέλιο λίθος τους, ήτοι η αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης. Έτσι, το δικαστήριο δεν μπορεί να εξαναγκάσει τα μέρη να συμβιβαστούν ή να καταφύγουν στην διαμεσολάβηση. Βέβαια, τούτο το εμπόδιο θα μπορούσε μερικώς να υπερκεραστεί εάν προβλεπόταν χρηματική ποινή ή εξαίρεση από τον κανόνα της καταδίκης του ηττηθέντος διαδίκου στην δικαστική δαπάνη⁷²⁷ για την περίπτωση

⁷²⁴ Πρβλ. Cass.S.U. 21109/2017, www.cortedicassazione.it. (“*il giudice è titolare, semmai, di un potere di sollecitazione delle parti a conciliarsi, formulando al limite (non già “proposte”, bensì mere) ipotesi transattive o conciliative, che le parti possono liberamente fare proprie o meno: solo nel caso in cui una di esse faccia propria l’ipotesi suggerita dal giudice, questa diverrà una proposta, suscettibile di dar luogo all’accordo conciliativo in presenza dell’accettazione di controparte*”).

⁷²⁵ Έτσι, στο πλαίσιο του ιταλικού δικαίου, *L. Razete*, Giudice e conciliatore. L’esperienza del nuovo articolo 185-bis cpc, διαθέσιμο σε https://www.questionegiustizia.it/rivista/articolo/giudice-e-conciliatore_l-esperienza-del-nuovo-articolo-185-bis-cpc_219, προσπέλαση στις 18.07.2022.

⁷²⁶ Για την περιορισμένη επιτυχή χρήση αυτής, βλ. *Γ. Βαλμαντώνης*, Μερικές σκέψεις για τη διαμεσολάβηση και τη σχέση της με τη δικαστική διαδικασία, *ΕλλΔνη* 2013.356, ο οποίος αναφέρει δύο παραδείγματα της περιόδου 2011/2012, οπότε το ενοχικό τμήμα του πρωτοδικείου Αθηνών κάλεσε επιτυχώς τους διαδίκους να προσφύγουν σε διαμεσολάβηση και δικαστική μεσολάβηση αντίστοιχα, αφού ελήφθησαν υπόψη οι περιστάσεις της διαφοράς τους.

⁷²⁷ Πρβλ. *Dunnett v Railtrack plc* [2002] EWCA Civ 303, όπου το Εφετείο της Αγγλίας και της Ουαλίας αρνήθηκε να επιδικάσει δικαστική δαπάνη στην νικήτρια εφεσίβλητη, καθώς είχε αρνηθεί «*αδικαιολόγητα*» την προτροπή του δικαστηρίου να καταφύγει σε εναλλακτικές μεθόδους επίλυσης της διαφοράς της, επισημαίνοντας χαρακτηριστικά (§ 15) ότι “*It is hoped that any publicity given to this part of the judgment will draw the attention ... to the possibility that, if they turn down out of*

όπου από αδικαιολόγητη αιτία⁷²⁸ οι διάδικοι (ή της εξ αυτών) αρνούνται να αποδεχτούν την πρόταση του δικαστηρίου για εξεύρεση εξωδικαστικής λύσης της διαφοράς της.

Δεύτερον, η αποτελεσματική δικαστική ενεργητικότητα στο πεδίο της ενθάρρυνσης της εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς προϋποθέτει σωρευτικά α) την εξοικείωση του δικαστηρίου με το πραγματικό υλικό της δίκης σε πρώιμο διαδικαστικό στάδιο και β) κάποιας μορφής άμεσης επικοινωνίας του δικαστηρίου με της παράγοντες της δίκης εν γένει⁷²⁹. Ωσαύτως, παρατηρείται ότι στην δικαστηριακή πρακτική είτε δεν συντρέχουν αμφότερες οι προϋποθέσεις είτε συντρέχει μόνο μία εξ αυτών, συνήθως η δεύτερη, εφόσον πρόκειται περί διαδικασίας που δεν έχει αποστεωθεί από στοιχεία προφορικότητας (λ.χ. εκείνη των ασφαλιστικών μέτρων ή των άρ. 591 επ.⁷³⁰ ΚΠολΔ). Επισημαίνεται ειδικότερα από την θεωρία⁷³¹ ότι με την δομή της της τακτικής διαδικασίας του Ν. 4335/2015 (και πλέον του Ν. 4842/2021) δεν καταλείπεται ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής στα άρ. 116Α και 214Γ ΚΠολΔ. Η σύνθεση του δικαστηρίου ορίζεται μετά το κλείσιμο του φακέλου της δικογραφίας, οι διάδικοι, έχοντας καταθέσει προτάσεις, σπανίως παρίστανται κατά την τυπική συζήτηση του άρ. 237 § 6 ΚΠολΔ⁷³² και το δικαστήριο έρχεται σε πρώτη επαφή με τον φάκελο της δικογραφίας σε ύστερο χρονικό σημείο από την συζήτηση, οπότε οι διάδικοι έχουν ήδη προβάλλει της εκατέρωθεν ισχυρισμούς της, η αντιδικία έχει κορυφωθεί⁷³³ και τα περιθώρια για φιλική διευθέτηση της διαφοράς είναι, εκ των πραγμάτων, στενά. Το άρ. 116 Α

hand the chance of alternative dispute resolution when suggested by the court ... they may have to face uncomfortable costs consequence". Επίσης, βλ. Nigel Witham Ltd v. Smith [2008] EWHC 12 (TCC).

⁷²⁸ Στο πλαίσιο της αγγλικής δικαιοδοσίας, έναν ασφαλή οδηγό για το πότε συντρέχει η προκείμενη περίπτωση παρέχει το Εφετείο της Αγγλίας και της Ουαλίας στην απόφαση *Halsey v Milton Keynes General NHS Trust & Steel v Joy & Halliday* [2004] EWCA (Civ) 576. Στην *Halsey* επισημαίνεται ότι ο ηττηθείς διάδικος φέρει το βάρος απόδειξης τη συνδρομής της αδικαιολόγητης άρνησης του νικητή αντιδίκου να διευθετήσει φιλικά την έριδα τους. Κατά την δικαστική εκτίμηση της ανωτέρω άρνησης λαμβάνεται υπόψη μία σειρά ενδεικτικά απαριθμούμενων περιστάσεων, όπως η φύση της διαφοράς, οι περιστάσεις της και το κόστος της φιλικής διευθέτησης. Βλ. επίσης *PGF II SA v OMFS Company I Limited* [2013] EWCA Civ 1288.

⁷²⁹ Βλ. *Γ. Ορφανίδης*, Η τακτική διαδικασία, σ. 33, ο οποίος κάνει λόγο για «την απαιτούμενη υπηρεσιακή επικοινωνία δικαστηρίου και πληρεξούσιων δικηγόρων από την έναρξη μέχρι περατώσεως της δίκης».

⁷³⁰ Πρέπει, πάντως, να υπομνησθεί ότι μετά τον Ν. 4842/2021, στις περιουσιακές διαφορές (στις οποίες συγκαταλέγονται αντιδικίες που είναι δεκτικές φιλικής διευθέτησης), οι διάδικοι δύνανται να παρίστανται δια κοινής δήλωσης του άρ. 242 § 2 (άρ. 591 § 2 ΚΠολΔ). Επομένως, συρρικνώνεται έτι περαιτέρω το πεδίο εφαρμογής της εδώ εξεταζόμενης εξουσίας του δικαστηρίου.

⁷³¹ *Π. Αρβανιτάκης/Κ. Μακρίδου*, ο.π.229 · *Α. Πλεύρη*, Παρέμβαση στο 42ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΔ, σε Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων, Η νέα τακτική διαδικασία, 2018, σ. 187.

⁷³² Οπότε και μπορεί να λάβει χώρα δικαστική μεσολάβηση ή να διατυπωθεί πρόταση για διαμεσολάβηση κατ' άρ. 214 Γ ΚΠολΔ (ΠΠΡοδόπ 18/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

⁷³³ *Α. Πλεύρη*, Διαμεσολάβηση, 2021, άρ. 214Γ, σ. 471, αριθμ. 3.

ΚΠολΔ κινδυνεύει, πράγματι, να υποβαθμιστεί σε «ευχολόγιο»⁷³⁴ και συνακόλουθα, να αποδυναμωθεί μία σημαντική εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Κατά την άποψη μας, το άρ. 116 Α ΚΠολΔ και οι ειδικότερες εκφάνσεις του παραμένουν στην «φαρέτρα» των εξουσιών του δικαστή, εντός του πλαισίου της τακτικής διαδικασίας. Επί αυτής της θέσης, υφίσταται ένα δεδομένο και τίθεται ακολούθως ένα ερώτημα. Το δεδομένο είναι ότι από την τυπική συζήτηση και εντεύθεν, ο δικαστής γνωρίζει κάθε πτυχή της υπόθεσης και είναι σε θέση να αξιολογήσει τις θέσεις και τα συμφέροντα των διαδίκων⁷³⁵. Επομένως, μπορεί, όχι μόνο να καλέσει τα μέρη να συμβιβαστούν ή να προσφύγουν σε διαμεσολάβηση, αλλά, επιπρόσθετα, να διατυπώσει χρήσιμες προτάσεις συμβιβασμού, ώστε να καταστήσει λυσιτελέστερη την καθοδηγητική του πρωτοβουλία. Το ερώτημα είναι, μέσω ποιου δικονομικού οχήματος θα ασκήσει την σχετική του εξουσία;

De lege lata, το δικαστήριο θα μπορούσε να καταφύγει στην έκδοση μη οριστικής απόφασης, κατ' άρ. 254 ΚΠολΔ. Σε αυτήν θα μνημονεύονται η πρόσκληση του δικαστηρίου της της διαδίκους, σύμφωνα με το άρ. 214Β ή το 214Γ ΚΠολΔ, ενώ δέον να διατυπώνεται και πρόταση υποθετικού συμβιβασμού. Ταυτόχρονα, θα διατάσσεται η αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων κατά την μετ' επανάληψη συζήτηση, σύμφωνα με το άρ. 245 ΚΠολΔ. Η καταφυγή της ως άνω διατάξεις ίσως παρίσταται ανοίκεια, πλην της δεν είναι, θεωρούμε, *contra legem*, ιδίως ενόψει της ευρείας νομολογιακής εφαρμογής του άρ. 254 ΚΠολΔ πλέον των δύο δεκαετιών⁷³⁶. Εν προκειμένω, το «αμφίβολο» σημείο της υπόθεσης (άρ. 254 § 1) που χρίζει επεξήγησης είναι τα περιθώρια φιλικής διευθέτησης της διαφοράς, τα οποία έχει ήδη διακρίνει το δικαστήριο αξιολογώντας της περιστάσεις της αντιδικίας. Επιπλέον, ως έχει ήδη αναπτυχθεί στον οικείο τόπο, στο άρ. 254 ΚΠολΔ αποκρυσταλλώνεται η αρχή της οικονομίας της δίκης, αρχή που αντανακλάται και στο άρ. 116 Α. Περαιτέρω, η επιστράτευση του άρ. 245 ΚΠολΔ είναι

⁷³⁴ Δ. Θεοχάρης, Η υποχρεωτική εκ του νόμου διαμεσολάβηση: ένα επιτυχημένο διεθνώς μοντέλο εισάγεται στην ελληνική έννομη τάξη, σε Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Η υποχρέωση σε διαμεσολάβηση και τα ανακύπτοντα ζητήματα, 2018, σ. 15.

⁷³⁵ Έτσι, Γ. Βαλμαντώνης, Μερικές σκέψεις, 355 – 356, ο οποίος επιπρόσθετα τονίζει ότι σε αυτό το δικονομικό στάδιο και οι διάδικοι έχουν αξιολογήσει την πιθανή πορεία της δίκης και αυτή μπορεί να τους ωθήσει σε πιο «ώριμες και ρεαλιστικές αξιολογήσεις».

⁷³⁶ Στο πλαίσιο της υποχρεωτικής απόπειρας συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς του άρ. 611 ΚΠολΔ, η νομολογία καταφεύγει ήδη στο άρ. 254 ΚΠολΔ για να διασφαλίσει την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των συζύγων (αλλά και των τέκνων). Βλ. ενδ. Εφαθ 3417/2021 · ΜΕφαθ 1751/2021, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX.

απαραίτητη προκειμένου το δικαστήριο να έχει άμεση επικοινωνία με της διαδίκους⁷³⁷ και να μπορέσει να τους πείσει να αποδεχθούν την πρόσκλησή του⁷³⁸. Μέσω της υποβολής ερωτήσεων προς της διαδίκους, το δικαστήριο δύναται να διαμορφώσει την πρόσκληση του για συμφιλιωτική διευθέτηση της διαφοράς και να «σφιγμομετρήσει» την διάθεση των μερών ως της αυτή. Συνεπώς, τούτη η επικοινωνία είναι τελεολογικά ενταγμένη στον πυρήνα του άρ. 245 ΚΠολΔ που εντοπίζεται σε «*οτιδήποτε μπορεί να συντελέσει στη διάγνωση της διαφοράς*».

Στην μετ' επανάληψη συζήτηση, οι εμφανισθέντες διάδικοι θα δηλώσουν στο δικαστήριο αν αποδέχονται την πρόσκλησή του. Αν αυτοί υιοθετήσουν την παραίνεση του δικαστηρίου, τότε η διαδικασία θα τροχοδρομηθεί κατά τα οριζόμενα στο άρ. 214 Β ΚΠολΔ και στον Ν. 4640/2019, σε κάθε δε περίπτωση πρέπει να αναβληθεί η συζήτηση της υπόθεσης για χρονικό διάστημα από τρεις έως έξι μήνες. Όπου λαμβάνει ακόμα χώρα προφορική συζήτηση στο ακροατήριο, η αναβολή θα δοθεί σύμφωνα με το άρ. 241 ΚΠολΔ. Αντίθετα, στην τακτική διαδικασία, ο τρόπος της αναβολής εξαρτάται από την άποψη που θα προκριθεί αναφορικά με την δυνατότητα εφαρμογής του άρ. 241 ΚΠολΔ στην επαναλαμβανόμενη συζήτηση. Η έκδοση της μη οριστικής απόφασης που θα αναστέλλει την πρόοδο της δίκης είναι μεν δογματικά συνεπέστερη, αλλά στερείται πρακτικότητας. Εξάλλου, αν τα μέρη δηλώσουν⁷³⁹ ότι δεν επιθυμούν την συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς, τότε (εφόσον η υπόθεση είναι ώριμη), το δικαστήριο οφείλει να εκφέρει οριστική κρίση. Η προμνησθείσα διαδικασία προσδίδει «*σάρκα και οστά*» στην υπό το άρ. 116 Α ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου. Εντούτοις, είναι χρονοβόρα,

⁷³⁷ Σε αλλοδαπές έννομες τάξεις, η επικοινωνία του δικαστηρίου με τους διαδίκους ανάγεται σε σημαντικό παράγοντα επιτυχίας της οποιασδήποτε συμφιλιωτικής απόπειρας με πρωτοβουλία του πρώτου, εξ' ου και προβλέπεται η εξουσία του δικαστή να διατάξει την αυτοπρόσωπη εμφάνιση τους (βλ. ενδ. άρ. 278 § 3 ZPO “*Für die Güteverhandlung sowie für weitere Güteversuche soll das persönliche Erscheinen der Parteien angeordnet werden. 2§ 141 Abs. 1 Satz 2, Abs. 2 und 3 gilt entsprechend.*” και άρ. 185 § 1 CPC “*Il giudice istruttore, in caso di richiesta congiunta delle parti, fissa la comparizione delle medesime al fine di interrogarle liberamente e di provocarne la conciliazione. Il giudice istruttore ha altresì facoltà di fissare la predetta udienza di comparizione personale a norma dell'articolo 117.*”. Είναι αξιοσημείωτο ότι αμφότερες οι ανωτέρω διατάξεις παραπέμπουν στα άρ. 141 ZPO και 117 CPC αντίστοιχα, οι οποίες, εξ' απόψεως συγκριτικού δικαίου, αντιστοιχούν στο άρ. 245 ΚΠολΔ.).

⁷³⁸ Πρβλ., υπό το πρίσμα του άρ. 611 ΚΠολΔ, ΜΠΠατρ 69/2022, ΤΝΠ QUALEX.

⁷³⁹ Για λόγους οικονομίας της δίκης, η αρνητική δήλωση του διαδίκου μπορεί να περιέχεται, εν είδει σχετικού λόγου, σε αίτηση ανάκλησης της μη οριστικής απόφασης, που παραδεκτά θα υποβάλλεται με την κλήση για κατ' ουσίαν συζήτησης της υπόθεσης. Και τούτο διότι, δια της μη οριστικής απόφασης «*τάχθηκε ένα εμπόδιο στη ροή της διαδικασίας, η αναμονή για την άρση του οποίου, προκειμένου να εξακολουθήσει και ολοκληρωθεί η διαδικασία, είναι μάταιη και προκαλεί άσκοπη επιβράδυνση αυτής και καθυστέρηση ικανοποίησης του δικαιώματος του δανειστή*» (ΑΠ 926/2014, ΠΠΘεσ 1209/2022, ΜΠΑθ 185/2022, άπασες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Εν προκειμένω, η εμμονή στην επανάληψη της συζήτησης είναι μάταιη αφού εις εκ των διαδίκων (ή αμφότεροι) έχει καταστήσει σαφές ότι δεν επιθυμεί την εξερεύνηση των πιθανών μεθόδων ADR.

μειωμένης ευελιξίας και αμφίβολης αποτελεσματικότητας.

Επομένως, είναι ευκταία η νομοθετική επέμβαση, προκειμένου να προσαρμοστούν τα άρθρα 116 Α, 214 Β § 4 και 214 Γ ΚΠολΔ στη τακτική διαδικασία των άρθρων 237 και 238. Η εν λόγω επέμβαση θα πρέπει να κινηθεί επί δύο αξόνων. Αφενός, αντί της μη οριστικής απόφασης, η πρόταση του δικαστηρίου για φιλική διευθέτηση της διαφοράς και η διαταγή για αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων θα πρέπει να περιέχονται σε απλή διάταξη⁷⁴⁰, ισοδύναμη με εκείνη του άρθρου 237 § 8 ΚΠολΔ. Έτσι, θα δρομολογούταν μία ταχύτερη και πιο ευέλικτη διαδικασία σε σύγκριση με εκείνη του άρθρου 254 ΚΠολΔ. Αφετέρου, κατόπιν έκδοσης της διάταξης, ιδίως αν σε αυτήν περιέχεται και πρόταση του δικαστηρίου για συμβιβασμό, θα πρέπει να παρασχεθεί η ευχέρεια της έγγραφης επικοινωνίας των διαδίκων με το δικαστήριο μέσω υπομνημάτων⁷⁴¹, ώστε, προ της επαναλαμβανόμενης συζήτησης, να διακριβώνεται αν το έδαφος για συμβιβασμό είναι γόνιμο. Κατά την άποψη μας, τούτες οι δύο προσθήκες στο *corpus* του ΚΠολΔ θα διασφάλιζαν ευχερώς την κατ' άρθρο 116 Α ΚΠολΔ καθοδηγητική πρωτοβουλία του δικαστηρίου εντός του οικοδομήματος της τακτικής διαδικασίας.

Η. Οι κατ' ιδίαν εξουσίες του δικαστηρίου στην δίκη των ασφαλιστικών μέτρων

Η διαδικασία των άρθρων 682 επ. ΚΠολΔ εμφανίζει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Είναι ταχυκίνητη και ελαστική, ενέχει το στοιχείο του κατεπείγοντος, με την μορφή της αποτροπής είτε του επικείμενου κινδύνου είτε της επικείμενης βλάβης, και αποσκοπεί στην εξασφάλιση του προσβαλλόμενου δικαιώματος ως την έκδοση οριστικής απόφασης ή στην προσωρινή ρύθμιση μιας κατάστασης. Η εγγενής αυτή μορφολογία που απαντάται στο 5^ο Βιβλίο του ΚΠολΔ συνοδεύεται από την χορήγηση συγκεκριμένων εξουσιών στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Πλείονες εξ αυτών, όπως η αυτεπάγγελτη συλλογή του αποδεικτικού υλικού της δίκης και η *ex officio* έκδοση προσωρινής διαταγής κινούνται στις παρυφές του ανακριτικού συστήματος.

1. Η αυτεπάγγελτη συγκέντρωση στοιχείων

⁷⁴⁰ Τούτο συμβαίνει ήδη στο πλαίσιο των αντίστοιχων διατάξεων του ιταλικού δικαίου (άρ. 185, 185 bis CPC), όπου ο “*giudice istruttore*” εκδίδει “*ordinanza*”.

⁷⁴¹ Πρβλ. το άρθρο 278 § 6 ΖΠΟ.

Βάσει του άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ, το δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων μπορεί «και αυτεπαγγέλτως» να συγκεντρώσει όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για το σχηματισμό της κρίσης του. Ευθύς αμέσως τίθεται το ερώτημα περί την φύση της της *ex officio* εξουσίας. Εισάγεται, άραγε, πλήρες ανακριτικό σύστημα σε μία διαδικασία της αμφισβητούμενης διαδικασίας; Η κρατούσα άποψη αποκρίνεται αρνητικά. Αφετηρία της είναι η ιστορική αναδρομή. Η εισήγηση του Γ. Οικονομόπουλου στις Προπαρασκευαστικές Εργασίες του ΚΠολΔ⁷⁴² διασαφηνίζει εννοιολογικά την διάταξη ως παρέχουσα εξουσία στον δικαστή να «προβαίνει και αυτεπαγγέλτως εις την συγκέντρωσιν των αποδείξεων επί τη βάσει των προταθέντων ισχυρισμών, ουχί δε επί μη προταθέντων». Από την ανωτέρω εισήγηση εξάγεται διττό συμπέρασμα. Αφενός, ότι το ρυθμιστικό πεδίο της § 1 περιορίζεται μόνο στο αποδεικτικό και όχι στο πραγματικό υλικό της δίκης. Οι διάδικοι παραμένουν *domini litis* ως προς την εισφορά των πραγματικών ισχυρισμών, για την πιθανολόγηση των οποίων το δικαστήριο μπορεί να συλλέξει στοιχεία κείμενα εκτός του φακέλου της δικογραφίας. Αφετέρου, ότι το εύρος της εξουσίας της δεν φαίνεται να απέχει πόρρω από τα γενικώς ισχύοντα υπό το άρ. 107 ΚΠολΔ.

Υποστηρίζεται λοιπόν ευρέως⁷⁴³ ότι το άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ δεν αφίσταται από το συζητητικό σύστημα του άρ. 106 ΚΠολΔ, παρά μόνο το μετριάζει με την μερική εισαγωγή της ανακριτικής αρχής. Τούτο συμβαίνει για την «υποβοήθηση όλων των παραγόντων της δίκης»⁷⁴⁴, καθώς και της πρόσδοση αποτελεσματικότητας στην ίδια την διαδικασία, αφού ο δικαστής δεν χρειάζεται να αναμείνει την πρωτοβουλία του διαδίκου για την προσκομιδή αποδεικτικών μέσων. Οι πτυχές της ανακριτικής αρχής δεν εκτείνονται πάντως σε γεγονότα που δεν έχουν επικαλεστεί οι διάδικοι⁷⁴⁵, ούτε επιτρέπεται το

⁷⁴² ΣχΠολΔ V, σ. 493.

⁷⁴³ Από την θεωρία, βλ. Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κράνης), Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ασφαλιστικά μέτρα - Διαδικασία Εκούσιας Δικαιοδοσίας - Διαιτησία, 2η έκδ., 2020, άρ. 691, σ. 76, αριθμ. 1 · Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τόμ II, 2^η έκδ, 2018, άρ. 691, σ. 139, αριθμ. 2. Από την νομολογία, βλ. ΕφΑθ 2/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ = ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΘρακ 77/2021, ΕφΑθ 2352/2019, αμφότερες σε ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΓρεβ 258/2008, Αρμ 2008.1678. Αντιθ. ο Κ. Μπέης, ΠολΔ, άρ. 691, σ. 102 – 103, που υποστηρίζει ότι κατά διασταλτική ερμηνεία της διάταξης, ο δικαστής μπορεί να λάβει υπόψη και γεγονότα που στηρίζουν μη προταθέντες από τους διαδίκους ισχυρισμούς. Ο ίδιος θέτει βέβαια και δύο περιορισμούς σε αυτήν την ευρεία εξουσία του δικαστή. Αφενός, την μη μεταβολή της οριοθέτησης του ασφαλιστέου δικαιώματος και αφετέρου, την παροχή δικαιώματος ακρόασης στους διαδίκους επί των αυτεπαγγέλτως συλλεχθέντων στοιχείων, εκτός αν δικαιολογείται παράλειψη κλήτευσης κατ' άρ. 687 § 1 ΚΠολΔ. Σποραδικά και η νομολογία ομιλεί για αμιγές ανακριτικό σύστημα στα ασφαλιστικά μέτρα (με παραπομπές στον Κ. Μπέη), βλ. λ.χ. ΜΠΚερ 759/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 4950/2016, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. για την άποψη αυτή και Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 336.

⁷⁴⁴ Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κράνης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 691, σ. 76, αριθμ. 1.

⁷⁴⁵ ΕιρΕλευσ 2/2018, ΕφΑΔΠολΔ 2018.324 («ελλείπει επικλήσεως από τον αιτούντα Δήμο, όλων των ανωτέρω στοιχείων αναφορικά με την παραδεκτή άσκηση της ανακοπής του, το παρόν Δικαστήριο δεν μπορεί να αναζητήσει αυτεπαγγέλτως το

Δικαστήριο να λάβει υπόψη του της ιδιωτικές του γνώσεις⁷⁴⁶. Αντίθετη εκδοχή, περί καθιέρωσης αμιγούς ανακριτικού συστήματος δεν φαίνεται να υποστηρίζεται (πέραν από ιστορικά, της ήδη αναφέρθηκε) ούτε τελολογικά, ούτε και γραμματικά. Αρχικά, δεν δικαιολογείται από τις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας των άρ. 682 επ. ΚΠολΔ. Και αυτή είναι ενταγμένη στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία και κατάγονται της πιθανολόγηση ιδιωτικά δικαιώματα, ενώ η ανάγκη άμεσης δικαστικής προστασίας δεν δικαιολογεί, κατά την γνώμη μας, την πλήρη αποξένωση από το συζητητικό σύστημα⁷⁴⁷. Πολλώ δε μάλλον, αν κάποιος αναλογιστεί την ολοένα κλιμακούμενη *de facto* αναβάθμιση αυτής της διαδικασίας, ως αντιστάθμισμα των καθυστερήσεων της οριστικής δικαστικής προστασίας.

Εξάλλου, ορθά επισημαίνεται⁷⁴⁸ ότι το άρ. 691 § 1 δεν πρέπει να προσεγγίζεται μεμονωμένα, αλλά από κοινού με τα άρ. 690 § 1 και 688 § 1 ΚΠολΔ. Η υποχρέωση για την προαποδεικτική προσκομιδή των αποδεικτικών μέσων και για την έκθεση όλων των αναγκαίων πραγματικών περιστατικών στο δικόγραφο της έφεσης θα καθίστατο άνευ αντικειμένου αν το δικαστήριο μπορούσε να αναζητήσει *ex officio* το πραγματικό υλικό της δίκης. Λ.χ. τι νόημα θα είχε η ανάγκη σαφούς έκθεσης της ιστορικής βάσης του ασφαλιστέου δικαιώματος, η έλλειψη της οποίας άγει σε απαράδεκτο του δικογράφου λόγω αοριστίας⁷⁴⁹, εάν ο δικαστής μπορούσε να τα αναζητήσει ο ίδιος, αποδεσμευόμενος από τους ισχυρισμούς των διαδίκων⁷⁵⁰; Τέλος, εστιάζοντας στο γράμμα της διάταξης, γίνεται λόγος για «*συλλογή στοιχείων*» που απαιτούνται για τον «*σχηματισμό της κρίσης*» του δικαστηρίου. Δεν μπορεί λοιπόν παρά να νοείται το αποδεικτικό και όχι πραγματικό υλικό της δίκης⁷⁵¹, αφού τα αποδεικτικά μέσα είναι που συλλέγονται και επικουρούν τον δικαστή στην μόρφωση δικανικής πεποίθησης.

Εν συνεχεία, ερωτάται ποια είναι αυτά τα «στοιχεία» που δύναται να συλλέξει οίκοθεν το

δικόγραφο της ανακοπής από το αρχείο του Ειρηνοδικείου Ελευσίνας, ούτε την έκθεση επιδόσεως της στον καθ' ου η ανακοπή, ώστε να πιθανολογηθεί η παραδεκτή άσκησή της»).

⁷⁴⁶ Γ. Νικολόπουλος, Δίκαιο αποδείξεως, § 2, σ. 24 · ΑΠ 1609/1982, Δ 1984.322.

⁷⁴⁷ Αντιθ. η Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιολογία, § 2, σ. 337, σύμφωνα με την οποία το «τελολογικό κριτήριο της άμεσης προστασίας του διακινδυνεύοντος δικαιώματος είναι αποφασιστικό για την τοποθέτηση υπέρ της δυνατότητας του δικαστηρίου να λάβει υπόψη αυτεπαγγέλτως όχι μόνο αποδεικτικά μέσα αλλά και πραγματικά περιστατικά».

⁷⁴⁸ Π. Γιαννόπουλος, παρατηρήσεις σε ΜΠΑθ 10053/2013, ΕΠολΔ 2014.503.

⁷⁴⁹ Βλ. ενδ. ΜΠΑθ 1120/2008, ΕΠολΔ 2009.534, με σχόλιο Π. Γιαννόπουλου.

⁷⁵⁰ Πρβλ. όμως Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιολογία, § 2, σ. 337, κατά την οποία αρκεί να εισφέρονται τα πραγματικά περιστατικά «κατά τρόπο σταχυολογικό, επιτρεπόμενης της ευρείας εξειδικεύσεώς τους στη διαδικασία, ακόμη και μέσα από τις αποδείξεις».

⁷⁵¹ Έτσι και ΜΠΓρεβ 258/2008, ο.π..

δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων; Υποστηρίζεται ευρέως⁷⁵² ότι η ως άνω έννοια πρέπει να ερμηνευτεί συσταλτικά, περιοριζόμενη, κυρίως, στην αναζήτηση και λήψη υπόψη εγγράφων από δημόσιες υπηρεσίες ή της δικογραφίας. Τούτο, κυρίως, για να μην φαλκιδεύεται το δικαίωμα των διαδίκων να τοποθετηθούν επί των αυτεπαγγέλτως συλλεγόμενων αποδεικτικών μέσων⁷⁵³ και δευτερευόντως για να μην αναζητούνται στοιχεία από πηγές που «εξομοιώνονται λειτουργικά»⁷⁵⁴ με της ιδιωτικές γνώσεις του δικαστή. Η θέση αυτή, καίτοι ορθή⁷⁵⁵, εγείρει ορισμένους προβληματισμούς πρακτικής φύσης. Κατά κανόνα, ο δικαστής θα εξετάσει ενδελεχώς τον φάκελο της δικογραφίας μετά την συζήτηση στο ακροατήριο. Τότε είναι που θα διαπιστώσει την ανάγκη συλλογής αποδεικτικού υλικού κείμενου εκτός του φακέλου, δίχως όμως να υφίσταται άλλο στάδιο δίκης, ώστε να μπορέσουν να τοποθετηθούν σχετικά οι διάδικοι. Άρα, κρίσιμη δεν αποβαίνει η διάκριση αναλόγως με την πηγή εύρεσης του αποδεικτικού μέσου. Ούτε είναι απροσμάχητη η σκέψη ότι αφού πρόκειται περί εγγράφου γνωστού (αν περιεχόταν σε άλλη δικογραφία) ή δυνητικά γνωστού (εφόσον μπορεί να αποκτηθεί κατ' ενάσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα), τότε οι διάδικοι θα έχουν ήδη τοποθετηθεί, έστω και έμμεσα, επί του περιεχομένου του. Σημειωτέον, ότι ουδείς περιορισμός των «στοιχείων» ανευρίσκεται υπό το άρ. 691 § 1.

Οι διάδικοι, όμως, δεν μένουν απροστάτευτοι. Αφενός, η κρατούσα άποψη ορθά δέχεται ότι η προκείμενη εξουσία του δικαστηρίου δεν επιδρά στο βάρος επίκλησης. Επομένως, αφού ο διάδικος θα έχει ήδη προβάλλει τον σχετικό ισχυρισμό και ο αντίδικος του έχει την δυνατότητα, δια του σημειώματος, να αμυνθεί, δεν θα προκληθεί αιφνιδιασμός της, εάν το δικαστήριο συλλέξει *sua sponte* στοιχεία που κατατείνουν στην απόδειξη ή ανταπόδειξη του⁷⁵⁶. Αφετέρου, εφόσον το δικαστήριο κρίνει ότι οι διάδικοι

⁷⁵² Π. Γιαννόπουλος, παρατηρήσεις σε ΜΠΑθ 10053/2013, ο.π. · Π. Τζίφρας, Ασφαλιστικά Μέτρα, 1980, σημ. 13, σ. 44-45 · ΕφΠειρ 56/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΚω 167/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁷⁵³ Βλ. και Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κράνης), Ασφαλιστικά Μέτρα, άρ. 691, σ. 77, αριθμ. 1.

⁷⁵⁴ Π. Γιαννόπουλος, παρατηρήσεις σε ΜΠΑθ 10053/2013, ο.π..

⁷⁵⁵ Εν τοις πράγμασι, το δικαστήριο δεν διαθέτει ευχερώς την δυνατότητα για αυτεπάγγελτη αναζήτηση άλλων ειδών αποδεικτικών μέσων, ιδίως ιδιωτικών εγγράφων. Ο προβληματισμός διατηρεί ωστόσο την σημασία του για τις αναζητήσεις του δικαστή στο διαδίκτυο.

⁷⁵⁶ Τούτο καθίσταται ευχερές, αν αρυσθούμε ένα παράδειγμα από την νομολογία. Στην ΕφΠειρ 56/2017, ο.π. είχε ζητηθεί η αντικατάσταση ψυχιάτρου – πραγματογνώμονα, η οποία, ως γνωστόν, εκδικάζεται κατά την διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Ο αιτών δεν είχε προσκομίσει έκθεση επίδοσης της μη οριστικής απόφασης του διορισμού πραγματογνώμονα στον ιατρό ισχυριζόμενος στην αίτηση ότι «όπως τον πληροφόρησε ο Δικαστικός Επιμελητής που μετέβη προς επίδοση της απόφασης, ο εν λόγω ιατρός συνταξιοδοτήθηκε, λόγος για τον οποίο δεν κατέστη δυνατή η σε αυτόν επίδοση της απόφασης. Σχετικό αποδεικτικό στοιχείο δεν προσκομίζεται από τον αιτούντα -εκκαλούντα». Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο εφάρμοσε το άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ και «πρόεβη με δική του επιμέλεια στη λήψη της έγγραφης απάντησης του Αιγινήτειου Νοσοκομείου Αθηνών περί της συνταξιοδότησης του ιατρού, (όπως σημειώνεται και στο φάκελο της παρούσας δικογραφίας)». Εδώ, ο αιτών είχε εισφέρει το κρίσιμο, προς απόδειξη ισχυρισμό αναφορικά με την συνταξιοδότηση του ορισθέντος πραγματογνώμονα. Ο καθ'ού μπορούσε

πρέπει οπωσδήποτε να τοποθετηθούν επί του οίκοθεν συλλεχθέντος στοιχείου, δύναται, ακόμα και στην διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, να εκδώσει μη οριστική απόφαση⁷⁵⁷, επαναλαμβάνοντας την συζήτηση. Συμπερασματικά, κατά την γνώμη της, όχι μόνο δεν παρίσταται λόγος συσταλτικής ερμηνείας του όρου «στοιχεία», αλλά, έτι περαιτέρω, υφίστανται δικλείδες αποτροπής αιφνιδιασμού των διαδίκων από την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη κάποιου αποδεικτικού μέσου.

Οι αποφάσεις ασφαλιστικών μέτρων που εκδίδονται κατ' εφαρμογή του άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ και έχουν δει τα «φώτα» της δημοσιότητας είναι ελάχιστες. Στον παρόντα τόπο, θα σταθούμε σε δύο από αυτές. Πρώτα, στη λίαν πρόσφατη ΕιρΚω 167/2021⁷⁵⁸. Προκειμένου να κρίνει την συνδρομή της ικανότητας διαδίκου της καθής η αίτηση ανατροπής κατάσχεσης ανώνυμης εταιρείας, το δικαστήριο επισκέφτηκε την διαδικτυακή μερίδα της εταιρείας στο Γ.Ε.ΜΗ. και έλαβε γνώση ανακοίνωσης του τελευταίου αναφορικά με την απορρόφηση της καθής στο πλαίσιο συγχώνευσης. Απέρριψε, λοιπόν, την αίτηση, διότι τούτη δεν στρεφόταν κατά της οιονεί καθολικής διαδόχου εταιρείας. Σημείωσε δε το δικαστήριο ότι στο πλαίσιο του άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ «ουδόλως μπορεί να θεωρηθεί ιδιωτική γνώση η πρόσβαση σε δημόσια έγγραφα και μάλιστα ευχερώς ανακτήσιμα μέσω διαδικτυακού τόπου δημόσιας υπηρεσίας». Κατά δεύτερον, ιδιαίτερη μνεία προσήκει στην ΜΠΑΘ 10053/2013⁷⁵⁹. Οι αιτούντες ζητούσαν, στρεφόμενοι κατά της εταιρείας Facebook, την παύση της προσβολής της προσωπικότητας τους, δια της απενεργοποίησης ορισμένων ενδείξεων στους διαδικτυακούς λογαριασμούς τους στο εν λόγω μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Η καθής δικάστηκε ερήμην. Μνημονεύοντας το άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ, το δικαστήριο προέβη σε «αυτεπάγγελτη έρευνα ... στο διαδίκτυο (κατά το ισχύον στα ασφαλιστικά μέσα ανακριτικό σύστημα, άρθρο 691 ΚΠολΔ), και σύμφωνα και με το άρθρο 26 § 1 του ως άνω Κανονισμού» και προέκυψε «ότι μεταξύ των διαδίκων ως χρηστών των υπηρεσιών «facebook» και της καθ' ης έχει καταρτιστεί σύμβαση, η οποία περιέχει μεταξύ άλλων ρήτρα παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ των Δικαστηρίων της Ιρλανδίας» (οι οποία είναι ενσωματωμένη στους γενικούς όρους συναλλαγών που αποδέχονται οι χρήστες). Κρίνοντας λοιπόν ότι *forum prorogatum* είναι τα δικαστήρια του Δουβλίνου, το ελληνικό δικαστήριο απεφάνθη αρνητικά επί της δικαιοδοσίας του.

να αμφισβητήσει τον ισχυρισμό, αιτούμενος συνάμα από το Ν.Π.Δ.Δ. όπου εργαζόταν ο πραγματογνώμονας την χορήγηση (ακόμα και ύστερα από εισαγγελική παραγγελία) εγγράφου περί την υπηρεσιακή κατάσταση του ιατρού. Συνακόλουθα, η αυτεπάγγελτη αναζήτηση στοιχείων από το δικαστήριο, όπερ και έλαβε χώρα, δεν θα ερχόταν σαν κεραυνός εν αιθρία για τους διαδίκους.

⁷⁵⁷ Βλ. ΜΠΑΘ 1530/2022, ΕΠολΔ 2021.743, με σχόλιο Ν. Κατηφόρη.

⁷⁵⁸ Δημοσιευμένη σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁷⁵⁹ *Ibid.*

Μεταξύ των δύο αποφάσεων εντοπίζονται μια ευδιάκριτη ομοιότητα και μια αξιομνημόνευτη διαφορά. Το σημείο σύγκλισης της είναι ότι ο Ειρηνοδίκης και ο Πρωτοδίκης άσκησαν την κατ' άρ. 691 § 1 εξουσία της προκειμένου να συλλέξουν πραγματικά περιστατικά που αποδείκνυαν την συνδρομή διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης (ικανότητα διαδίκου – διεθνής δικαιοδοσία), που, ως έχει αναπτυχθεί ανωτέρω, εξετάζονται αυτεπαγγέλτως. Δεν αναζήτησαν στοιχεία που ανάγονται στην ουσία της υπόθεσης. Και ναι μεν ο έλεγχος των προϋποθέσεων επιχειρείται στην σκιά της συζητητικής αρχής⁷⁶⁰, πλην όμως δικαιολογεί λιγότερες επιφυλάξεις αναφορικά με την δυνατότητα των διαδίκων να ακουστούν επί των αυτεπαγγέλτως ληφθέντων υπόψη αποδεικτικών μέσων. Εξάλλου, η ΕιρΚω 167/2021 αναζήτησε ένα δημόσιο έγγραφο που είχε αναρτηθεί στο διαδικτυακό τόπο μιας δημόσιας υπηρεσίας, ήτοι του Επιμελητηρίου. Ομοίως, η ΜΠΑθ 10053/2013, έλαβε υπόψη πληροφορίες που βρίσκονταν αναρτημένες σε έναν ελεύθερα προσβάσιμο ιστότοπο ιδιωτικής εταιρείας και περιέχονταν σε Γ.Ο.Σ.. Εντούτοις, η δεύτερη δικαιοδοτική κρίση επικρίθηκε έντονα από την θεωρία, κατά το ότι έλαβε «τρόπον τινά»⁷⁶¹ ιδιωτική γνώση⁷⁶² υπόψη. Φρονούμε ότι η κριτική αυτή δεν είναι απόλυτα ακριβής. Αν μη τι άλλο, υποβόσκει μία αμηχανία ως προς τον χαρακτηρισμό της ενέργειας του δικαστηρίου. Δεν υπάρχει «τρόπον τινά» ή λειτουργικά εξομοιωμένη ιδιωτική γνώση. Είτε το δικαστήριο πράγματι πιθανολόγησε με βάση αυτή την γνώση είτε όχι. Αλλά και πέραν τούτης της αντίρρησης, οι Γ.Ο.Σ. μιας μεγάλης ιστοσελίδας κοινωνικής δικτύωσης που είναι εύκολα, άμεσα και ελεύθερα προσβάσιμοι με ένα «κλικ» σε απεριόριστο κύκλο προσώπων δεν μπορούν να θεωρηθούν γνώσεις που κατέχει ή απέκτησε ιδιωτικά ο δικαστής. Τουναντίον, θα πρέπει μάλλον να λογιστούν ως πασίδηλα γεγονότα⁷⁶³ που έτσι και αλλιώς λαμβάνονται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

Η νομολογία επικαλείται την διάταξη του άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ εν είδει δικαιολογητικής βάσης ποικίλων διαδικαστικών αποκλίσεων στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Έτσι, η διάταξη παρέχει επαρκές έρεισμα για την λήψη υπόψη ενόρκων βεβαιώσεων ακόμα και όταν δεν έχει προηγηθεί κλήτευση

⁷⁶⁰ Και η ΕιρΚω 167/2021 επισημαίνει ότι αξιοποιεί την ευχέρεια του άρ. 691 § 1 ΚΠολΔ, προκειμένου να ερευνήσει περαιτέρω το πραγματικό υλικό που προέκυψε από τον φάκελο της δικογραφίας και δη από την έκθεση επίδοσης.

⁷⁶¹ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 335-338, υποσ. 25.

⁷⁶² Π. Γιαννόπουλος, παρατηρήσεις σε ΜΠΑθ 10053/2013, ο.π., ο οποίος κάνει λόγο για λειτουργική εξομοίωση της πρωτοβουλίας του δικαστηρίου με λήψη υπόψη ιδιωτικής γνώσης.

⁷⁶³ Προς την κατεύθυνση αυτή, βλ. ΕφΠειρ 32/2015, ο.π. («σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην ιστοσελίδα της στο διαδίκτυο (γεγονότα πασίδηλα - άρθρο 336§1 ΚΠολΔ)»).

του αντιδίκου⁷⁶⁴, για την προφορική άσκηση ανταίτησης, παρά την τροποποίηση του άρ. 268 § 4 ΚΠολδ με τον Ν. 4335/2015⁷⁶⁵, για την λήψη υπόψη στοιχείων από την δικογραφία της πρόσθετης παρέμβασης που απορρίφθηκε ως απαράδεκτη⁷⁶⁶, καθώς και για την συζήτηση ωσει παρόντος του διαδίκου, παρά την ερημοδικία του⁷⁶⁷. Βέβαια, μετά την θέση του Ν. 4842/2021 σε ισχύ, η μη επέλευση δυσμενών συνεπειών ερημοδικίας ρυθμίζεται ειδικώς στο άρ. 686 § 7 ΚΠολδ, δίχως ανάγκη για δογματική θεμελίωση στο άρ. 691 § 1.

2. Η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής

Εφόσον υπάρχει ανάγκη και αφού κατατεθεί η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, ο νόμος (άρ. 691Α § 1 ΚΠολδ) χορηγεί στον δικαστή την εξουσία να εκδίδει (και) αυτεπαγγέλτως προσωρινή διαταγή. Πρόκειται για μια πτυχή δικαστικής ενεργητικότητας με ισχύ, ως και μηδαμινό αποτύπωμα στην δικαστηριακή πρακτική. Τούτη η αχρησία οφείλεται τόσο σε εύλογους φόβους φαλκίδευσης των δικαιωμάτων ακρόασης και υπεράσπισης του καθού, όσο, κυρίως, στον φόρτο εργασίας των προέδρων πρωτοδικών και στο γεγονός ότι, άνευ πρωτοβουλίας του διαδίκου, τα δικόγραφα των ασφαλιστικών μέτρων δεν τίθενται «ενδουπηρεσιακά» υπόψη του δικαστή, παρά μόνο λίγο πριν την ορισμένη δικάσιμο⁷⁶⁸. Όμως, *dura lex, sed lex*. Η δικαιοϊκή ρύθμιση του άρ. 691 § 1 παραμένει σε κανονιστική ισχύ και δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ προοιμίου η εφαρμογή της. Επομένως, διατηρεί την σημασία του ο έντονος επιστημονικός διάλογος περί το συνταγματικά και δογματικά επιτρεπτό της *ex officio* έκδοσης προσωρινής διαταγής.

Πρώτος ο Γ. Ορφανίδης⁷⁶⁹ αμφισβήτησε την ευρέως διαδεδομένη (και μάλλον αυτονόητη, λόγω της ύπαρξης ρητής ρύθμισης) άποψη⁷⁷⁰ υπέρ της εξουσίας του δικαστηρίου να εκδώσει αυτεπαγγέλτως προσωρινή διαταγή. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, εκλείπει πλέον το υπόβαθρο του άρ. 691Α § 1 ΚΠολδ, στο βαθμό που αυτό απορρέει από το προϊσχύον δίκαιο των αρχών του 20^{ου} αιώνα, βάσει του

⁷⁶⁴ ΑΠ 1857/2011, sakkoulas-online · Εφαθ 2/2022, ο.π. · Εφατγ 39/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΑθ 7488/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Αντιθ. ΜΠΑμαλ 131/2018, ΕΠολδ 2020.298, με σχόλιο Α.-Μ. Ιωαννίδη.

⁷⁶⁵ ΜΠΓυθείου 36/2016, Αρμ 2017.632, με σχόλιο Α. Ανθιμου.

⁷⁶⁶ ΜΠΧαν 80/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁷⁶⁷ Ενδ. ΕιρΑθ 9/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΡεθ 70/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Αντιθ. ΜΠΑθ 1172/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁷⁶⁸ Π. Γιαννόπουλος, Διαδικαστικά ζητήματα της προσωρινής διαταγής, Αρμ 2020.368.

⁷⁶⁹ Βλ. Γ. Ορφανίδης, Η προσωρινή διαταγή κατ' άρθρο 691 § 2 ΚΠολδ, ΕΠολδ 2011.160 επ..

⁷⁷⁰ Βλ. και τις ΜΠΘεσ 3819/2015, ΕλλΔνη 2015.1098 · ΜΠΘεσ 4710/2013, ΧρΙδ 2014.132.

οποίου ο ειρηνοδίκης που επιλαμβάνονταν ασφαλιστικών μέτρων νομής και όφειλε να εκδώσει απόφαση παραχρήμα, μπορούσε, σε κατεπείγουσες περιπτώσεις, να εκδώσει αυτεπαγγέλτως προσωρινή διαταγή, προς πρόληψη συγκρούσεων και βιαιοπραγιών, δηλ. για λόγους δημόσιας τάξης. Περαιτέρω, κατά την ίδια άποψη, η *ratio* δεν μπορεί να μεταφερθεί και στις περιπτώσεις των λοιπών ασφαλιστικών μέτρων και ιδίως σε όσα κατατείνουν στην εξασφάλιση μέλλουσας αξίωσης. Καταλήγει, λοιπόν, ο Γ. Ορφανίδης στο συμπέρασμα ότι επιβάλλεται «η άρση της αξιολογικής αντινομίας προς την υπέρτερη αρχή της διαθέσεως και η εναρμόνιση προς τη νεώτερη διάταξη της § 4 του άρθ. 691 ΚΠολΔ.»⁷⁷¹. Συνακόλουθα, ο συγγραφέας διακρίνει: αν υφίστανται λόγοι δημόσιας τάξης, δικαιολογείται η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής. Αντίθετα, εφόσον δεν συντρέχουν λόγοι δημόσιου συμφέροντος, η εξουσία έκδοσης προσωρινής διαταγής υπότασσεται στην αρχή της διαθέσεως. Υπέρ της θέσης του Γ. Ορφανίδη κλίνουν και άλλοι εκπρόσωποι της θεωρίας⁷⁷². Μάλιστα, στο μέτρο που η διαθετική αρχή εντάσσεται, ως συνιστώσα της αμεροληψίας, στο συνταγματικά και υπερνομοθετικά (ΕΣΔΑ) προστατευόμενο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, εισφέρεται⁷⁷³ το πρόσθετο επιχείρημα ότι η ρύθμιση του άρ. 691Α § 1 στερείται συνταγματικού θεμελίου, διότι συνιστά ανεπίτρεπτο περιορισμό του άρ. 20 Σ⁷⁷⁴.

Οι ανωτέρω θέσεις είναι εύλογα υποστηρίξιμες. Νομίζουμε, όμως, ότι το άρ. 691Α § 1 ΚΠολΔ δεν πρέπει να διέλθει της βασάνου της ιστορικής ερμηνείας, αλλά της τελολογικής. Στο τεθέν πρόβλημα υφίστανται, κατά την άποψη μας, τα εξής δεδομένα. Πρώτον, αφής στιγμής υπάρχει σαφής νομοθετική ρύθμιση που χορηγεί στον δικαστή την σχετική εξουσία, η επίκληση των αντιλήψεων του ιστορικού νομοθέτη δεν μπορεί να αξιοποιηθεί προς την κατεύθυνση του πλήρους παραγκωνισμού της⁷⁷⁵, αλλά μόνο προς εκείνη της συστολής, ενδεχομένως, του πεδίου εφαρμογής της. Δεύτερον, το ότι ο σκοπός της

⁷⁷¹ *Ibid.*163.

⁷⁷² Δ. Μηχιώτης, Ερμηνευτικά ζητήματα της προσωρινής διαταγής κατ' άρθρο 691Α ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2021.255 · Π. Γιαννόπουλος, Διαδικαστικά ζητήματα της προσωρινής διαταγής, Αρμ 2020.368 · Γ. Νικολόπουλος, Η ανάκληση των αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων, 3η έκδ., 2014, σ. 287. Πρβλ. Δ. Κράνης, Προσωρινή Διαταγή, Ανάκληση και Μετενέργεια των Ασφαλιστικών Μέτρων, 2013, σ. 6, ο οποίος μνημονεύει την άποψη του Γ. Ορφανίδη, πλην όμως αντιτείνει ότι δεν εντοπίζεται αξιολογική αντινομία με το άρ. 691 § 4 (και ήδη 691Α § 2 ΚΠολΔ), καθώς «η ρύθμιση αυτή αναφέρεται στη συνηθισμένη στην πράξη περίπτωση της έκδοσης προσωρινής διαταγής κατόπιν αιτήματος, χωρίς να αποκλείει κατά τα λοιπά την αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής.»

⁷⁷³ Δ. Μηχιώτης, ο.π..255.

⁷⁷⁴ Πρβλ. ΟΛΑΠ 11/2003, ο.π., κατά την οποία «η ισχύς της διαθετικής αρχής δεν αποκλείει ωστόσο σε μεμονωμένες περιπτώσεις την κατ' εξαίρεση πρόβλεψη της δυνατότητας θέσεως σε κίνηση της διαδικασίας αυτεπάγγελα από το δικαστή. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι, όμως, η ύπαρξη ενός, αντικειμενικού, ουσιαστικού λόγου, όπως στην περίπτωση της αυτεπάγγελης θέσης σε κίνηση της διαδικασίας χάριν του γενικότερου, κοινωνικού ή δημόσιου, συμφέροντος, η υπεροχή του οποίου είναι δικαιολογημένη».

⁷⁷⁵ Βλ. και Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 70.

πολιτικής δίκης είναι ταγμένος στην προστασία ιδιωτικών δικαιωμάτων δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να ιδωθεί και ως κοινωνικό φαινόμενο. Ας δούμε το εξής παράδειγμα: ο αιτών ζητά προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης και συγκεκριμένα, να απαγορευτεί στην παρακείμενη στο αγροτεμάχιο του βιοτεχνία να διαταρράσει την νομή του, δια της ρίψης αποβλήτων. Από την αίτηση προκύπτει ότι το αγροτεμάχιο κείται πλησίον δασικής έκτασης, αλλά και ποταμού. Σε περίπτωση που δεν υποβάλλει σχετικό αίτημα ο αιτών, δεν υφίσταται αποχρών λόγος δημοσίου συμφέροντος (προστασία φυσικού περιβάλλοντος) για την αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής; Ακόμα, ας εξετάσουμε και την ακόλουθη περίπτωση: πατέρας αιτείται την ανάθεση της προσωρινής επιμέλειας του τέκνου του. Πετυχαίνει την έκδοση προσωρινής διαταγής. Κατά τη συζήτηση της αίτησης, προκύπτει ότι ο πατέρας κακοποιεί το τέκνο και η καθής μητέρα, λόγω του φόβου της έναντι του εν διαστάσει συζύγου της, δεν εμφανίστηκε στο ακροατήριο. Το συμφέρον του τέκνου και η καταστολή της ενδοοικογενειακής βίας δεν επιτάσσουν εδώ την αυτεπάγγελτη ανάκληση της προσωρινής διαταγής; Τρίτον, γίνεται δεκτό⁷⁷⁶ ότι το δικαίωμα δικαστικής προστασίας περικλείει και την αξίωση για παροχή αποτελεσματικής προσωρινής δικαστικής προστασίας. Ορθά δε υποστηρίζεται⁷⁷⁷ ότι η προσωρινή διαταγή είναι σημαντικό εχέγγυο αυτής της αποτελεσματικότητας. Εξάλλου, η επίσης συνταγματικής περιοχής αρχή της διαθέσεως μπορεί να περιοριστεί από τον νομοθέτη, αρκεί ο περιορισμός αυτός να υπαγορεύεται από το δημόσιο συμφέρον και να μην καταστρατηγεί την αρχή της αναλογικότητας (άρ. 25 Σ). Νομίζουμε ότι η εξουσία για αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής «περνά» το διττό τεστ συνταγματικότητας, ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι η διαταγή έχει περιορισμένη χρονική ισχύ, μπορεί να υπαγορεύεται από υπέρτερα συμφέροντα (βλ. τα ως άνω παραδείγματα) και μπορεί να ανακληθεί ή να μεταρρυθμιστεί.

Συνεπώς, θεωρούμε αρκετά πειστική την άποψη του *N. Κατηφόρη*⁷⁷⁸, ότι «η αυτεπάγγελτη έκδοση της προσωρινής διαταγής εντάσσεται στη σχετική ισχύ της αρχής της διαθέσεως, όπως απορρέει από τη ρητή επιφύλαξη του νόμου στο άρθρο 106 ΚΠολΔ, το οποίο εναρμονίζεται με τη ρήτρα του άρθρου 20 Συντ. «όπως ο νόμος ορίζει»».

3. Η επιλογή του κατάλληλου ασφαλιστικού μέτρου

⁷⁷⁶ Βλ. και *Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κράνης)*, Ασφαλιστικά Μέτρα, Εισαγ. 682 – 738Α, σ. 7, αριθμ. 6, όπου και περαιτέρω παραπομπές.

⁷⁷⁷ *N. Κατηφόρης*, Εξουσίες, σ. 71.

⁷⁷⁸ *Ibid*, σ. 68 επ και ιδίως σ. 70-71.

Απόκλιση⁷⁷⁹ – κατ’ άλλη διατύπωση, κάμψη⁷⁸⁰ – της αρχής της διαθέσεως παρατηρείται στην εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει το προσήκον, κατά την κρίση του, ασφαλιστικό μέτρο, μη δεσμευόμενο από το αιτηθέν με το εισαγωγικό δικόγραφο (άρ. 692 § 1 ΚΠολΔ)⁷⁸¹. Ωστόσο, η εν λόγω απόκλιση είναι μερική. Στην αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων πρέπει να εκτίθενται με σαφήνεια όλα τα πραγματικά περιστατικά που πιθανολογούν αφενός, την ασφαλιστέα αξίωση, αφετέρου, την ύπαρξη επικείμενου κινδύνου ή επείγουσας περίπτωσης, ενώ πρέπει να περιλαμβάνεται και αίτημα⁷⁸² λήψης ασφαλιστικών μέτρων. Έτσι διαγράφεται το αντικείμενο της δίκης των ασφαλιστικών μέτρων⁷⁸³ και εδώ είναι που σταματά η εξουσία διαθέσεως του αιτούντος. Με άλλα λόγια, ο τελευταίος, δια της ιστορικής βάσης και του αιτήματος, προσδιορίζει το είδος⁷⁸⁴ της αιτούμενης προστασίας. Ανάγεται, εν συνεχεία, στην σφαίρα των εξουσιών του δικαστή να προσδιορίσει, εντός των ανωτέρω ορίων, το κατάλληλο ασφαλιστικό μέτρο. Κινείται, επομένως, το δικαστήριο εντός της ευρύτερης κατηγορίας ασφαλιστικών μέτρων του αιτήματος⁷⁸⁵ – δεν δύναται λ.χ. για την εξασφάλιση χρηματικής απαίτησης, να διατάξει την προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης. Υπό τη ίδια, όμως, κατηγορία ασφαλιστικών μέτρων (συντηρητικών – ρυθμιστικών), το αίτημα του εισαγωγικού δικογράφου επιτελεί λειτουργία απλής κατευθυντήριας γραμμής⁷⁸⁶, άνευ οποιασδήποτε δεσμευτικότητας.

Συνεπώς, η κατ’ άρ. 692 § 1 ΚΠολΔ εξουσία είναι, εν τέλει, αρκετά περιορισμένη και συνίσταται

⁷⁷⁹ Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Δ. Κράνης), Ασφαλιστικά Μέτρα, 692, σ. 94, αριθμ. 1 · Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 332 · ΜΠΘεσ 17808/2008, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΟρεστ 19/2003, Αρμ 2003.1773 · ΕιρΕλατ 12/2001, Αρμ. 2002.1604.

⁷⁸⁰ Δ. Τσικρικάς, Σκέψεις για την αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας - εσωτερική και διεθνής διάσταση, Αρμ 2019.688.

⁷⁸¹ Κατά την νομολογία, η εν λόγω εξουσία δεν υφίσταται στις μη γνήσιες υποθέσεις ασφαλιστικών μέτρων, στις οποίες τέμνεται οριστικά η διαφορά όπως, λ.χ., στις υποθέσεις ανακοπών κατά πρωτοκόλλου καθορισμού αποζημίωσης για αυθαίρετη χρήση ή κάρπωση δημοσίου κτήματος (ΑΠ 1630/2014, sakkoulas-online · ΤρΕφΔωδ 13/2017, ΕπΑκ 2019.586).

⁷⁸² Δεν αρκεί το γενικό αίτημα να διατάξει το δικαστήριο το κατάλληλο ασφαλιστικό μέτρο, καθώς ο αιτών φέρει το σχετικό δικονομικό βάρος για υποβολή αιτήματος που αφορά συγκεκριμένο ασφαλιστικό μέτρο εκ του άρ. 688 § 1 ΚΠολΔ. Βλ. επί αυτού τις ΜΠΠειρ 1397/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΧαλκ 654/1991, ΕλλΔνη 1992.1629.

⁷⁸³ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 332.

⁷⁸⁴ Δ. Μηχιώτης, ο.π..254.

⁷⁸⁵ Ν. Νίκας, Ασφαλιστικό μέτρο με περιεχόμενο την αναστολή ισχύος της καταγγελίας μισθώσεως, Αρμ 2014.1270 · ΜΠΧαλκ 654/1991, ο.π..

⁷⁸⁶ Ν. Νίκας, Ασφαλιστικό μέτρο, ο.π. · Π. Γέσιου-Φαλτσή, Προσωρινή απαγόρευση μεταβολής της περιουσιακής καταστάσεως ως ασφαλιστικό μέτρο για την εξασφάλιση χρηματικής απαίτησεως - Τα δικαιώματα από τις συμβάσεις δικαιοχρήσεως (Franchising) ως αντικείμενο κατασχέσεως (άρθρα 1022επ), ΕΠολΔ 2013.638-659 · Σ. Σταματόπουλος, Αρχές (= όρια και μέτρο) των ασφαλιστικών μέτρων στην πράξη, Αρμ 2003.1231. Βλ. και Κ. Γεωργίου, Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 692 ΚΠολΔικ, ΕλλΔνη 1999.14 επ..

περισσότερο σε έναν έλεγχο σκοπιμότητας και αναλογικότητας. Άλλωστε, η – πανταχού παρούσα - αρχή της αναλογικότητας αποκρυσταλλώνεται και στις λοιπές παραγράφους (§§ 2 – 4) της διάταξης. Όπως ορθά υποστηρίζεται⁷⁸⁷ «τα διατασσόμενα μέτρα θα πρέπει να είναι πρόσφορα και επαρκή για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, δηλαδή εν προκειμένω για την εξασφάλιση δικαιώματος και την προσωρινή ρύθμιση έννομης σχέσεως ή καταστάσεως, καθώς επίσης αναγκαία για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού». Πράγματι, η νομολογία έχει επιστρατεύσει το άρ. 692 § 1, προκειμένου να διατάξει τη μεσεγγύηση ακινήτου, αντί της επιβάρυνσης του με προσημείωση υποθήκης⁷⁸⁸, την παροχή εγγυοδοσίας, αντί της απαγόρευσης μεταβολής της νομικής κατάστασης φορτηγών οχημάτων (που θεωρήθηκε μέτρο «εξαιρετικά επαχθές για τον οφειλέτη»)⁷⁸⁹, καθώς και την εγγραφή προσημείωσης υποθήκης, αντί της συντηρητικής κατάσχεσης⁷⁹⁰.

Θ. Εξουσίες του δικαστηρίου μετά την έκδοση απόφασης

Η έκδοση δικαστικής απόφασης δεν σηματοδοτεί το πέρας των εξουσιών του δικαστηρίου στην πρωτοβάθμια δίκη. Έτσι, δύναται να χωρήσει *ex officio* ανάκληση της μη οριστικής απόφασης, αλλά και αυτεπάγγελτη διόρθωση γραφικών ή λογιστικών σφαλμάτων που παρεισέφησαν στο σώμα της απόφασης, εξουσία με πυκνή εφαρμογή στη δικαστηριακή πρακτική.

1. Η αυτεπάγγελτη ανάκληση της μη οριστικής απόφασης

Κατά το άρ. 309 εδ. β' ΚΠολΔ, το δικαστήριο δύναται να ανακαλέσει *sua sponte* την μη οριστική απόφασή του, από την οποία απορρέει ενδοδιαδικαστική δέσμευση. Και η αυτεπάγγελτη ανάκληση απαιτεί στάση δίκης⁷⁹¹. Τούτο προκύπτει ευθέως από την γραμματική διατύπωση της διάταξης που δεν διακρίνει, ως προς την συγκεκριμένη προϋπόθεση, μεταξύ της ανάκλησης που ζητείται από τον διάδικο με αίτησή του και εκείνη που λαμβάνει χώρα, κατ' ευχέρεια του δικαστηρίου. Αυτή δε η στάση της δίκης μπορεί να δημιουργηθεί μόνο κατόπιν παραδεκτής⁷⁹² κλήσης του διαδίκου, αφού δεν προβλέπεται, ούτε

⁷⁸⁷ Δ. Τσικρικάς, Σκέψεις, 689. Πρβλ. ως προς τα προληπτικά μέτρα του πτωχευτικού δικαίου και Σ. Ψυχομάνης, Πτωχευτικό Δίκαιο, 10η έκδ., 2022, σ. 235, αριθμ. 740.

⁷⁸⁸ ΜΠΑΘ 3601/2008, ΕλλΔνη 2008.1111.

⁷⁸⁹ ΜΠΠειρ 1117/2015, ΤΝΠ QUALEX.

⁷⁹⁰ ΜΠΘεσ 10495/2010 · ΜΠΘεσ 7310/2010, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁷⁹¹ Βλ. ΑΠ 644/2018, www.areiospagos.gr.

⁷⁹² Για το παραδεκτό της κλήσης αυτής και άρα, την νομιμότητα της στάσης δίκης, βλ. Ν. Κλαμαρής, Κλήση προς συζήτηση

και δικαιολογείται κάμψη της αρχής της διαδικαστικής πρωτοβουλίας των διαδίκων (άρ. 108 ΚΠολΔ). Άλλωστε, γίνεται δεκτό⁷⁹³ ότι προτού προβεί στην ανάκληση του άρ. 309 ΚΠολΔ, το δικαστήριο οφείλει να ακροασθεί αμφοτέρωτα τα διάδικα μέρη, διότι, διαφορετικά, παραβιάζεται η θεμελιώδης αρχή του άρ. 110 § 2 ΚΠολΔ. Τούτη η ακρόαση δεν μπορεί να λάβει χώρα άνευ στάσης δίκης, προκαλούμενης νομίμως από τον επιμελέστερο διάδικο, διότι ο δικονομικός νομοθέτης δεν έχει θεσπίσει ένα *ad hoc* διαδικαστικό πλαίσιο, όπως στο άρ. 562 § 4 ΚΠολΔ, ως ισχύει μετά τον Ν. 4842/2021.

Ερωτάται, πότε ανακαλείται αυτεπαγγέλτως η μη οριστική απόφαση; Κατά την άποψη μας, μπορούν συστηματικά να διακριθούν τρεις κατηγορίες περιπτώσεων ανάκλησης. Η πρώτη από αυτές συνέχεται με το παραδεκτό και την νομική βασιμότητα της αγωγής ή πραγματικού ισχυρισμού⁷⁹⁴. Περαιτέρω, η εκ των υστέρων εξάλειψη ή διαπίστωση της μηδέποτε συνδρομής των προϋποθέσεων έκδοσης της μη οριστικής απόφασης συνιστά μία δεύτερη κατηγορία περιπτώσεων ανάκλησης⁷⁹⁵. Τέλος, περίπτωση ανάκλησης της μη οριστικής απόφασης συντρέχει και όταν η πραγμάτωση του μέτρου που

με αυτοτελές αίτημα, ή με αυτοτελή σκοπό, την ανάκληση μη οριστικής απόφασης, ΝοΒ 2005.1025 επ. και ιδίως 1042, επ.. Σταθερά πλέον η νομολογία δέχεται ότι παραδεκτά ζητείται η ανάκληση της μη οριστικής απόφασης με κλήση, δηλ. μη αυτοτελώς, όταν «με τη μη οριστική απόφαση διατάχθηκε ένα μέτρο, η εκτέλεση του οποίου είναι ανέφικτη ή τάχθηκε ένα εμπόδιο από εσφαλμένη, νομική ή πραγματική εκτίμηση στη ροή της διαδικασίας, η αναμονή για την άρση του οποίου, προκειμένου να εξακολουθήσει και να ολοκληρωθεί η διαδικασία, είναι μάταιη και προκαλεί άσκόπη επιβράδυνση αυτής και καθυστέρηση ικανοποίησης του δικαιώματος του δανειστή, ή πρόκειται για περιπτώσεις, προφανώς, εσφαλμένης, μη οριστικής, απόφασης, που η εμμονή στην ισχύ της θα σήμαινε τη συνειδητή αναμονή μιας μάταιης διαδικασίας» (ΑΠ 926/2014, www.areiospagos.gr · ΕφΑθ 182/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠΠΘεσ 1209/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΠειρ 681/2021, www.protodikeio-peir.gr · ΠΠΠατρ 122/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΘεσ 10209/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 185/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Ωστόσο, η άποψη αυτή «θα πρέπει να εφαρμόζεται εντελώς εξαιρετικά και μόνο σε περίπτωση κατάφωρα εσφαλμένης εκτίμησης της μη οριστικής απόφασης, κατά εκτιθέμενα στο περιεχόμενο της αίτησης-κλήσης» (ΠΠΛασ 18/2018, ΧρΙδ 2018.442).

⁷⁹³ Βλ. ΑΠ 217/2005, ΕλλΔνη 2006.450.

⁷⁹⁴ Λ.χ. η αγωγή θεωρήθηκε νόμω βάσιμη και διατάχθηκε απόδειξη, ενώ ήταν νόμω αβάσιμη (ΕφΑθ 5994/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) · όταν κρίθηκε εφασμένα με την μη οριστική απόφαση ότι έχουν δικαιοδοσία τα πολιτικά δικαστήρια (ΜΠΚαβ 218/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) · όταν διαπιστώνεται ότι εφαρμοστέο δίκαιο ήταν τελικά το ελληνικό και όχι το αλλοδαπό, όπως είχε εσφαλμένα υπολάβει η μη οριστική απόφαση, και άρα δεν παρίστατο ανάγκη προσκομιδής νομικής πληροφορίας από το Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου (ΜΠΘεσ 2890/2018, Αρμ 2019.883 · ΜΠΑθ 835/2017, Αρμ. 2019.885) · όταν εσφαλμένα κρίθηκε η ύπαρξη ενεργητική νομιμοποίησης των εναγόντων και διατάχθηκε επανάληψη της συζήτησης (ΜΠΠειρ 2695/2013, ΤΝΠ QUALEX). Πρβλ. και ΕφΠειρ 72/2017 · ΕφΑθ 1687/2015, αμφοτέρωτες σε ΤΝΠ QUALEX.

⁷⁹⁵ Βλ. ΠΠΘεσ 33325/2003, Αρμ 2004.1023, με σύμφωνο σχόλιο Π. Αρβανιτάκη, στην οποία ανακλήθηκε μη οριστική απόφαση που διέταξε τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης για τη διαπίστωση του ύψους δανειακής σύμβασης, καθώς κρίθηκε ότι για τον προσδιορισμό αυτόν αρκούν απλές αριθμητικές πράξεις και όχι ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης · ΜΠΘεσ 4038/2020, Αρμ 2021.95, (αναγνώριση και κήρυξη εκτελεστότητας πολωνικής δικαστικής απόφασης), η οποία ανακάλεσε μη οριστική απόφαση επανάληψης συζήτησης, διότι τα έγγραφα που διατάχθηκαν να προσκομιστούν δεν ήταν τελικά απαραίτητα υπό τον εφαρμοστέο ενωσιακό Κανονισμό 44/2001.

διατάχθηκε είναι ανέφικτη ή υφίστανται τροχοπέδη στην πρόοδο της διαδικασίας (ιδίως, της αποδεικτικής), η άρση των οποίων είναι μάταιη και προκαλεί άσκοπη επιβράδυνση στην οριστική τομή της διαφοράς⁷⁹⁶. Πρόκειται, ίσως, περί του σημαντικότερου λόγου ανάκλησης μη οριστικών αποφάσεων που κατατείνει στην αποφυγή παρελκύνσεων της δίκης και εναρμονίζεται με την γενική δικαιοϊκή αρχή *impossibilia nulla obligatio est*⁷⁹⁷.

2. Η αυτεπάγγελτη διόρθωση της απόφασης

Τα πρόδηλα λογιστικά ή γραφικά σφάλματα που εκ παραδρομής παρεισφρήσαν στο σώμα της απόφασης ή και στα πρακτικά μπορούν να διορθωθούν, σύμφωνα με τα άρ. 315 επ. ΚΠολΔ⁷⁹⁸ και αυτεπαγγέλτως (άρ. 317 § 3). Μάλιστα, η *ex officio* κίνηση της διαδικασίας διόρθωσης απόφασης (και όχι της ερμηνείας) τείνει να καταστεί ο κανόνας στην δικαστηριακή πρακτική⁷⁹⁹. Εδώ, παρατηρείται πλήρης απομάκρυνση από τις αρχές της συζητήσεως και της διαθέσεως, καθώς τα ηνία της διαδικαστικής πρωτοβουλίας, της συλλογής και της προβολής του επιστηρικτικού της αίτησης διόρθωσης υλικού ανήκουν στους κατονομαζόμενους στο άρ. 317 § 3 ΚΠολΔ δικαστικούς λειτουργούς. Τούτο δικαιολογείται από την *ratio* του άρ. 315 ΚΠολΔ: η διευκρίνιση των διαλαμβανόμενων στην απόφαση και η απόδοση του αληθινού περιεχομένου της δεν ενδιαφέρει μονάχα τον εκάστοτε διάδικο, αλλά την *lege artis* απονομή της δικαιοσύνης, συνιστάμενη στην έκδοση δικαστικών αποφάσεων απαλλαγμένων από τον «δαίμονα του τυπογραφείου» και εσφαλμένους μαθηματικούς υπολογισμούς. Ακόμα, αποκρυσταλλώνεται η αντίληψη για ταχεία αποκατάσταση των «εν οίκω» σφαλμάτων του δικαστηρίου. Το ίδιο το δικαιοδοτικό όργανο που υποπίπτει στο *lapsus calculi* ή *lapsus calami* είναι αυτό που, με δική του πρωτοβουλία, το αναπληρώνει.

⁷⁹⁶ Λ.χ. όταν δεν εμφανίζεται αυτοπροσώπως στο δικαστήριο ο γονέας, παρότι κλήθηκε προς τούτο, για να επιχειρηθεί συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς (ΕφΘρακ 291/2021, ΤΝΠ QUALEX) · όταν διατάχθηκε η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης από δύο ψυχιάτρους, ο ένας δε εξ αυτών δεν αποδέχεται τον διορισμό του και συνάμα, το δικαστήριο κρίνει ότι αρκεί η μία γνωμοδότηση (ΜΠΘεσ 2630/2011, Αρμ 2014.1169) και γενικά, όταν υφίστανται μακροχρόνιες και αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στην διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης (ΕφΘεσ 1273/2020, ΕπΑκ 2021.236).

⁷⁹⁷ Βλ. και ΕφΠειρ 372/2018, ΤΝΠ QUALEX.

⁷⁹⁸ Για τις προϋποθέσεις διόρθωσης της απόφασης βλ. Κ. Καλαβρός, Πολιτική Δικονομία, ο.π., § 38, σ. 605-609 · Ν. Παϊσίδου, Διόρθωση και ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων κατά τον ΚΠολΔ, 2010, σ. 25 επ. · ΑΠ 283/2017, ΕΠολΔ 2017.202, με σχόλιο Α. Παπαδοπούλου · ΑΠ 383/2016, ΕΠολΔ 2016.609 με σημείωμα Ν. Κατηφόρη · ΑΠ 1346/2015, ΕΠολΔ 2016.296, με σημείωμα Ν. Κατηφόρη.

⁷⁹⁹ Από την πρόσφατη νομολογία των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, βλ. ΠΠΠατρ 26/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΠατρ 235/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΠατρ 229/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΠειρ 319/2021, ΕΠολΔ 2021.344, με σχόλιο Α.-Μ. Ιωαννίδη.

Συνήθως, η διαδικασία εκκινεί με πράξη (αίτηση) του προέδρου του δικαστηρίου, που φέρει τα στοιχεία του άρ. 317 § 1 ΚΠολΔ και εγγράφεται στο πινάκιο⁸⁰⁰. Κατ' αρχήν, οι διάδικοι πρέπει να κλητεύονται στην συζήτηση της αίτησης επιμέλεια της γραμματείας (άρ. 318 § 1) και αν δεν κλητευθούν, η συζήτηση πρέπει να αναβάλλεται (άρ. 318 § 2). Ωστόσο, η νομολογία θέτει ένα περιορισμό του δικαιώματος ακρόασης. Έτσι, όταν οι «μη νομοτύπως κληθέντες και μη παραστάτες διάδικοι της αρχικής δίκης, δεν έχουν έννομο συμφέρον από τη μη αποδοχή της διωκόμενης διόρθωσης της απόφασης», δεν πρέπει να αναβληθεί η συζήτηση για να κληθούν προσηκόντως εκείνοι οι διάδικοι⁸⁰¹. Η λύση υπαγορεύεται από την απλότητα του αντικειμένου της σχετικής δίκης και την ανάγκη για ταχύτητα, επομένως, δικαιολογεί, νομίζουμε, την περιστολή του ως άνω δικαιώματος.

IV. Οι εξουσίες του δικαστηρίου στην πρωτοβάθμια δίκη της εκούσιας δικαιοδοσίας

Από την προηγηθείσα ανάλυση κατέστη σαφές ότι το δικάζον κατά την αμφισβητούμενη δικαιοδοσία δικαστήριο διαθέτει ένα ευρύ φάσμα εξουσιών, από την έναρξη ως και το πέρας της δίκης, ασκούμενων βέβαια στη σκιά των άρ. 106 και 108 ΚΠολΔ. Δυνάμει του άρ. 741 ΚΠολΔ, τούτες οι πτυχές δικαστικής ενεργητικότητας εκδηλώνονται κατ' αρχήν και στην δίκη της εκούσιας δικαιοδοσίας, με αισθητές όμως διαφοροποιήσεις που υπαγορεύονται από μία θεμελιώδη δικαιοπολιτική επιλογή του δικονομικού νομοθέτη: την εισαγωγή αμιγούς ανακριτικού συστήματος (άρ. 744 ΚΠολΔ) σε όσες υποθέσεις εκδικάζονται κατά την διαδικασία των άρ. 739 επ. ΚΠολΔ. Η επιλογή αυτή συνεπάγεται την αναμφισβήτητη διεύρυνση των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, η οποία ερευνάται στο παρόν κεφάλαιο.

A. Εξουσίες συνεχόμενες με το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό της δίκης

1. Η κυριαρχία του ανακριτικού συστήματος

Κεντρική θέση στο έκτο Βιβλίο του ΚΠολΔ καταλαμβάνει το άρ. 744⁸⁰². Η διάταξη αυτή είναι

⁸⁰⁰ Για την διαδικασία διόρθωσης, βλ. αναλυτικά *N. Παϊσίδου*, ο.π., σ. 183 επ..

⁸⁰¹ Βλ. ΕφΠειρ 582/2021, www.efeteio-peir.gr · ΜΠΕυρυτ 46/2021, sakkoulas-online ΜΠΑΘ 1706/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁰² Αντίστοιχη διάταξη ανευρίσκεται και στον ιταλικό CPC, στο άρ. 738 § 3, το οποίο εφαρμόζεται στις υποθέσεις της

ενταγμένη σε ένα ευρύτερο σύστημα πρωτοβουλιών και αυτεπάγγελτης ενέργειας του δικαστηρίου της εκούσιας δικαιοδοσίας⁸⁰³, καθώς ειδικότερες εκφάνσεις του καθιερούμενου με αυτήν αμιγούς ανακριτικού συστήματος αποκρυσταλλώνονται στα άρ. 747 § 4, 751, 759 και 765 ΚΠολΔ⁸⁰⁴. Η υπό το άρ. 744 ανακριτική αρχή έχει διττή όψη. Αφενός, το δικαστήριο συλλέγει *ex officio* το πραγματικό υλικό της δίκης, μη περιοριζόμενο, μάλιστα, στον φάκελο της δικογραφίας. Παρατηρείται, λοιπόν, ολική απόκλιση από το συζητητικό σύστημα του άρ. 106⁸⁰⁵, καθώς η ανεύρεση της αλήθειας επεκτείνεται και σε πραγματικά περιστατικά που ουδέποτε επικαλέστηκαν οι διάδικοι και δη ο αιτών⁸⁰⁶. Βέβαια, υποστηρίζεται ότι «τα γεγονότα, ... την διακρίβωση της αλήθειας των οποίων επιδιώκεται, πρέπει να ασκούν επιρροή⁸⁰⁷ στην έκβαση της δίκης και να τεθούν υπόψη των διαδίκων για να εκφέρουν τις απόψεις τους από νομική και ουσιαστική άποψη, αλλιώς παραβιάζεται το δικαίωμα ακροάσεως αυτών»⁸⁰⁸. Αφετέρου, η εξουσία του δικαστηρίου για συλλογή αποδεικτικού υλικού βαίνει πέραν των ορίων του άρ. 107 ΚΠολΔ και επεκτείνεται σε κάθε πρόσφορο μέσο⁸⁰⁹, πέραν των αποδεικτικό μέσω

“giurisdizione volonatria” (εκούσια δικαιοδοσία) και ορίζει ότι ο δικαστής έχει την εξουσία να συλλέγει υλικό (“*Il giudice puo' assumere informazioni*”). Τα όρια της ανακριτικής εξουσίας του Ιταλού δικαστή διέγραψε με ενάργεια το Corte di Cassazione στην υπ' αριθμ. 1947/1999 απόφασή του (ευρισκόμενη σε <https://www.brocardi.it/massimario/34025.html>, προσπέλαση στις 29.9.2022), “*il giudice, senza che sia necessario il ricorso alle fonti di prova disciplinate dal codice di rito, risulta di fatto svincolato dalle iniziative istruttorie delle parti e procede con i più ampi poteri inquisitori, i quali si estrinsecano attraverso l'assunzione di informazioni che, espressamente consentita dalla menzionata disposizione, non resta subordinata all'istanza di parte. Tale assunzione, però, palesandosi oggetto di una mera facoltà, non implica alcun obbligo per il giudice, sicché la mancata estensione dell'indagine non determina l'inosservanza delle norme disciplinanti il procedimento camerale e risulta incensurabile in cassazione, sotto il profilo della violazione di legge, in ordine al mancato esercizio della predetta facoltà, soprattutto quando la decisione si fonda sopra elementi istruttori raccolti aliunde rispetto alle informazioni dell'art. 378 c.p.c. e dei quali il giudice, attraverso la motivazione, abbia dato esauriente conto.*”.

⁸⁰³ Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 744, σ. 383, αριθμ. 1.

⁸⁰⁴ Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 1, σ. 315. Πρβλ. λ.χ. την ΜΠΣερ 124/2017, ΕΠολΔ 2017.303, με σχόλιο Π. Γιαννόπουλου («συγχωρείται και η αυτεπάγγελη ανάκληση ή μεταρρύθμιση της απόφασης που όρισε προσωρινό ή οριστικό δικαστικό συμπαραστάτη και με αυτεπάγγελη ενέργεια του δικαστηρίου, ιδίως όταν από την αποδεικτική διαδικασία που διεξήχθη ενώπιον του δικαστηρίου σύμφωνα με το ισχύον στην εκούσια δικαιοδοσία ανακριτικό σύστημα (744 ΚΠολΔ) προκύπτει επιτακτική προς τούτο ανάγκη.»).

⁸⁰⁵ ΑΠ 425/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 1050/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 948/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 682/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕφΑθ 911/2018, ΕΕμπΔ 3/2019.663 · ΕφΑθ 5177/2017, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁰⁶ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 72.

⁸⁰⁷ Για την ακρίβεια, ουσιώδη επιρροή (βλ. Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 74).

⁸⁰⁸ ΕφΙωανν 111/2021, ΤΝΠ QULAEX . Έτσι και Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 74 · ΕφΠειρ 598/2019, www.efeteiopeir.gr · ΕφΑθ 211/2016, ΤΝΠ QUALEX . Γεννάται, βέβαια, το εύλογο ερώτημα πως θα λάβει πρακτικά χώρα αυτή η εκφορά απόψεων των διαδίκων επί του πραγματικού υλικού που *sua sponte* συνέλεξε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Η μόνη, ίσως, λύση θα ήταν η καταφυγή στο άρ. 254 ΚΠολΔ (εφαρμόζεται και στην εκούσια δικαιοδοσία) και η έκδοση απόφασης επανάλιψης της συζήτησης.

⁸⁰⁹ Βλ. ΜΠΛαμ 79/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ «ως μέτρο πρόσφορο για την εξακρίβωση πραγματικών γεγονότων εννοείται οποιαδήποτε δικαστική ενέργεια, ακόμη και αν δεν προβλέπεται από κανόνα του δικονομικού δικαίου. Ο δικαστής, δηλαδή,

που απαριθμεί ο νόμος. Έτσι, ο δικαστής αποδεδειγμένος από τους αυστηρούς κανόνες της αποδεικτικής διαδικασίας και το προσκομιζόμενο από τους διαδίκους αποδεικτικό υλικό, ενώ λαμβάνει παραδεκτά υπόψη ανυπόστατα, άκυρα ή μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα⁸¹⁰, όχι όμως και ανεπίτρεπτα (λ.χ. υπεύθυνη δήλωση του Ν. 1599/1986)⁸¹¹. Η εξουσία αυτή εξειδικεύεται στο άρ. 759 § 3, το οποίο εξετάζουμε στην ακόλουθη υποενότητα.

Το ανακριτικό σύστημα κυριαρχεί τόσο στις γνήσιες όσο και στις μη γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας⁸¹². Επηρεάζει δε και τον αναιρετικό έλεγχο, αφού, ως συνέπεια της εκ του νόμου ενεργής συμμετοχής του δικαστή στην συλλογή και διερεύνηση του υλικού της δίκης, δεν ιδρύονται οι υπ' αριθμ. 8, 10, 11, 13 λόγοι αναίρεσης του άρ. 559 ΚΠολΔ⁸¹³. Ερωτάται, λοιπόν, ποια είναι τα δικαιοπολιτικά ερείσματα της «ένδυσης» του δικαστή της εκούσιας δικαιοδοσίας με τις ανωτέρω σημαντικές ανακριτικές εξουσίες; Είναι αληθές ότι και στις υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας ιδιωτικά είναι τα δικαιώματα που κατάγονται προς βεβαίωση ή διάπλωση. Πλην όμως, αυτά συνεχίζονται άμεσα με το δημόσιο συμφέρον⁸¹⁴ (λ.χ. όσα αφορούν στην προσωπική κατάσταση), ώστε η ανακάλυψη της αλήθειας δεν θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί από την προσκόλληση στην συζητητική αρχή. Εξ 'ου και οι διάδικοι της εκούσιας δικαιοδοσίας στερούνται της εξουσίας για ελεύθερη διάθεση του αιτούμενου ρυθμιστικού μέτρου⁸¹⁵. Έτι μια φορά το δημόσιο συμφέρον ανάγεται σε επαρκή δικαιολογητικό λόγο για την χορήγηση – αμιγούς, εν προκειμένω – ανακριτικής εξουσίας στον πολιτικό δικαστή. Ο ιδιόρρυθμος χαρακτήρας της εκούσιας δικαιοδοσίας είναι κατ' εξοχήν εκδήλωση της θεώρησης της δίκης ως κοινωνικού φαινομένου και όχι, στην γνήσιες, τουλάχιστον, υποθέσεις της, ως «αρένα μάχης» των διαδίκων.

εξουσιοδοτείται ανεπιφύλακτα να αναζητήσει εκείνος την κατάλληλη οδό πρόσβασης σε γεγονότα που μπορούν να έχουν επιρροή στην έκβαση της δίκης, με μέτρο την προστασία των ενδιαφερομένων, της έννομης σχέσης στην οποία αφορά η εκκρεμής αίτηση ή του γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος».

⁸¹⁰ ΑΠ 490/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 779/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΑχαρνών 773/2022, sakkoulas-online · ΕιρΣαλαμ 13/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸¹¹ Βλ. ΑΠ 582/2010, ΝοΒ 2010.1726. Δεν μπορεί, επίσης, να λάβει υπόψη το δικαστήριο τις ιδιωτικές του γνώσεις (βλ. όμως Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 73, ο οποίος διατυπώνει αντίθετη άποψη).

⁸¹² ΑΠ 1050/2021, ο.π. · ΑΠ 490/2021, ο.π..

⁸¹³ Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 744, σ. 384, αριθμ. 4 · Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 1, σ. 320 · ΑΠ 1340/2013, ΕλλΔνη 2014.1625.

⁸¹⁴ Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 744, σ. 382, αριθμ. 1 · Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 1, σ. 312 · ΑΠ 834/2021, www.areiospagos.gr · ΕιρΑχαρνών 773/2022, ο.π.. · ΕιρΑθ 5551/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸¹⁵ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 72.

Σε «δαμόκλειο σπάθη» του ανακριτικού συστήματος της εκούσιας δικαιοδοσίας έχει αναδειχθεί η δυνατότητα θεραπείας της αοριστίας του εισαγωγικού δικογράφου, ήτοι της αίτησης. Το πρόβλημα τίθεται λόγω της ύπαρξης του κατ' άρ. 747 § 2 ΚΠολΔ δικονομικού βάρους του αιτούντος για την ακριβή περιγραφή του αντικειμένου της διαφοράς, την υποβολή ορισμένου αιτήματος και την σαφή έκθεση των γεγονότων, όπως ακριβώς και υπό το άρ. 216. Ερωτάται, λοιπόν, από την *Κ. Μακρίδου*⁸¹⁶ αν η «ανακριτική εξουσία του δικαστή σταματά στο σημείο από όπου ξεκινά το βάρος επικλήσεως του διάδικου ή υπεισέρχεται σε αυτό». Η νομολογία τηρεί επαμφοτερίζουσα στάση. Η μάλλον κρατούσα θέση⁸¹⁷ τονίζει ότι η ανακριτική εξουσία του δικαστηρίου δεν εξικνείται ως του σημείο όπου με αυτεπάγγελτη ενέργεια του μπορεί να θεραπεύσει την νομική αοριστία της αίτησης, αλλά η πραγματική αοριστία είναι ιάσιμη. Βέβαια, δεν λείπουν και δικαιοδοτικές κρίσεις που δεν φαίνεται να διακρίνουν μεταξύ των δύο ειδών της αοριστίας και τάσσονται υπέρ της μη θεραπείας⁸¹⁸. Σε αμφότερες, λοιπόν, τις νομολογιακές θέσεις γίνεται δεκτό, κατά το μάλλον ή το ήττον, ότι το άρ. 747 § 2 συνιστά μετριασμό του ανακριτικού συστήματος.

Την άποψη αυτή υιοθετεί και μέρος της επιστήμης⁸¹⁹, ενώ έτεροι εκπρόσωποι της θεωρίας⁸²⁰ τάσσονται υπέρ της ανεξαιρέτης δυνατότητας θεραπείας της αοριστίας στις γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας. Η δική μας θέση επί του ζητήματος εκκινεί από την διαπίστωση ότι το άρ. 747 § 2 ΚΠολΔ, όπως και ο «καθρέπτης» του στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία, δηλ. το άρ. 216, δεν προβλέπει ορισμένη κύρωση για την περίπτωση όπου ο αιτών δεν ανταποκριθεί στο δικονομικό του βάρος. Και όπως ακριβώς δέχεται η κρατούσα στην νομολογία και στην θεωρία άποψη στο πλαίσιο της παραβίασης

⁸¹⁶ *Κ. Μακρίδου*, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 299.

⁸¹⁷ Βλ. ΑΠ 834/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΑΠ 1355/2017, ΕΠολΔ 2019.304, με παρατηρήσεις *Χ. Ευθυμίου* · ΕφΘεσ 2675/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕφΠατρ 6/2018, sakkoulas-online · ΕφΑθ 354/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΠΘεσ 691/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΚρωπ 166/2022, sakkoulas-online.

⁸¹⁸ Βλ. ΕφΘεσ 2084/2012, Αρμ 2013.1259 · ΜΠΡοδ 75/2006, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΑθ 726/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸¹⁹ Βλ. *Κ. Κεραμής/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης)*, Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 744, σ. 385 - 386, αριθμ. 8 και άρ. 747, σ. 393, αριθμ. 7 ο οποίος δέχεται την δυνατότητα θεραπείας μόνο της πραγματικής αοριστίας, διότι αλλιώς θα καθίστατο κενή περιεχομένου η επιταγή του άρ. 747 § 2 ΚΠολΔ. Υπέρ της ίδιας θέσης κλίνει και ο *Χ. Ευθυμίου* σε παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 1355/2017, ο.π.. Τέλος, μετριασμό του ανακριτικού συστήματος βλέπει και η *Κ. Μακρίδου*, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 301, πλην όμως υποστηρίζει περαιτέρω ότι «η εφαρμογή του άρθρου 744 ΚΠολΔ δεν σταματά, ορθότερα, στα όρια του άρθρου 747 ΚΠολΔ αλλά υπεισέρχεται και στο δικό του πεδίο».

⁸²⁰ *Ν. Κατηφόρης*, Εξουσίες, σ. 74 · *Ε. Ασημακοπούλου*, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 1, σ. 317 επ.. Πρβλ. και *Β. Χατζηγιάννου*, Η δίκη της πτώχευσης και των προληπτικών μέτρων της, 2016, § 5, σ. 134 επ..

των επιταγών του άρ. 216 ΚΠολΔ⁸²¹, έτσι και εδώ, η αοριστία της αίτησης λογίζεται⁸²² ως παραβίαση της αρχής της προδικασίας (άρ. 111 § 2 ΚΠολΔ), η οποία επιφέρει την κύρωση του απαραδέκτου. Όμως, στις γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας η συγκεκριμένη αρχή πρέπει να κάμπτεται⁸²³ και πράγματι, κάμπτεται (βλ. λ.χ. το άρ. 751 που επιτρέπει την μεταβολή του αιτήματος). Τούτο επιτάσσεται από την δημοσίου συμφέροντος χροιά της εκούσιας δικαιοδοσίας, αλλά και την αρχή της οικονομίας της δίκης. Ειδικότερα, υπέρτεροι λόγοι που συνέχονται λ.χ. με τον κοινωνικό βίο (βλ. αιτήσεις προσωπικής κατάστασης) ή με την εύρυθμη λειτουργία των νομικών προσώπων που είναι κρίσιμη για την συναλλακτική ζωή της χώρας (βλ. άρ. 781) υπαγορεύουν την πρόσδοση της μέγιστης αποτελεσματικότητας στην διαδικασία των άρ. 739 επ. ΚΠολΔ και κυρίως, την αποφυγή τυπολατρικών λύσεων. Το ακόλουθο παράδειγμα είναι, νομίζουμε, διαφωτιστικό. Η σύζυγος υποβάλλει αίτηση για την θέση του ψυχικά διαταραγμένου συζύγου της σε δικαστική συμπαράσταση, πλην όμως στο δικόγραφο δεν μνημονεύει καθόλου αν το πρόσωπο αδυνατεί να φροντίζει μόνο του τις υποθέσεις του. Εδώ, υφίσταται νομική αοριστία, αφού δεν εκτίθεται πραγματικός ισχυρισμός που αφορά σε στοιχείο του πραγματικού του άρ. 1666 § 1 ΑΚ. Όμως, το δικαστήριο από την επικοινωνία του με το εν λόγω πρόσωπο, τις μαρτυρικές καταθέσεις των οικείων του και τη γνωμάτευση ψυχιάτρου δημόσιου νοσοκομείου πείθεται ότι η προϋπόθεση αυτή, πράγματι, συντρέχει. Αν ο πρωτοδίκης προκρίνει την αυστηρή άποψη, θα πρέπει να απορρίψει την αίτηση λόγω αοριστίας. Ωστόσο, μια τέτοια λύση δεν συμβαδίζει με το δημόσιο συμφέρον, ούτε και με εκείνο του πάσχοντος/εν δυνάμει συμπαραστατούμενου, ενώ ταυτόχρονα αποστεώνει την παρεχόμενη στο πεδίο της εκούσιας δικαιοδοσίας δικαστική προστασία. Φαλκιδεύει δε, περαιτέρω και την αρχή της οικονομίας της δίκης, αφού εισάγει τυπολατρικά στοιχεία σε μία εγγενώς ελαστική διαδικασία. Διότι, ο μεν αιτών θα πρέπει να δαπανήσει χρόνο και χρήμα για την επανάσκηση της αίτησης, το δε δικαστήριο να χρεωθεί εκ νέου μια δικογραφία για την οποία είχε ήδη μορφωθεί δικανική πεποίθηση⁸²⁴. Φρονούμε, λοιπόν, ότι στην δίκη της γνήσιας υπόθεσης εκούσιας δικαιοδοσίας, τόσο η νομική, όσο και η πραγματική αοριστία

⁸²¹ Βλ. αναλυτικά *Κ. Μακρίδου*, Η αόριστη αγωγή, § 2, σ. 73 επ.. Η ίδια βέβαια συγγραφέας θεωρεί ότι δεν παρίσταται ανάγκη επιστράτευσης του άρ. 111 ΚΠολΔ για την απαγγελία του απαραδέκτου (βλ. σ. 84 επ.).

⁸²² Βλ. ΠΠΑΘ 2960/1996, ΔΕΕ 1997.71 «επερχομένου εντεύθεν του απαραδέκτου αυτής, στην απαγγελία του οποίου προβαίνει το Δικαστήριο και αυτεπαγγέλτως διότι ανάγεται στην τήρηση της έγγραφης προδικασίας (άρθρα 111, 159 αριθ. 2 και 559 αριθμ. 14 του ΚΠολΔ) η οποία συμπορεύεται προς την προαναφερθείσα διάταξη του άρθρου 747 παρ. 2 εδ. α' του ΚΠολΔ και τυγχάνει εφαρμογής και στην προκειμένη διαδικασία, κατά την γενική διάταξη του άρθρου 741 του ιδίου ως άνω Κώδικος.».

⁸²³ Πρβλ. *Α. Πανταζόπουλος* σε *Χ. Απολαγάκη/Σ. Σταματόπουλο*, ο.π., άρ. 111, σ. 451 – 452, αριθμ. 4 · Σ. *Σταματόπουλος* σε παρατηρήσεις υπό την ΕφΠειρ 483/1984 Δ 1985.848.

⁸²⁴ Βλ. και *Β. Χατζηγιάννου*, Η δίκη της πτώχευσης, § 5, σ. 134, αρ. 31.

δύνανται να ιαθούν με τις *ex officio* ενέργειες του δικαστηρίου.

Μάλιστα, η θεραπεία της αοριστίας δεν εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια⁸²⁵ του δικαστηρίου, αλλά συνιστά υποχρέωσή του. Σύμφωνα με μία άποψη⁸²⁶, τούτη θα συναχθεί δια της αναλογικής εφαρμογής του άρ. 236 ΚΠολΔ, διευρύνοντας τα όρια του καθοδηγητικού καθήκοντος του δικαστή, ώστε να καλυφθεί και η νομική αοριστία. Αντίθετη και πειστικότερη, νομίζουμε, άποψη⁸²⁷ υποστηρίζει ότι η εν λόγω διεύρυνση θα πρέπει να αναζητηθεί ερμηνευτικά από το ίδιο το άρ. 744 ΚΠολΔ, υπό το πρίσμα «του δημόσιου συμφέροντος ως του κατά κανόνα στόχου των υποθέσεων εκούσιας δικαιοδοσίας». Σε κάθε περίπτωση, για την συμπλήρωση της αοριστίας, το δικαστήριο δύναται (και οφείλει) να διατάξει αποδείξεις για την εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών που λείπουν από το δικόγραφο⁸²⁸.

Διαφορετική διαγράφεται η εικόνα στις μη γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας, λ.χ. εκείνες του Ν. 3869/2010. Εδώ, αφενός απουσιάζει εν πολλοίς το στοιχείο του δημοσίου συμφέροντος, αφετέρου υφίσταται το πρόσθετο στοιχείο της αντιδικίας. Τούτες οι διαπιστώσεις δεν δικαιολογούν μεν την κατάλυση του ανακριτικού συστήματος, επιφέρουν όμως τον μετριασμό του⁸²⁹. Έτσι, η αρχή της προδικασίας δεν υποχωρεί και αναπτύσσει τις έννομες συνέπειές της και στο πλαίσιο του άρ. 747 § 2, το οποίο «υπερισχύει» μερικώς του άρ. 744 ΚΠολΔ⁸³⁰. Συνακόλουθα, αν λείπουν τα απαραίτητα στοιχεία του δικογράφου της αίτησης, τότε θα ομιλούμε για μη ιάσιμη νομική αοριστία. Αντίθετα, εφόσον η αοριστία είναι πραγματική, χωρεί (και επιβάλλεται) η αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου για την θεραπεία της, ενδεχομένως και μέσω της διάταξης αποδείξεων. Η απόρριψη της αίτησης ως αόριστης θα πρέπει να συνιστά το *ultimum refugium* του δικαστή της εκούσιας δικαιοδοσίας.

Εν τέλει, είναι άραγε «μάλλον υπερεκτιμημένες»⁸³¹ οι πραγματικές δυνατότητες του δικαστή στο

⁸²⁵ Η ενάσκηση των ανακριτικών εξουσιών του δικαστηρίου υπόκειται στην δυναμική του ευχέρεια (ΑΠ 1050/2021, ο.π.).

⁸²⁶ Κ. Μακρίδου, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 302-303.

⁸²⁷ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 75 – 76.

⁸²⁸ Κ. Μακρίδου, Η αόριστη αγωγή, § 3, σ. 301.

⁸²⁹ Έτσι, γίνεται δεκτό ότι στις μη γνήσιες υποθέσεις η ανακριτική εξουσία του δικαστηρίου «δεν εξικνείται μέχρι του σημείου να αναλύει αυτεπαγγέλτως τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία είναι αναγκαία για την πληρότητα της ιστορικής βάσης ένστασης, η οποία δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως αλλά μόνο κατά πρόταση του διαδίκου και τα οποία αναγκαία πραγματικά περιστατικά δεν αναφέρονται σαφώς και ορισμένα ως περιεχόμενο αυτής (ένστασης)» (λ.χ. της ένστασης υποβολής ανειλικρινούς δήλωσης του Ν. 3869/2010) (ΑΠ 169/2022 · ΑΠ 166/2022 · ΑΠ 452/2022, όλες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁸³⁰ Έτσι και Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 1, σ. 321.

⁸³¹ Ι. Δεληκωστόπουλος σε παρατηρήσεις υπό την ΜΠΘεσ 3570/2013, ΕλλΔνη 2013.1424.

πλαίσιο του ανακριτικού συστήματος της εκούσιας δικαιοδοσίας; Είναι αληθές ότι δικαστηριακή πρακτική της εκούσιας δικαιοδοσίας έχει εν τοις πράγμασι και αυτή, κατά ένα τουλάχιστον μέρος, μετουσιωθεί από τη «δικονομία του ακροατηρίου» στη «δικονομία του φακέλου». Ωστόσο, εν αντιθέσει με την τακτική διαδικασία (αλλά και τις ειδικές διαδικασίες), οι ανακριτικές εξουσίες του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου μεσουραρούν και σε περιβάλλον μειωμένης προφορικότητας. Δεν υφίσταται, λοιπόν, κάποια πραγματική, εγγενής τροχοπέδη για την άσκηση τους. Εναπόκειται, επομένως, στον εκάστοτε δικάζοντα δικαστή, αφενός να εκτιμήσει αν πράγματι παρίσταται χρεία ανάληψης ρόλου «ανακριτή» στην ενώπιον του αχθείσα υπόθεση, αφετέρου να επιλέξει τον τρόπο πραγμάτωσης αυτού του ρόλου. Η δημοσιευμένη νομολογία των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων μαρτυρά την εκμετάλλευση, έστω και σε περιορισμένη έκταση, των δυνατοτήτων του ανακριτικού συστήματος⁸³². Συνάμα, όμως, ανευρίσκεται και υψηλός αριθμός δικαστικών αποφάσεων, όπου αιτήσεις εκούσιας δικαιοδοσίας απορρίπτονται ως αόριστες ή ως αναπόδεικτες. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν μπορεί παρά να γεννηθεί ο προβληματισμός εάν το δικαστήριο πράγματι κατέφυγε και αν ναι, σε ποιο βαθμό, στις ανακριτικές του εξουσίες. Και αν δεν το έπραξε, ενώ φαινομενικά μπορούσε, γεννάται το εύλογο ερώτημα αν η μη χρήση των ευχερειών του άρ. 744 ΚΠολΔ μπορεί να αποδοθεί σε φόρτο εργασίας ή σε αντικειμενικές δυσκολίες. Συμπερασματικά, η απάντηση στο αρχικό ερώτημα δεν είναι μονοσήμαντη. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η ελαστικότητα του άρ. 744 καθιστά τον δικαστή της εκούσιας δικαιοδοσίας ως τον «ισχυρότερο» παράγοντα της πολιτικής δίκης. Και κατά το διάσημο αμερικανικό ρητό, “*with great power comes great responsibility*”.

2. Η αυτεπάγγελτη διεξαγωγή αποδείξεων

Ειδικότερη έκφανση του ανακριτικού συστήματος της εκούσιας δικαιοδοσίας απαντάται στο άρ. 759 ΚΠολΔ. Αναπτύχθηκε ήδη ότι το δικαστήριο δύναται να συλλέξει *ex officio* το αποδεικτικό υλικό της δίκης, ακόμα και για την απόδειξη πραγματικών περιστατικών που δεν επικαλέστηκαν οι διάδικοι. Ταυτόχρονα, το άρ. 759 § 4 καθιερώνει την υποχρέωση προαπόδειξης⁸³³ και στην εκούσια δικαιοδοσία. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι, κατ’ αρχήν, ο δικαστής υποχρεούται να σχηματίσει πλήρη δικανική

⁸³² Βλ. π.χ. τις ΜΠΦλωρ 94/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου το δικαστήριο αναζήτησε αυτεπαγγέλτως εκκαθαριστικά σημειώματα εφορίας · ΜΠΑθ 1228/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου συμπληρώθηκε η αοριστία της αίτησης αναγνώρισης σωματίου με στοιχεία από δημοσιεύματα στο διαδίκτυο · ΕιρΠατρ 201/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, όπου διαπιστώθηκε αυτεπάγγελα η μη επίτευξη προδικαστικού συμβιβασμού του Ν. 3869/2010 · ΕιρΛαμ 49/2020, sakkoulas-online, όπου ελήφθησαν αυτεπαγγέλτως υπόψη τα περιστατικά που συγκροτούν την ιστορική βάση ενστάσεων του Ν. 3869/2010.

⁸³³ Κ. Κεραμεύς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 759, σ. 429, αριθμ. 4 – 5 · ΜΠΘεσ 4325/2009, Αρμ 2009.1078

πεποιθήση από τα αποδεικτικά μέσα που προσάγουν οι διάδικοι και όσες αποδείξεις συνέλλεξε ο ίδιος. Αν όμως τούτο δεν καταστεί εφικτό, το δικαστήριο δύναται να διατάξει απόδειξη με κάθε πρόσφορο μέσο. Ιδίως όμως στις δίκες της προσωπικής κατάστασης, λόγω της σημασίας τους για το κοινωνικό συμφέρον, αλλά και την προστασία των ενδιαφερόμενων προσώπων, δέον το δικαστήριο να καταφεύγει άνευ οποιωνδήποτε σταθμίσεων στην λύση της διάταξης αποδείξεων. Η εν λόγω ευχέρεια προβλέπεται στο άρ. 744 ΚΠολΔ και εξειδικεύεται στο άρ. 759 §§ 2, 3.

Η § 3 επαναλαμβάνει σχεδόν πανομοιότυπα την διατύπωση του άρ. 744. Εξάλλου, η § 2 ρυθμίζει τον τρόπο με τον οποίο διατάσσονται τα αποδεικτικά μέσα της αυτοψίας και της πραγματογνωμοσύνης, παραπέμποντας στο άρ. 591 § 4. Εδώ, εντοπίζεται και το επίκαιρο ενδιαφέρον του άρ. 759. Γενικά, προ του Ν. 4842/2021, η *ex officio* διεξαγωγή αποδείξεων στην εκούσια δικαιοδοσία διατασσόταν μέσω της καταφυγής στον μηχανισμό του άρ. 254 ΚΠολΔ. Η μη οριστική απόφαση τροχοδρομούσε μία χρονοβόρο διαδικασία που δεν εναρμονιζόταν πάντα με την ελαστικότητα της διαδικασίας των άρ. 739 επ.. Ιδίως δε η αυτοψία και η πραγματογνωμοσύνη ουδέποτε διατάσσονταν με τον τρόπο που οριζόταν στο άρ. 591 § 4, πριν την τροποποίησή του με τον Ν. 4842/2021, κυρίως λόγω των δυσχερειών αυτής της ρύθμισης.

Μετά τον Ν. 4842/2021, η παραπομπή του αρ. 759 § 2 ΚΠολΔ στην § 4 του αρ. 591 (το οποίο, συνακόλουθα, παραπέμπει στο αρ. 237 § 8) σημαίνει αυτομάτως την καθιέρωση της δυνατότητας έκδοσης απλής διάταξης διεξαγωγής αποδείξεων και στην δίκη της εκούσιας δικαιοδοσίας. Πρόκειται περί πρόνοιας του δικονομικού νομοθέτη που πρέπει να επιδοκιμαστεί, αφού στις δίκες της εκούσιας δικαιοδοσίας, ειδικά σε όσες αφορούν στην προσωπική κατάσταση προσώπων (λ.χ. υποβολή σε δικαστική συμπαράσταση), παρίσταται συχνά η ανάγκη διεξαγωγής πραγματογνωμοσύνης. Η απλή διάταξη του αρ. 237 § 8 ΚΠολΔ άγει στο ακριβώς ίδιο αποτέλεσμα με την μη οριστική απόφαση (επανάληψη της συζήτησης) με πολύ πιο ευέλικτο ευέλικτο τρόπο. Πρέπει δε να γίνει εδώ δεκτό ότι μέσω της απλής διάταξης μπορεί να διαταχθεί και η απόδειξη με κάθε άλλο «πρόσφορο μέσο», κατά το άρ. 759 § 3 ΚΠολΔ. Το μέσο αυτό συχνά είναι έγγραφο⁸³⁴, τα οποία κάλλιστα μπορούν να προσκομιστούν δια του άρ. 237 § 8. Επομένως, δεν παρίσταται δικαιολογητικός λόγος απόκρουσης μιας *praeter legem* αναλογικής εφαρμογής αυτής της διάταξης στο πεδίο της εκούσιας δικαιοδοσίας. Η αυτεπάγγελτα διατασσόμενη απόδειξη δεν διαφεύγει του κανόνα της § 1 του άρ. 759 ΚΠολΔ, ήτοι της διεξαγωγής της

⁸³⁴ Βλ. ΜΠΚορινθ 218/2020 · ΕιρΚορινθ 635/2022 · ΕιρΚορινθ 89/2022, όλες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

επιμέλεια των διαδίκων. Αν οι διάδικοι αδρανήσουν, το δικαστήριο μπορεί να ανακαλέσει *ex officio* την απλή διάταξη και να εκδώσει οριστική απόφαση επί της αίτησης.

B. Η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής στην εκούσια δικαιοδοσία

Σαν λειτουργικό αντίκρισμα των άρ. 682 επ. ΚΠολΔ στο πεδίο της εκούσιας δικαιοδοσίας, το άρ. 781 προβλέπει την δυνατότητα λήψης ρυθμιστικών ή συντηρητικών μέτρων στο πλαίσιο παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας. Έτσι, το δικαστήριο έχει την εξουσία αυτεπάγγελτης έκδοσης (§ 1), αλλά και ανάκλησης (§ 2) προσωρινής διαταγής, με την οποία διατάσσεται το προσήκον ασφαλιστικό μέτρο (π.χ. διορισμός προσωρινού δικαστικού συμπαραστάτη ή αναστολή διώξεων κατά της υπό εξυγίανση επιχείρησης), έως την έκδοση της διαπλαστικής ή βεβαιωτικής απόφασής του⁸³⁵. Η προκείμενη ευχέρεια του δικαστηρίου της εκούσιας δικαιοδοσίας είναι σύμφυτη με το κρατούν σε αυτή ανακριτικό σύστημα, αλλά δικαιολογείται⁸³⁶ και από τη φύση των (γνήσιων) υποθέσεων της, ως συνεχόμενων με το δημόσιο συμφέρον⁸³⁷. Ωστόσο, η ερειδόμενη στο άρ. 781 ΚΠολΔ *ex officio* εξουσία, όπως και η αντίστοιχη υπό το άρ. 691Α ΚΠολΔ, γνωρίζουν μάλλον πενιχρή, ως και μηδαμινή εφαρμογή στην πράξη. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων⁸³⁸, η χορήγηση προσωρινής διαταγής είναι αποτέλεσμα σχετικού αιτήματος διαδίκου, υπακούει, δηλαδή, στην αρχή της διαθέσεως.

Στη δημοσιευμένη, όμως, νομολογία ανευρίσκεται και μια περίπτωση όπου χώρισε απόκλιση από τον κανόνα. Πρόκειται για την υπ' αριθμ. 264/ΕΜ/2012 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Σύρου⁸³⁹. Η υπόθεση αφορούσε σε αίτηση του Εισαγγελέα Πρωτοδικών Σύρου για την αφαίρεση της γονικής μέριμνας ανήλικου τέκνου από την μητέρα του. Ως εκ της κοινής ιθαγένειας της μητέρας και του τέκνου, εφαρμοστέο δίκαιο κρίθηκε το ρουμανικό. Λόγω άγνοιας του περιεχομένου του, το δικαστήριο διέταξε την επανάληψη της συζήτησης, ώστε να προσκομιστεί η σχετική πληροφορία από το Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου. Έκρινε, όμως, παράλληλα ότι ως την επαναλαμβανόμενη συζήτηση

⁸³⁵ ΜΠΛιβαδ 54/2020 · ΜΠΒολ 150/2019, αμφοτέρως σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΑγρ 29/2016, ΕΠολΔ 2016.596.

⁸³⁶ Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 77 · Γ. Ορφανίδης, Η προσωρινή διαταγή.162.

⁸³⁷ Αντίθετα, στις μη γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας, αλλά και σε όσες γνήσιες διέπονται από ισχυρές ιδιωτικοκεντρικές αντιλήψεις, η δυνατότητα αυτεπάγγελτης έκδοσης προσωρινής διαταγής υφίσταται μεν, πλην όμως θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη (βλ. αναλυτικά, ως προς τις δίκες των προληπτικών μέτρων του πτωχευτικού κώδικα, τις ενδιαφέρουσες σκέψεις του Ν. Κατηφόρη, Εξουσίες, σ. 77 – 78).

⁸³⁸ Βλ. χαρακτηριστικά ΕφΘεσ 130/2004 (Πρακτ.), Αρμ 2005.1092, με σημείωμα Π. Αρβανιτάκη.

⁸³⁹ Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 3/2013.856.

«παρίσταται άμεση ανάγκη ρύθμισης της κατάστασης σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας και της πραγματικής φροντίδας της ανήλικης κόρης της καθ' ης η αίτηση ... υφίσταται κίνδυνος οριστικής αποξένωσης του τέκνου από τη φυσική του μητέρα, εφόσον συνεχιστεί η παραμονή του στο παραπάνω ίδρυμα. Ενόψει των ανωτέρω, υπάρχει επείγουσα περίπτωση έκδοσης αυτεπαγγέλτως προσωρινής διαταγής για τη ρύθμιση της κατάστασης σχετικά με την άσκηση της επιμέλειας του τέκνου, και πρέπει να διαταχθεί, μέχρι την έκδοση απόφασης επί της κρινόμενης αίτησης, η παράδοση του ανήλικου τέκνου στην καθ' ης-μητέρα του, ώστε να ασκήσει την επιμέλεια του προσώπου του». Η απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Σύρου συνιστά χαρακτηριστικό και επιδοκιμαστέο παράδειγμα *ex officio* δράσης στο πλαίσιο του άρ. 781 ΚΠολΔ, σε μια δύσκολη, μάλιστα, υπόθεση προσωπικής κατάστασης. Η αυτεπάγγελτη έκδοση προσωρινής διαταγής περιφρούρησε το συμφέρον του ανήλικου τέκνου και αντανακλαστικά, το υπέρτερο κοινωνικό συμφέρον να μην αποξενώνονται τα τέκνα από τους φυσικούς τους γονείς, δια της παραμονής σε ιδρύματα.

Γ. Η κλήτευση ή προσεπίκληση τρίτων που εξαρτούν έννομο συμφέρον από τη δίκη με διαταγή δικαστηρίου

Ο ισχύων στις γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας κανόνας της μη υποχρεωτικής κοινοποίησης της αίτησης σε τρίτα πρόσωπα εγκυμονεί κινδύνους για τα δικαιώματα, αλλά και τα έννομα συμφέροντα τους. Πρέπει, λοιπόν, να διαφυλαχθεί το δικαίωμα ακρόασης και του προσώπου που θίγεται άμεσα από την αιτούμενη διάπλαση⁸⁴⁰. Έτσι, ο δικονομικός νομοθέτης χορηγεί στον δικαστή δύο σημαντικές, λειτουργικά όμοιες εξουσίες: εκείνη της αυτεπάγγελτης κλήτευσης τρίτων προσώπων που εξαρτούν έννομο συμφέρον από την δίκη (άρ. 748 § 3), αλλά και εκείνη της προσεπίκλησης αυτών (άρ. 753). Η κλήτευση αυτή είναι πρωτίστως δυνατική, αλλά δεν αποκλείεται να διαμορφώνεται ως υποχρεωτική εκ του νόμου (βλ. λ.χ. άρ. 786 § 2, 802 § ΚΠολΔ).

Η κλήτευση διατάσσεται είτε στο στάδιο της προδικασίας από τον δικαστή προσδιορισμού, που είναι το συνήθως συμβαίνον, είτε μετά την συζήτηση, από τον δικαστή της κύριας υπόθεσης, μέσω της έκδοσης μη οριστικής απόφασης⁸⁴¹. Η εξισορροπητική λειτουργία της εν λόγω εξουσίας επιτάσσει να

⁸⁴⁰ Βλ. και *Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη*, τόμ. ΙΙ, άρ. 748, σ. 263, αριθμ. 6 · ΜΠΘεσ 701/2008, ΕΠολΔ 2008.264, με σημείωμα *Π. Αρβανιτάκη*.

⁸⁴¹ Εφαθ 10591/1996, ΕλλΔνη 1997.1608.

ασκείται όταν τα έννομα συμφέροντα του τρίτου επηρεάζονται άμεσα και πραγματικά από το αιτούμενο μέτρο, δίχως να πρέπει απαραίτητα να συντρέχει το στοιχείο της βλάβης⁸⁴². Αν όμως ο τρίτος θα μπορούσε δυνητικά να ασκήσει παραδεκτά τριτανακοπή, τότε θα πρέπει να καταφάσκει η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος⁸⁴³. Έμμεσες, αντανεκλαστικές συνέπειες δεν δικαιολογούν κατ' αρχήν την παροχή δικαιώματος ακρόασης στον τρίτο, εκτός αν τούτο υπαγορεύεται *in concreto* από λόγους δημόσιου συμφέροντος. Επίσης, η ύπαρξη του τρίτου και τα στοιχεία του πρέπει να είναι γνωστά ή να προκύπτουν από το υλικό της δικογραφίας⁸⁴⁴. Διότι, ακόμα και υπό το ανακριτικό σύστημα, το δικαστήριο δεν είναι αντικειμενικά σε θέση να γνωρίζει έναν αόριστο κύκλο προσώπων που ίσως θεμελιώνουν το απαιτούμενο συμφέρον. Το πότε ένα πρόσωπο εξαρτά έννομο συμφέρον από την έκβαση της δίκης κρίνεται πάντα *ad hoc* και κατά την ανέλεγκτη κρίση του δικαστή, μη υποκείμενη σε ένδικα μέσα ή τριτανακοπή⁸⁴⁵. Εξάλλου, με μόνη την κλήτευσή⁸⁴⁶ του και χωρίς να ασκεί επιρροή η μετέπειτα δικονομική του συμπεριφορά, ο τρίτος καθίσταται αυτοδίκαια διάδικος της εκούσιας δικαιοδοσίας⁸⁴⁷, με όλες τις πειραιτέρω έννομες συνέπειες που η ιδιότητα αυτή επισύρει. Αν, παρά την διαταγή του δικαστηρίου, ο αιτών δεν κλήτευσε τον τρίτο, η συζήτηση κηρύσσεται απαράδεκτη⁸⁴⁸.

Από την άλλη πλευρά, τα ίδια ακριβώς τρίτα πρόσωπα μπορούν επίσης να προσεπικληθούν με διαταγή δικαστηρίου, όπως ορίζει το άρ. 753 § 1 ΚΠολΔ. Η προσεπικλήση αυτή εμφανίζει μια σημαντική διαφορά σε σύγκριση με εκείνη του άρ. 90. Δεν περιορίζεται στις απαριθμούμενες από τον νόμο (άρ. 86 – 88) μορφές προσεπικλήσης, συνεχόμενες με συγκεκριμένα ουσιαστικού δικαίου δικαιώματα, από τα

⁸⁴² Η νομολογία καταφάσκει την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος όταν η ισχύς της απόφασης εκτείνεται και στις έννομες σχέσεις του τρίτου (ΑΠ 180/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), όταν πιστώτρια τράπεζα δεν έχει κλητευθεί σε δίκη του Ν. 3869/2010 (ΜΠΠατρ 408/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), στο πρόσωπο των καθολικών διαδόχων εγγυητή υπερχρεωμένου φυσικού προσώπου (ΜΠΛαμ 268/2022, ΤΝΠ QUALEX), όταν ζητείται κήρυξη αλλοδαπής διαιτητικής απόφασης ως εκτελεστής (ΜΠΘεσ 9165/2014, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), στο πρόσωπο του ιδρύματος περιθαλψής κακοποιημένων παιδιών σε δίκη αφαίρεσης γονικής μέριμνας (ΜΠΘεσ 3409/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ).

⁸⁴³ Πρβλ. Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, τόμ. ΙΙ, άρ. 753, σ. 266, αριθμ. 2. · Ε. Μπαλογιάννη σε Χ. Απαλαγάκη, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, τόμ. ΙΙ, 6^η εκδ., 2019, άρ. 753, σ. 2439, αριθμ. 4.

⁸⁴⁴ ΜΠΘεσ 7458/2003, Αρμ 2003.533, με σημείωμα Π. Αρβανιτάκη.

⁸⁴⁵ ΕφΔωδ 233/2021, ΤΝΠ QULAEX.

⁸⁴⁶ Κατά την νομολογία, ο απλός ορισμός από τον δικαστή προσδιορισμού μιας προθεσμίας «για την τυχόν κοινοποίηση της στον καθ' ού για να ασκήσει παρέμβαση ή να προστατεύσει κατ' άλλο, ενδεχομένως, τρόπο τα πιθανά συμφέροντα του, συνιστά ή μπορεί να αναπληρώσει την προβλεπόμενη από το άρθρο 748 § 3 ΚΠολΔ, κλήτευση, με διαταγή του αρμόδιου δικαστή, εκείνου που έχει έννομο συμφέρον από τη δίκη, ώστε να προσδίδει στον καθ' ού η αίτηση την ιδιότητα του διαδίκου» (ΜΠΘεσ 7850/2019, ΕπΑκ 2021.123).

⁸⁴⁷ ΕφΘρακ 103/2022, ΤΝΠ QULAEX · ΠΠΘεσ 1239/2019, Αρμ 2020.993 · ΠΠΠειρ 1570/2013, ΕλλΔνη 2013.1123.

⁸⁴⁸ Εφαθ 6998/2002, ΕλλΔνη 2006.278 · ΜΠΘεσ 13681/2012, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

οποία και απορρέει το έννομο συμφέρον του προσεπικαλούμενου, αλλά αφορά σε έναν διευρυμένο κύκλο προσώπων. Επομένως, κάνουμε λόγο για μια διευρυμένη, σε σύγκριση με τα άρ. 86 – 88, θεώρηση της έννοιας του έννομου συμφέροντος, όχι όμως και απεριόριστη. Όπως και στο πλαίσιο του άρ. 747 § 3, ο κύκλος των τρίτων προσώπων πρέπει να οριοθετηθεί σε όσα επηρεάζονται άμεσα από την *erga omnes* διαπλαστική ισχύ της εκδοθησόμενης απόφασης⁸⁴⁹.

Εξάλλου, η προσεπίκληση του άρ. 753 έχει ισοσθενείς συνέπειες προς εκείνες της κλήτευσης με διαταγή δικαστηρίου που αναπτύξαμε ανωτέρω. Επιτελούν δε τον ακριβώς ίδιο σκοπό. Ωστόσο, διαφοροποιούνται αναφορικά με το διαδικαστικό στάδιο που συνήθως διατάσσονται (η κλήτευση διατάσσεται συνηθέστερα κατά την προδικασία) και κυρίως, ως προς την διαδικασία που τροχοδρομούν. Με την διαταγή κλήτευσης, ο αιτών επιφορτίζεται απλώς με την επίδοση της αίτησής του προς το πρόσωπο που προσδιόρισε το δικαστήριο. Αντίθετα, η προσεπίκληση του άρ. 753 άγει σε μία δαπανηρότερη και πιο χρονοβόρα διαδικασία (§ 2), αφού ο διάδικος που κατονομάζεται στη απόφαση οφείλει να επιμεληθεί την κατάθεση δικογράφου, αλλά και την επίδοση του στον προσεπικαλούμενο⁸⁵⁰. Από την συντέλεση της τελευταίας, ο προσεπικαλούμενος αποκτά την ιδιότητα του διαδίκου της εκούσιας δικαιοδοσίας⁸⁵¹. Επομένως, κατά την γνώμη μας, αν δεν συντρέχει αποχρών λόγος υπέρ της προσεπίκλησης, πρέπει, για λόγους οικονομίας της δίκης, να προκρίνεται η λύση της κλήτευσης, κατ' άρ. 747 § 3 ΚΠολΔ. Αν ο διάδικος δεν συμμορφωθεί με την διαταγή του δικαστηρίου για προσεπίκληση, η συζήτηση κηρύσσεται απαράδεκτη⁸⁵².

V. Οι εξουσίες του δικαστηρίου ως προς το νοητικό υλικό της πρωτοβάθμιας δίκης

Με ευρύτητα διαγράφονται οι εξουσίες του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου αναφορικά με το νοητικό υλικό της δίκης, το οποίο είναι, εξίσου με το πραγματικό και το αποδεικτικό, απαραίτητο για την έκδοση μιας ορθής δικαστικής απόφασης. Έτσι, το δικαστήριο *ex officio* ανευρίσκει, ερμηνεύει και εφαρμόζει τον κρίσιμο κανόνα δικαίου, ενώ λαμβάνει υπόψη και αυτεπαγγέλτως τα διδάγματα της κοινής πείρας, αλλά και τυχόν ειδικές του γνώσεις. Με όριο, λοιπόν, τον αναιρετικό έλεγχο, καθώς και ορισμένες ενδοδιαδικαστικές δεσμεύσεις συνεχόμενες με το νομικό υλικό (άρ. 20Α § 5, 580 §§ 1,4 ΚΠολΔ, 267

⁸⁴⁹ Έτσι και Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 753, σ. 409, αριθμ. 1.

⁸⁵⁰ ΜΠΚιλκ 85/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΠατρ 209/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁵¹ ΕφΠατρ 9/2017, ΕλλΔνη 2017.499.

⁸⁵² Κ. Κεραμέυς/Δ. Κονδύλης/Ν. Νίκας (-Π. Αρβανιτάκης), Ασφαλιστικά μέτρα, άρ. 753, σ. 410, αριθμ. 2.

ΣΛΕΕ), το δικαστήριο μεταχειρίζεται ελεύθερα του νοητικού υλικού της δίκης, άνευ επιρροής της δικονομικής συμπεριφοράς των διαδίκων.

A. Εξουσίες ως προς το νομικό υλικό

1. Η αρχή *iura novit curia*

Η θεμελιώδης και γενική δικαιοϊκή αρχή *iura novit curia*⁸⁵³ ισχύει αναμφίβολα και στο πεδίο της πολιτικής δίκης⁸⁵⁴. Έτσι, στο μεν επίπεδο της κατάστροφης της μείζονας πρότασης του δικανικού συλλογισμού, το δικαστήριο αναζητεί αυτεπάγγελτα την προσήκουσα νομική διάταξη και δεν δεσμεύεται ούτε από τους επικαλούμενους από τους διαδίκους κανόνες δικαίου ούτε από την προκρινόμενη από τους τελευταίους ερμηνεία τους⁸⁵⁵, στην δε ελάχιστο πρόταση του ιδίου συλλογισμού υπαγάγει, ανεξάρτητα από τα νομικά επιχειρήματα των διαδίκων, τα πραγματικά περιστατικά στον επιλεγέντα από το ίδιο κανόνα δικαίου και χαρακτηρίζει ελεύθερα την επίδικη έννομη σχέση⁸⁵⁶. Με άλλα λόγια, ο έλεγχος της νομικής βασιμότητας του ενδίκου βοηθήματος ή του πραγματικού ισχυρισμού ανήκει αποκλειστικά στο δικαστήριο⁸⁵⁷.

Βέβαια, οι διάδικοι δεν είναι πλήρως ξένοι ως προς την ανωτέρω την διαδικασία. Κατά το συζητητικό σύστημα, αυτοί είναι που εισφέρουν, με πληρότητα και σαφήνεια (άρ. 216 ΚΠολδ), τα πραγματικά περιστατικά της ιστορικής βάσης της αγωγής των ισχυρισμών τους (και υποβάλλουν, επίσης, το αίτημά τους), τα οποία, στη συνέχεια το δικαστήριο υπαγάγει στον αναζητηθέντα κανόνα δικαίου⁸⁵⁸. Καθοδηγείται, έτσι, ο δικαστής στην αναζήτηση της νομικής βάσης⁸⁵⁹. Εξάλλου, οι διάδικοι τόσο με τα

⁸⁵³ Για την εξέλιξη και θεμελίωση της αρχής στα ηπειρωτικά νομικά συστήματα, όπως το ημεδαπό, βλ. *B. Τσιγαρίδας*, Η Αρχή *Iura Novit Curia* στη Διοικητική Δίκη, 2021, σ. 22 επ..

⁸⁵⁴ Βλ. ΑΠ 859/2003, ΧρΙδ 2004.278.

⁸⁵⁵ *K. Κεραμέζ*, Αστικό δικονομικό δίκαιο, ο.π., σ. 153 · Εφαθ 3428/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΑθ 2488/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕιρΙλίου 25/2018, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΕιρΡοδ 40/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁵⁶ ΑΠ 83/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 458/2017, ΕλλΔνη 2017.1075, με σχόλιο *K. Γεωργίου* · ΠΠΡοδ 43/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΠΠΑθ 2840/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁵⁷ *E. Ασημακοπούλου*, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 100.

⁸⁵⁸ ΕιρΚαλλιθ 422/2015, Αρμ 2016.222.

⁸⁵⁹ *E. Ασημακοπούλου*, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 108. Θα ήταν, μάλιστα, υποστηρίξιμη η θέση ότι στην πραγματικότητα ο διάδικος, δια της ιστορικής βάσης και του αιτήματος περιορίζει την εξουσία *iura novit curia* και άρα, είναι ορθή η περαιτέρω σκέψη της *E. Ασημακοπούλου* (*ibid*, § 2, σ. 104) ότι «ο έμμεσος ή άμεσος νομικός ισχυρισμός του διαδίκου συνήθως συμπίπτει με την υπαγωγή στην οποία προβαίνει το δικαστήριο.».

δικόγραφέ τους όσο και με προσκομιζόμενες γνωμοδοτήσεις νομομαθών διαφωτίζουν⁸⁶⁰ το δικαστήριο αναφορικά με τους εφαρμοστέους κανόνες δικαίου. Πάντως, ο δικαστής δεν υποχρεούται να λάβει υπόψη και τους νομικούς ισχυρισμούς των διαδίκων⁸⁶¹. Έτσι, το δικαστήριο, αφενός οριοθετεί το πεδίο της αυτεπάγγελτης δράσης του και αφετέρου, επικουρείται ουσιαστικά στο υπαγωγικό του έργο από τους διαδίκους, ειδικά εάν ληφθεί υπόψη το δεδομένο ότι, κατ' αρχήν, υπέχει την υποχρέωση να αναζητήσει κανόνα δικαίου σε όλο το πλέγμα της έννομης τάξης μας.

Συναφώς, υποστηρίζεται⁸⁶² ευρέως ότι εκφεύγει της διαθετικής ελευθερίας του ενάγοντος η επιλογή μίας νομικής βάσης (λ.χ. της ερειδόμενης σε δικαιοπραξία), επιφυλασσόμενος ταυτόχρονα να επανέλθει στο μέλλον με νέα αγωγή, υπό άλλη βάση (λ.χ. αδικοπρακτική). Τούτο, πράγματι, θα περιόριζε τον υπαγωγικό ορίζοντα του δικαστηρίου και συνεπώς, την εξουσία *iura novit curia*⁸⁶³, εάν δεχτούμε ότι πρόκειται περί συρροής νομικών βάσεων της ίδιας αξίωσης και όχι αυτοτελών αξιώσεων του ουσιαστικού δικαίου. Διότι, στην τελευταία περίπτωση, με την πρόκριση λ.χ. του συμβατικού υποβάθρου της αντιδικίας, ο ενάγων σαφώς επιλέγει να επιδιώξει δικαστικά την φερόμενη αξιώσή για συμβατική αποζημίωση, επιλογή που πρέπει να γίνει σεβαστή από το δικαστήριο, βάσει της αρχής της διαθέσεως. Έτσι, εν προκειμένω, το δικαστήριο θα κωλύεται να υπαγάγει το επικαλούμενο βιοτικό συμβάν σε άλλον κανόνα δικαίου, διότι τότε θα πρόκειται περί έτερης αξίωσης που δεν κατάγει προς διάγνωση ο ενάγων. Πιστεύουμε ότι αμφότερες οι ως άνω νομικές θέσεις είναι υποστηρίξιμες, ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι η νομολογία τηρεί επαμφοτερίζουσα στάση ως προς τον ακριβή χαρακτήρα της συρροής (αν πρόκειται, δηλαδή, για νομικές βάσεις ή για αξιώσεις). Πάντως, επί του ημεδαπού θετικού δικαίου⁸⁶⁴, δεν νοείται

⁸⁶⁰ Κ. Κεραμέυς, Αστικό δικονομικό δίκαιο, ο.π., σ. 152.

⁸⁶¹ Χ. Απαλαγάκη, Το δικαίωμα ακρόασης των διαδίκων στην πολιτική δίκη, 1989, σ. 128.

⁸⁶² Ν. Κατηφόρης, Εξουσίες, σ. 139 · Σ. Τσαντίνης, Δεδικασμένο και Νομική Αιτία, 2016, § 5, σ. 218 · Ε. Ποδηματά, Δεδικασμένο, τόμ. 1, ο.π., § 3, σ. 77, υποσ. 146. Αντιθ. ο Δ. Κονδύλης, Το Δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2^η έκδ., 2007, σ. 305 – 306, ο οποίος επισημάνει ότι «Πράγματι, επιλέγοντας μία μόνο από τις συρρέουσες αξιώσεις, ο ενάγων εκφράζει τη βούλησή του να μη ληφθούν υπόψη τα πραγματικά περιστατικά που δεν ανήκουν στην αξίωση αυτή (αλλά ανήκουν πιθανόν σε άλλες συρρέουσες αξιώσεις), μολονότι περιέχονται στην αγωγή. Η δήλωση αυτή είναι σύμφωνη με το αξίωμα της διάθεσης, αφού βάσει του αξιώματος αυτού, το αντικείμενο της δίκης το καθορίζει ο ενάγων. Θα μπορούσε άλλωστε ο ενάγων, αν ήθελε, να μην αναφέρει καθόλου τα περιστατικά αυτά στην αγωγή του». Για μια συνολική θεώρηση του ζητήματος, βλ. Ε. Ασημακοπούλου, Η σύγχρονη φυσιογνωμία, § 2, σ. 104 επ..

⁸⁶³ Πρβλ. όμως, Ν. Κατηφόρη, Εξουσίες, σ. 139 - 140 που καταφάσκει το επιτρεπτό της επιλογής του ενάγοντος, αν αυτή έγινε αποδεκτή ρητά ή σιωπηρά από τον εναγόμενο, διότι τότε καταρτίζεται δικονομική συμφωνία ως προς το αντικείμενο της δίκης.

⁸⁶⁴ Στο οποίο συμπεριλαμβάνονται τόσο οι κανόνες του ενωσιακού δικαίου, όσο και εκείνοι των διεθνών συμβάσεων που έχει κυρώσει η χώρα μας (άρ. 28 Σ) (βλ. Ν. Νίκας, ο.π., τόμ. 2, § 75, σ. 461-462).

απόδειξη⁸⁶⁵. Τεκμαίρεται αβίαστα ότι το δικαστήριο είναι εφοδιασμένο με όλα τα γνωσιακά εφόδια, ώστε να μην αγνοεί την ύπαρξη ή το περιεχόμενο του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου.

2. Η αυτεπάγγελτη εφαρμογή του αλλοδαπού δικαίου

Ελαφρώς διαφοροποιημένη διαγράφεται η αντιμετώπιση του αλλοδαπού δικαίου, ενόψει της ρύθμισης του άρ. 337 ΚΠολΔ. Κατ' αρχάς, δεν υφίσταται αμφιβολία ότι στην ημέτερη έννομη τάξη, το αλλοδαπό δίκαιο δεν συνιστά, κατά την σύγχρονη θεώρησή του, πραγματικό ισχυρισμό (“factum”), αλλά δίκαιο⁸⁶⁶. Λογικό επακόλουθο της θέσης αυτής συνιστά η εξομοίωσή του με το ημεδαπό δίκαιο και άρα, δεν τίθεται εκποδών η προμνησθείσα αρχή *iura novit curia*⁸⁶⁷. Τούτο, άλλωστε, επιρρωνύεται από την αδιάστικτη γραμματική διατύπωση του άρ. 337 ΚΠολΔ: «*Το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη αυτεπαγγέλτως και χωρίς απόδειξη το δίκαιο που ισχύει σε αλλοδαπή πολιτεία*». Κατ' αντιδιαστολή, στις δικαιοταξίες του κοινού δικαίου το “*foreign law*” διέρχεται υποχρεωτικά της βασάνου του συζητητικού συστήματος, αφού αντιμετωπίζεται ως πραγματικός ισχυρισμός που πρέπει να προταθεί από τους διαδίκους⁸⁶⁸. Χαρακτηριστικές είναι οι σκέψεις που διαλαμβάνονται σε πρόσφατη απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου του Ηνωμένου Βασιλείου⁸⁶⁹: “*if a party does not rely on a particular rule of law even though it would be entitled to do so, it is not generally for the court to apply the rule of its own motion. The issues in proceedings are defined by the parties' statements of case. Thus, it is for each party to choose whether to plead a case that a foreign system of law is applicable to the claim; but neither party is obliged to do so and, if neither party does, the court will apply its own law to the issues in dispute.*”.

Το άρ. 337 ΚΠολΔ καταλείπει στον δικαστή ευρύ πεδίο ελευθερίας για τον πορισμό της γνώσης του αλλοδαπού δικαίου⁸⁷⁰, σε περίπτωση που το αγνοεί. Τούτη είναι η συνηθέστερη περίπτωση, αν και δεν ελλείπουν περιπτώσεις όπου το δικαστήριο είναι εξοικειωμένο⁸⁷¹ με τον αλλοδαπό κανόνα δικαίου

⁸⁶⁵ Π. Κολοτούρος, Η αναγνώριση της αγωγής, 2021, § 3, σ. 108 · Κ. Κεραμεύς, Αστικό δικονομικό δίκαιο, ο.π., σ. 154.

⁸⁶⁶ ΑΠ 1326/1992, ΕλλΔνη 1994.371.

⁸⁶⁷ ΕφΠειρ 376/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁶⁸ Βλ. P. Hay, The Use and Determination of Foreign Law in Civil Litigation in the United States, The American Journal of Comparative Law 62/2014.215 – 216 · T. C. Hartley, Pleading and Proof of Foreign Law: The Major European Systems Compared, International and Comparative Law Quarterly, 45/1996.272 – 273. Βλ. και R. Fentiman, Foreign Law in National Courts: A Common Law Perspective σε M. Andenas/D. Fairgrieve, Courts and Comparative Law, 2015, σ. 79 – 101.

⁸⁶⁹ FS Cairo (Nile Plaza) LLC v Brownlie [2021] UKSC 45, σκ. 113.

⁸⁷⁰ Χ. Παμπούκης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο – Γενικό Μέρος, τόμ. 1, 2018, σ. 215, αριθ. 352.

⁸⁷¹ Βλ. π.χ. ΜΠΝαυπλ 118/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

(λ.χ. τα δικαστήρια του Πειραιά έχουν συχνή τριβή με το αγγλικό δίκαιο). Πληροφόρηση περί του περιεχομένου του αλλοδαπού δικαίου αρύεται από οποιαδήποτε πηγή γνώσης⁸⁷², χωρίς διαδικαστικούς περιορισμούς, αρκεί το μέσο της γνώσης να είναι πρόσφορο, δηλ. να προσιδιάζεται στην ιδιαιτερότητά του ως δίκαιο⁸⁷³. Έτσι, κατάλληλες πηγές γνώσης συνιστούν ξένα νομοθετικά κείμενα, αποφάσεις ξένων δικαστηρίων, προηγούμενες αποφάσεις σε παρόμοιες υποθέσεις, βεβαίωση αλλοδαπού δικαστικού λειτουργού⁸⁷⁴ ή δικηγόρου⁸⁷⁵, ξένα βιβλιογραφία⁸⁷⁶, γνωμοδοτήσεις ειδικών νομομαθών⁸⁷⁷, καθώς και γνωμοδοτήσεις του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου. Μάλιστα, αρκετές από αυτές τις πηγές τις υποδεικνύουν οι ίδιοι οι διάδικοι, προσκομίζοντας τες στο δικαστήριο⁸⁷⁸, ενώ στην εποχή του διαδικτύου είναι εν πολλοίς προσβάσιμες και από το ίδιο με ένα απλό «κλικ».

Εάν το δικαστήριο, παρά τις προσπάθειές του, αδυνατεί να ποριστεί την γνώση του αλλοδαπού δικαίου τότε, κατ' αρχήν, υποχρεούται να διατάξει απόδειξη⁸⁷⁹. Ο όρος «απόδειξη» στο πλαίσιο του άρ. 337 ΚΠολΔ δεν ταυτίζεται εννοιολογικά με την κατ' άρ. 107 διατασσόμενη απόδειξη. Αντικείμενο της «απόδειξης» δεν συνιστούν ουσιώδη πραγματικά περιστατικά⁸⁸⁰, ούτε και επωμίζεται κάποιος διάδικος με το βάρος επίκλησης ή απόδειξης⁸⁸¹. Γενικά, το δικαστήριο αποδεσμεύεται πλήρως τους κανόνες της αποδεικτικής διαδικασίας⁸⁸². Έτσι, κατ' ακριβολογία, δεν θα έπρεπε να ομιλούμε για απόδειξη, αλλά απλώς για πορισμό γνώσης του αλλοδαπού δικαίου⁸⁸³. Η απόδειξη αυτή μπορεί να γίνει με κάθε πρόσφορο μέσο (συμπεριλαμβανομένων των επώνυμων αποδεικτικών μέσων του άρ. 339 ΚΠολΔ⁸⁸⁴), στην πράξη, όμως, τα πρωτοβάθμια δικαστήρια καταφεύγουν κατά κόρον στην διάταξη προσκομιδής νομικής πληροφορίας από το Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου⁸⁸⁵. Το δικονομικό όχημα αυτής της

⁸⁷² ΜΠΛαμ 157/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁷³ Χ. Παμπούκης, ο.π., σ. 215, αριθμ. 352.

⁸⁷⁴ ΑΠ 1336/1980, ΝοΒ 1981.669.

⁸⁷⁵ ΕφΠειρ 726/2020, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁷⁶ ΕφΠατρ 535/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁷⁷ ΕφΠειρ 76/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁷⁸ Βλ. ΜΠΠειρ 1048/2019, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁷⁹ Ε. Βασιλακάκης/Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου/Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, 6η έκδ., 2017, σ. 81.

⁸⁸⁰ Ε. Ασημακοπούλου, *Η σύγχρονη φυσιογνωμία*, § 2, σ. 111.

⁸⁸¹ ΕφΑθ 744/1982, Αρμ 1985.1084.

⁸⁸² Α. Σκόντζος, *Η δικονομική μεταχείριση του αλλοδαπού δικαίου: νομική φύση, «απόδειξη» και αναιρετικός έλεγχος της εφαρμογής του*, ΕΠολΔ 2017.371 - 372.

⁸⁸³ Γ. Νικολόπουλος, *Δίκαιο αποδείξεως*, 2η έκδ., 2011, § 5, σ. 87.

⁸⁸⁴ Α. Σκόντζος, ο.π., σ. 372.

⁸⁸⁵ Από την πρόσφατη νομολογία, βλ. ΠΠΠειρ 674/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΑθ 1079/2020, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΑγρ 6/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΚλκ 8/2016, Αρμ 2017.98. Βλ. και ΕφΙωαν 107/2022 · ΕφΘεσ 1110/2020, αμφότερες σε ΤΝΠ

ιδιότυπης απόδειξης είναι η επαναλαμβανόμενη συζήτηση του άρ. 254 ΚΠολΔ. Παρότι η δημοσίευση μη οριστικής απόφασης⁸⁸⁶ επιβραδύνει την διαδικασία, πρέπει να προκριθεί έναντι της πιθανής *praeter legem* εφαρμογής του άρ. 237 § 8 και άρα, της έκδοσης απλής διάταξης επανάληψης της συζήτησης. Και τούτο διότι, η τελευταία είναι ανατιολόγητη. Η αποτύπωση όμως της δικανικής συλλογιστικής επί της επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου είναι κρίσιμη τόσο για την άρση της ενδοδιαδικαστικής δέσμευσης στο πλαίσιο της ανάκλησης υπό το άρ. 309 ΚΠολΔ όσο και για τον έλεγχο της εκδοθησόμενης απόφασης από δευτεροβάθμιο δικαστήριο ή τον Άρειο Πάγο. Επομένως, εν προκειμένω, η μη οριστική απόφαση παρέχει, κατά την γνώμη μας, περισσότερα εχέγγυα για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

Αν παρά τις αυτεπάγγελτες προσπάθειες του, το δικαστήριο δεν κατορθώσει να πληροφορηθεί το περιεχόμενο του αλλοδαπού δικαίου, τότε θα εφαρμόσει ως *lex necessitatis* και προς αποφυγή αρνησιδικίας, την *lex fori*, ήτοι το ελληνικό δίκαιο⁸⁸⁷. Πάντως, εν έτει 2022, η εν λόγω άποψη διατηρεί μάλλον θεωρητική αξία στην ολότητά της, αφού είναι λίγα τα κράτη, το δίκαιο των οποίων είναι αδύνατο να καταστεί αντικείμενο επαρκούς πληροφόρησης και είναι σχεδόν απίθανο να αχθεί ενώπιον ημεδαπού δικαστηρίου διαφορά με αντίστοιχο στοιχείο αλλοδαπότητας. Η *lex necessitatis* δεν έχει όμως απωλέσει την σημασία της ως προς ειδικότερους κλάδους του αλλοδαπού δικαίου⁸⁸⁸, αλλά και στο πλαίσιο των ασφαλιστικών μέτρων. Εκεί, η κρατούσα άποψη στην νομολογία υποστηρίζει ότι «δεν εκδίδεται απόφαση για αποδείξεις ως ασυμβίβαστη προς τον κατεπείγοντα χαρακτήρα της μορφής αυτής έννομης προστασίας...αν ο δικαστής δεν γνωρίζει ή δεν μπορεί να πληροφορηθεί διαφορετικά, χωρίς να διατάξει αποδείξεις, το περιεχόμενο του αλλοδαπού δικαίου, εφαρμόζει καταρχήν το ημεδαπό δίκαιο.»⁸⁸⁹. Θεωρούμε ότι η αποδοχή της άποψης αυτής δικαιολογεί ορισμένες επιφυλάξεις. Και τούτο διότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η επανάληψη της συζήτησης δεν μπορεί εκ προοιμίου να αποκλειστεί στην διαδικασία των

QUALEX.

⁸⁸⁶ Η οποία δύναται να ανακληθεί αν λ.χ. εφαρμόστηκε εσφαλμένα ο κανόνας σύγκρουσης και διατάχθηκε η προσκομιδή νομικής πληροφορίας για δίκαιο που δεν ήταν εν τέλει εφαρμοστέο (βλ. ΜΠΘεσ 2890/2018, ο.π. · ΜΠΑθ 835/2017, ο.π.).

⁸⁸⁷ Α. Σκόντζος, ο.π..374 · ΕφΠειρ 275/2012, ΕΝαυτΔ 2012.208. Πρβλ. όμως ΕφΠειρ 1292/1990, ΕΝαυτΔ 1991.114, κατά την οποία η άποψη περί εφαρμογής του ημεδαπού δικαίου λόγω ανάγκης «δεν βρίσκει κανένα έρεισμα στο άρθρο 337 ΚΠολΔ και στις διατάξεις του ελληνικού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου...αφορά την ακραία και απίθανη περίπτωση που θα είναι αδύνατο να διαπιστωθεί το περιεχόμενο του αλλοδαπού δικαίου και προϋποθέτει γι' αυτό ότι το δικαστήριο έχει εξαντλήσει κάθε προσπάθεια να πληροφορηθεί το δίκαιο αυτό».

⁸⁸⁸ Βλ. ΜΠΠειρ 377/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (όπου ο ενάγων προσκόμισε βεβαίωση από το Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού δικαίου περί μη ύπαρξης αναγκαίων πηγών για την διακρίβωση της ιταλικής εργατικής νομοθεσίας).

⁸⁸⁹ ΜΠΘεσ 17171/2008, ΕΠολΔ 2008.696, με σχόλιο Δ. Σταματιάδη. Έτσι και ΜΠΠειρ 472/2019 · ΜΠΠειρ 146/2019, αμφότερες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΠειρ 158/2017, ΕΕμπΔ 4/2017.900 · ΜΠΠειρ 84/2016 · ΜΠΠειρ 2155/2014, αμφότερες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

ασφαλιστικών μέτρων⁸⁹⁰. Σε κάθε δε περίπτωση, το δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει αφενός, την ανάγκη αποφυγής επιβράδυνσης της δίκης και τα συμφέροντα των διαδίκων και αφετέρου, την πιθανότητα να κατέληγε σε μία εντελώς διαφορετική απόφαση εάν ποριζόταν την γνώση του αλλοδαπού δικαίου και την εφάρμοζε⁸⁹¹. Ακόμα, οφείλει να αξιολογήσει τις ατομικές δυνατότητες των διαδίκων για την εισφορά του απαραίτητου αλλοδαπού νομικού υλικού. Μια αιτούσα εταιρεία που ανήκει σε όμιλο που δραστηριοποιείται εντός της Ε.Ε. είναι πιθανόν να μπορεί να προσκομίσει επαρκείς πληροφορίες σε σύντομο χρονικό διάστημα. Αντίθετα, ζευγάρι πολιτών τρίτου κράτους που ερίζει για την ανάθεση της προσωρινής επιμέλειας του τέκνου τους μάλλον δεν θα είναι σε θέση να διαφωτίσει – έστω και με μια ιδιωτική γνωμοδότηση – το δικαστήριο ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο, σε χρόνο που προσήκει στην προσωρινή έννομη προστασία.

Η εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου αναφορικά με το εφαρμοστέο δίκαιο είναι μεν διευρυμένη, πλην όμως, όχι αναιρετικά ανέλεγκτη⁸⁹². Πάντως, παρά τις έντονες επιφυλάξεις της επιστήμης⁸⁹³, το Ακυρωτικό σταθερά νομολογεί⁸⁹⁴ (δίχως, βέβαια, κάποια αιτιολογία στην μείζονα σκέψη) ότι τυχόν πλημμέλειες περί την διαδικασία πληροφόρησης του αλλοδαπού δικαίου εκφεύγουν του αναιρετικού ελέγχου.

3. Η ιδιότυπη εφαρμογή του άρ. 249 ΚΠολΔ

Στην νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας διαφαίνεται σημαντική διεύρυνση της κατ' άρ. 249 ΚΠολΔ εξουσίας αναστολής της δίκης, συνεχόμενη άμεσα με το νομικό υλικό της τελευταίας. Ειδικότερα, τα πρωτοβάθμια δικαστήρια⁸⁹⁵, παραπέμποντας κατά κόρον σε αποφάσεις των τμημάτων του Ακυρωτικού⁸⁹⁶, εφαρμόζουν το άρ. 249 ΚΠολΔ και όταν εκκρεμεί ενώπιον της Ολομέλειας του Αρείου

⁸⁹⁰ Βλ. ΠΠΑθ 3955/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΑθ 1530/2022, ο.π. · ΜΠΠατρ 158/2015, ΝοΒ 2016.291.

⁸⁹¹ Χ. Παμπούκης, ο.π., σ. 219, αριθμ. 357.

⁸⁹² Για τα όρια του αναιρετικού ελέγχου, βλ. εκτενώς Α. Σκόντζος, ο.π..375 επ. · Ε. Βασιλακάκης/Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου/Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ο.π., σ. 82-83.

⁸⁹³ Αντί άλλων, βλ. Χ. Παμπούκης, ο.π., σ. 226 – 227, αιθμ. 363 – 364.

⁸⁹⁴ Βλ. ΑΠ 131/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 581/2010, ΕΕμπΔ 2011.142.

⁸⁹⁵ ΜΠΚερκ 791/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΠατρ 422/2022 · ΜΠΠατρ 170/2022, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΚαλαμ 49/2022, ΤΝΠ QUALEX · ΜΠΘεσ 36/2022, ΝοΒ 2022.855 · ΜΠΚορ 15/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΜΠΗλ 318/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. και ΕφΑθ 1061/2021, ΤΝΠ QUALEX · ΕφΠατρ 131/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. όμως και ΜΠΠατρ 265/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΕπΞανθ 67/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁹⁶ Βλ. τις ΑΠ 895/2021 · ΑΠ 649/2021 · ΑΠ 391/2021, όλες σε ΤΝΠ QUALEX · ΑΠ 497/2020 · ΑΠ 406/2018 · ΑΠ 383/2018,

Πάγου λόγος αναίρεσης, με τον οποίο τίθεται το ίδιο ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος⁸⁹⁷ με εκείνο που χρίζει ερμηνείας στη εκκρεμή δίκη. Συνακόλουθα, κατά τη νομολογιακή αυτή τάση, χωρεί αναστολή της δίκης έως ότου αποφανθεί η Ολομέλεια για τον οικείο λόγο αναίρεσης και κατ' επέκταση για το κύριο ή προδικαστικό νομικό ζήτημα της δίκης.

Δεν χωρεί, λοιπόν, αμφιβολία ότι, ήδη προ της ένταξης του άρ. 20Α στο πρώτο βιβλίο του ΚΠολΔ, η νομολογία είχε διαπλάσει ένα θεσμό ιδιότυπης «πilotικής» δίκης. Δεν είναι τυχαίο ότι στις σχετικές αποφάσεις μνημονεύεται ως δικαιοπολιτικό έρεισμα της διασταλτικής εφαρμογής του άρ. 249 η «ενότητα της νομολογίας»⁸⁹⁸. Η δε νομολογιακή αυτή θέση διατηρεί την σημασία της και μετά την υιοθέτηση του θεσμού της πρότυπης πολιτικής δίκης σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου η Τριμελής Επιτροπή του Αρείου Πάγου απορρίπτει⁸⁹⁹ το αίτημα εισαγωγής του ενδίκου βοηθήματος στην Ολομέλεια. Αρύομενοι το πρόσφατο παράδειγμα των υπ' αριθμ. 3 & 4/2022 πράξεων της Επιτροπής⁹⁰⁰, αν, στο προσεχές μέλλον, Τμήμα του Ακυρωτικού παραπέμψει στην Πλήρη Ολομέλεια του δικαστηρίου λόγο αναίρεσης σχετιζόμενο με την νομιμότητα της ρήτρας αναπροσαρμογής (κατά τα άρ. 563 § 2 ΚΠολΔ, 27 Ν. 4938/2022), τότε, παρά την μη εισαγωγή της συλλογικής αγωγής σε pilotική δίκη, τα δικαστήρια της ουσίας θα επιστρατεύσουν το άρ. 249 ΚΠολΔ, προκειμένου να επιτύχουν – ιδεοκρατικά και όχι λειτουργικά - το ίδιο αποτέλεσμα, ήτοι την «ενότητα της νομολογίας».

Φοβούμαστε ότι η προκρινόμενη από την νομολογία ερμηνεία του άρ. 249 ΚΠολΔ αποβαίνει, εν τέλει, *contra legem* για τους ακόλουθους λόγους. Πρώτον, διευρύνει αυθαίρετα τα δικαιοπολιτικά ερείσματα της εν λόγω διάταξης, τα οποία εντοπίζονται στην έκδοση αντιφατικών αποφάσεων και στην εναρμόνιση των δικαστικών κρίσεων σχετικά με το ίδιο ζήτημα. Η «ενότητα της νομολογίας» δεν

όλες σε www.areiospagos.gr, στις οποίες υποστηρίζεται ότι το άρ. 249 ΚΠολΔ εφαρμόζεται και «όταν κάποιο σοβαρό, νομικό ζήτημα, το οποίο πρέπει να επιλυθεί από το οικείο αναιρετικό τμήμα, έχει παραπεμφθεί ήδη στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, ως ζήτημα εξαιρετικής σημασίας, όπου και εκκρεμεί».

⁸⁹⁷ Λ.χ. στην πλειοψηφία των αποφάσεων της υπ' αριθμ. 895 παραπομπής, το νομικό ζήτημα που εκκρεμεί ενώπιον της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου είναι εκείνο της συνταγματικότητας ή μη της ρύθμισης του Ν. 3869/2010, κατά την οποία οι βεβαιωμένες οφειλές προς το Δημόσιο μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ρύθμισης των χρεών του υπερχρεωμένου φυσικού προσώπου.

⁸⁹⁸ Βλ. σχετικά ΕφΘεσ 673/2009, ΕφΑΔΠολΔ, 2009.826.

⁸⁹⁹ Βλ. ΠραξΕπιτρΑρθ20ΑΚΠολΔ 4/2022, ΕΠολΔ 2022.201 = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ · ΠραξΕπιτρΑρθ20ΑΚΠολΔ 3/2022, ΕΠολΔ 2022.198 = ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, όπου η Επιτροπή αποφάνθηκε υπέρ της μη εισαγωγής του νομικού ζητήματος της νομιμότητας της ρήτρας αναπροσαρμογής στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας προς επίλυση από την Ολομέλεια του Ακυρωτικού.

⁹⁰⁰ *Ibid.*

συγκαταλέγεται σε αυτούς τους σκοπούς, είναι έννοια ξένη προς την λειτουργία της διάταξης, ούτε και μπορεί λυσιτελώς να εξυπηρετηθεί από αυτήν. Δεύτερον, για να εφαρμοστεί το άρ. 249 ΚΠολΔ απαιτείται δεσμός προδικαστικότητας μεταξύ των δικών ή, σε κάθε περίπτωση, μιας μορφής πραγματικής και όχι νομικής εξάρτησης μεταξύ τους. Τα στοιχεία αυτά ελλείπουν στην ακολουθούμενη από την νομολογία εφαρμογή της ρύθμισης. Εύστοχα, λοιπόν, παρατηρεί ο Π. Αρβανιτάκης⁹⁰¹ ότι η «απαιτούμενη για την εφαρμογή της διατάξεως σχέση προδικαστικότητας ως προς την ουσία της διαφοράς δεν υπάρχει, όταν η σύνδεση της αναστελλόμενης δίκης με την εκκρεμή ενώπιον άλλου δικαστηρίου δίκη εντοπίζεται στη μείζονα πρόταση, στο κοινό δηλαδή νομικό ζήτημα που ανακύπτει στα δύο δικαστήρια». Τρίτον, στο ημέτερο, ηπειρωτικό μοντέλο πολιτικής δίκης, όπου απουσιάζουν τα νομολογιακά “precedents”, όταν ο δικονομικός νομοθέτης επιθυμεί την δέσμευση του κατώτερου δικαστηρίου ως προς το νόημα που προσέδωσε σε κανόνα δικαίου το ανώτερο δικαστήριο, το ορίζει ρητά⁹⁰². Τούτο καθίσταται σαφές από την νεοπαγή ρύθμιση του άρ. 20Α ΚΠολΔ, αλλά και το άρ. 580 § 4 ΚΠολΔ. Έτσι, ελλείψει ειδικότερης διάταξης, το δικαστήριο δεν μπορεί να «εφεύρει» μια εξουσία, που, ούτε λειτουργικά εξομοιώνεται με προδικαστικό ερώτημα, ούτε και εναρμονίζεται με το γράμμα του άρ. 249 ΚΠολΔ⁹⁰³. Επομένως, πιστεύουμε ότι η νομολογιακή διεύρυνση της απορρέουσας από την διάταξη αυτή εξουσίας του δικαστηρίου είναι αποδοκιμαστέα⁹⁰⁴.

4. Η αποστολή προδικαστικού ερωτήματος επί νομικού ζητήματος προς τον Άρειο Πάγο

Μία από τις σπουδαιότερες εξουσίες του δικαστηρίου αναφορικά με το νομικό υλικό της δίκης προβλέπεται στο άρ. 267 ΣΛΕΕ, εσχάτως δε και στο εθνικό δικονομικό μας δίκαιο: το προδικαστικό ερώτημα. Άλλοτε παριστάμενο ως ευχέρεια του δικαστή και άλλοτε ως υποχρέωσή του, η τελολογία του

⁹⁰¹ Π. Αρβανιτάκης σε παρατηρήσεις υπό την ΜΠΘεσ 4392/2013, ΕΠολΔ 2013.212.

⁹⁰² *Ibid.*

⁹⁰³ Πρβλ. και Εφαθ 10616/1990, ο.π., όπου το δικαστήριο κατέφυγε στο άρ. 249 ΚΠολΔ για να αναβάλλει την έκδοση απόφασης ως και την εκφορά κρίσης από το ΕΔΔΑ. Όμως, η υπόθεση αφορούσε σε εκκρεμή ατομική προσφυγή του εκκαλούντος στο δικαστήριο του Στρασβούργου που συνεχόταν άμεσα με το αντικείμενο της δίκης. Με άλλα λόγια, το Εφετείο δεν ανέστειλε την δίκη σε αναμονή ερμηνευτικής καθοδήγησης από το ΕΔΔΑ περί την ερμηνεία κανόνα δικαίου της ΕΣΔΑ, αλλά επειδή, πράγματι, πληρούταν το πραγματικό του άρ. 249 ΚΠολΔ.

⁹⁰⁴ Βλ. και Π. Αρβανιτάκης, ο.π., κατά τον οποίο «η λύση αυτή... οδηγεί σε αδικαιολόγητη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του άρθ. 249 ΚΠολΔ, σαφώς αντίθετη προς τη βούληση των συντακτών του αλλά και την τελολογία της ρυθμίσεως, που περισσότερο προς την αρνησιδικία φέρει παρά εξασφαλίζει την ασφάλεια του δικαίου και την ενότητα της νομολογίας. Πολύ περισσότερο όταν, όπως στην περίπτωση της δημοσιευόμενης εδώ αποφάσεως, το νομικό ζήτημα απλώς παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Ακυρωτικού, χωρίς να είναι βέβαιο αν και πότε εν τέλει θα εισαχθεί προς εκδίκαση ενώπιόν της.»

ερωτήματος, απευθυνόμενου από ένα ιεραρχικά κατώτερο προς ένα ιεραρχικά ανώτερο δικαστήριο δεν ανάγεται στην παροχή ενός «ασφαλούς λιμένα» κάθε φορά που το τιθέμενο ενώπιον του κατώτερου δικαστηρίου ερμηνευτικό πρόβλημα είναι δυσχερές, δυσεπίλυτο ή αμφισβητούμενο, ούτε, φυσικά, παραμερίζεται η αρχή *iura novit curia*. Αντίθετα, κατατείνει στην επιτάχυνση της δικαιοσύνης και στην ενότητα της νομολογίας επί σημαντικών νομικών ζητημάτων που επηρεάζουν έναν ευρύ κύκλο προσώπων. Με την σειρά της, η ενότητα αυτή, δηλαδή ο διάλογος μεταξύ είτε του εθνικού δικαστή και του Λουξεμβούργου είτε του Αρείου Πάγου και του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, υπηρετεί την ασφάλεια δικαίου και συνακόλουθα, το δημόσιο συμφέρον για την χρηστή απονομή της δικαιοσύνης⁹⁰⁵. Η μελέτη μας στον παρόντα τόπο δεν θα εστιάσει στο προδικαστικό ερώτημα προς το ΔΕΕ, το οποίο έχει ήδη τύχει πλούσιας επιστημονικής επεξεργασίας και νομολογιακής εφαρμογής, αλλά σε εκείνο του άρ. 20Α ΚΠολΔ.

Μετά την δωδεκαετή επιτυχή εφαρμογή του θεσμού της πιλοτικής διοικητικής δίκης (άρ. 1 Ν. 3900/2010), ο νομοθέτης του Ν. 4842/2021 εισήγαγε τον αντίστοιχο μηχανισμό στην πολιτική δίκη, εισάγοντας το άρ. 20Α στο σώμα του ΚΠολΔ. Στην § 1 αυτού ορίζεται διαζευκτικός τρόπος κίνησης του μηχανισμού της πρότυπης δίκης. Ειδικότερα, το αίτημα προς την εκεί προβλεπόμενη Τριμελή Επιτροπή του Ακυρωτικού, η οποία και φέρει την αποφασιστική αρμοδιότητα αναφορικά με την εισαγωγή ή μη του ενδίκου βοηθήματος ενώπιον της Ολομέλειας του δικαστηρίου, μπορεί να υποβληθεί είτε από τους διαδίκους είτε από το ίδιο το δικαστήριο αυτεπαγγέλτως. Αντίστοιχη ρύθμιση ισχύει και για τα διοικητικά δικαστήρια (άρ. 1 § 2 Ν. 3900/2010) και δικαιολογείται από τους σκοπούς της πιλοτικής δίκης, την προώθηση των οποίων οφείλει να επιδιώκει *sua sponte* και το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Πάντως, πρόκειται για μια δικαιοπολιτική επιλογή για την οποία εκφράστηκαν επιφυλάξεις στους κόλπους της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής του Ν. 4842/2021. Τούτες συνέχονταν αφενός με την μη απεμπόληση του δικαιώματος και της υποχρέωσης του δικαστηρίου της ουσίας για διάχυτο έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων (όταν το νομικό ζήτημα παρουσιάζει χροιά συνταγματικού δικαίου)⁹⁰⁶,

⁹⁰⁵ Πρβλ. την απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Slowakische Republik v Achmea BV*, C-284/16, σκ. 37 «ακρογωνιαίο λίθο του διαμορφωμένου κατ' αυτόν τον τρόπο δικαιοδοτικού συστήματος αποτελεί η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ η οποία, καθιερώνοντας τον διάλογο σε επίπεδο δικαιοδοτικών οργάνων ακριβώς μεταξύ του Δικαστηρίου και των δικαστηρίων των κρατών μελών, αποσκοπεί στη διασφάλιση της ενότητας της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, καθιστώντας κατά τον τρόπο αυτό δυνατή τη διασφάλιση της συνοχής του, της πλήρους αποτελεσματικότητάς του και της αυτονομίας του καθώς και, εν τέλει, του ιδιάζοντος χαρακτήρα του δικαίου που θεσπίζουν οι Συνθήκες».

⁹⁰⁶ Βλ. και Ν. Κλαμαρής, Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (μετά τον ν. 4842/2021) σε επανεκκίνηση (κατάργηση στρεβλώσεων του ν. 4335/2015 και προσπάθεια για επιστροφή σε, κάποια, δικονομική κανονικότητα). Σκέψεις για κάποιες μεταρρυθμίσεις του ν. 4842/2021 (και) υπό το πρίσμα δικαιοκρατικών (και με βάση τη δικονομική δογματική) αξιολογήσεων, ΕΠολΔ 2021.504.

αφετέρου δε με την αποφυγή καταχρηστικών παραπομπών από τα κατώτερα δικαστήρια, οι οποίες, εν τέλει, θα παρέλκυαν την δίκη⁹⁰⁷. Το τελευταίο, όμως, ενδεχόμενο αποσοβείται μέσω του «φιλτραρίσματος» της Τριμελούς Επιτροπής και του πειθαρχικού ελέγχου των ειρηνοδικών και των πρωτοδικών. Εξάλλου, νομίζουμε ότι η πιλοτική δίκη ως θεσμός – και όχι η δυνατότητα υποβολής προδικαστικού ερωτήματος *per se* - μόνο φαινομενικά προκαλεί ρήγμα στο σύστημα του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, βάσει των ακόλουθων σκέψεων. Πρώτον, ο σκοπός του άρ. 93 § 4 Σ, ήτοι, η δικαστική κρίση επί της συνταγματικότητας του νόμου, πληρούται, αφού αποφαίνεται, πράγματι, επί αυτής, ο Άρειος Πάγος. Δεύτερον, η υποχρέωση διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας εξακολουθεί να υφίσταται για όσα δικαστήρια δεν δεσμεύονται, σύμφωνα με το άρ. 20Α § 4 ΚΠολΔ, από την απόφαση της Ολομέλειας του Ακυρωτικού⁹⁰⁸. Τρίτον, όπως θα υποστηριχθεί κατωτέρω, στην αιτιολογία της απόφασης υποβολής προδικαστικού ερωτήματος θα πρέπει να περιέχεται η γνώμη του ερωτώντος δικαστηρίου ως προς το επίμαχο νομικό ζήτημα, ήτοι την συμβατότητα ή μη του κρίσιμου κανόνα δικαίου με το Σύνταγμα⁹⁰⁹. Έτσι, δεν απεμπολείται η σύμφυτη με τον διάχυτο έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων εξουσία του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Αν τελικά ο Άρειος Πάγος προκρίνει διαφορετική θέση επί της συνταγματικότητας από αυτή που διατύπωσε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, η δέσμευση του τελευταίου θα είναι λειτουργικά ισοδύναμη με εκείνη υπό το άρ. 580 § 4 ΚΠολΔ, αν η απόφασή του είχε αναιρεθεί κατά παραδοχή του πρώτου λόγου αναίρεσης από το άρ. 559.

Το προδικαστικό ερώτημα δεν τυγχάνει διαφορετικής μεταχείρισης από το αίτημα του διαδίκου για την κίνηση του μηχανισμού της πιλοτικής δίκης. Μόνο η πράξη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου για την απευθείας εισαγωγή του βοηθήματος στην Ολομέλεια του Ακυρωτικού αντιμετωπίζεται ευνοϊκά από τον νομοθέτη. Επομένως, το δικαίωμα παραπομπής του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου υπόκειται στον έλεγχο της Τριμελούς Επιτροπής και διέρχεται της βασάνου ύπαρξης των μνημονευόμενων στο άρ. 20Α § 1 εδ. α' προϋποθέσεων. Έτσι, με το σχετικό ένδικο βοήθημα πρέπει να τίθεται «*νέο δυσχερές ερμηνευτικό νομικό ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος που έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων.*»⁹¹⁰. Εφόσον

⁹⁰⁷ Σ. Πανταζόπουλος, Ο νόμος 4842/2021.15.

⁹⁰⁸ Σ. Πανταζόπουλος, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές, σ. 315. Πρβλ. και ΟλΣτΕ 2287/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ = Αρμ 2015.1371. Για τη δεσμευτικότητα της απόφασης επί της πιλοτικής δίκης, βλ. Π. Αρβανιτάκης, Συλλογική Αγωγή και Πιλοτική Δίκη, Αρμ 2022.1381-1386.

⁹⁰⁹ Έτσι (ως προς τον Ν. 3900/2010), Γ. Τατσόπουλος, Η αναδιάρθρωση των σχέσεων του νομοθέτη και του δικαστή στο ελληνικό σύστημα της συνταγματικότητας των νόμων, ΘΠΔΔ 12/2020.1087 – 1088.

⁹¹⁰ Για τις προϋποθέσεις αυτές βλ. Ι. Βενιέρης, Η πιλοτική δίκη στην πολιτική δικαιοσύνη –Σκέψεις με αφορμή τις Πράξεις υπ' αριθ. 3-4/2022 της Επιτροπής του άρθρου 20Α ΚΠολΔ–, ΕΠολΔ 2022.136-147 · Ν. Κλαμαρής, Η «Πιλοτική Δίκη» με βάση το

οι εν λόγω προϋποθέσεις δεν συντρέχουν, η Επιτροπή θα αρνηθεί την εισαγωγή του ερωτήματος και κατ'επάκταση, του ένδικου βοηθήματος στην Ολομέλεια.

Στο ερώτημα αν μπορεί οποιοδήποτε δικαστήριο, εκδικάζοντας με οποιαδήποτε διαδικασία να αποστείλει προδικαστικό ερώτημα προσήκει καταφατική απάντηση. Μάλιστα, κατ' αναλογία προς τα ισχύοντα υπό το άρ. 267 ΣΛΕΕ, αν η εκδοθησόμενη οριστική απόφαση είναι ανέκκλητη ή αμετάκλητη και το δικαστήριο πειστεί ότι συντρέχουν οι ως άνω προϋποθέσεις, τότε, δέον να αποστείλει άνευ ετέρου προδικαστικό ερώτημα, διότι, δεν παρέχεται η ευκαιρία σε ένα ιεραρχικά ανώτερο δικαστήριο να συμβάλλει, δια του ελέγχου της πρωτοβάθμιας δικαιοδοτικής κρίσης, στην επίλυση του νομικού ζητήματος. Ακόμα, την ίδια εξουσία έχει και ο δικαστής που επιλαμβάνεται αιτήσεων ταχυκίνητων διαδικασιών, λ.χ. ασφαλιστικών μέτρων⁹¹¹, μικροδιαφορών ή έκδοσης διαταγής πληρωμής. Η ρύθμιση του άρ. 20Α § 3 εδ. γ' που ορίζει ότι η «*αναστολή (ενν. εκδίκασης του ένδικου βοηθήματος) δεν καταλαμβάνει την προσωρινή δικαστική προστασία*» δεν σημαίνει ότι οι εν λόγω αιτήσεις εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής της διάταξης⁹¹². Ωστόσο, σε αυτές τις περιπτώσεις, λόγω του κατεπείγοντος χαρακτήρα τους και του κινδύνου βλάβης του διαδίκου από την επιβράδυνση της δίκης, το δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει (κατά πιθανολόγηση), αφενός την ανάγκη για την διασφάλιση της ενότητας της νομολογίας και αφετέρου, την ματαίωση των σκοπών της αντίστοιχης διαδικασίας (λ.χ των άρ. 682 επ. ή 623 επ. ΚΠολΔ)⁹¹³. Βέβαια, στην περίπτωση ειδικά των ασφαλιστικών μέτρων και ενόψει της εξαίρεσης του άρ. 20Α § 3 εδ. γ', η εισαγωγή της αίτησης ενώπιον της Ολομέλειας δεν κωλύει το αρμόδιο κατ' άρ. 683 ΚΠολΔ να διατάξει το αιτούμενο μέτρο ή να εκδώσει προσωρινή διαταγή⁹¹⁴.

Όταν το πρωτοβάθμιο δικαστήριο ασκεί αυτεπαγγέλτως την κατ' άρ. 20Α εξουσία του εκδίδει μη οριστική απόφαση. Τούτη δεν προσβάλλεται, κατά την ρητή επιταγή της § 1 με ένδικα μέσα, αφού αντίθετη δυνατότητα θα ματαίωνε τους σκοπούς της πιλοτικής δίκης⁹¹⁵. Βέβαια, αφής στιγμής η απόφαση

υπό διαβούλευση Σχέδιο-Νόμου: Σκέψεις νομοτεχνικής και δογματικής φύσεως ως προς την προβλεπόμενη ρύθμιση με κριτική αξιολόγηση, ΧρΙδ.245 επ. · Π. Ρεντούλης, ο.π., σ. 9 – 11 · ΠραξΕπιτρΑρθ20ΑΚΠολΔ 4/2022 · 3/2022, αμφότερες ο.π. · ΠραξΕπιτρΑρθ20ΑΚΠολΔ 2/2022, ΕΠολΔ 2022.197-198.

⁹¹¹ Πρβλ. ΣτΕ 315/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹² Ν. Κλαμαρή, Η «Πιλοτική Δίκη».244.

⁹¹³ Πρβλ. ως προς την αντίστοιχη θέση υπό το άρ. 267 ΣΛΕΕ, Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 3η έκδ., 2021, § 24, σ. 712, αρ. 20 · ΜΠΧαν 350/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹⁴ Γ. Γρίβας σε Χ. Απαλαγάκη/Σ. Σταματόπουλο, ο.π., άρ. 20Α, σ. 80, αριθμ. 2. Βλ. και ΣτΕ 315/2021, ο.π..

⁹¹⁵ *Ibid* σ. 79, αριθμ. 2.

δεν τέμνει οριστικά την διαφορά, θα ήταν έτσι και αλλιώς απρόσβλητη δυνάμει των σχετικών απαγορευτικών διατάξεων στο Βιβλίο των Ενδίκων Μέσων⁹¹⁶. Η απόφαση του προδικαστικού ερωτήματος θα πρέπει να φέρει την απαιτούμενη από το Σύνταγμα και τον ΚΠολΔ αιτιολογία. Μάλιστα, στην περίπτωση του άρ. 20Α, τούτη η αιτιολογία είναι εξόχως σημαντική, διότι έτσι μόνο θα μπορέσει η Τριμελής Επιτροπή να ελέγξει την συνδρομή των προϋποθέσεων της § 1. Ειδικότερα, η μη οριστική απόφαση οφείλει⁹¹⁷ α) να αποφαίνεται επί του παραδεκτού του ενδίκου βοηθήματος, εκτός αν το νομικό ζήτημα συνέχεται με διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης⁹¹⁸, β) να αιτιολογεί σαφώς και επαρκώς την συνδρομή εκάστης από τις μνημονευόμενες στο άρ. 20Α § 1 ΚΠολΔ προϋποθέσεις⁹¹⁹ και γ) να αιτιολογεί επαρκώς την «λυσιτέλεια» του ερωτήματος, ήτοι ότι η απάντησή του είναι κρίσιμη για την εκφορά δικαιοδοτικής κρίσης επί της συγκεκριμένης διαφοράς⁹²⁰. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν απαιτείται να λάβει θέση επί του νομικού ζητήματος, καίτοι αυτό είναι σκόπιμο προς το συμφέρον της απονομής της δικαιοσύνης⁹²¹. Πρέπει όμως να δεχτούμε μια εξαίρεση στις περιπτώσεις όπου το νομικό ζήτημα συνέχεται με την συνταγματικότητα νόμου. Εδώ, προς αποφυγή περιπλοκών, επιβάλλεται το δικαστήριο να παραθέσει την άποψη του αναφορικά με το αν ο εφαρμοστέος κανόνας δικαίου είναι συνταγματικός ή όχι. Εξάλλου, στο διατακτικό της εν λόγω απόφασης πρέπει να αναγράφεται συνοπτικά το προδικαστικό ερώτημα και να διατάσσεται η ανατολή της δίκης, έως ότου αποφανθεί επί του ερωτήματος η Τριμελής Επιτροπή του Αρείου Πάγου.

Ερωτάται, αν μπορεί να υποβληθεί προδικαστικό ερώτημα όταν η συζήτηση του προς εισαγωγή στην Ολομέλεια ενδίκου βοηθήματος πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη. Παρότι η ευρύτητα της διατύπωσης του άρ. 20Α ΚΠολΔ επιτρέπει την ανάγνωση ότι και η αγωγή που για οποιοδήποτε λόγο δεν

⁹¹⁶ Πρβλ. Εφαθ 2753/1987, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹⁷ Για «υπόδειγμα» απόφασης υποβολής προδικαστικού ερωτήματος, πρβλ. από την νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων τις πρόσφατες ΔΠΧαν 179/2021 · ΔΠΘεσ 8650/2020, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹⁸ Επομένως, το αναρμόδιο ή το στερούμενο διεθνούς δικαιοδοσίας δικαστήριο μπορούν να υποβάλλουν προδικαστικό ερώτημα μόνο αν αυτό σχετίζεται με εκείνες τις προϋποθέσεις.

⁹¹⁹ Βλ. *Μ. Περάκης*, Σκέψεις και προβληματισμοί επί ενδεχομένων αποκλίσεων των διατάξεων περί πιλοτικής δίκης (ν. 3900/2010 και ν. 4842/2021) από το γράμμα και το πνεύμα των άρθρων 19 § 1 ΣΕΕ και 267 ΣΛΕΕ περί προδικαστικής παραπομπής ενώπιον του ΔΕΕ, ΕλλΔνη 2022.339. Πρβλ. ΟλΣτΕ 1841-3/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΣτΕ 666-7/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΣτΕ 1831/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁹²⁰ *Σ. Πανταζόπουλος*, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές, ο.π., σ. 315. Συνεπώς, αν το ένδικο βοήθημα έχει κριθεί απαράδεκτο, η υποβολή προδικαστικού ερωτήματος συνεχόμενου με την νομική βασιμότητα της αγωγής παρέλκει, αφού, ακόμα και αν απαντηθεί από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο οφείλει και πάλι να απορρίψει την αγωγή (πρβλ. ΣτΕ 2568/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁹²¹ Πρβλ. ΟλΣτΕ 1307 – 8/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΟλΣτΕ 1470/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΣτΕ 1579/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

συζητήθηκε παραδεκτός ενώπιον του ερωτώντος δικαστηρίου μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο πιλοτικής δίκης, υφίστανται μία τροχοπέδη. Η κρίση για την ανάγκη υποβολής προδικαστικού ερωτήματος και συνακόλουθα, η αναστολή της δίκης προϋποθέτουν παραδεκτή συζήτηση του ενδίκου βοηθήματος⁹²². Όμως, εδώ, πρέπει να γίνει μια στάθμιση μεταξύ της απαγγελίας της δικονομικής κύρωσης και της ευόδωσης των δημοσίου συμφέροντος σκοπών της πιλοτικής δίκης. Έτσι, όταν το απαράδεκτο της συζήτησης «*επιβάλλεται από το νόμο προς κατοχύρωση του αποτελέσματος της ακυρότητας άλλης διαδικαστικής πράξης που προηγήθηκε, όπως είναι η ακυρότητα της κλήτευσης ή (και) προς εξασφάλιση της άσκησης δικονομικού δικαιώματος, όπως είναι πρωτίστως το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα της υπεράσπισης*»⁹²³, τότε δεν χωρεί υπερκέρασή του με την αποστολή προδικαστικού ερωτήματος. Αντίθετα, αν αυτό υπαγορεύεται από ετέρους λόγους, π.χ. διατάξεις που εξυπηρετούν τα δημοσιονομικά συμφέροντα του Δημοσίου, μπορεί το πρωτοβάθμιο δικαστήριο να ασκήσει την κατ' άρ. 20Α ΚΠολΔ εξουσία του, διότι υφίστανται υπέρτερα συμφέροντα, τα οποία δεν δύνανται να παραμερισθούν επειδή ο συγκεκριμένος διάδικος υπέπεσε σε τυπική και ιάσιμη παράλειψη π.χ. να κοινοποιήσει αγωγή μεσιτικής αμοιβής στην αρμόδια Δ.Ο.Υ. του μεσίτη. Ακόμη, επί υποκειμενικής ή αντικειμενικής σώρευσης αγωγών δεν μπορεί να αποκλεισθεί εκ προοιμίου η δυνατότητα χωρισμού της υπόθεσης και υποβολής προδικαστικού ερωτήματος μόνο για κάποιους από τους ομόδικους ή μόνο για κάποια από τα σωρευόμενα αιτήματα.

Η εν λόγω μη οριστική απόφαση θα εκδίδεται κατά κανόνα μετά την συζήτηση, όταν ο δικαστής ή ο εισηγητής μελετήσει τον φάκελο της δικογραφίας. Όμως, για λόγους οικονομίας της δίκης και αποτελεσματικής εφαρμογής του άρ. 20Α ΚΠολΔ, οι διάδικοι θα μπορούσαν κατά την συζήτηση (ακόμα και την «τυπική») της υπόθεσης να υποδείξουν την δυνατότητα έκδοσης προδικαστικού ερωτήματος προς το δικαστήριο. Έτσι, το τελευταίο θα μπορούσε να υποβάλλει έγκαιρα προδικαστικό ερώτημα. Φυσικά, αυτή η υπόδειξη δεν συνιστά αίτηση, παρά ευχή προς το δικαστήριο. Επομένως, το τελευταίο δεν είναι υποχρεωμένο να απαντήσει, ούτε και να αιτιολογήσει την τυχόν απορριπτική του κρίση⁹²⁴. Η μη υποβολή προδικαστικού ερωτήματος από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο μπορεί να αποτελέσει λόγο έφεσης⁹²⁵, όχι

⁹²² Βλ. Π. Κολοτούρος, ο.π., σ. 808 · Σ. Μαθίας και Ν. Χριστοδούλου σε παρατηρήσεις υπό την ΠΠΑθ 2757/1988, ΕλλΔνη 1991.994.

⁹²³ ΟΛΑΠ 2/2001, ΝοΒ 2001.1804 · ΑΠ 829/2020, www.areiospagos.gr.

⁹²⁴ Καίτοι στο πλαίσιο του άρ. 267 ΣΛΕΕ, τα πρωτοβάθμια δικαστήρια αιτιολογούν συνήθως τις αντίστοιχες κρίσεις τους, βλ. ΠΠΑθ 334/2016, ΕΕμπΔ 2016.410 · ΠΠΑθ 78/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 5567/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΜΠΑθ 5261/2005, ΧρΙΔ 2005.846.

⁹²⁵ Πρβλ. ως προς το άρ. 267 ΣΛΕΕ, Εφαθ 4311/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

όμως και αναίρεσης.

Τέλος, πρέπει να οριοθετηθεί η σχέση μεταξύ των προδικαστικών ερωτημάτων του άρ. 20Α ΚΠολΔ και 267 ΣΛΕΕ. Οι διατάξεις αυτές τέμνονται όταν το «*νέο δυσχερές ερμηνευτικό νομικό ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος που έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων*» προέρχεται από το ενωσιακό δίκαιο. Σε αυτήν, λοιπόν, την περίπτωση ερωτάται αν το πρωτοβάθμιο δικαστήριο πρέπει να προκρίνει την αποστολή προδικαστικού ερωτήματος προς τον Άρειο Πάγο ή προς το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου. Το ΔΕΕ έχει επανειλημμένα αποφανθεί⁹²⁶ ότι το εθνικό δικαστήριο έχει «*την ευχέρεια να υποβάλει στο Δικαστήριο, σε όποιο στάδιο της διαδικασίας το κρίνει σκόπιμο και μάλιστα ακόμη και μετά το πέρας παρεμπόδισης διαδικασίας ελέγχου συνταγματικότητας (ενν. από ανώτερο δικαστήριο), οποιοδήποτε προδικαστικό ερώτημα εκτιμά ότι είναι αναγκαίο*». Ακόμα, στην απόφαση επί της υπόθεσης *Elchinov*⁹²⁷ το ΔΕΕ διέλαβε ότι «*η ύπαρξη κανόνα του εθνικού δικαίου κατά τον οποίο τα δικαστήρια που δεν αποφαίνονται σε τελευταίο βαθμό δεσμεύονται από τις εκτιμήσεις των ανώτερων δικαστηρίων δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να αναιρεί την ευχέρεια των πρώτων αυτών δικαστηρίων να υποβάλλουν στο Δικαστήριο ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης το οποίο αφορούν οι νομικές αυτές εκτιμήσεις*». Με γνώμονα αυτήν την νομολογία του ΔΕΕ, εξάγεται το αρχικό συμπέρασμα ότι ο μηχανισμός της πολιτικής δίκης δεν μπορεί να περιορίσει, πολλώ δε μάλλον να θέσει φραγμό στην κατ' άρ. 267 ΣΛΕΕ εξουσία του δικαστηρίου⁹²⁸. Επιτρέπει δε την περαιτέρω σκέψη ότι η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, η θέση του ΔΕΕ ως αυθεντικού ερμηνευτή των κανόνων δικαίου της Ένωσης και η ανάγκη πραγμάτωσης της σκοπούμενης με το άρ. 267 ΣΛΕΕ συνεργασίας μεταξύ του Λουξεμβούργου και του εθνικού δικαστή δικαιολογούν την προτίμηση αποστολής προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ όταν τίθεται ζήτημα ενωσιακού δικαίου. Είναι μια λύση σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο, αλλά και με την οικονομία της δίκης, αφού δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο ο Άρειος Πάγος, επιλαμβανόμενος ερωτήματος επί του δικαίου της ΕΕ στο πλαίσιο του άρ. 20Α, να κατέφευγε με την σειρά του στην λύση της προδικαστικής παραπομπής για το ίδιο νομικό ζήτημα. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η εδώ επιχειρούμενη οριοθέτηση αποβαίνει άνευ αντικειμένου, εάν το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έχει την

⁹²⁶ Βλ. τις αποφάσεις στις υποθέσεις *Kernkraftwerke Lippe-Ems GmbH κατά Hauptzollamt Osnabrück*, C-5/14, σκ. 35 · *A κατά B*, C-112/13, σκ. 39 · *Aziz Melki και Sélim Abdeli*, C-188/10 και C-189/10, σκ. 51 και 52. Συναφώς, στην υπόθεση *Puligienica Facility Esco SpA (PFE) κατά Airgest SpA*, C-689/13, σκ. 32, το ΔΕΕ τόνισε ότι «*ένας κανόνας του εθνικού δικαίου δεν μπορεί να εμποδίζει εθνικό δικαστήριο, ανάλογα με την περίπτωση, να κάνει χρήση της ευχέρειας αυτής (ενν. του άρ. 267 ΣΛΕΕ)*».

⁹²⁷ *Georgi Ivanov Elchinov κατά Natsionalna zdravnoosiguritelna kasa*, C-173/09, σκ. 27.

⁹²⁸ Βλ. και *M. Περάκης*, ο.π..344.

υποχρέωση και όχι απλά την ευχέρεια τα αποστέλλει προδικαστικό ερώτημα⁹²⁹ προς το ΔΕΕ.

B. Η αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη των διδαγμάτων κοινής πείρας

Μια ιδιαίτερη κατηγορία νοητικού υλικού της δίκης είναι τα διδάγματα της κοινής πείρας. Σύμφωνα με την πάγια, πλέον, διατύπωση του Ακυρωτικού⁹³⁰, «ως διδάγματα της κοινής πείρας θεωρούνται οι γενικές και αφηρημένες αρχές που αντλούνται από την εμπειρική πραγματικότητα, τη συμμετοχή στις συναλλαγές και τις γενικές τεχνικές ή επιστημονικές γνώσεις που έχουν γίνει κοινό κτήμα»⁹³¹. Δεν είναι μια έννοια στατική, αλλά δυναμική και μεταβαλλόμενη με το πέρασμα του χρόνου, την επιστημονική πρόοδο και τις κοινωνικές αντιλήψεις⁹³². Ακόμα, κοινή πείρα δεν σημαίνει, κατ' ανάγκη, πείρα κοινή για όλους ή διδάγματα που μπορούν να αποκτηθούν από τον καθένα⁹³³. Τούτο είναι, άλλωστε, αδύνατο, αφού δεν έχουν όλοι οι κοινωνικοί του δικαίου την ίδια τριβή με τις συναλλαγές ή την δυνατότητα εξαγωγής γενικών αρχών από τις επιστημονικές γνώσεις⁹³⁴. Έτσι, η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των διδαγμάτων της κοινής πείρας και των γνώσεων ειδικής πείρας του δικαστή είναι συχνά λεπτή⁹³⁵, ως και δυσδιάκριτη. Εξάλλου, κατά την ρητή επιταγή του άρ. 336 § 4 ΚΠολΔ, τα διδάγματα της κοινής πείρας εισφέρονται αυτεπαγγέλτως στην δίκη από το ίδιο το δικαστήριο και δεν μπορούν να καταστούν αντικείμενο δικονομικής απόδειξης⁹³⁶. Μάλιστα, ο *Κ. Κεραμεύς* κάνει λόγο για «*cum grano salis* σύστημα «ανακριτικό»»⁹³⁷.

⁹²⁹ Βλ. άρ. 267 § 3 ΣΛΕΕ, αλλά και *Ε. Σαχπεκίδου*, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 3η έκδ., 2021, § 24, σ. 713, αρ. 21.

⁹³⁰ Βλ. ΟΛΑΠ 8/2005, ΕλλΔνη 2005.694 και από τις πρόσφατες αποφάσεις των Τμημάτων, ΑΠ 392/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · 24/2022, sakkoulas-online · ΑΠ 1112/2021, sakkoulas-online · ΑΠ 982/2021, sakkoulas-online · ΑΠ 735/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 461/2021, ΕπΑκ 2022.181.

⁹³¹ Παρεμφερής και η παλαιότερη διατύπωση του Αρείου Πάγου «γενικές αρχές για την εξέλιξη των φυσικών φαινομένων και των βιοτικών σχέσεων, που συνάγονται επαγωγικά από την εμπειρία, τη συμμετοχή στις συναλλαγές και τις τεχνικές ή επιστημονικές γνώσεις του μέσης μορφώσεως ανθρώπου» (ΑΠ 1457/2007, ΕλλΔνη 2009.448).

⁹³² *Ζ. Χατζηγιαννάκος*, ο.π., § 4, σ. 52.

⁹³³ *Ibid*, σ. 53.

⁹³⁴ Βλ. π.χ. την παραδοχή της ΠΠΒερ 20/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ότι «σύμφωνα και με τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής, δεν υφίσταται κανένας δικαιολογητικός λόγος να αναρτώνται σε μία διαφημιστική ενός φυτώριου ιστοσελίδα οι χρόνοι ωρίμανσής ποικιλιών, τις οποίες το φυτώριο αυτό δεν έχει την άδεια να διαθέτει προς πώληση.». Δεν νομίζουμε ότι οι γνώσεις περί του συναλλακτικού *modus operandi* μιας ειδικής εμπορικής επιχείρησης, όπως τα φυτώρια, συνιστούν «κοινό κτήμα» ενός σημαντικού αριθμού συναλλασσόμενων.

⁹³⁵ Για την διάκριση των δύο εννοιών, βλ. *Ν. Νίκας*, τόμ. 1, § 42, σ. 573-574.

⁹³⁶ *Γ. Νικολόπουλος*, ο.π., § 6, σ. 93.

⁹³⁷ *Κ. Κεραμεύς*, ο.π., σ. 158.

Η μεθοδολογική ένταξη της εν λόγω εισφοράς στην εδώ επιχειρούμενη συστηματική κατάταξη των εξουσιών του δικαστή της πρωτοβάθμιας δίκης είναι δυσχερής. Και τούτο διότι, τα διδάγματα της κοινής πείρας λαμβάνονται *ex officio* υπόψη σε τρία διακριτά στάδια της κατάστρωσης του δικανικού συλλογισμού⁹³⁸: α) στην ερμηνεία του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου, β) στην συλλογιστική της υπαγωγής, ιδίως όταν στο πραγματικό του κανόνα δικαίου ανευρίσκονται αόριστες νομικές έννοιες που χρίζουν εξειδίκευσης⁹³⁹ και γ) στην εκτίμηση των αποδείξεων, καθώς και στην συναγωγή έμμεσης (δια τεκμηρίων) απόδειξης. Οι υπό (β) και (γ) λειτουργίες είναι οι συχνότερα απαντώμενες στη νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας⁹⁴⁰.

Η εξουσία του δικαστηρίου ως προς την αυτεπάγγελτη εισφορά των διδαγμάτων της κοινής πείρας δεν διαφεύγει του αναιρετικού ελέγχου. Έτσι, ιδρύεται ο υπ' αριθμ. 1 λόγος αναίρεσης του άρ. 559 ΚΠολΔ «μόνον όταν το δικαστήριο της ουσίας εσφαλμένα χρησιμοποιεί ή παραλείπει να χρησιμοποιήσει τα διδάγματα της κοινής πείρας κατά την ερμηνεία κανόνος δικαίου για την ανεύρεση με βάση αυτά της αληθινής έννοιας αυτού, ιδίως όταν ο κανόνας δικαίου περιέχει νομικές έννοιες⁹⁴¹ ή για την υπαγωγή ή όχι στον κανόνα αυτό των πραγματικών γεγονότων της διαφοράς»⁹⁴². Τα ίδια ισχύουν και ως προς την

⁹³⁸ Βλ. Ν. Κλαμαρής/Σ. Κουσουλής/Σ. Πανταζόπουλος, ο.π., § 4, σ. 909 · Κ. Κεραμείς, ο.π., σ. 157 · ΟΛΑΠ 8/2005, ο.π. · ΑΠ 659/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 393/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 2080/2017, ΕλλΔνη 2018.1676, με σημείωμα Γ. Βαλμαντώνη.

⁹³⁹ Γ. Νικολόπουλος, ο.π., § 6, σ. 97 · ΑΠ 163/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹⁴⁰ Για την λειτουργία των διδαγμάτων της κοινής πείρας κατά το στάδιο της εφαρμογής του νόμου, βλ. από την πρόσφατη νομολογία τις ΕφΑθ 366/2022 · ΕφΑθ 311/2022, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (εξειδίκευση ύψους της εύλογης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης από τροχαίο ατύχημα). Εξάλλου, για την χρησιμότητα των διδαγμάτων στο πεδίο του δικαίου της απόδειξης, βλ. ΕφΛαρ 77/2022, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (διαφυγόντα κέρδη οικιακής βοηθού λόγω τραυματισμού της σε τροχαίο ατύχημα) · ΕφΑιγ 67/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (υπολογισμός αξίας ωφελημάτων νομέα) · ΕφΛαρ 60/2021, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ (συναγωγή δικαστικού τεκμηρίου ότι αφού επισκευάστηκε το δίκτυο ύδρευσης του εναγόμενου δήμου, ο τελευταίος, παρά την άρνησή του, παρέλαβε εν τοις πράγμασι τα υλικά που επικαλούταν η ενάγουσα εταιρεία στην αγωγή της) · ΠΠΩαν 31/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας ο χαρακτηρισμός που η εναγόμενη απέδωσε στην ενάγουσα θίγει την τιμή και την υπόληψη της τελευταίας) · ΠΠΑγρ 15/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (συναγωγή δικαστικών τεκμηρίων ως προς την ακυρότητα διατάξεων τελευταίας βούλησης. Έτσι και ΠΠΗλ 44/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) · ΜΠΗλ 106/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ (μη συναγωγή δικαστικού τεκμηρίου ως προς την πλημμελή εκπλήρωση σύμβασης εργασίας) · ΜΠΒερ 30/2022 (εύρεση εισοδήματος υπόχρεου διατροφής).

⁹⁴¹ ΑΠ 220/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ («η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ότι τα πραγματικά περιστατικά που δέχθηκε κυριαρχικά ως αποδειχθέντα, επιτρέπουν το συμπέρασμα να θεωρηθεί, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, ορισμένο γεγονός ως πρόσφορη αιτία της ζημίας, υπόκειται στον έλεγχο του Αρείου Πάγου, γιατί είναι κρίση νομική, αναγόμενη στην ορθή ή μη υπαγωγή από το δικαστήριο της ουσίας των διδαγμάτων της κοινής πείρας στην αόριστη νομική έννοια της αιτιώδους συνάφειας»).

⁹⁴² ΑΠ 60/2022, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ · ΑΠ 1554/2021 · ΑΠ 1363/2021 · ΑΠ 1285/2021 · ΑΠ 735/2021, όλες σε ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. και Κ. Καλαβρός, Η αναίρεση, άρ. 559, σ. 162 επ., αλλά και Γ. Διαμαντόπουλος, Η επάνοδος των διαδίκων στην προ της αναίρεθεις αποφάσεως κατάσταση, η παραπομπή της υποθέσεως και η συζήτηση της ενώπιον του δικαστηρίου της παραπομπής. Αναίρεση για παράβαση των διδαγμάτων της κοινής πείρας και τύχη της εκκρεμούς αγωγής, Αρμ 2007.2037 επ..

αναιρετική πλημμέλεια που κυρώνεται δια του άρ. 560 § 1 ΚΠολΔ⁹⁴³. Αντίθετα, οι προκείμενοι αναιρετικοί λόγοι δεν ιδρύονται «όταν το δικαστήριο της ουσίας χρησιμοποιεί εσφαλμένα ή παραλείπει να χρησιμοποιήσει τα διδάγματα της κοινής πείρας, για να διαγνώσει αν συντρέχουν ή όχι τα εκάστοτε αποδεικτέα περιστατικά ή για να εκτιμήσει την αποδεικτική αξία των αποδεικτικών μέσων ή στοιχείων»⁹⁴⁴. Μάλιστα, στην παραδοχή αυτή εδράζεται η αιτιολογία των περισσότερων απορρίψεων⁹⁴⁵ των σχετικών λόγων αναίρεσης από το Ακυρωτικό. Υποστηρίζεται⁹⁴⁶, πάντως, ότι η παράβαση των διδαγμάτων της κοινής πείρας μπορεί να δημιουργήσει και άλλον αναιρετικό λόγο εκ του άρ. 559 ΚΠολΔ, αν συνέχεται με έτερο ελάττωμα, λ.χ. τον υπ' αριθμ. 10 (όταν το δικαστήριο χαρακτήρισε ορισμένο επιστημονικό κανόνα ως δίδαγμα κοινής πείρας και στη συνέχεια έκρινε αληθινό ουσιώδες πραγματικό περιστατικό, δίχως απόδειξη).

Εν είδει κατακλείδας, πρέπει να σημειωθεί ότι τα διδάγματα της κοινής πείρας δεν παύουν να είναι ένα δημιούργημα του ανθρώπινου νου. Και μάλιστα, όχι οποιουδήποτε νου, αλλά εκείνου του δικάζοντος δικαστή. Πράγματι, παρά την επίκληση της «κοινής» πείρας, βρισκόμαστε προ μιας αξιολογικής κρίσης του ίδιου του δικαστηρίου ως προς το περιεχόμενο και τα όρια αυτής της έννοιας. Στο τέλος, λοιπόν, ομιλούμε μάλλον περί «ατομικής» πείρας του δικαστή, ήτοι των γνώσεων που έχει αποκτήσει ως μέλος του κοινωνικού συνόλου και ως κριτής ανθρώπινων σχέσεων. Βέβαια, αυτή η διαπίστωση δεν άγει άκριτα και στην παραδοχή ότι τα διδάγματα της κοινής πείρας είναι ένα συμπίλημα ατομικών αντιλήψεων, επισφαλών για την μόρφωση δικανικής πεποίθησης. Απλώς, κατά την γνώμη μας, το δικαστήριο οφείλει να είναι φειδωλό ως προς την εισφορά του προκείμενου νοητικού υλικού της δίκης. Τούτο σημαίνει ότι, αφενός, πρέπει το ίδιο να πεισθεί ότι λ.χ. ο τάδε κανόνας της ναυπηγικής τέχνης που το ίδιο γνωρίζει λόγω τριβής με διαφορές ναυτικού δικαίου συνιστά πράγματι δίδαγμα κοινής πείρας⁹⁴⁷, αφετέρου, ότι με την καταφυγή στο άρ. 336 § 4 ΚΠολΔ δεν αναπαράγονται απλώς στερεότυπες ή διαδεδομένες αντιλήψεις, που ουδόλως προάγουν την ουσιαστική αλήθεια⁹⁴⁸. Επισκοπώντας κανείς την νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας και δη των πρωτοβάθμιων, θα παρατηρήσει την πυκνή παράθεση διδαγμάτων κοινής πείρας σε ένα ευρύ φάσμα υποθέσεων. Στην πλειονότητα αυτών των αποφάσεων τα διδάγματα αξιοποιούνται

⁹⁴³ Βλ. Σ. Πανταζόπουλος, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές, σ. 287 · Κ. Παραβάντης, Η διαδικασία της Αναιρετικής Δίκης, 2022, άρ. 560, σ. 166.

⁹⁴⁴ Βλ. ανωτέρω, υποσημ. 895.

⁹⁴⁵ Βλ. ενδ. ΑΠ 987/2022 · ΑΠ 19/2022, αμφότερες σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹⁴⁶ Σ. Πανταζόπουλος, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές, σ. 228.

⁹⁴⁷ Αν δεν πεισθεί, ασφαλέστερη οδός είναι η διάταξη πραγματογνωμοσύνης.

⁹⁴⁸ Έτσι και Γ. Βαλμαντώνης σε σημείωμα υπό την ΑΠ 2080/2017, ο.π..

στην ελάσσινα σκέψη του δικανικού συλλογισμού και συγκεκριμένα, στην απόδειξη, πρακτική που όπως είδαμε δεν ελέγχεται αναιρετικά. Όμως, η βεβαιότητα με την οποία εξάγονται αποδεικτικά πορίσματα, λ.χ. για το ύψος του εισοδήματος του διαζευγμένου γονέα, με επιστήριξη σε μια γενικευμένη πίστη ως προς το «συνήθως» συμβαίνουν (ίσως και χωρίς εμπειρικά αποτελέσματα) και άνευ μνείας σε αποδεικτικά μέσα δικαιολογεί προβληματισμό, ειδικά σε διαδικασίες όπου απαιτείται πλήρης δικανική πεποίθηση. Η εξουσία του δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη του αυτεπαγγέλτως τα διδάγματα της κοινής πείρας είναι αναμφίβολα ένα σημαντικό όπλο στην φαρέτρα του εφαρμοστή του δικαίου. Ωστόσο, όπως κάθε όπλο, πρέπει να χρησιμοποιείται με σύνεση.

VI. Επίμετρο

A. Συμπεράσματα

Εξουσία. Μια έννοια πολύμορφη και δυναμική. Σε κάποιους ποθητή, για άλλους μισητή. Πλην όμως, όλοι ομονοούν στα δύο, κεντρικά χαρακτηριστικά της εξουσίας: αφενός, στην ύπαρξη του στοιχείου της ευθύνης και αφετέρου, στη δυνατότητα επιβολής στους άλλους ή μεταβολής των πραγμάτων, με βάση την ισχύ. Τούτα απαντώνται και στις εξουσίες που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, ήτοι, εκείνες που μπορεί να ασκήσει το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Η δικαστική ενεργητικότητα έχει σαφή δικαιολογικά ερείσματα (ευθύνη που απορρέει από τη κοινωνική θεώρηση της πολιτικής δίκης), ασκείται βάσει νόμου και εντός των ορίων που διαγράφουν οι κοινός νομοθέτης και το Σύνταγμα (ισχύς) και συμβάλλει στη παροχή ορθής και αποτελεσματικής δικαιοσύνης, αλλά και στη πρόωθηση της διαδικασίας (επιβολή ή μεταβολή).

Κατέστη σαφές ότι στις αναπτύξεις που προηγήθηκαν δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη νομολογία. Το *focus* αυτό ήταν μια συνειδητή επιλογή. Είναι μεθοδολογικά εσφαλμένο να αποτιμά, ερμηνεύει, πολύ περισσότερο, δε, ψέγει κανείς μια δικονομική ρύθμιση, δίχως να έχει πρωθύστερα εξετάσει και εκτιμήσει το αποτύπωμά της στη δικαστηριακή πρακτική. Συνεπώς, η προσεκτική επισκόπηση της νομολογίας, τόσο των δικαστηρίων της ουσίας, όσο και του Ακυρωτικού, είναι αναγκαία, προκειμένου να αποτιμήσουμε τη θετική επίδραση ή τους κλυδωνισμούς που προκαλούνται στη διαδικασία από την άσκηση των εξουσιών του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Εξάλλου, επιχειρήθηκε η συστηματική καταγραφή των κυριότερων εξουσιών του δικαστηρίου, τόσο κατά χρονική σειρά, ήτοι από την έναρξη ως το πέρας της πολιτικής δίκης και κατ' αντικείμενο, όσο και ανά δικαιοδοσία. Προσπαθήσαμε να καταδείξουμε ότι, παρά το φαινομενικά ετερόκλητό τους, όλες οι εξουσίες ανάγονται σε έναν κοινό παρονομαστή: τη διασφάλιση και προαγωγή ενός πιο κοινωνικού «προσωπείου» της πολιτικής δίκης. Τέλος, επιχειρήσαμε να φωτίσουμε ορισμένες επιμέρους πτυχές καθεμίας εξουσίας και δη, όσες αναδύθηκαν την επαύριον της θέσης των Ν. 4335/2015 και Ν. 4842/2021 σε ισχύ. Η πολιτική δίκη εξελίσσεται δυναμικά. Το ίδιο και οι εξουσίες του δικαστηρίου.

Από το παρόν πόνημα, εξήχθησαν ορισμένα ενδιαφέροντα συμπεράσματα, τα οποία καταγράφουμε στη συνέχεια:

α) Πρώτον, αρκετές από τις εξουσίες της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας δεν έχουν ακόμα κατορθώσει να βρουν το «στέρεο πάτημά» τους στον απόηχο της μετάβασης από την δικονομία του ακροατηρίου στην δικονομία του φακέλου. Τούτο συνιστά μια εγγενή αδυναμία τους να επιτελέσουν την αποστολή που οι συντάκτες του ΚΠολΔ επιφύλαξαν για αυτές, κατά την εισαγωγή τους στο *corpus* του Κώδικα. Και όταν μια εξουσία δεν ασκείται, κάποιος πληρώνει το τίμημα, είτε είναι ο διάδικος είτε η ίδια η δικαιοσύνη. Με άλλα λόγια, συγκεκριμένες εκφάνσεις της δικαστικής ενεργητικότητας μπορούν να ενεργοποιηθούν πλήρως μόνο σε περιβάλλον πλήρους και όχι αποστεωμένης προφορικότητας. Συνιστά, λοιπόν, χρέος του νομοθέτη, εφόσον εμμένει στην εκπεφρασμένη βούλησή του ότι η έγγραφη διαδικασία είναι η πλέον προσηκουσα για την πολιτική δίκη του 21^{ου} αιώνα, να τροποποιήσει τις αντίστοιχες διατάξεις (λ.χ. το άρ. 236 ΚΠολΔ), ώστε να επανανοηματοδοτήσει τη κανονιστική ύπαρξή τους επί το λειτουργικότερο.

β) Δεύτερον (και σε συνάφεια με την πρώτη παρατήρηση), δεν αρκεί μια εξουσία να ασκείται απλώς διεκπεραιωτικά, αλλά πρέπει, έτι περαιτέρω, να διασφαλίζεται η αποτελεσματική εφαρμογή της. Η αποτελεσματικότητα, όμως, προϋποθέτει μια διαλεκτική σχέση μεταξύ όλων των παραγόντων της δίκης, μια σταδιακή επικοινωνία από τη κατάθεση της αγωγής, ως και την συζήτηση της στο ακροατήριο. Έτσι, δεν θα παρατηρούνταν προβλήματα όπως η προσεπίκληση με διαταγή δικαστηρίου, αφού έχει κλείσει ο φάκελος της δικογραφίας, αλλά ούτε θα ανέκυπταν οι γόρδιοι δεσμοί της καταφυγής στο άρ. 227 για την συμπλήρωση ελλείψεων περί την πληρεξουσιότητα ή της δυσχερούς συνεκδίκασης δύο αγωγών της τακτικής διαδικασίας. Το μοντέλο πολιτικής δίκης που προκρίνει ο δικονομικός νομοθέτης προσφέρεται

για μια διεξαγωγή δίκης σε στάδια, εν είδει “*pre-trial conferences*”, όπου ο δικαστής θα συμμετέχει ενεργά.

γ) Τούτοι όμως οι ευσεβείς πόθοι προσκρούουν στο φραγμό της ελληνικής δικαστηριακής πραγματικότητας. Εδώ, έγκειται το τρίτο συμπέρασμα μας. Δανειζόμενοι την αγγλική ορολογία, η λύση δεν βρίσκεται στο “*case management*”, αλλά στο “*management*” της πολιτικής δικαιοσύνης. Κυριαρχεί η αντίληψη, ιδίως μεταξύ του δικηγορικού κόσμου της χώρας, ότι ο νομοθέτης έχει «το άγγιγμα του Μίδα». Όμως, η θέση αυτή δεν είναι ακριβής, όπως επιρρωνύεται και από το γεγονός ότι εδώ και 20, τουλάχιστον, χρόνια τα νομοθετήματα της πολιτικής δικονομίας φέρουν, με επιμέρους παραλλαγές, το τίτλο «*επιτάχυνση πολιτικής δικαιοσύνης*». Πολλές, λοιπόν, από τις εξουσίες του δικαστηρίου δεν ασκούνται αποτελεσματικά, όχι επειδή η αντίστοιχη ρύθμιση του ΚΠολΔ είναι εκ φύσεως προβληματική, αλλά διότι της προσδίδεται επιγενόμενη, δυσλειτουργικότητα. Αυτή οφείλεται σε πλειάδα παραγόντων, όπως η κακή διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού και υλικών πόρων στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, η υποστελέχωση των υποστηρικτικών δικαστικών υπηρεσιών, ο φόρτος εργασίας του πολιτικού – ποινικού δικαστή, το υπερβολικά χαμηλό κόστος πρόσβασης στην δικαιοσύνη κ.α.. Η αναμέτρηση με αυτά τα προβλήματα είναι που θα διασφαλίσει την πραγματική και ακώλυτη άσκηση των εξουσιών του δικαστηρίου και όχι οι τροποποιήσεις του Κώδικα καθαυτές.

δ) Τέταρτον, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το φυσικό περιβάλλον πολλών από τις εξουσίες που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη είναι, πράγματι, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο⁹⁴⁹. Εκεί είναι που ξεκινά ο δικαστικός αγώνας, οριοθετούνται τα νομικά ζητήματα, συγκεντρώνεται το πραγματικό και αποδεικτικό υλικό, μέσω διασαφηνίσεων εκ μέρους των διαδίκων και πρωτοβουλιών εκ μέρους του δικαστηρίου, λαμβάνονται τα πρόσφορα μέτρα για την προώθηση της διαδικασίας (λ.χ. συνεκδίκαση) και διαγράφονται τα υποκειμενικά όρια της δίκης. Επομένως, η ορθή και λυσιτελής άσκηση των εξουσιών του ειρηνοδίκη ή του πρωτοδίκη είναι επιτακτικότερη από κάθε άλλο σταθμό της δίκης. Διότι, ωσαύτως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο θα διευκολυνθεί, στο πλαίσιο του μεταβιβαστικού αποτελέσματος, κατά την εκδίκαση της έφεσης, όταν πρέπει απλώς να επανεκτιμήσει το ανωτέρω υλικό.

⁹⁴⁹ Βλ. τη πολύ εύστοχη παρατήρηση της A. Nylund, ο.π., σ. 10 – 11 και ιδίως, “*Another goal of the main hearing model, and the case management function, is to do away with the problem of the court of first instance being “a rehearsal” for the second round at the court of second instance. ... By focusing on clarification during the preparatory hearing and by including (stricter) rules on preclusion of new evidence and amendment of pleadings, the first instance should be the “real” trial, the “real” hearing.*”.

ε) Αρκετές από τις εξουσίες του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου διαγράφονται ως υποκείμενες στην ευχέρειά του και όχι ως επιβαλλόμενες από το υπηρεσιακό του καθήκον. Συνεπώς, διαφεύγουν του αναιρετικού ελέγχου, ενώ και τα δευτεροβάθμια δικαστήρια ταλανίζονται πολλάκις κατά τη μεταχείριση σχετικών λόγων έφεσης. Τούτα δεν πρέπει να προκαλούν εφησυχασμό στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Οφείλει να ασκεί σε κάθε περίπτωση τις εξουσίες του, είτε αιωρείται το φάντασμα της αναιρετικής πλημμέλειας, είτε όχι.

στ) Τέλος, στη μελέτη καταδείχθηκε η σημασία των δικαιοπολιτικών ερεισμάτων των εξουσιών, αλλά και των θεμελιωδών δικονομικών αρχών. Από κοινού, λειτουργούν, ταυτόχρονα, ως κάβος και ως πυξίδα για το δικαστήριο. Αφενός, μεν, δικαιολογούν τη χορήγηση εξουσιών στο δικαστή του πρώτου βαθμού, επιφυλάσσοντάς του ενεργό ρόλο, χάριν υπέρτερων σκοπών ή συμφερόντων και καθορίζουν τη θέση τους στο σύστημα της πολιτικής δίκης. Αφετέρου, δε, τα ερείσματα και οι αρχές κατευθύνουν το δικαστή στην άσκησή τους, υπαγορεύοντας άλλοτε τη διασταλτική και άλλοτε τη συσταλτική εφαρμογή τους. Πάντοτε, όμως, πρέπει να ασκούνται λυσιτελώς, ζητούμενο που, όπως φανερώθηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε, δεν είναι πάντοτε δεδομένο στη δικαστηριακή πράξη.

Πρέπει λοιπόν να ενισχυθούν οι εξουσίες του δικαστηρίου στην πρωτοβάθμια δίκη; Νομίζουμε πως δεν είναι αυτό το σωστό, χρονικά, ερώτημα. Προέχει η πρόσδοση της μέγιστης δυνατής λειτουργικότητας στις υφιστάμενες εξουσίες. Ύστερα, μπορεί να συζητηθεί η διεύρυνσή τους.

B. Μια νομοθετική πρόταση: ο Δικαστής Προδικασίας

Προς τη κατεύθυνση αυτή, ας μας επιτραπεί η διατύπωση μιας νομοθετικής πρότασης. Αποτέλεσε κοινό τόπο σε αρκετές από τις οικείες θέσεις μας ότι παρίσταται επιτακτική η ενεργοποίηση του δικαστηρίου στο προπαρασκευαστικό της συζήτησης στάδιο. Και είναι, εξίσου, προφανές ότι, υπό το ισχύον σύστημα, αλλά τις υφιστάμενες παραμέτρους της δικαστηριακής πρακτικής, ο δικαστικός σχηματισμός στον οποίο θα χρεωθεί η δικογραφία και οφείλει να εκδώσει απόφαση δεν μπορεί, στο προ της συζήτησης χρονικό στάδιο, να ενεργοποιηθεί αποτελεσματικά. Απαιτείται, λοιπόν η εξεύρεση μιας λύσης που θα συνδυάζει τρία χαρακτηριστικά: τη διασφάλιση, στο μέτρο του δυνατού, μιας ουσιαστικής προδικασίας με ανάμειξη του δικαστηρίου, τη ρεαλιστική εναρμόνιση με το ελληνικό δικαστηριακό

γίνεσθαι και το σεβασμό προς τα δικαιώματα των διαδίκων, αλλά και την αρχή του νόμιμου δικαστή. Νομίζουμε πως αυτή η λύση είναι η δημιουργία ενός νέου θεσμού, άλλως μονομελούς οργάνου, που θα στελεχώνεται από τακτικούς δικαστές: του Δικαστή Προδικασίας.

Ως Δικαστής Προδικασίας θα επιλέγεται και θα ορίζεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα τακτικός δικαστής (Πρόεδρος Πρωτοδικών ή Πρωτοδίκης με τουλάχιστον πενταετή υπηρεσία), κατ' αναλογία των όσων ισχύουν επί του Ανακριτή. Ο ακριβής αριθμός των Δικαστών Προδικασίας ανά δικαστήριο ή τμήμα δικαστηρίου και ανά διαδικασία θα προσδιορίζεται με βάση τις υπηρεσιακές ανάγκες. Ο Δικαστής Προδικασίας δεν θα συμμετέχει στις συνθέσεις των υποθέσεων που του ανατίθενται προς χειρισμό, εφόσον προβεί έστω και σε μία ενέργεια αναφορικά με τη πρόδότη τους. Τούτος ο Δικαστής δεν θα εκδίδει δικαστική απόφαση, παρά μόνο εισηγήσεις, πράξεις ή απλές διατάξεις, οι οποίες θα είναι μεν απρόσβλητες με ένδικα μέσα, αλλά θα μπορούν να ανακληθούν είτε ύστερα από αίτηση διαδίκου είτε αυτεπαγγέλτως, τόσο από τον ίδιο, όσο και από τον δικαστή στον οποίο έχει χρεωθεί η δικογραφία, προκειμένου να εκδώσει απόφαση. Με άλλα λόγια, ο Δικαστής Προδικασίας και το δικαστήριο, το οποίο θα αποφανθεί οριστικά επί της διαφοράς, συνυπάρχουν αρμονικά. Ο ρόλος του πρώτου εξικνείται ως τη προπαρασκευή της συζήτησης της υπόθεσης.

Πράγματι, ο Δικαστής Προδικασίας δεν θα εκφέρει δικαιοδοτική κρίση επί της ουσίας της διαφοράς, ούτε και επί του παραδεκτού ή της νομικής βασιμότητας της αγωγής. Αντίθετα, θα διαβιβάζεται στον εν λόγω δικαστικό λειτουργό, με προκαθορισμένα, αφηρημένα κριτήρια και σε χρονικό σημείο που θα ορίζει ο νομοθέτης (λ.χ. στη τακτική διαδικασία, μετά τη παρέλευση της προθεσμίας του άρ. 237 § 2 ΚΠολΔ) ο φάκελος της δικογραφίας, προκειμένου να προβεί, κατά περίπτωση, σε ορισμένες ενέργειες που θα απαριθμούνται περιοριστικά στο νόμο. Τούτες θα είναι δύο ειδών. Αφενός, θα εισηγείται (με αιτιολογημένη και μη δεσμευτική έκθεση), μέσω ταχύρρυθμής διαδικασίας⁹⁵⁰, προς το δικαστικό σχηματισμό στον οποίο χρεώνεται η δικογραφία την έκδοση οριστικής απόφασης επί αγωγών που είναι πρόδηλα απαράδεκτες ή αβάσιμες (νόμω ή ουσία), καθώς και αγωγών που πρόκειται, με βεβαιότητα, να συζητηθούν ερήμην ενός ή αμφοτέρων των διαδίκων. Αυτή η ενέργεια κατατείνει, πρωτίστως, στην έγκαιρη διαγραφή των προβληματικών υποθέσεων από το πινάκιο, αλλά και σε έτερους σκοπούς, όπως π.χ. η παροχή έγκαιρης δυνατότητας στον ενάγοντα να επαναφέρει με κλήση την αγωγή του ενώπιον του τοπικά αρμόδιου δικαστηρίου. Αφετέρου, ο Δικαστής Προδικασίας θα διατάσσει, με πράξη του ή απλή

⁹⁵⁰ Πρβλ. άρ. 126Α του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.

διάταξη, πρόσφορα μέτρα για τη θεραπεία τυπικών ελλείψεων, τη συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς, τη πληρότητα του φακέλου της δικογραφίας και εν γένει, τη προώθηση της διαδικασίας. Εδώ, ο σκοπός έγκειται στη προπαρασκευή της συζήτησης, ώστε με το πέρας αυτής να μπορεί, κατ' αρχήν, να εκδοθεί οριστική απόφαση, αλλά και στη διαγραφή από το πινάκιο όσων υποθέσεων μπορούν να επιλυθούν φιλικά μεταξύ των διαδίκων. Στις ανωτέρω αρμοδιότητές του, που ασκούνται μετά τη μελέτη του φακέλου της δικογραφίας, το Δικαστή Προδικασίας θα συνδράμουν υπάλληλοι του κλάδου ΠΕ Τεκμηρίωσης και Επικουρίας Δικαστικού Έργου.

Έτσι, όσον αφορά στη πρώτη δέσμη ενεργειών, τα καθήκοντα του Δικαστή Προδικασίας θα μπορούσαν, ενδεικτικά, να περιλαμβάνουν:

- Επί αγωγής για την οποία το δικαστήριο στερείται πρόδηλα διεθνούς δικαιοδοσίας (λ.χ. επειδή ο ενάγων επικαλείται τις προστατευτικές βάσεις του Καν. 1215/2012 για τους καταναλωτές, πλην όμως εκθέτει στο εισαγωγικό δικόγραφο ότι είναι επαγγελματίας που αγόρασε τα επίδικα αγαθά για της ανάγκες άσκησης εμπορίας και ο εναγόμενος αμφισβητεί παραδεκτά τη δικαιοδοσία), την αιτιολογημένη εισήγηση προς τον χρεωμένο τη δικογραφία δικαστή να εκδώσει απόφαση με την οποία θα απορρίπτεται η αγωγή. Μάλιστα, στη περίπτωση αυτή, θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής το (μηδέποτε απαντώμενο στη πράξη) άρ. 267 ΚΠολΔ, ώστε να οριστεί σε σύντομη δικάσιμο, ιδιαίτερη συζήτηση, ύστερα από την οποία θα δημοσιευτεί ιδιαίτερη απόφαση επί της προκείμενης διαδικαστικής προϋπόθεσης, προτού το δικαστήριο εξετάσει την ουσία της υπόθεσης.
- Εφόσον η αγωγή έχει εισαχθεί προς εκδίκαση με εσφαλμένη διαδικασία, την υπόδειξη του σφάλματος προς τον πληρεξούσιο δικηγόρο του ενάγοντος και ταυτόχρονα, την εισήγηση προς την αρμόδια σύνθεση για την άμεση έκδοση παραπεμπτικής απόφασης.
- Επί ανακοπής κατά διαταγής πληρωμής που έχει ασκηθεί εκπρόθεσμα, την εισήγηση προς την αρμόδια σύνθεση να εκδώσει απορριπτική απόφαση.
- Επί αγωγής Δήμου (ΟΤΑ), για την άσκηση της οποίας δεν προκύπτει από το φάκελο της δικογραφίας ότι λήφθηκε έγκριση της οικονομικής επιτροπής για τη διεξαγωγή της δίκης, την εισήγηση προς την αρμόδια σύνθεση για ταχεία έκδοση μη οριστικής απόφασης του άρ. 67 ΚΠολΔ, προκειμένου να συμπληρωθεί η ελλείπουσα προϋπόθεση.
- Στη τακτική διαδικασία των άρ. 237 και 238 ΚΠολΔ, άμα τη διαπιστώσει της ερημοδικίας του μοναδικού εναγομένου μετά το κλείσιμο του φακέλου της δικογραφίας, την εισήγηση, αφενός, προς το πρόεδρο του τμήματος ή του δικαστηρίου για ταχύ προσδιορισμό συζήτησης και

αφετέρου, την εισήγηση προς τον αρμόδιο σχηματισμό για έκδοση απόφασης ερήμην του διαδίκου.

- Επί υπόθεσης όπου ο εναγόμενος προβάλλει παραδεκτά και βάσιμα ένσταση υπαγωγής της διαφοράς σε διαιτησία, την εισήγηση προς την αρμόδια σύνθεση για τη παραδοχή της ένστασης και την άμεση έκδοση απόφασης με ταυτόσημο περιεχόμενο. Και εδώ θα μπορούσε να εφαρμοστεί το άρ. 267 ΚΠολΔ.

Στις ανωτέρω περιπτώσεις, η εισήγηση του Δικαστή Προδικασίας ούτε καταργεί την υποχρέωση του αρμόδιου δικαστή στον οποίο έχει χρεωθεί η δικογραφία να μελετήσει τη δικογραφία ούτε υποκαθιστά, επί πολυμελών συνθέσεων, το ρόλο του εισηγητή. Η φύση της είναι αμιγώς επιβοηθητική.

Εξάλλου, τα καθήκοντα του Δικαστή Προδικασίας που συνέχονται με τη δεύτερη δέσμη ενεργειών θα περιλάμβαναν, ενδεικτικά:

- Την έγκαιρη εφαρμογή του άρ. 227 ΚΠολΔ για τη θεραπεία τυπικών ελλείψεων.
- Την έκδοση διάταξης συνεκδίκασης ή χωρισμού εκκρεμών αιτήσεων.
- Τη διαταγή προσεπίκλησης αναγκαίου ομοδίκου.
- Την, ύστερα από εκτίμηση των περιστάσεων της διαφοράς, πρόσκληση προς τα μέρη να εξεύρουν συμβιβαστική λύση της διαφοράς τους, με δυνατότητα διατύπωσης και πιθανών προτάσεων συμβιβασμού. Σε αυτή τη περίπτωση, θα μπορούσε ο Δικαστής Προδικασίας να προτρέψει τα μέρη να προσφύγουν (εκ νέου, αν έχει προηγηθεί ΥΑΣ) σε διαμεσολαβητή ή να αξιολογήσουν την οδό της δικαστής μεσολάβησης του άρ. 214 Β ΚΠολΔ. Ακόμη, θα παρότρυνε τα μέρη να διαπραγματευτούν, ώστε την ημέρα της δικασίμου να καταρτίσουν, υπό τους όρους του άρ. 293 ΚΠολΔ, δικαστικό συμβιβασμό.

Όσες πτυχές της αυτεπάγγελτης δράσης του δικαστηρίου συνδέονται άμεσα με την εκφορά κρίσης επί της ουσίας της διαφοράς (όπως, λ.χ., η συλλογή του πραγματικού ή αποδεικτικού υλικού, η αναστολή της προόδου της δίκης κατ' άρ. 249 ή 250 ΚΠολΔ κ.α.) ή προϋποθέτουν την επισταμένη μελέτη του φακέλου της δικογραφίας, δέον να εκφεύγουν των αρμοδιοτήτων του Δικαστή Προδικασίας. Έτσι, παρότι δεν παραβιάζεται η αρχή του νόμιμου δικαστή όταν διαδικαστικές πράξεις απόδειξης διατάσσονται από άλλο δικαστή από εκείνον που θα αποφανθεί οριστικά επί της διαφοράς⁹⁵¹, θεωρούμε ορθότερο η κατ'

⁹⁵¹ Βλ. ΕφΑθ 3834/2003, ΕλλΔνη 2003.1409.

άρ. 107 ΚΠολΔ εξουσία του δικαστηρίου να ασκείται μετά την ενεδελεγή επισκόπηση της δικογραφίας, την ακριβή οριοθέτηση του αντικειμένου της απόδειξης και την εξοικείωση του δικαστηρίου με το υπάρχον αποδεικτικό υλικό. Μια πρόωρη εκτίμηση του Δικαστή Προδικασία ίσως είναι ανεπαρκής, ενώ η διάταξη, σε αυτό το πρώιμο χρονικό σημείο, μπορεί, εν τέλει, να αποβεί σε βάρος της οικονομίας της δίκης (π.χ. με τη διεξαγωγή εμμάρτυρης απόδειξης, ενώ δεν ήταν, πράγματι, απολύτως αναγκαία).

Η καθιέρωση του θεσμού του Δικαστή Προδικασίας θα συνέβαλε τόσο στην έγκαιρη και αποτελεσματική άσκηση αρκετών από τις εξουσίες του δικαστηρίου όσο και στην απρόσκοπτη ενασχόληση του δικαστηρίου με την ουσία της υπόθεσης ή, τουλάχιστον, με αγωγές που δεν βαρύνονται με πρόδηλες ελλείψεις. Ιδίως στα μεγάλα Πρωτοδικεία και Ειρηνοδικεία της χώρας, φρονούμε ότι αυτός ο θεσμός θα συνεισέφερε τα μέγιστα στην αποσυμφόρησή τους.

Πριν από 29 χρόνια, το Φεβρουάριο του 1994, ο πρωτοπρεσβύτερος *Μ. Καρδαμάκης* δημοσίευσε τη πραγματεία του για την εκκλησιαστική παιδεία στην Ελλάδα. Το βιβλίο εκείνο φέρει τον υπότιτλο, «*η περιπέτεια ενός οράματος*». Η παρούσα μελέτη επιβεβαίωσε, νομίζουμε, ότι και η δικαστική ενεργητικότητα είναι, για όλες τις έννομες τάξεις, πολλώ, δε, μάλλον την ημεδαπή, ένα όραμα· όραμα δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας. Στην Ελλάδα, το όραμα αυτό βιώνει, ήδη από τη πρώτη δικονομία του ανεξάρτητου κράτους, εκείνη του *Maurer*, τη δική του περιπέτεια. Μια διαχρονική περιπέτεια με επιτυχίες και απογοητεύσεις, ενδόμυχους πόθους, φόβους, νομοθετικούς πειραματισμούς και εξωτερικές επιδράσεις. Κι' όμως, καθώς η ελληνική πολιτική δικονομία του 21^{ου} αιώνα βιώνει τη δική της «βιομηχανική επανάσταση», το όραμα μπορεί να γίνει πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ⁹⁵²

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Απαλαγάκη Χ.*, Ερμηνεία Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, τόμ. ΙΙ, 6^η εκδ., 2019, Νομική Βιβλιοθήκη
- Απαλαγάκη Χ.*, Το δικαίωμα ακροάσεως των διαδίκων στην πολιτική δίκη, 1989, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Απαλαγάκη Χ./Σταματόπουλος Σ.*, Ο νέος Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, τόμ Ι, 2022, Νομική Βιβλιοθήκη
- Απαλαγάκη Χ./Αρβανιτάκης Π./Γέσιου – Φαλτσή Π.*, Η νέα διαδικασία του ΚΠολΔ στον πρώτο και δεύτερο βαθμό, 2004, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Αρβανιτάκης Π./Βασιλακάκης Ε.*, Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 - Κανονισμός Βρυξέλλες Ια, 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Αρβανιτάκης Π./Βασιλακάκης Ε.*, Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 (Κανονισμός Βρυξέλλες ΙΙα), 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Ασημακοπούλου Ε.*, Η σύγχρονη φυσιογνωμία της συζητητικής αρχής, 2017, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Βαθρακοκόιλης Β.*, ΕΡΝΟΜΑΚ - Γενικές Αρχές (Άρθρα 1-286), τόμ. 1, 2001, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Βασιλακάκης Ε./Γραμματικάκη-Αλεξίου Α./Παπασιώπη-Πασιά Ζ.*, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, 6η έκδ., 2017, Νομική Βιβλιοθήκη
- Βεζυρτζή Α.*, Η αρχή της ισότητας των όπλων και τα διαδικαστικά προνόμια του Δημοσίου στην πολιτική δίκη, 2017, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Γέσιου-Φαλτσή Π.*, Η ομοδικία εις την πολιτικήν δίκην, 1970, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Γιαννόπουλος Π.*, Διαμεσολάβηση και Πολιτική Δίκη, 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, Το απαράδεκτο στην αναιρετική δίκη, 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων, 2η έκδ., 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην πολιτική δίκη, 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Διαμαντόπουλος Γ.*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο και Νομολογιακό Γίνεσθαι, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Ιωαννίδη Α.-Μ.*, Η εμπάρτυρη απόδειξη στην πολιτική δίκη κατά το ελληνικό, αγγλικό και κυπριακό

⁹⁵² Βιβλιογραφικά δεδομένα ελήφθησαν υπόψη ως τις 15.2.2023. Στον προκείμενο πίνακα δεν περιλαμβάνονται σχόλια παρατηρήσεις και σημειώματα κάτω από δικαστικές αποφάσεις, ούτε και παρεμβάσεις σε συνέδρια ή διαδικτυακές ημερίδες. Η παραπομπή σε περισσότερα έργα του ίδιου συγγραφέα γίνεται με σύντμηση του τίτλου.

δίκαιο, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καλαβρός Κ., Η αναίρεση κατά τον ΚΠολΔ, 4η έκδ., 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καλαβρός Κ., Διάλογοι με τη Νομολογία, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καλαβρός Κ., Πολιτική Δικονομία, 4η έκδ., 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καλαβρός Κ., Τα όρια του ανααιρετικού ελέγχου, 2015, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καλαβρός Κ., Αιτήσεις και ισχυρισμοί στην πολιτική δίκη, 2013, Εκδόσεις Σάκκουλα

Καστανίδης Α., Αρνητική αναγνωριστική αγωγή κατά το ελληνικό και το ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κατηφόρης Ν., Εξουσίες του δικαστηρίου και των διαδικών στην πολιτική δίκη, 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κατράς Ι., Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, 3η έκδ., 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κατρήσιος Ε., Ενστάσεις κατά τον Αστικό Κώδικα, 2^η έκδ., 2019, Νομική Βιβλιοθήκη

Κατσιρούμπας Π., Η απόδειξη στην πολιτική δίκη, 2019, Νομική Βιβλιοθήκη

Κ. Κεραμεύς, Νομικές Μελέτες II, 1994, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κεραμεύς Κ., Αστικό δικονομικό δίκαιο, 1986, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κεραμεύς Κ./Κονδύλης Δ./Νίκας Ν., Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ένδικα μέσα, 2η έκδ., 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κεραμεύς Κ./Κονδύλης Δ./Νίκας Ν., Ερμηνεία ΚΠολΔ - Ασφαλιστικά μέτρα - Διαδικασία Εκούσιας Δικαιοδοσίας - Διαιτησία, 2η έκδ., 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κεραμεύς Κ./Κονδύλης Δ./Νίκας Ν., Ερμηνεία ΚΠολΔ, τόμ. 1, 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κλαμαρής Ν./Κουσουλής Σ./Πανταζόπουλος Σ., Πολιτική Δικονομία, 4η έκδ., 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κολοτούρος Π., Η αναγνώριση της αγωγής, 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κολοτούρος Π., Ο ανααιρετικός έλεγχος της εκκρεμοδικίας, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κολοτούρος Π., Θεωρητικά ζητήματα της δικονομικής αποδείξεως, σε Τιμητικό Τόμο Κ. Μπέη, τόμ IV, 2003, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κονδύλης Α., Το Δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2^η έκδ., 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κουκιάδης Ι., Εργατικό Δίκαιο - Ατομικές εργασιακές σχέσεις και το δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας, 9η έκδ., 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κράνης Δ., Προσωρινή Διαταγή, Ανάκληση και Μετενέργεια των Ασφαλιστικών Μέτρων, 2013,

Εκδόσεις Σάκκουλα

Λεοντής Γ., Ερμηνεία Αστικού Κώδικα & Εισαγωγικού Νόμου ΑΚ, τόμ Ι, 2019, Νομική Βιβλιοθήκη

Μακρίδου Κ., Τακτική διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα

Μακρίδου Κ., Η αόριστη αγωγή και οι δυνατότητες θεραπείας της, 4η έκδ., 2006, Εκδόσεις Σάκκουλα

Μανιώτης Δ., Αρχές του δικαίου αποδείξεως στην πολιτική δίκη, 2013, Εκδόσεις Σάκκουλα

Μαντζουράνης Ι., Οι θεμελιώδεις δικονομικές αρχές υπό επαναξιολόγηση, 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα

Μαργαρίτης Μ./Μαργαρίτη Α., Συμπλήρωμα Ερμηνείας ΚΠολδ, 2022, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Μαργαρίτης Μ./Μαργαρίτη Α., Ερμηνεία ΚΠολδ, τόμ ΙΙ, έκδοση 2^η, 2018, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Μαργαρίτης Μ./Μαργαρίτη Α., Ερμηνεία ΚΠολδ, τόμ Ι, έκδοση 2^η, 2018, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα

Μπαμπινιώτης Δ., Μεταβιβαστικό αποτέλεσμα της έφεσης και αντικείμενο της έκκλητης δίκης, 2016,

Εκδόσεις Σάκκουλα

Νίκας Ν., Πολιτική Δικονομία, τόμ. 1, 2η έκδ., 2020, Εκδόσεις Σάκκουλα

Νίκας Ν., Πολιτική δικονομία, τόμ. 2, 2η έκδ., 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Νίκας Ν./Σαχπεκίδου Ε., Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα

Νικολόπουλος Γ., Δίκαιο αποδείξεως, 2η έκδ., 2011, Εκδόσεις Σάκκουλα

Νικολόπουλος Γ., Η ανάκληση των αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων, 3η έκδ., 2014, Εκδόσεις Σάκκουλα

Ορφανίδης Γ., Το επιτρεπτό των αποδεικτικών συμβάσεων, 1988, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Παϊσίδου Ν., Διόρθωση και ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων κατά τον ΚΠολΔ, 2010, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παμπούκης Χ., Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, 2010, Νομική Βιβλιοθήκη

Πανταζόπουλος Σ., Αναγκαστική Εκτέλεση, 2η έκδ., 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πανταζόπουλος Σ., Ένδικα μέσα και ανακοπές, 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πανταζόπουλος Σ., Η ανακοπή κατά διαταγής πληρωμής, 4η έκδ., 2019, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πανταζόπουλος Σ., Η προσεπίκληση κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 1995

Πανταζόπουλος Σ., Οι διατάξεις των άρθρων 237 παρ. 6 και 254 ΚΠολΔ για τη διαταγή και απόφαση επανάληψης της συζήτησης, υπό το πρίσμα των δικονομικών αρχών του άρθρου 107 και 116 παρ. 2 ΚΠολΔ, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παντελίδου Κ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παπαδάκης Χ., Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 2η έκδ., 2017, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παπαστερίου Δ., Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2η έκδ., 2009, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παπαχρήστου-Δημητράς Κ., Η νομιμοποίηση των διαδικών στην πολιτική δίκη, 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παραβάντης Κ., Η διαδικασία της Αναιρετικής Δίκης, 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Περτσελάκη Μ., Η διατάραξη της κυριότητας, 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πλεύρη Α., Διαμεσολάβηση σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Πλεύρη Α., Περί της υποχρέωσης καταβολής δικαστικού ενσήμου σε χρηματικά αποτιμητές αναγνωριστικές αγωγές ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου μετά το ν.4640/2019, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος για την Καθηγήτρια Γιάννα Καρύμπαλη-Τσίπτσιου, τόμ. 2, 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Ποδηματά Ε., Δεδικασμένο, τόμ. 1, 2002, Εκδόσεις Σάκκουλα

Ποδηματά Ε., Ιδιωτική Διαμεσολάβηση κατά τον Ν 4640/2019, 2022, Νομική Βιβλιοθήκη

Ράμμος Γ., Στοιχεία Ελληνικής Πολιτικής Δικονομίας, τόμ Ι, 4η έκδ., τεύχ. Α', 1958, Εκδόσεις «Το Νομικόν»

Ράμμος Γ., Τα συστήματα της ανακρίσεως και της συζητήσεως εν τη πολιτική δικονομία, 1934

Ρεντούλης Π., Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας μετά τους Ν. 4842 και 4845/2021, 2022, Νομική Βιβλιοθήκη

Σαχπεκίδου Ε., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 3η έκδ., 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Σπυριδάκης Ι., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 3η έκδ., 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

Τσαντίνης Σ., Δεδικασμένο και Νομική Αιτία, 2016, Εκδόσεις Σάκκουλα

Τσιγαρίδας Β., Η Αρχή Iura Novit Curia στη Διοικητική Δίκη, 2021, Εκδόσεις Σάκκουλα

Τσικρικάς Α., Διαδικαστικές πράξεις, 2017, Εκδόσεις Σάκκουλα

Χατζηϊωάννου Β., Η δίκη της πτώχευσης και των προληπτικών μέτρων της, 2016.

Ψυχομάνης Σ., Πτωχευτικό Δίκαιο, 10η έκδ., 2022, Εκδόσεις Σάκκουλα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Andenas M./Fairgrieve D., Courts and Comparative Law, 2015, Oxford University Press

Baizeau D./Spoorenberg F., Arbitrator's initiative: when, why and how should it be used?, 2016, ASA SPECIAL SERIES NO. 45

Bantekas I., Ortolani P., Ali S., Gomez M., & Polkinghorne M., UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: A Commentary, 2020, Cambridge University Press

Born G., International Commercial Arbitration, 3rd ed., 2021, Wolters Kluwer Law & Business

Lazic´ V./Stuij S., Brussels Ibis Regulation: Changes and Challenges of the Renewed Procedural Scheme, 2017, Springer

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστολάκης Γ., Η κατά το άρθρο 236 ΚΠολΔ καθοδηγητική παρέμβαση του Δικαστή στον πρώτο βαθμό (νέα τακτική διαδικασία και ειδικές διαδικασίες), στον δεύτερο βαθμό και στην αναιρετική δίκη, ΕΠολΔ 2/2020.105

Αρβανιτάκης Π., Συλλογική Αγωγή και Πιλοτική Δίκη, Αρμ 8/2022.1381

Αρβανιτάκης Π./Μακρίδου Κ., Η ημιτελής τροποποίηση ως προς την τακτική διαδικασία στα πρωτοβάθμια δικαστήρια (Στο πλαίσιο των εργασιών της από 6.5.2020 νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για την τροποποίηση διατάξεων του ΚΠολΔ), ΕΠολΔ 3/2020.225

Βαλμαντώνης Γ., Τα θεμέλια της δίκαιης δικαστικής απόφασης, ΕφΑΔΠολΔ 2/2021.151

Βαλμαντώνης Γ., Μερικές σκέψεις για τη διαμεσολάβηση και τη σχέση της με τη δικαστική διαδικασία, ΕλλΔνη 2/2013.344

Βαλμαντώνης Γ., Τα σύγχρονα δικονομικά συστήματα και η διεύρυνση των εξουσιών του δικαστή στην πρωτοβάθμια διαδικασία, Δ 2008.1157

Βενιέρης Ι., Η πιλοτική δίκη στην πολιτική δικαιοσύνη –Σκέψεις με αφορμή τις Πράξεις υπ’ αριθ. 3-4/2022 της Επιτροπής του άρθρου 20Α ΚΠολΔ–, ΕΠολΔ 2/2022.136

Βόκας Ν., Εισήγηση για την εφαρμογή του ν. 4335/2015 στην τακτική διαδικασία κατά την ημερίδα της ΕΣΔΙ της 1.12.2015, ΕλλΔνη 1/2016.59

Γέσιου-Φαλτσή Π., Προσωρινή απαγόρευση μεταβολής της περιουσιακής καταστάσεως ως ασφαλιστικό μέτρο για την εξασφάλιση χρηματικής απαιτήσεως - Τα δικαιώματα από τις συμβάσεις δικαιιοχρήσεως (Franchising) ως αντικείμενο κατασχέσεως (άρθρα 1022επ), ΕΠολΔ 5/2013.638

Γεωργίου Κ., Η ικανότητα προς το δικολογείν: ιστορική διαδρομή της ΚΠολΔ 94 και το πρόβλημα της ικανότητας προς το δικολογείν στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, ΕλλΔνη 1/2016.130

Γεωργίου Κ., Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 692 ΚΠολΔικ, ΕλλΔνη 1/1999.14

Γεωργουλέας Σ., Η τακτική διαδικασία υπό τις νέες διατάξεις του ΚΠολΔ (ν. 4335/2015): δογματικά-θεωρητικά ζητήματα, προβλήματα εφαρμογής στη δικαστηριακή πράξη και προτεινόμενες λύσεις, ΕΠολΔ 5-6/2016.491

Γιακουμής Δ., Η θεμελιώδης αρχή της διαθέσεως και συζητήσεως στην πολιτική δίκη, Δ 2004.227

Γιαννόπουλος Π., Οι μεταρρυθμίσεις του ν. 4842/2021 στις ειδικές διαδικασίες, τα ασφαλιστικά μέτρα

και την εκούσια δικαιοδοσία, ΕλλΔνη 1/2022.32

Γιαννόπουλος Π., Οι ένορκες βεβαιώσεις μετά τον ν. 4842/2021, ΕΠολΔ 5/2021.521

Γιαννόπουλος Π., Διαδικαστικά ζητήματα της προσωρινής διαταγής, Αρμ 3/2020.361

Γιαννόπουλος Π./Τριανταφυλλίδης Χ., Οι τροποποιήσεις του ν. 4335/2015 στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας στο πεδίο του δικαίου της αποδείξεως, ΕλλΔνη 3/2016.665

Γιαννούλης Κ., Παρατηρήσεις γύρω από τις αλλαγές στην τακτική διαδικασία μετά το Ν. 4335/2015, Αρμ 6/2016.957

Δεληκωστόπουλος Ι., Δικαστικό ένσημο: κριτήρια απαλλαγής νπιδ στα οποία συμμετέχει το Δημόσιο, ΕΠολΔ 6/2021.638

Διαμαντόπουλος Γ., Η κατ' άρθρο 236 ΚΠολΔ καθοδηγητική εξουσία του δικαστή στην πολιτική δίκη, ΕλλΔνη 3/2014.680

Θεοδορακόπουλος Δ., Πρακτικά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του ν. 4335/2015 στην τακτική διαδικασία, ΕΠολΔ 4/2016.337.

Καποδίστριας Σ., Η δικαστική πληρεξουσιότητα μετά το ν. 4335/2015, ευρισκόμενη σε https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/kapodistriasis_kpol_2019.pdf, προσπέλαση στις 6.7.2022

Καρακίτσος Θ., Δικαιική ευχή ή δικαιική ρύθμιση η τροποποίηση του άρθρου 236 ΚΠολΔ;, Αρμ 12/2012.1829

Καργάδος Π., Γνησία ένστασις, διαπλαστικόν δικαίωμα ή καταχρηστική ένστασις;, ΝοΒ 1990.121

Κιουπτσίδου-Στρατουδάκη Ε., Ζητήματα των κανονισμών 2201/2003 και 1347/2000 (του Συμβουλίου της ΕΚ) σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και αναγνώριση αποφάσεων στις γαμικές διαφορές, ΕλλΔνη 2/2005.653

Κλαμαρής Ν., Η «Πιλοτική Δίκη» με βάση το υπό διαβούλευση Σχέδιο-Νόμου: Σκέψεις νομοτεχνικής και δογματικής φύσεως ως προς την προβλεπόμενη ρύθμιση με κριτική αξιολόγηση, ΧρΙδ 2022.241

Κλαμαρής Ν., Σκέψεις για κάποια Δικονομικά (και διαχρονικού/δικονομικού δικαίου) Ζητήματα στη Δικαστηριακή τους Προβολή και στη Νομολογιακή τους Διάσταση (με αφορμή την απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Σύρου με αριθμό 27ΕΙΔ/2021), ΕΠολΔ 6/2021.625

Κλαμαρής Ν., Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (μετά τον ν. 4842/2021) σε επανεκκίνηση (κατάργηση στρεβλώσεων του ν. 4335/2015 και προσπάθεια για επιστροφή σε, κάποια, δικονομική κανονικότητα). Σκέψεις για κάποιες μεταρρυθμίσεις του ν. 4842/2021 (και) υπό το πρίσμα

δικαιοκρατικών (και με βάση τη δικονομική δογματική) αξιολογήσεων, ΕΠολΔ 5/2021.498

Κλαμαρής Ν., Ζητήματα σχετικά με το ορισμένο της αγωγής, τη συνδρομή των διαδικαστικών προϋποθέσεων και τη σειρά προτεραιότητάς του –από το δικαστήριο –ελέγχου της συνδρομής ή μη συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων, ΝοΒ 4/2018.790

Κλαμαρής Ν., Κλήση προς συζήτηση με αυτοτελές αίτημα, ή με αυτοτελή σκοπό, την ανάκληση μη οριστικής απόφασης, ΝοΒ 2005.1025

Κόμνιος Κ., Η διασυνοριακή διεξαγωγή αποδείξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνεργασία των δικαστηρίων των κρατών μελών κατά τη διεξαγωγή αποδείξεων σε αστικές ή εμπορικές υποθέσεις, Δ 2005.447

Κουκουράκη Ι., Οι αλλαγές που επέφερε στην πολιτική δικονομία ο ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 4/2017.1015

Κώνστα Ε., Η δικαστική πληρεξουσιότητα και η προσκομιδή του δικαστικού ενσήμου υπό το πρίσμα του ν. 4335/2015 στην τακτική διαδικασία, ΕλλΔνη 2/2018.350

Κωστάκος Π., Έφεση και αναίρεση κατ' απόφασης με διατάξεις οριστικές και μη οριστικές, ΕλλΔνη 2/1990.249

Μακρίδου Κ., Αξιολόγηση των ρυθμίσεων του πρόσφατου ν. 4842/2021 για την τακτική και τις ειδικές διαδικασίες, ΕλλΔνη 1/2022.1

Μακρίδου Κ., Εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις – Ιστορία και προοπτικές, Αρμ 6/2014.905

Μακρίδου Κ., Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις του ΣχΝΚΠολΔ (2014) ως προς την τακτική διαδικασία - συζήτηση στο ακροατήριο, ΕΠολΔ 2/2014.187

Μακρίδου Κ., Ένα πολύτιμο όπλο στα χέρια των δικαστών – Η δικαστική καθοδήγηση του άρθρου 236 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 4/2011.953

Μακρίδου Κ., Διασταύρωση πολιτικής και ποινικής δίκης υπό το φως του άρθρου 250 ΚΠολΔ, Αρμ 7/2006.1001

Μακρίδου Κ., Η επανάληψη της συζητήσεως κατ' άρθρο 254 ΚΠολΔ, ΕλλΔνη 5/2005.1503

Μαματσοπούλου Ν., Πρώτες σκέψεις επί του νέου άρθρου 870Α ΚΠολΔ, ΝΟΜΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ, 116/2022.14

Μανιώτης Δ., Η αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης στον πρώτο βαθμό υπό το πρίσμα των τροποποιήσεων του ν. 4335/2015, ΕΠολΔ 1/2016.6

Μαντή Π., Τροποποιήσεις του ν. 4335/2015 στο δίκαιο της απόδειξης. Οι νέες διατάξεις για τη Διαταγή Πληρωμής. Διαχρονικό δίκαιο, ΕλλΔνη 4/2017.1025

Ματθίας Σ., Δικαίωμα σε ουσιαστική εξέταση της διαφοράς, ΕλλΔνη 5/2007.1289

Μητσοπούλος Γ., Το καθήκον του δικαστηρίου καθοδηγήσεως των διαδίκων προς συμπλήρωσιν ή διασάφησιν των ισχυρισμών των, ΝοΒ 1986.753

Μηχώτης Δ., Ερμηνευτικά ζητήματα της προσωρινής διαταγής κατ' άρθρο 691Α ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 3/2021.249

Νίκας Ν., Ασφαλιστικό μέτρο με περιεχόμενο την αναστολή ισχύος της καταγγελίας μισθώσεως, Αρμ 7/2014.1263

Νίκας Ν., Η αρχή της ισότητας των όπλων και τα διαδικαστικά προνόμια του δημοσίου στην πολιτική δίκη, Αρμ 3/2004.325

Ορφανίδης Γ., Η προσωρινή διαταγή κατ' άρθρο 691 § 2 ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2/2011.155

Πανταζόπουλος Α., Οι μη οριστικές αποφάσεις, και ιδίως η διάταξη για διεξαγωγή αυτοψίας ή πραγματογνωμοσύνης, μετά και τις πρόσφατες τροποποιήσεις του ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 1/2022.1

Πανταζόπουλος Α., Η αναβολή της συζήτησης της υπόθεσης μετά τον ν. 4335/2015, ΕλλΔνη 6/2018.1616

Πανταζόπουλος Σ., Ο νέος ν. 2915/2001 και ο τροποποιητικός αυτού ν. 3043/2002. De lege ferenda προτάσεις για την αποτελεσματική και ταχεία απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης, ΕλλΔνη 1/2003.73

Πανταζόπουλος Σ., Ο νόμος 4842/2021 «ταχεία πολιτική δίκη, προσαρμογή των διατάξεων της πολιτικής δικονομίας για την ψηφιοποίηση της πολιτικής δικαιοσύνης, άλλες τροποποιήσεις στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και λοιπές επείγουσες διατάξεις», ΕλλΔνη 1/2022.13

Παπαστάθης Α., Διαιτητική πραγματογνωμοσύνη: Έννοια και ερμηνεία, Αρμ 3-4/2019.459

Παπαχρήστου-Δημητράς Κ., Οι προϋποθέσεις παραδεκτής συζήτησης της αγωγής με επίκεντρο το θεσμό της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης, ΕλλΔνη 1/2022.184

Περτσελάκη Μ., Η δικονομική διαφοροποίηση αυτοπρόσωπης εμφάνισης και εξέτασης διαδίκων, ΕπΑκ 4/2020.649

Πισίνα Ι., Εμμέρτυρη απόδειξη στην τακτική διαδικασία μετά τους ν. 4335/2015 και 4842/2021 – Μία αποτίμηση, ΕΠολΔ 3/2021.276

Πίψου Α.-Μ., Ο εκσυγχρονισμός της δικαστικής συνεργασίας στο πεδίο της διασυνοριακής διεξαγωγής αποδείξεων: ο νέος Κανονισμός 2020/1783, Lex&Forum 2/2021.393

Πλεύρη Α., Η τακτική διαδικασία μετά την τροποποίηση των άρθρων 237 και 238 ΚΠολΔ από τον ν. 4842/2021, ΕλλΔνη 1/2022.59

Ποδηματά Ε., Καθήκον καθοδήγησης (άρθρ. 227 ΚΠολΔ) στην τακτική διαδικασία – Τυποκρατική

ερμηνεία δικονομικών κανόνων και παραβίαση του άρθρ. 6 ΕΣΔΑ, ΕΠολΔ 3/2021.305

Ποδηματά Ε., Καθήκον δικαστικής καθοδηγήσεως και συζητητικό σύστημα. Μία δικαιολογική και δογματική αποτίμηση μετά τον ν. 3994/2011, ΕΠολΔ 1/2013.4

Ρήγας Β., Η καθοδηγητική λειτουργία του δικαστηρίου προς συμπλήρωση της αοριστίας αγωγής, ισχυρισμών, ενδίκων μέσων κ.λπ. κατά το άρθρο 236 ΚΠολΔ, μετά την τροποποίησή του διά του ν. 3994/2011, ΝοΒ 2011.1793

Ρήγας Κ., Ζητήματα του δικαίου της απόδειξης κατά τον ΚΠολΔ (μετά τον ν. 4335/2015), ΕΠολΔ 3/2017.234

Σκόντζος Α., Η δικονομική μεταχείριση του αλλοδαπού δικαίου: νομική φύση, «απόδειξη» και αναρκετικός έλεγχος της εφαρμογής του, ΕΠολΔ 4/2017.359

Σταματόπουλος Σ., Η οικονομία της πολιτικής δίκης ως πρόβλημα του θετικού δικονομικού δικαίου και στην νομολογία, Δ 2005.411

Σταματόπουλος Σ., Αρχές (= όρια και μέτρο) των ασφαλιστικών μέτρων στην πράξη, Αρμ 9/2003.1229

Τατσόπουλος Γ., Η αναδιάταξη των σχέσεων του νομοθέτη και του δικαστή στο ελληνικό σύστημα της συνταγματικότητας των νόμων, ΘΠΔΔ 12/2020.1085

Τριανταφυλλίδης Χ., Η αρχή επιτάχυνσης της διαδικασίας ως θετική έκφανση της αρχής αποφυγής παρέκκλισης της διαδικασίας κατά το άρθρο 116 § 2 του ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 2/2018.128

Τριανταφυλλίδης Χ., Η άσκηση και συζήτηση της αγωγής κατά την τακτική διαδικασία με βάση το νέο ΚΠολΔ, ΕφΑΔΠολΔ 11/2015.973

Τριανταφύλλου Ν., Ο συμβατικός αποκλεισμός του εμμάρτυρου μέσου χάριν της έγγραφης απόδειξης. Η δεσμευτικότητα της συμφωνίας στην τακτική και στις ειδικές διαδικασίες, ΕλλΔνη 4/2019.1035

Τσαντίνης Σ., Το άρθρο 237 ΚΠολΔ στην πράξη, ιδιαίτερα του Πρωτοδικείου Αθηνών, ΝοΒ 2019.2090

Τσικρικάς Α., Σκέψεις για την αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας - εσωτερική και διεθνής διάσταση, Αρμ 6/2019.686

Φλώρον Α., Η έννοια της συνάφειας στην αποκλειστική δωσιδικία του άρθρου 31 § 3 ΚΠολΔ – Ζητήματα συνεκδίκασης περισσοτέρων συναφών δικών, ΕλλΔνη 1/2022.173

Ψιάνου Β., Η αναβολή της συζήτησης κατά τον ΚΠολΔ, ΕΠολΔ 1/2020.26

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Anclien J.J., Broader Is Better: The Inherent Powers of Federal Courts, 64/2008 N.Y.U. ANN. SURV.

AM. L.37.

Bellin J., Guthrie Ferguson A., Trial by Google: Judicial Notice in the Information Age, *Nw. U. L. Rev* 108/2014.

Galanter M./Cahill M., Most Cases Settle: Judicial Promotion and Regulation of Settlements. *Stanford Law Review* 46(6)/1994.1339

Hartley T. C., Pleading and Proof of Foreign Law: The Major European Systems Compared, *International and Comparative Law Quarterly*, 45/1996.271

Hay P., The Use and Determination of Foreign Law in Civil Litigation in the United States, *The American Journal of Comparative Law* 62/2014.213

Hoenig M., When judges research the internet, 2016, ευρισκόμενο σε <https://www.herzfeld-rubin.com/blog/when-judges-research-the-internet/>, προσπέλαση στις 4.10.2022

Jolowicz J.A., Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure, *International and Comparative Law Quarterly*, 52/2003.281

Kessler A. D., Our Inquisitorial Tradition: Equity Procedure, Due Process, and the Search for an Alternative to the Adversarial, *CornellL.Rev.* 90/2005.1181

Kramer X.E., The structure of civil proceedings and why it matters: exploratory observations on future ELI-UNIDROIT European rules of civil procedure, *Rev. dr. unif.* 2014.218

Leipold D., Επιτάχυνση της Διαδικασίας και Δικονομικά Αξιώματα, *Δ* 1991.545

Li Y., From “Access to Justice” to “Barrier to Justice”? An Empirical Examination of Chinese Court-Annexed Mediation, *Asian Journal of Law and Society*, 2016.377

Menashe D., The manager judge and the judge manager: towards managerial jurisprudence in civil procedure, *North Dakota Law Review*, 2019.430

Razete L., Giudice e conciliatore. L’esperienza del nuovo articolo 185-bis cpc, διαθέσιμο σε https://www.questionegiustizia.it/rivista/articolo/giudice-e-conciliatore_1-esperienza-del-nuovo-articolo-185-bis-cpc_219, προσπέλαση στις 18.07.2022

Sherman E.F., Court-Mandated Alternative Dispute Resolution: What Form of Participation Should be Required., *Southern Methodist University Law Review* 49/1992.2079

Takahashi K., Review of the Brussels I Regulation: A Comment from the Perspectives of Non-Member States (Third States), *Journal of Private International Law*, vol. 8/no. 2, (2012).1

De Verneuil S.P./Lasserson B./Rymkiewicz R., Reflections on Owusu: The Radical Decision in *Ferrexpo*, *Journal of Private International Law*, vol. 8/no. 2, 2012.389